R. BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

LIBRI

DONATI DAL

DOTTOR ANNIBALE GIULIONI

GIURISTA

Nato a Firenze il 7 Febbraio 1807
e morto il 1º Dicembre 1895 in Firenze.

16 Maggio 1896

ELEMENTA
JURIS CIVILIS
secundum ordinem
PANDECTARUM,
Commoda Auditoribus Methodo

ADORNATA

A JO. GOTTL. HEINECCIO
JC. Consiliario Aulæ Regiæ Prussicæ, antehac in Academiis Halensi & Frisica Antecessore, jam in illustri Viadrina Pand. & Philos. Mor. & Rat. Prof. Ord.

TOMUS SECUNDUS.

VENETIIS,
Ex Typographia Balleoniana.
MDCCXXXVII.

Superiorum Permissu, ac Privilegiis.

PANDECTARUM

PARS QUINTA

QUÆ

DE ULTIMIS POTISSIMUM voluntatibus agit.

LIBER XXVIII.

TITULUS PRIMUS.

Qui testamenta facere possunt, & quemadmodum testamenta fiant.

§. I.

QUinta Pandectarum pars de ultimis voluntatibus, id est, de testamentis, codicillis, legatis & fideicommissis agit. *Const. Tanta.* §. 6. *de confirm. Digest.* Nimirum judices nullæ fere quæstiones magis exercent fatigantque, quam de hereditatibus. Et hinc de illis paullo copiosius agere visum est. Connexio.

§. II.

HEREDITAS est *jus succedendi in univer-* Hereditas quid,

 sum

& quotuplex. *sum jus quod defunctus (tempore mortis) habuit L. 24. ff. de verb. signif. L. 62. ff. de reg. jur.* eaque vel EX TESTAMENTO defertur, vel, si testamentum non exstet, AB INTESTATO, *§. ult. Inst. per quas pers. nob. adquiritur, L. 39. ff. de adqu. her. L. 89. ff. de reg. jur.* non utroque modo. Unde est, 1) quod nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere possit: 2) quod pactis successoriis, quæ contra bonos mores & plana turpissimi eventus censebantur, hereditas futura nec adquiri nec repudiari posset jure Romano. * *L. 19. C. de pact. L. ult. C. eod.*

* Hereditas enim lege XII. tabularum, (immo & antiquioribus,) deferebatur proximis agnatis. Quemadmodum vero nihil est tam naturale, quam eodem genere quodque dissolvi, quo colligatum est: *L. 35. ff. de reg. jur. L. 100. L. 153. ff. eod.* ita & leges, rogatione populi perlatæ, non poterant nisi nova lege abrogari. Hinc & testamenta olim per modum legis condebantur in comitiis calatis. Et quamvis postea cavissent Decemviri: PATERFAMILIAS UTI LEGASSIT SUPER FAMILIÆ, PECUNIÆ TUTEI EVÆ SUÆ REI, ITA JUS ESTO: non tamen præ se ferre poterat testator, seu de futura hereditate disponere, sed bona sua alienare inter vivos per æs & libram. Vid. Bynkersh. *Obs. II, 2. p. 113.* Quum itaque leges de hereditate futura non nisi nova lege tolli possent: consequens erat, ut jus publicum privatorum pactis mutari non posset. *L. 38. ff. de pact.* adeoque nec pacta successoria valerent. Plura in rem dicta reperias in Dissertatione, sub

præ-

præsidio nostro defensa, *de origine testamentifactionis & ritu testandi antiquo*. §. *XVI*.

§. III.

Est vero TESTAMENTUM voluntatis nostræ justa sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit. *L.* 1. *ff. h. t.* Ea condebantur vel in pace & otio, qualia erant testamenta, in comitiis calatis facta, (§. II. *) vel in acie, qualia erant testamenta IN PROCINCTU, de qua utraque testandi ratione copiosius actum in Dissertatione paullo ante citata §. *XIII. seqq.* Utrumque genus ab usu recessit, & illud quidem per XII. tabulas, quibus insigne privilegium, vel latissima facultas testandi data civibus, *L.* 120 *ff. de verb. signif.* novaque testandi ratio introducta est per æs & libram. (*Inst.* §. CDLXXXVIII.) Gell. *Noct. Att. XV*, 26. Ulpian. *Fragm. tit. XX.* §. 9. Accessit postea testamentum Prætorium, siquidem Prætor dabat bonorum possessionem, dummodo tabulæ, non minus quam septem signis firmatæ, proferrentur. §. 2. *Inst. h. t.* Cic. *Verr. I*, 45.

Quid testamentum? & eius quot species fuerint?

§. IV.

Ex testamento, per æs & libram facto, Prætoria constitutionibus Principum nova a Theodosii temporibus (Vid. Jac. Gothofred. *ad L.* 1. *C. Th. de test. & codicillo Tomo I. p.* 334. *seq.*) conflata est testandi forma, quæ tamen fere veteribus nititur principiis & ritibus, antiquam testamentifactionem adumbrantibus. §. 3. *Inst. h. t.*

Nova testandi ratio unde?

§. V.

Varia axiomata de testamenti. Ceterum ex his, quæ præmisimus, facile derivantur axiomata: I. Testamenta sunt voluntatis nostræ justa sententia. II. Iis paterfamilias legem dicit *rebus suis adeoque de universa hereditate sua disponit. III. Ritus plerique antiquæ testamenti factionis, tum in comitiis calatis, tum per æs & libram factæ, tum prætoriæ, in hodierna adumbrantur.

* Ita enim intelligendum vocabulum LEGASSIT in legibus XII. Tab. (§. II. *) *Legare* enim est *legis modo* aliquid præcipere. Ulpian. *Fragm. Tit. XXIV,* §. 1. νομοθετεῖν, *Nov. XXII, c.* 2. Unde & RELEGARE est lege lata aliquem civitate exesse jubere. Vid. *Diss. de orig. testamenti fact. & ritu testandi ant.* §. XI.

§. VI.

Testamentum quotuplex. Quum itaque testamentum sit justa voluntatis nostræ sententia; (§. V, 1.) consequens est, 1) ut vel fide publica subsistat, vel privata. Illud PUBLICUM dicitur, & coram Principe, vel apud acta conditur, nulla alia sollemnitate adhibita; *L. 19. C. de test.* Hoc PRIVATUM adpellatum, privatorum auribus committitur. *L. 19. C. eod.* 2) Ut in testamentis observanda sit forma a legibus præscripta, *L. 4. ff. h. t.* nisi hæ quasdam sollemnitates remiserint, unde divisio altera testamentorum, in SOLLEMNIA & MINUS SOLLEMNIA, seu PRIVILEGIATA. 3) Ut perinde sit, sive in scriptis quis testetur, sive verbis ore prolatis. Unde tertia divisio, qua aliud SCRIPTUM, aliud NUNCUPATIVUM esse dicitur.

§. VII.

§. VII.

Ex eodem fluit, 4) testamentum nec in alienam voluntatem conferri, *L. 23. ff. de her. inst.* nec 4) vi atque metu a testatore extorqueri posse. *L. 32. ff. de hered. inst. L. 20. §. ult. h. t. L. 1. ff. si quis aliqu. testari proh.* quamvis vulgo blanditias non importunas testamentis obesse negent, ob *L. ult. ff. & C. si quis aliqu. test. prohib. L. 70. ff. de her. inst.* Sed vid. V. C. Henr. Bern. Rainold. *Var. cap. VIII. p. 53. sequ.* 6) Testamentum imperfectum non valere. *L. 25. ff. h. t.*

Ab eo abesse debet alterius arbitrium & vis, & imperfectio.

§. VIII.

Nec minus inde recte inferas, 7) testatorem debere esse habilem, & habere testamenti factionem. *L. 4. ff. h. t.* 8) Neminem posse condere testamentum, qui ob corporis animive infirmitatem voluntatem declarare nequit, adeoque nec 9) furiosum, vel mente captum, nisi dilucidum fuerit furioris vel dementiæ intervallum, §. 1. *Inst. quib. non est permiss. fac. test. L. 17. h. t.* nec, 10) qui his æquiparatur, prodigum, nisi ante interdictionem bonorum testatus sit: *L. 12. §. 2. ff. de tut. dat. L. 6. ff. de verb. obl. §. 2. Inst. quib. non est perm.* nec 11) impuberem, *L. 5. ff. h. t.* nec 12) surdum & mutum, nisi olim testandi facultatem a Principe impetrasset: *L. 6. §. 1. L. 7. ff. h. t.* quam necessitatem iis remitti videmus, qui in scriptis testari possunt. *L. 10. C. hoc tit. §. 3. Inst. eod.* 13) Contra cæcos testari posse, nuncupato herede, adhibitoque, præter septem testes, tabellione, vel teste octavo,

Qui ob corporis animique vitium testari nequeat.

 omni-

omnibusque subscribentibus & signantibus. *L.* 8. *C. h. t.* §. 4. *Inst. eod.*

§. IX.

Qui intestabiles ob servitutem? Quumque testamento paterfam. legem rebus suis dicat, (§. V, 2.) consequens est, 1) ut testari tantum liceat hominibus liberis, non 2) captivis apud hostes, *L.* 8. *pr. ff. h. t.* nisi hi ante captivitatem testamentum fecerint, & vel postliminio reversi, vel ibi mortui sint, *L.* 12. *ff. h. t. L.* 6. *L.* 18. *ff. de capt. & postl.* quo posteriore casu & codicilli, apud hostes facti, convalescunt: *L.* 12. §. 5. *ff. de captiv. & postl.* nec 3) servis, in justam servitutem depressis, pro quibus non habentur a latronibus capti. *L.* 13. *pr. ff. h. t.*

§. X.

Qui ob peregrinitatem & patriā potestatem, cui subjecti? Deinde ex eo patet, 4) cives tantum testari posse, non 5) exsules: *L.* 8. § 2. *ff. h. t.* nec 6) obsides, nisi id iis speciatim indulgeatur, *L.* 11. *h. t.* nec 7) de statu suo civili dubitantes, *L.* 14. *L.* 15. *h. t.* nec 8) filiifamilias, si vel maxime pater id iis permittat, *L.* 6. *pr. ff. h. t.* vel sui juris decedant, *L.* 19. *ff. h. t.* præterquam in peculio castrensi. (P. III. §. CLXXXII, 2.) *pr. Inst. quib. non est perm. fac. test.*

§. XI.

Qui ob delicti? Et quia insigne hoc est civium Rom. privilegium; (§. III.) non mirum, 1) quosdam ob delictum indignos illa indulgentia visos, veluti 2) læsæ majestatis reos, *L.* 5. *C. ad L. Jul. maj.* 3) apostatas, *L.* 3. *C. de apostat.* 4) hæreticos, *L.* 4. *C. de hæret.* 5) incestis nuptiis pol-

pollutos, si extraneos instituere velint. *L. 6. C. de inc. nupt.* 6) ob carmen famosum damnatos. *L.* 18. §. 1. *L.* 26. *ff. h. t.*

§. XII.

Quumque ritus plerique veterem testamenti factionem adumbrent, (§. V, 3.) in comitiis autem calatis interruptis nihil actum censeretur: veteres inde colligebant, 1) testamenta fieri debere I. UNO CONTEXTU, *L.* 21. §. *ult. h. t.* & UNO TEMPORE, *L.* 21. *C. de testam.* §. 3. *Inst. eod.* adeoque 2) non actum alienum vel inter vivos immiscendum, veluti contractum, *L.* 5. *C. de obl. & act. L.* 4. *ff. de adim. leg.* quamvis 3) actus, quem naturæ exigit necessitas, haud noceat. *L.* 28. *pr. C. de testam.*

Testamentum fieri debet 1. uno contextu,

§. XIII.

Deinde quia in comitiis omnino desiderabatur rogatio: 4) ob idem axioma tertium necessaria videbatur II. ROGATIO TESTIUM *L.* 21. §. *pen. ff. h. t.* adeoque 5) omnino nihil agi credebatur, testibus, quid agatur, ignaris, vel contra animi sententiam præsentibus, *L.* 8. *C. de test. L.* 20. §. *ult. ff. h. t.* vel testatorem non videntibus. *L.* 9. *C. h. t.*

2. Præmissa rogatione,

§. XIV.

Quumque porro testamenta per æs & libram fierent adhibitis quinque testibus, libripende & antestato: 6) hunc numerum adumbrabant III. SEPTEM TESTES, §. 3. *Inst. de test. ord.* & quidem IV. quibuscum esset TESTAMENTI FACTIO, §. 6.

3. Adhibitis septem testibus & quidem 4. idoneis,

A 5 *Inst.*

Inst. eod. id est, quibus comitiis interesse licebat. (*Inst.* § CDXCV.**) Unde 7) nec mulieres, *d.* §. 6. *Inst. eod.* *L.* 20. §. 6. *h. t.* nec 8) furiosi, 9) muti, 10) surdi, *L.* 20. §. *pen. h. t.* 11) cæci, *L.* 9. *C. de testam.* 12) prodigi & intestabiles, *d.* §. 6. *Inst. h. t.* testes esse possunt, nec 13) pater filiusve familias testatoris, vel heredis, nec hujus frater, in eadem potestate constitutus, §. 9. 10. *Inst. eod.* (quamvis testium inter se conjunctio non noceat: §. 8. *Inst. eod.*) nec 14) ipse heres, quamvis legatarius & fideicommissarius admittantur. *L.* 20. *pr. ff. h. t.*

§. XV.

5. Additis signis & 6 subscriptione testium, 7 subnotatione testatoris.

Ut porro prætorium quoque testamentum (§. IV.) adumbretur, 15) non omittenda judicabant V. TESTIUM SIGNA, sive suo sive alieno annulo impressa. *L.* 22. §. 2. 5. 7. *ff. h. t.* *L.* 12. *C. de test.* Quibus sollemnitatibus constitutiones addiderunt, VI. eorundem SUBSCRIPTIONEM, *L.* 30. *ff. h. t.* §. 3. *Inst. de test. ord.* & VII. SUBNOTATIONEM ipsius TESTATORIS, vel, si scribendi imperitus sit, testis octavi, eum in finem adhibendi. Aliud si testamentum ὁλόγραφον. *L.* 28. §. 1. *C. h. t.*

§. XVI.

Plures sollemnitates externæ non requiruntur.

Quumque hæc sola requirantur, per se patet, 1) nihil interesse, in chartis an membranis, ceris, tabulis scribatur, §. 12. *Inst. de test. ord.* 2) Latina an alia lingua adhibeatur, *L.* 21. §. *ult.* *L.* 15. *C. de test.* 3) in uno codice, an in pluribus codicibus, vel exemplis, testamentum adpareat. *L.* 24. *ff. h. t.* modo

modo omnia secundum hanc observationem scripta sint. §. 13. *Inst. de test. ordin.*

* Secus ac olim, uti docebimus infra (§. XLIII. *)

§. XVII.

Quum denique perinde sit, in scriptis quis testetur, an per nuncupationem heredis; (§.VI, 3.) consequens est, 1) ut hic heres palam & exaudientibus testibus nuncupandus sit. *L. 21. pr. ff. h. t.* 2) Ut hic omnes adhibendæ sint sollemnitates, præter tres postremas. §. 14. *Inst. de test. ord. L. 21. pr. §. pen. seq. h. t. L. 21. §. 2. C. de testam.* Testamentum nuncupativum quomodo fiat?

T I T. II.

De liberis & postumis heredibus instituendis vel exheredandis.

§. XVIII.

HÆc de externa sollemnitate testamentorum. Interna consistit in heredis institutione, quæ est caput & fundamentum testamenti §. 39. *Inst. de legat.* Heredes, secus ac olim, necessario instituendi sunt liberi. Quum enim lege XII. tabularum cautum esset, ut posset pater familias legare de familia pecunia tutelave suæ rei; (§. II. *) non abs re inde colligebant prudentes, latissimam eidem datam esse facultatem, & heredes instituendi & exheredandi. *L. 120. ff. de verb. signif.* Itaque pater olim pro lubitu filium vel instituere, vel exheredare, aut præterire poterat. *L. 11. fin. ff. de suis & legit. her.* Exheredatio olim liberrima.

§. XIX.

Postea restricta? Postea quum sæpe maligne de sanguine suo judicarent parentes, & novercalibus deliniti blanditiis, liberos etiam infantes, & nihil tale meritos, exheredarent, ceu exemplo C. Tettii constat: Val. Max. *VII, 7.* non modo querela inofficiosi testamenti data est injuste exheredatis, (P. II. §. XLVI.) verum etiam lege cautum, ut, qui filium in potestate habet, curare debeat, ut eum aut heredem instituat, aut exheredem nominatim faciat. * *pr. Inst. h. t. L. 4. §. Scimus C. de lib. præt. & exher.*

* Qui aliquid accipiebant, dicebantur HONORARI. *L. 3. ff. §. 2. de legat. præst. L. 15. ff. ad L. Corn. de fals. L. 52. §. 2. de judic. L. 1. C. comm. de leg.* Cic. *pro Quint. cap. IV. pro Cæc. cap. IV.* quia eorum probitas ultimo amicorum judicio probata videbatur. Unde & honori sibi ducebant, qui primo loco, vel cum elogio, heredes scripti. Quinctil. Declam. CCCXXXIII. & CCCLXXXIII. Ergo ignominiosissima contra erat præteritio, maxime quum & proprium alicujus nomen supprimere contumelia non careret. Donat. ad Ter. *Eun. II, 2. v. 6.*

§. XX.

Servato liberorum discrimine. Ex qua juris regula sequebatur, 1) ut, filiis neque institutis neque exheredatis, testamentum ipso jure nullum esset. *L. 30. pr. Inst. h. t.* 2) Ut id jus tantum pertineret ad suos, non emancipatos; legitimos, non illegitimos; primi, non ulteriorum graduum; filios,

filios, non filias; naturales, non adoptivos; natos, non nascituros; adeoque 3) illorum, quam horum, majorem rationem haberent leges.

§. XXI.

Jus antiquum de suis filiis filiabus, nepotibus, emancipatis.

Itaque 1) filii naturales, legitimi, & sui, & adoptivi, in potestate constituti, aut instituendi aut nominatim exheredandi erant, *pr.* §. 4. *Inst. h. t.* 2) filiæ & nepotes neptesve ex filiis, vel instituendi vel inter ceteros exheredandi, nec tamen præteriti testamentum rumpebant, sed accrescebant suis heredibus ad portionem virilem, extraneis ad dimidiam. *pr. Inst. h. t.* Ulp. *Fragm.* XX, 14. Paull. *Rec. Sent.* III. 4. 3) Emancipatos parentes nec instituere nec exheredare tenebantur, §. 3. *Inst. h. t.* quamvis Prætor emancipatis naturalibus, (non adoptivis,) minus exheredatis, promittat bonorum possessionem contra tabulas. *L. 6. §. 1. ff. de bon. L. 4. ff. si tab. test. null. L. 1. §. 6. L. 3. §. 2. ff. de bon. poss. contr. tab.*

§. XXII.

De postumis.

Denique 4) postumi olim institui non poterant, quippe personæ incertæ *L. 10. ff.* §. 1. *Inst. h. t. L. 3. pr. ff. de ini. rupt. irr. testam.* Attamen quia postumus pro superstite est: (P. I. §. CXXIV.) collegerunt, postumum postea natum præteritum non quidem nullum facere, sed tamen rumpere testamentum, §. 1. *Inst. h. tit.* & hinc eum quoque vel instituendum vel exheredandum esse, & masculum quidem nominatim, feminam & nepotem inter ceteros,

modo

modo illi aliquid legatum sit, ne per oblivionem videatur præterita. §. 1. *Inst. h. t.* Nec intererat, veri essent, an quasi postumi, id est fictione variarum legum excogitati. * *L. 29. ff. h. t.*

* Ii erant vel I. AQUILIANI, id est, nepotes, præmortuo filio post mortem avi nati, instituendi vel exheredandi ex formula C. Aquilii Galli: *L. 29. pr. §. sequ. ff. h. t.* vel II. VELLEIANI, ex lege Junia Velleia (P. III. §. CXCVI. *) id est, sui nasciturï patre mortuo, & post testamentum, sed vivo testatore avo, & nepotes, qui, ante testamentum avi nati, succedentes in locum patris sui demortui, quasi sui heredes agnoscuntur, instituendi vel exheredandi ex lege Junia Velleia. *L. 29. §. 12. 13. 14. ff. h. t.* III. JULIANI, id est, nepotes, qui post testamentum avi, vivo patre suo, nati, mox, patre decedente, in ejus locum succedunt, *L. 29. §. 15. ff. h. t.* IV. CORNELIANI, id est, ante captivitatem patris concepti, &, capto ab hostibus patre, in civitate nati, instituendi exheredandive ex lege Cornelia. *L. 15. ff. de injust. rupt. irr. test.*

§. XXIII.

Axioma juris novi.

Tantæ erant juris antiqui ambages. At Justinianus omne discrimen non quidem suorum & emancipatorum, sed tamen natorumque & postumorum, sexusque & graduum sustulit, adeoque jam juris est, 1) ut liberi omnes a patre (nam mater avusque maternus eos tacite præterire possunt. §. 7. *Inst. h. t. L. 4. §. 2. ff. de bon. poss. cont. tab. L. 13. ff.*

de suis & legit. her. non obstante *Nov. CXV. cap.* 3.) vel heredes instituantur, vel exheredentur nominatim, *L.* 4. *C. de lib. prat.* §. 5. *Inst. de exher. lib.* & quidem 2) pure, nisi in casum quoque deficientis conditionis facta sit exheredatio, *L.* 3. §. 1. *ff. h. t. L.* 4. *C. de inst. & subst.* 3) a cuncta hereditate, & 4) ab omni gradu, *L.* 19. *L.* 3. §. 2. *seq. ff. h. t.* 5) ex justa caussa exheredationis, testamento nominatim inserenda. *Nov. CXV. cap.* 3. *pr.*

§. XXIV.

Quum itaque ex justa caussa fieri debeat exheredatio; (§. XXIII, 5.) Justinianus earum quatuordecim definivit, adeoque tales hodie sunt I. injuria verbalis gravior, II. injuria realis, III. insidiæ vitæ structæ, IV. delatio, ex eaque damnum sequutum, V. consuetudo cum maleficis, (μετὰ φαρμακῶν,) VI. impedimentum, patri, testamentum condituro, objectum, VII. cura patris furiosi non habita, VIII. λύτρον pro captivo patre non solutum, IX. hæresis, X. accusatio patris, XI. incestus, cum noverca vel patris concubina admissus, XII. mimorum invito patre sectatio, XIII. fidejussio pro patre, carceri mancipato, non præstita, * XIV. filiæ minorennis, quam pater oblata dote elocare voluit, vita meretricia. *Nov. CXV. cap.* 4. Caussæ exheredationis liberorũ.

* Hæc caussa XIII. æque ac X. ad solos filios; ultima ad solas filias pertinet.

§. XXV.

§. XXV.

Effectus exheredationis & præteritionis injustæ factæ.

Quumque Justinianus discrimen inter natos & postumos, non suos & emancipatos sustulerit; (§. XXIII.) consequens est, 1) ut & hodie sui ac suæ præteriti testamentum nullum dicant, illudque tum ratione institutionis, tum ratione legatorum infirment. *Nov. CXV. cap.* 3. 2) Ut postumi & postumæ illud agnatione rumpant, *L.* 12. *ff. h. t. L.* 2. *L.* 3. *C. de post. her. inst.* 3) Ut emancipatis in mundo sit bonorum possessio contra tabulas. §. 5. *Inst. h. t. L* 4. *C. de lib. præt.* 4) Ut liberi, injustæ exheredati a patre, vel a matre avove materno præteriti, habeant querelam inofficiosi. (P. II. §. LII, 3)

§. XXVI.

Caussæ exheredationis parentũ & fratrũ.

Jure novo & parentes & fratres ac sorores exheredes scribere licet. Et illos quidem ob caussas octo, ut puta I. ob accusationem liberorum, II ob insidias eorum vitæ structas, III. ob stuprum, nurui vel concubinæ filii illatum, IV. ob impedimentum filio, testamentum condituro, objectum, V. ob filium ex captivitate non redemtum, VI. ob curam furiosi non susceptam, VII. ob venenum alteri parenti præbitum, VIII. ob heresin tunc in synodis damnatam. *Nov. CXV. cap.* 4. Hos autem ob tres (quibus tamen non nisi instituta turpi persona opus est, (P. II. §. LI, 3.) videlicet I. ob insidias vitæ structas, II. accusationem criminis, & III. periculum bonis intentatum. *Nov. XXII. cap.* 47.

TIT.

TIT. III.

De injusto, rupto, irrito, facto testamento.

§. XXVII.

HActenus de iis, quæ testamenti essentiam absolvunt. Proximum est, ut quomodo illud infirmetur, dispiciamus. Quum enim testamentum sit justa voluntatis nostræ sententia; (§. III.) consequens est, ut illud corruat, quoties legibus adversatur. Adversatur autem legibus testamentum NULLUM, INJUSTUM, RUPTUM, IRRITUM, DESTITUTUM & RESCISSUM tanquam inofficiosum. (*Inst.* §. DLXVIII.)

Testamẽta variis modis infirmãtur.

§. XXVIII.

NULLUM testamentum vocatur, in quo quid peccatum adversus leges de persona testatoris, (§. VIII. *seq.*) vel de libertate voluntatis ejus, (§. VII, 5.) vel de sollemnitate interna proditas. (§. XIX.) Hinc testamentum filiifam., vel in qno liberi sui præteriti, ipso jure nullum est. *L. 1. ff. h. t.* INJUSTUM, in quo omissæ sollemnitates externæ. (§. VI, 2) *d. L. 1. ff. h. t.*

Quæ dicantur nulla & injusta?

§. XXIX.

RUMPI dicuntur testamenta jure facta, quæ, in eodem statu manente testatore, vitiantur ob superveniens impedimentum. §. 1. *Inst. h. t.* Ex quo patet, id fieri I. per *agnationem postumi*, sive *naturalem*, quando post factum testamentum suus nascitur, in tabulis istis præteritus, *L. 3. §. 1. ff. h. t.* §. 1. *Inst. de exh. lib.* sive *civilem*,

Quæ rupta ob agnationem postumi?

quæ

quæ contingit per adoptionem, §. 1. *Inst. h. t. L. pen. C. de adopt.* per legitimationem, §. 2. *Inst. de her. qui ab intest.* & per successionem nepotis in locum heredis sui. §. 2. *Inst. de exh. lib.*

§. XXX.

Quæ ob mutatam testatoris voluntatem?

Nec minus inde colligimus, 2) rumpi quoque testamentum II. per *posterius testamentum* rite factum & perfectum. (§. VII, 6) *L. 1. L. 2. ff. §. 2. §. 7. Inst. h. t. L. 27. C. de test.* adeoque 3) voluntatem hominis esse ambulatoriam usque ad mortem, *L. 4. ff. de adm. leg.* 4) istique voluntatis mutationi nec derogatoriam, nec cassatoriam, quam vocant, clausulam ullam obstare, *L. 6. §. 2. ff. de jure codicill.* immo 5) nec si casu accidat, ut ex tabulis posterioribus heres non exstet, ideo convalescere testamentum prius semel ruptum, * §. 2. *Inst. L. 16. ff. h. t.* 6) Nudam revocationem, etiam coram septem testibus factam, non rumpere testamentum, nisi a revocatione elapsum sit decennium. *L. 27. C. de testam.* 7) Duobus exstantibus testamentis, si non constet, utrum prius posteriusve sit, ex utroque tanquam ex uno bon. possessionem competere. *L. 1. §. 6. ff. de bon. poss. sec. tab.* 8) Rumpi etiam testamentum, in quo vel omnia vel quædam deleta, inducta vel corrupta sunt, modo id a sciente testatore factum sit, *L. ult. ff. h. t.*

* Non enim ideo imperfectum est testamentum posterius, quia ex eo heres non existit, modo institutus sit, qui heres esse potuerit, *L. 1.*

L. 1. ff. h. t. Hinc aliter se res habet, si posteriores tabulæ heredem non præferant, *L. 11. ff. h. t.* vel si heres inde exsistere non possit, *L. 16. ff. h. t.* vel posterius ipso jure nullum sit. *L. 16. §. 1. ff. de vulg. & pup. subst.*

§. XXXI.

Quæ testamenta irrita, destituta, rescissa?

Si quid ipsi testatori contingat, id est, si is condito testamento, capite minuatur, tunc IRRITUM fieri dicitur testamentum, §. 6. *Inst. quib. mod. test. inf.* quia nec servus (§. IX.) nec peregrinus, (§. X.) nec filiusfam. (§ *eod.*) testamenti factionem habet. Contra, si ex testamento, sive ob detrectationem mortemve instituti, sive ob deficientem conditionem heres non exsistit, testamentum fit DESTITUTUM, & res redit ad caussam intestati. §. 7. *Inst. de her. qui ab intestat.* Denique instituta querela inofficiosi & caussa ab actore probata, RESCINDI dicitur testamentum, qua de re supra (P. II. §. XLIV. *sequ.*) actum.

§. XXXII.

Cujus effectus sint infirmata testamenta?

Prioribus ergo casibus plane corruit testamentum. (*Inst.* §. DLXXI. DLXXIV. DLXXV.) nisi quod 1) nulla ex æquo & bono sustinentur, si filius præteritus hereditate paterna se abstineat: *L. 17. ff. h. t.* 2) injusta nonnunquam, uti infra videbimus, sustinentur clausula codicilli: 3) ex ruptis Prætor dat bonorum possessionem, si vel postumus, qui rupit, vivo testatore, decesserit, *L. 12. pr. ff. h. t.* vel testator tabulas posteriores inciderit, ut priores supremas relinqueret: *L. 11. §. 2. ff.*

de

de bon. poss. sec. tab. 4) ex irrito quoque bonorum possessionem dare solet Prætor, si testator tempore mortis civis Romanus & suæ potestatis fuerit. §. 6. *Inst. L.* 12. *pr. ff. h. t.*

TIT. IV.

De his, quæ in testamento delentur, inducuntur vel inscribuntur.

§. XXXIII.

De deletis & inductis in testamento axioma.

RUMPI etiam testamentum diximus tabulis vel in totum, vel ex parte inductis, deletis, corruptis. (§. XL, 8.) De hoc casu speciali hoc titulo agitur. Testamento enim a testatore sciente & prudente *deleto*, id est, lituris corrupto, *inducto*, id est, perducto, *inscripto*, id est, superscripto, (*L.* 1. *pr.* §. 1. *ff. h. t.*) res ad caussam intestati redit. *L. ult. ff. h. t. L.* 1. §. *pen. ff. si tab. test. null. exst.*

§. XXXIV.

Quando ea deletio, inductio, inscriptio effectum nō habeat.

Ex quo axiomate consequitur, 1) ut hæc omnia non noceant testamento jure facto, si testator, dum corrupit, vel sanæ mentis non fuerit, *L. ult. ff. de injust. rupt. irrit. test.* vel 2) id omne inconsulto factum, modo 3) quæ deleta vel inducta sunt, adhuc legi possint, siquidem alias ex testamento, *ante* consummationem inducto, nihil debetur, si vel maxime aliunde id relictum esse, probari queat, *L.* 1. *pr.* §. 2. *ff. h. t.* quod secus se habet, si, consummato jam testamen-

mento, aliquid deletum, quod aliunde probari potest. *L.* 1. §. 3. *ff. h. t. L.* 5. *C. de fid. instr.*

§. XXXV.

Quæ ejus effecta sint? Ex ipso illo axiomate patet, 4) illud tantum ad testamenta, non ad codicillos pertinere, ex quibus deletis relicta non debentur, etiamsi aliunde probari possint.* *L.* 1. §. *ult. ff. h. t.* 5) Unius nomine heredis deleto, nondum inductum videri totum testamentum, immo nec 6) omnium nominibus deletis, si testator adscripserit, se id ab uno offensum fecisse, nisi probetur, testatorem ob unius offensionem reliquos omnes privare voluisse. *L.* 2. *ff. h. t.* 7) Pluribus tabulis, eodem exemplo scriptis, uno exemplo inciso vel deleto, testamentum ipsum non intelligi ruptum, nisi hoc testatoris consilium liquido probetur. *L. ult. ff. h. t.*

* Ratio hujus differentiæ ex principiis, quæ in ipsis juris Elementis explicata sunt, in aprico est. Nimirum codicillis legata & fideicommissa dantur, (*Inst.* §. DCLXXXII, 2.) quæ uti sine sollemnitete relinquuntur, (*Ib.* §. DCVI, 4) ita & sine sollemnitate recte adimuntur, (*ib.* §. DCXL.) adeoque sufficit, si testator legatum induxerit. §. DCXLII.) At testamentum, cujus caput & fundamentum est heredis institutio, ruptum non intelligitur sola & nuda revocatione, nec mutata voluntate, sed novo testamento perfecto. (§. XXX.) Ergo hic adhuc probationi locus est, an intestatus mori voluerit testator.

TIT. V.

De heredibus instituendis.

§. XXXVI.

Axioma de iis, qui heredes institui possint.

Liberos ante omnes heredes instituendos esse, vel nominatim exheredandos jam supra (§. XVIII. XIX.) observavimus. Post hos aliosque, quibus lex legitimam portionem relinqui jussit, (P. II. §. XLIX.) institui possunt heredes *extranei*. Et quidem quum hic paterfamilias leget de familia, pecunia tutelave suæ rei; (§. II.*) consequens erat, ut omnes possent institui heredes, qui in jus defuncti civis Romani succedere, (§. II.) & hereditatem cernere * poterant.

* *Cernere hereditatem* dicebantur heredes extranei, cum cretione instituti. Cretio erat judicium heredis, velitne adire nec ne. Quam notionem & ipsum vocabulum involvit. Vid. V. C. Jac. Perizon. *Not. ad Sanct. Minerv. IV, 15. & in Resp. ad Ludolph. Kusteri Diatrib. de vocabulo cerno*. Si ergo heres qui institutus erat cum cretione, vel *vulgari*, INTRA C. DIES, QUIBUS SCIERIS POTERISQUE HEREDITATEM CERNITO, vel *continua*, (P. I. §. CCCXXXI.) in qua postrema verba omittebantur; tunc intra statum diem debebat verba cretionis pronunciare, quæ habet Ulpian. *Fragm. tit. XXII. §. 28.* Et tunc dicebatur adire hereditatem. Unde *cretio & aditio* non erant unus idemque actus, ceu visum

sum Donello *Comm. Jur. Civ. II*, 87. *p.* 457. sed diversi, qui differebant tanquam antecedens & consequens. Jos. Averan. *Interpr. Jur. I*, 12, 6. Ceterum cretio erat actus legitimus, solis civibus Romanis proprius, certa formula, & fortasse aliis ritibus sollemnioribus adhibitis, explicandus, & quidem ab ipso herede, non a procuratore, *L.* 90. *pr. ff. de adqu. her.* præterquam Procuratore Cæsaris, hoc singulari privilegio munito. (P. I. §. CCXXII.) *L.* 1. §. *ult. ff. de off. Proc. Cæs.*

§. XXXVII.

Ex quo axiomate conficitur, 1) heredes institui posse & liberos & servos, & hos tam proprios quam alienos: illos cum libertate quæ & ab uno ex dominis dari potest, §. *ult. Inst. de donat. L.* 1. *C. de comm. serv. man.* & data esse, ex ipsa institutione præsumitur: * hos & sine libertate, quia hereditatem non sibi, sed dominis, etiam pluribus adire jubentibus, pro parte dominii, (*Inst.* §. CDLXX. P. I. §. CXXXIV, 2.) *pr. Inst. h. tit. L. pen. C. de serv. nec her. inst.* immo & hereditati jacenti adquirunt. *L.* 31. §. 1. *L.* 52. *ff.* §. 2. *Inst. h. t.* Institui possunt & servi.

* Modo ea manuissio non facta sit in fraudem legum. Unde nec hereditas nec libertas data censetur servo adultero a domina, adulterii accusata. *pr. Inst. h. t.*

§. XXXVIII.

Quumque soli cives in jus civis succedere possint; consequens erat, 2) ut institui pos- Non tamen peregrini.

possent cives, non 3) peregrini, *L. 6.* §. 2. *h. t.* Cic. *pro Cæcin. cap.* XXX. adeoque nec 4) maximam vel mediam passi capitis deminutionem, *L.* 1. *C. h. t.*

§. XXXIX.

An personæ incertæ & collegia? Quia porro heredes institui possunt, qui possunt cernere; (§. XXXVI.) facile reddetur ratio, cur jure antiquo heredes institui non potuerint, & hodie possint, 5) personæ incertæ, §. 27. *Inst. de legat.* veluti 6) pauperes, *L.* 24. *C. de episc. & cler.* 7) Ecclesiæ, *L.* 1. *C. de SS. Eccl.* 8) civitates & municipia, *L.* 16. *ff. ad SC. Treb. L.* 22. *ff. de legat.* 1. 9) collegia & corpora licita. *L.* 12. *C. h. t. L.* 1. §. 15. *ff. ad SC. Trebell.* Quæ omnia a quibus temporibus secus se habere cœperint, docuimus alibi. (*Inst.* §. DXXXVIII.)

§. XL.

Qui institui nō possint simpliciter? Ab his regulis quasdam personas exemerunt leges, quas vel *simpliciter*, vel *secundum quid* institui vetuerunt. Et *simpliciter* quid 1) filios perduellium, (filiabus enim legitima relinqui potest,) *L.* 5. §. 1. *C. ad L. Jul. mai.* 2) Apostatas, *L.* 3. *C. de apost.* 3) hæreticos. *L.* 4. *L.* 5. *C. de haret.* 4) Judæorum collegium, licet licitum, *L.* 1. *C. de Jud.* 5) & reliqua collegia illicita. *L.* 12. *C. h. t.*

§. XLI.

Qui secundum quid? *Secundum quid* institui prohibetur 1) princeps litis caussa. §. *ult. Inst. quib. mod. test. infirm.* 2) Conjux posterior, cui a conjuge, ad secunda vota transeunte non plus relinqui potest, quam uni ex liberis prioris matri-

mo-

monii. *L. 6. C. de sec. nupt.* 3) Parentes & liberi incestuosi, inter se nihil capientes. *L. 6. C. de incest. nupt.* 4) Liberi naturales, quos liberis tantum legitimis deficientibus, in solidum heredes scribere fas est: *L. 1. 2. C. de nat. lib. Nov. LXXXII. cap. 12.*

§. XLII.

An autem aliquis in jus civis Romani universum succedere possit, e tribus temporibus est æstimandum, puta I. facti testamenti, II. mortis testatoris, & III. aditæ hereditatis. Immo in institutione conditionali etiam quartum tempus existentis conditionis inspiciendum. *L. 49. §. 1. ff. h. t. §. 4. Inst. de her. qual. & diff.* Media enim tempora non nocent. *d. L. 94. §. 1. h. t.* Ex quibus temporibus æstimanda heredis capacitas?

§. XLIII.

Quum porro testamento paterfamilias legem dicat rebus suis; (§. V, 2.) consequens est, 1) ut heredem vel unum vel plures recte quis instituat. §. 4. *Inst. h. t.* 2) Ut, quis heres institutus sit, certo adparere debeat, sive expresso ejus nomine, sive demonstratione seu περιφράσει perspicua addita. *L. 9. §. 8. L. 62. §. 1. ff. h. t.* 3) Ut nec falsa demonstratio nec error in nomine institutionem vitiet, modo in ipsa persona non sit erratum. *L. 4. C. h. t. L. 9. pr. L. 26. §. 1. ff. h. t.* 4) Ut heredis institutio conferri nequeat in alterius arbitrium. *L. 32. §. 1. ff. h. t.* 5) Ut fieri olim posset verbis tantum civilibus & legislatoriis, hodie quibuscumque etiam minus sollemnibus. * *L. 15. C. de testam.* Quot & quibus verbis institui possint?

 * Quid-

* Quidni ita olim? Quia enim testamenta erant leges, (§. V, 2.) verba tunc requirebantur directa & imperativa, adeo ut plerisque improbaretur institutio: HEREDEM INSTITUO, HEREDEM FACIO. Ulpian. *Fragm.* XXI, 1. Add. Ant. Fab. *de Error. Pragm. Decad.* XLIX, 10. *seq.* Immo & Latina lingua utendum erat, adeo ut ne legata quidem Græce relicta rata essent. Ulpian. *ibid.* XXV, 9. Rationem habes in *L.* 8. *fin. ff. de acceptil.* Quas subtilitates omnes Imperatorum constitutiones excluserunt. *L.* 15. *L.* 21. *§. ult. C. de test.*

§. XLIV.

An valeant institutiones captatoriæ?

Ex eodem quodammodo rationem reddideris, 5) cur non placuerint institutiones *captatoriæ*, quarum conditio confertur ad secretum alienæ voluntatis, *L.* 70. *ff. h. t.* modo in futurum conferatur institutio, velut: QUA EX PARTE TITIUS ME HEREDEM FACIET, EX EADEM MIHI HERES ERIT. Nam 6.) in præteritum collata: QUA EX PARTE TITIUS HEREDEM ME INSTITUIT, EX EA PARTE HERES MIHI ESTO, potius est remuneratoria. *L.* 71. *pr. eod.* Add. V. A. Corn. van Bynkersh. *Diatr. de Captatoriis Institutionibus.*

§. XLV.

Quomodo heredes instituendi?

Quandoquidem etiam nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest; (§. II, 1.) consequens est, 1) ut heres quidem institui possit vel pure, vel sub conditione, non autem ex die, vel in diem, ad-

eo-

eoque adjectum tempus pro supervacuo habeatur. §. 9. *Inst. L.* 34. *ff. h. t.* 3) Ut ita dividenda sit hereditas, ne quid ex toto asse (*Inst.* §. DXLI.) supersit.

§. XLVI.

Si itaque ex asse hereditario nihil superesse debet; (§. XLV, 2.) sequitur, 1) ut unus, sine coherede in parte vel re certa institutus, totum assem capiat. *L.* 1. §. 4. *ff. h. t.* 2) Ut, pluribus institutis nullisque adscriptis partibus, hereditas æqua lance dividenda sit, §. 6. *Inst. L.* 9. §. 12. *ff. h. t.* ita tamen, ut plures conjuncti pro una persona habeantur. *L.* 11. *L.* 13. *pr. ff. h. t.* 3) Ut, quod in asse superest, accrescat, quod eum excedit, decrescat pro rata singulis coheredibus. §. 7. *Inst. h. t.* 4) Ut partibus in quorumdam personis expressis, in aliorum non expressis, hi, qui sine parte scripti, vacantem portionem capiant, vel, si nil superest, ex asse fiat dupondius, (*Inst.* §. DXLI. *) nisi testator scripserit: *Ex reliqua parte Titius heres esto*, siquidem hoc casu, exhausto asse, Titius nihil capit. *L.* 17. §. 3. *L.* 18. *ff.* §. 6. 8. *Inst. h. t.*

Quomodo dividenda inter institutos hereditas?

TIT. VI.

De vulgari & pupillari substitutione.

§. XLVII.

INstituitur aliquis heres, vel in gradu primo, vel ex metu, ne heres deficiat, intestatusve moriatur, in gradu secundo, tertio, &c. Ea vocatur SUBSTITUTIO, quæ

Quid substitutio?

nihil aliud est, quam institutio heredis secundi, tertii, ceterorum, in locum deficientis primi. *L. 1. pr. L. 36. pr. L. 43. §. 2. ff. h. t.*

§. XLVIII.

Prima ejusdem divisio. Substituit autem aliquis vel verbis directis & civilibus, (§. XLIII, 5.) vel obliquis & precativis. Unde & substitutio vel DIRECTA esse dicitur, *L. 7. L. 15. ff. L. 5. C. h. t.* vel FIDEICOMMISSARIA, *L. 64. L. 77. ad SC. Treb.* Illa fit in eum casum, si heres deficiat, vel intra pubertatem, adeoque intestatus, moriatur. (§. XLVII.) Hæc ponit, institutum heredem fieri, eique restitutionem injungit, salva quarta Trebellianica. Unde sæpe utraque per verborum compendium conjungitur.

§. XLIX.

Secunda & tertia. Quumque in duplicem casum fiat substitutio *directa*; (§. XLVIII.) ea, quæ ponit, heredem deficere, VULGARIS; quæ ad eum casum pertinet, si heres intestatus moriatur, vel PUPILLARIS adpellatur, si heres ob impubertatem intestatus decesserit, vel QUASI PUPILLARIS, si institutum ob furorem vel dementiam, vel aliud vitium testamentum non conditurum, suspicio sit. Vulgaris & pupillari, & hæc vulgari inesse censetur. *L. 4. pr. ff. L. 4. C. h. t.* Unde est, quod utramque in EXPRESSAM & TACITAM dividere solent prudentes.

§. L.

Quid vulgaris? Quia itaque VULGARIS ponit, institutum heredem deficere; (§. XLIX.) satis ma-

manifesta est ejus definitio. Est enim institutio heredis secundi, tertii vel ulteriorum, (§. XLVII.) in eum casum, si institutus heres non fuerit. *pr. Inst. h. t.* Quod quum duobus casibus contingere soleat, si institutus vel nolit, vel non possit heres esse; (§. XXXI.) placuit, 1) verba: SI HERES NON ERIT, ad utrumque casum pertinere, 2) alterumque casum non expressum altero expresso contineri. *L. 3. C. de her. inst. L. 4. pr. ff. L 4. C. h. t.* & in quê casum fiat?

§. LI.

Ex iis fluunt axiomata: I. Substitutio est institutio heredis. II. Per eam fit, ut heres secundus succedat in locum deficientis primi. III. Inventa est substitutio vulgaris, ne testamenta, tanquam destituta, corruerent. De ea axiomata.

§. LII.

Quandoquidem ergo substitutio est institutio heredis; (§. LI, 1.) sequitur, 1) ut iidem substitui possint, qui & institui. (§. XXXVI. *seq.*) 2) Ut & plures in locum unius, & unus in locum plurium, & singuli in locum singulorum recte substituantur. §. 1. *Inst. L. 36. §. 1. ff. h. t.* 3) Ut & coheredes sibi invicem substitui possint, quam substitutionem vocamus RECIPROCAM vel MUTUAM. *L. 4. §. 1. ff. h. t L. 64. ff. de legat. 2.* Qui vulgariter substitui possint?

§. LIII.

Quumque per hanc substitutionem heres secundus succedat in locum primi; (§. LI, 2.) consequens est, 1) ut substitutus in dubio ad eamdem partem vocatus intelligatur, quam cepisset institutus, §. 2. *Inst.* Quo effectu?

L. 24. *ff. h. t.* 2) Ut, semel adita hereditate, substitutio hæc exspiret, *L.* 5. *C. h. t.* nec 3) substitutus in partem admittatur, * si vel maxime, qui adiit, minor adversus aditionem restituatur. *L.* 5. *C. h. t. L.* 3. §. 4. *L.* 7. §. 10. *ff. de min.* 4) Ut, substituto etiam ante institutum moriente, substitutio evanescat. *L. un.* §. 5. *C. de caduc. toll.*

* Præterquam iis casibus, qui occurrunt in §. *ult. Inst. h. t. L.* 40. & *L.* 41. *ff. de hered. inst.* Loquimur de casibus, non de uno, ut alii. Nam in *L.* 40. nihil mutandum esse, & duas diversissimas species tractari, jam alibi ostendimus, (*Inst.* §. DLVII. *) & ante nos Marc. Lyklama *Membran. Lib. V. eclog. XV. pag.* 187. & Osw. Hilliger. *in Donello enucl. Lib. VI. cap.* 24. *litt. l. p.* 422. *sequ.*

§. LIV.

Substitutus substituto.

Denique quia ideo inventa est vulgaris substitutio, ut ne testamenta, tanquam destituta, corruerent; (§. LI, 3.) recte inde inferebant JCti, 5) substitutum substituto, etiam instituto succenturiatum videri. §. 3. *Inst. h. t.*

§. LV.

Quid substitutio pupillaris.

Hæc de *vulgari* substitutione. PUPILLARIS est institutio heredis secundi, tertii vel ulteriorum, (§. XLVII.) in locum liberorum impuberum, qui in patria potestate testatoris sunt constituti, nec in alterius potestatem, eo mortuo, recasuri. (P. I. §. CXLVIII, 3.) in eum casum, si liberi institu-

tuti intra pubertatem decesserint. (§. XLIX) *pr. Inst. de pup. subst. L. 8. C. h. t.*

§. LVI.

Unde axiomata: I. Fundamentum substitutionis pupillaris est patria potestas.*) II. Ejus caussa est immatura ætas, intra quam testamentum condi nequit. (§. VIII, 11.) III. Est illa, non quidem ratione externarum sollemnitatum, sed tamen ratione heredum institutionis, duplex testamentum, siquidem primo sibi pater heredem scribit, ac deinde filio impuberi., §. 2. *Inst. de pup. subst. L. 2. §. 4. L. 16. §. 1. L. 20. §. 1. ff. h. t.* De ea axiomata.

* Quum enim liberi ratione patris non essent personæ, sed res mancipi, (P. I. §. CXLV, 1.) de his autem Lege XII. Tabular. cautum esset, uti paterfamilias legassit de familia, pecunia tutelave suæ rei, ita jus fore: (§. II. *) consequens erat, ut & filiis filiabusquefamilias posset pupillariter substituere in id usque tempus, quo ipsi possent conficere testamentum. Unde substitutio pupillaris, quæ *L. 4. pr. ff. h. t. moribus* invecta dicitur, quamque viri docti negant ex XII. Tabulis esse, vere ex illa lege est; *Paterfamilias uti legassit, ita jus esto*, nam & in XII. tabulis fuere *πατρικοὶ ἐθισμοὶ καὶ ἄγραφοι ἐθισμοί*. *Patrii mores & non scripti*. Dionys. Hal. II. *p. 96.* X. *p. 676.*

§. LVII.

Quum itaque patria potestas sit hujus substitutionis fundamentum; (§. LVI, 1.) con- Qui & quibus substitu-

ant pupillariter. sequens est, 1) ut pater tantum pupillariter substituat, non mater. *pr. Inst. L. 33. ff. h. t.* 2) Ut illa substitutione heres succenturiari possit suis & postumis, non emancipatis, nec 3) nepotibus, in patriam potestatem recasuris, nisi ex formulae legis Juniae Vellejae. *L. 2. pr. ff. h. t.* 4) Ut & exheredatis recte substituatur. (P. I. §. CLXXVI, 2.) *L. 1. §. 2. L. 10. §. 4. ff. h. t.* 5) Ut evanescat substitutio, si filius a testatore ante mortem emancipatus, vel post ejus mortem arrogatus sit. (P. I. §. CLXXI.) *L. 17. §. 1. ff. de adopt.*

§. LVIII.

In quod tempus. Deinde quum substitutionis hujus caussa sit aetas immatura vel pupillaris; (§. LVI, 2.) consequens est, 1) ut ad brevius quidem tempus, non autem ultra pubertatem, substitui possit. *L. 14. L. 21. ff. h. t.* 2) Ut in brevius tempus facta substitutio, lapso tempore, *d. L. 21.* alioquin, pubere facto herede evanescat. *d. L. 14. h. t.*

§. LIX.

Quomodo fiat, & quo effectu. Denique, quum vere duplex hic sit testamentum; (§. LVI, 3.) facile patet, 1) patrem non posse substituere filio, nisi prius sibi fecerit testamentum, filiumque instituerit. *L. 2. §. 4. §. ult. h. t. §. 2. Inst. de pup. subst.* 2) Casu exsistente, substitutum omnia impuberis bona, etiam a testatore non profecta, accipere, 3) ipsamque matrem excludere, adeo ut haec ne legitimam quidem habeat. *L. 8. § 5. ff. de inoff. test.* (Vid. tamen *Inst.* §. DLXIII. *) 4) Substitutionem hanc esse

esse sequelam testamenti paterni, & hinc eo infirmato, (non tamen rescisso, *) corruere. §. 5. *Inst. de pup. subst. L. 2. pr. ff. h. t.*

* Quia enim, testamento per querelam inofficiosi rescisso, omnia ejus capita præter heredis institutionem subsistunt, (P. II. §. LIII, 7.) consequens est, ut & substitutio subsistat. *Nov. CXV. cap. 3. §. ult.*

§. LX.

Quum vero contingat, ut heres institutus ob furorem, dementiam, aliudve vitium intestatus decedat, (§. XLIX.) ad exemplum pupillaris substitutionis inventa est QUASI PUPILLARIS, quæ & *exemplaris* vel *Justinianea* adpellatur, qua parentes, qui optimum consilium pro liberis capere censentur, liberis furiosis, dementibus, surdis, mutis, heredem substituere possunt in eum casum, si in eo statu decesserint. §. 1. *Inst. h. t.* Ex quo fluit axioma: Fundamentum hujus substitutionis non est patria potestas, sed στοργὴ vel pietas erga liberos. Substitutio exemplaris quid.

§. LXI.

Ex quo axiomate inferimus, 1) recte ita substituere parentes utriusque sexus, 2) liberis saltim in legitima institutis, non exheredatis. 3) Parentes in hac substitutione pietatem ostendere, adeoque primo substituere debere instituti liberos, deinde, his non exstantibus, fratres ac sorores, ac postremo quemcumque velint. 4) Cessante vitio, ob quod testari nequeunt instituti, substitutionem etiam hanc exspirare. *L. 9. C. h. t.* Ejus indoles.

§. LXII.

Substitutio militaris.

Addunt doctores substitutionem MILITAREM, seu *privilegiatam*, quæ in eo consistit, quod miles omnes fere leges substitutionis negligere, & hinc 1) & liberis ultra pubertatem, & 2) extraneis in casu, quo heredes futuri sint, & 3) quandocumque decesserint, substituere possit in iis bonis, quæ suo judicio ad heredem profecta sunt. *L.* 15. *ff. L.* 8. *C. h. t. L.* 6. *C. de test. mil.* Cujus rei fundamentum paullo post *Lib. XXIX. tit. I.* patebit.

TIT. VIII.

De conditionibus institutionum.

§. LXIII.

Quid conditio?

HEredem & pure & sub conditione, non autem ex die vel diem institui posse, jam supra demonstravimus. (§. XLV.) CONDITIO est περίςασις, a qua actus suspenditur, tanquam ab incerto eventu. * Unde conditio non est, quæ in præteritum vel præsens confertur. *L.* 10. §. 1. *ff. h. t. L.* 120. *ff.* & §. 4. *Inst. de verb. obl.*

* Ita definienda videtur conditio, ob §. 4. *inst. de verb. oblig. L.* 9. §. 1. *ff. de novat. L.* 39. *ff. de reb. cred.* Quia tamen & impossibilem naturæ conditionem norunt JCti, quam tamen non exstituram semper certum est; fatendum est, paullo latius hic accipi vocabulum pro quocumque eventu futuro, a quo actus suspenditur. V. C. Voet. *Elem. Jur. tit. de her. instit.* §. 8.

§. LXIV.

§. LXIV.

Quod si eventus, a quo actus suspenditur, (§. LXIII. *) exsistere potest: conditio vocatur POSSIBILIS. Sin vel per *naturam*, vel per *leges*, vel per *bonos mores*, vel ob *perplexitatem verborum* exsistere nequit, (*Inst.* §. DXLVII.) IMPOSSIBILIS. *Possibilis*, quia vel in heredis potestate esse, vel a fato ejusque lege immobili pendere, vel partim in heredis, partim in fati potestate esse creditur: * *L.* 13. *ff. de adqu. her. L. un.* §. 7. *C. de cad. toll.* itidem POTESTATIVAM, CASUALEM & MIXTAM dividi solet. Quot i- plex?

* Sed parum φιλοσοφικῶς, nedum Christiane. Quid enim est ita in potestate atque arbitrio hominis positum, ut nullæ in eo partes sint providentiæ? Quam multa cadunt inter calicem supremaque labra? Omnis itaque conditio aut *casualis* aut *mixta*, & nulla *potestativa* esse videtur. Nec casus in jure occurrere videtur, in quo quidquam inter conditiones potestativas & mixtas sit differentiæ.

§. LXV.

Quum vero quosdam heredes ipsa lex institui jubeat; alios testator pro arbitrio instituat; (§. XVIII. §. XXXVI.) æquissimum sane est, illos minus onerari posse, quam hos. Unde sequitur, 1) ut heredi suo ultra legitimam (P. II. §. XLIX.) non possit adscribi conditio, nisi potestativa. *L.* 4. *pr. ff. de her. inst. L. ult. ff. h. t.* 2) Ut conditiones quales- Quid justum de conditionibus possibilibus?

cumque possibiles adscriptæ extraneis implendæ sint, & quidem omnes, si copulative; alterutra, si disjunctive adscriptæ sint. *L. 5. ff. h. t.* 3) Ut conditio casualis impleri possit quandocumque: potestativa & mixta non nisi post mortem testatoris, & a sciente, hanc conditionem in testamento adscriptam esse, *L. 2. ff. de cond. & dem.* præterquam si non sit iterabilis. *L. 10. pr. eod.* 4) Collatam simul in alterius arbitrium conditionem pro adimpleta habendam, si facto tertii impediatur. *L. 31. ff. de cond. & dem. L. 3. L. 23. ff. eod. L. 5. §. 5. ff. quando dies leg. ced. L. 161. ff. de reg. jur.* non si casu impediatur. *d. L. 31.* cui tamen obstare videtur *L. 54. §. 1. 2. ff. de legat. 1.* 5) Heredem, ante exsistentem conditionem defunctum, nihil ad heredes transmittere. *L. 4. pr. ff. quando dies leg. ced. L. un. §. 7. C. de caduc. toll.*

§. LXVI.

De difficilibus & negativis?

Ex ipsa conditionum possibilium definitione (§. LXIV.) adparet, 1) tales etiam esse conditiones *difficiles*, quas quidem, sed non ab herede, facile præstari posse constat. Unde eæ pro impossibilibus non habendæ, nisi eo casu, quo testator scivit; heredem eam implere non posse. *L. 4. §. 1. ff. de stat. lib.* & ibi Dionys. Gothofred. 2) Conditiones negativas proprie quidem suspendere hereditatem usque ad mortem heredis, nisi præstetur CAUTIO MUCIANA, a Q. Mucio P. F. Scævola inventa. *L. 7. pr. ff. de cond. & dem.*

§. LXVII.

§. LXVII.

Quum denique conditio impossibilis exsistere non possit; (§.LXIV.) in eam sane nec heres consensisse, nec testator eam præstari voluisse videtur, quia voluit, ut testamentum suum exitum haberet. Ex quo sequitur, 1) ut conditio impossibilis qualiscumque (§. LXIV.) pro non adjecta habeatur. *L. 1. L. 20. pr. ff. h. t. L. 45. ff. de her. inst.* 2) Ut ejusdem commatis sint conditiones derisoriæ, *L. 14. h. t. L. 27. eod.* 3) perplexæ *L. 16. ff. h. t. L. 188. ff. h. t.* non præposteræ, * *L. 25. C. de testam.* 4) Ut hæc omnia secus se habere debeant in contractibus, qui non intelliguntur sine contrahentium consensu. Quum vero qui conditionem impossibilem consenserunt, vel insanivisse vel jocati videantur; merito conditio impossibilis contractum vitiat. §. 10. *Inst. de inut. stip. L. 31. ff. de obl. & act.* De impossibilibus.

* *Perplexæ* vocantur, ita conceptæ, ut exitum habere nequeant. v. g. *Sejus heres erit, Titius heres esto: sin Titius, Sejus heres esto.* At *præposteræ*, ubi hereditas relinquitur in præsens, & tamen dies vel conditio futura adjicitur, v. g. *Si navis ex Asia redierit, statim a morte mea do, lego.* Hoc ergo casu exactio post diem vel conditionem competit. *L. 25. C. de test.*

§. LXVIII.

In DIEM certum cur heres institui non possit, jam supra vidimus. (§. XLV.) Ex eo itaque inferimus, 1) diem certum adpositum De die certo vel incerto.

situm in heredis institutione pro non adjecto haberi. 2) Diem incertum, ita ut, an exstiturus sit, nesciamus, pro conditione esse. §. 9. *Inst. de her. inst. L. 75. ff. de cond. & dem.* 3) Si certum eum exstiturum, incertum, quando; tunc heredi adscriptum diem pro conditione esse, non item adscriptum extraneo. *L. 9. C. de her. inst. L. 1. §. 1 L. 79. pr. §. 1. ff. de cond. & dem.*

TIT. VIII.

De jure deliberandi.

§. LXIX.

Ratio juris deliberandi.

HEres, adita hereditate, succedit in omnia jura defuncti: (§. II.) adeoque & æs alienum exsolvere, ceterasque testatoris obligationes præstare tenetur. Quod quum dubiam sæpe traheret heredum mentem, fluctuantium, adire an repudiare deberent suspectam hereditatem; Prætor edicto promiserat, *se heredi tempus ad deliberandum petenti daturum*, *L. 23. §. 1. ff. de hered. inst. L. 1. §. 1. ff. h. t.* Certum autem spacium concedendum, ne in infinitum, tergiversante herede, creditoribus illudatur.

§. LXX.

Quantū spatium concedi soleat heredi?

Quum itaque certum spacium Edicto non expresserit Prætor, 1) tempus hoc jure veteri erat arbitrarium, *L. 1. §. 2. ff. h. t.* modo non pauciores dies darentur quam centum, *L. 2. ff. h. t.* quippe qui erant ordinarii dies cretionis. (§. XXXVI.*) At 2) jure novo a Prin-

Principe annus, a judicibus novem menses, ad deliberandum conceduntur, *L. ult.* §. 13. *C. h. t.* 3) idque etiam heredi heredis prodest, si hic intra illud tempus decesserit. *L.* 19. *C. de jure delib.* 4.) Nemine creditorum urgente, XXX. demum annis elapsis jus adeundi hereditatem exspirat. (§. LXIX. *fin.*) *L.* 8. *C. h. t.*

§. LXXI.

Quid interea facere possit heres?

Et quia spatium hoc, quantumcumque sit, ad deliberandum conceditur; sequitur, 1) ut interim heredi liceat instrumenta hereditaria & rationes inspicere, *L.* 5. *pr. ff. h. t.* *L.* 28. *ff. de adqu. her.* 2) res mora deteriores futuras vel sumtuosas justis pretiis vendere, *L.* 5. §. 1. *L.* 6. *ff. h. t.* & 3) æs alienum, quod durioribus conditionibus debetur, solvere. *d. L.* 5. §. 1. *L.* 6. *h. t.* 4) Ut, si pupilli nomine petatur tempus ad deliberandum, bona interim diminui, nisi caussa cognita, non patiatur Prætor, adeoque nec alienationem fieri, nec actiones exerceri patiatur. *L.* 7. *pr.* §. 2. *ult. ff. h. t.*

§. LXXII.

Beneficium inventarii cur inventū?

Enimvero quum ne sic quidem satis prospectum heredibus videretur, qui, adita semel hereditate, omne æs alienum exsolvere tenebantur; *L.* 4. *C. de rep. her.* *L.* 8. *ff. de adqu. her.* Justinianus invenit BENEFICIUM INVENTARII. *L. ult. C. h. t.* Est autem *Inventarium*, vel *Repertorium*, *legitima & rite facta descriptio omnium rerum hereditariarum*. *L.* 7. *pr. ff. de adm. tut.* Ejusque effectus est, ut bona non confundantur, adeoque

que nec heres teneatur ultra vires hereditatis, *d. L. ult.* §. 4. *C. h. t.*

§. LXXIII.

Quomodo fieri debeat repertorum?

Quum itaque recte fieri oporteat illam descriptionem; (§. LXXII.) intelligis, cur 1) conficiendum sit intra XXX. dies, ex quo heres sibi delatam scivit hereditatem, 2) præsentibus tabulariis, 3) citatisque omnibus, quorum interest, legatariis, & creditoribus; aut 4) loco istarum absentium adhibitis tribus testibus optimæ famæ. 5) Cur illud absolvendum sit rebus propinquis intra LX. dies, vel si longius dissitæ sint, intra annum, à die scientiæ computandum. 6) Cur, repertorio confecto, subscribendum sit ab herede, vel si hic scribendi imperitus sit, a tabulario. *L. ult.* §. 2. 3. *C. h. t. Nov. I. cap.* 2. §. 1.

§. LXXIV.

Ejus effecta.

Quumque inventarium & confusionem bonorum impediat, nec heredem ultra vires hereditatis conveniri patiatur; consequens est, 1) ut heres hodie sine periculo adire possit. *L. ult.* §. 4. *C. h. t.* §. 5. *Inst. de her. qual. & diff.* nec 2) adeo necessarium hodie sit jus deliberandi, quamvis, invento beneficio inventarii, non abrogatum. *L. ult.* §. 13. *C. h. t.* 5. *Inst. de her. qual. & differ.* 3) Ut pecunia non parata, res hereditarias in solutum dare; *d. L. ult.* §. 6. *C. h. t.* 4) creditoribus primum venientibus, *d. L.* §. 4. *eod.* 5) quin & sibi ipsi, temporum tamen prærogativa inter creditores servata, solvere; *d. L. ult.* §. 9. 6) impensas, in funus & con-

ficien-

ficiendum inventarium aliasque necessario factas, deducere; *L. ult.* §. 9. immo 7) & Falcidiam ex legatis, & Trebellianam ex fideicommissis detrahere possit. *arg. Nov. I. cap. 2.* 8) Ut res hereditariæ creditoribus pereant. *L. ult.* §. 4. *C. eod.*

§. LXXV.

Frisiæ nostræ praxin late hic exsequitur V. A. Ulr. Huber. *Prælect. h. t.* In Germania nec certum tempus præfigitur conficiendo inventario, nec citatio decernitur eorum, quorum interest, Mev. *Decis. I, 356.* modo statim facta sit publica rerum hereditariarum obsignatio, Carpz. *Part. III. Const. XXXII. def. X.* Quin ibi omissum inventarium supplet *specificatio*, quam vocant, *jurata*: quemadmodum jusjurandum & alia sanare censetur inventarii vitia, ad quod & heredis heres admittitur, si de credulitate, uti loquuntur, dejerare velit. Brunnem. *ad L. ult. C. h. t.* §. X. *& sequ.* Usus hodiernus.

LIBER XXIX.

TIT. I.

De testamento militis.

§. LXXVI.

DIvisimus supra testamenta in SOLLEMNIA, & MINUS SOLLEMNIA, seu *privilegiata*. (§. VI,) 2. Privilegiis quam plurimis gaudent milites: & hinc jam de *testamento militis* agitur. Quam- Milites olim libere testabantur in procinctu.

Quamvis enim & olim milites testarentur IN PROCINCTU; (§. III.) illa tamen testandi ratio, ex jure sive pontificio sive augurali profecta, *) ab usu recesserat, simul ac auspicato bella geri desierant. Cic. *de Nat. Deor. II, 3.*

* *In procinctu* esse dicebantur milites, quando erant in cinctu Gabino. Serv. ad Virgil. *Æn. VII, v. 612. Gabinus cinctus est toga sic in tergum rejecta, ut ima ejus lacinia, a tergo revocata, hominem cingat. Hoc autem vestimenti genere veteres Latini, quum necdum arma haberent, præcinctis togis pellabant: unde etiam milites in procinctu esse dicebantur.* Cinctum istum sumebant, qui Dis manibus pro exercitu devovebantur, Liv. X, 7. & 28. Et inde est, quod rata esset militum, in procinctu heredem nuncupantium, voluntas. Quidquid enim agebant devoti, id ratum habebat populus, adeo, ut Decius Cos. devotus etiam lictores daret Livio, Pontifici maximo, eumque Proprætorem esse juberet, Liv. X, 29. quod alias ne in extremo quidem periculo & in re trepida ferebat populus. Liv. XXVI, 11.

§. LXXVII.

Novum militum privilegium.

Postea militibus, etiam in procinctu haud constitutis, non tam ob eorum imperitiam, quam ob imminens periculum, liberam testandi facultatem Julius Cæsar, sed ad tempus; deinde Titius, post Domitianus, ac denique Nerva plenissimam indulgentiam in milites contulerunt, quam & Trajanus sequutus est. *L. 1. pr. ff. h. t.* Ulp. *Fragm. XXIII,* 2. Id-

2. Idque privilegium in eo constitit, quod milites legibus omnibus, ad testamenti factionem pertinentibus, solverentur, & quoquo modo testatorum voluntas rata esset. *L. 1. pr. h. t.*

§. LXXVIII.

Inde ergo prono alveo fluunt axiomata: I. Milites imminente periculo his privilegiis gaudent. II. Iidem omnibus sollemnitatibus, tum externis, tum interna, soluti sunt. De militari testamento axiomata.

§. LXXIX.

Quum ergo milites imminente periculo his privilegiis gaudeant; (§. LXXVIII, 1) consequens est, 1) ut ea communia sint omnibus, qui in numero sunt, & in hostico deprehenduntur, *L. 44. ff. h. t.* etiam 2) surdis & mutis, nondum missionem consequutis, *L. 4. ff. h. t.* add. Vinn. *ad* §. 2. *Inst. h. t.* etiam 3) de statu suo dubitantibus. *L. 11. §. 1. ff. h. t.* 4) Ut nihil intersit, sive in castris, sive in expeditione degant. §. 3. *Inst. L. 1. L. 15. L. pen. C. h. t.* 5) Ut contra jure communi uti teneantur in hibernis, nec non depulso periculo: nisi quod veteranorum, honestam vel caussariam missionem consequutorum, testamenta adhuc intra annum valeant. *L. 26. pr. §. 1. ff. §. 3. Inst. h. t. adeoque & conditio elapso anno exsistens, retrahatur.* §. 3. *Inst. h. t. L. 26. ff. de condit. inst.* 6) Ut testamentum, etiam ante militiam non jure factum, a milite vel verbis vel factis confirmari possit, *L. 9. §. 1. L. 20. §. 1. L. 25. h. t.* 7) Ut filiusfamil. de castrensi quidem peculio Qui ita testentur?

culio possit testamentum condere; (§.X, 8.) sed jure tantum communi, nisi militet. §. 6. *Inst. h. t. L. ult. C. de inoff. test.*

§. LXXX.

Quæ circa solemnitatem internam remissa.

Quumque sollemnitate interna soluti sint milites; (§.LXXVIII, 2.) consequens est, 1) ut & eos heredes nuncupare vel scribere possint, quibuscum non est testamenti factio. *L.* 13. §. 2. *ff. L.* 5. *C. h. t.* 2) Ut iisdem liceat liberos exheredare, vel tacite præterire, §. 6. *Inst. de exh. lib. L.* 9. *L.* 10. *C. h. t.* 3) pro parte testatis, pro parte intestatis, *L.* 6. *L.* 15. §. 4. *L.* 37. *ff. h. t.* nec non 4) cum pluribus testamentis decedere, *L.* 19. *pr. ff. h. t.* 5) heredes etiam codicillis instituere, *L.* 36. *pr. h. t.* 6) quocumque modo substituere omnibus, *L.* 5. *L.* 15. §. 5. *L.* 28. *ff. h. t.* 7) hereditatem legatis exhaurire. *L.* 17. §. *ult. ff. L.* 12. *C. h. t.* 8) Ut militum testamenta nec agnatione rumpantur, *L.* 7. 8. *ff. h. t.* nec rescindantur querela inofficiosi. *L.* 29. §. *ult. ff. h. t.*

§. LXXXI.

Quæ circa externas.

Quia autem & externas sollemnitates in testamentis negligunt; (§. LXXVIII, 2.) facile jam reddes rationem, cur, si miles scripserit tabulas, nec testes, nec quidquam aliud requiratur, modo eum scripsisse constet. *L.* 40. *pr. h. t.* 2) Cur in nuncupativo ejus testamento duo testes sufficiant, etiam non rogati, *L. ult.* §. *ult. ff. C. de codicill.* modo satis constet, militem deliberato animo, non fortuito sermone, heredem nuncupasse. §. 1. *Inst. L.* 24. *ff. h. t.*

§. LXXXII.

§. LXXXII.

Et ita usus servat, præterquam quod jure Germanico tantum in ipsa expeditione, vel acie hæc privilegia militibus indulgentur, non in castris, ubi duo testes requiruntur. *Constit. Maximil. I. ann.* CIƆ IƆXII. *tit. de testament.* §. *Bud jotten.* Quem errorem pragmaticorum Glossæ deberi, jam observavit Vigl. Zuichem. *ad* §. 1. *Inst. h. t. p.* 83. Usus hodiernus.

§. LXXXIII.

Remissæ sunt quædam sollemnitates etiam PARENTIBUS testantibus inter liberos. * In scriptis enim testantur etiam non adhibitis testibus, modo 1) vel ipsi scribant tabulas, vel 2) subscribant iisdem, 3) anno mense, die unciisque, in quibus liberos instituant, perspicue expressis. *L.* 21. §. 1. *C. de testam. Nov. CVII. cap.* 1. In nuncupativo merito duorum testium adhibetur præsentia. *arg. L.* 12. *ff. de test.* Testamentum parentis inter liberos.

* A qua dispositione inter liberos discernitur *divisio paterna*, quæ quocumque modo & ab intestato valet, si pater liberis bona sua quantumvis inæqualiter distribuat, modo non fraus fiat portioni legitimæ, & vel pater vel liberi subscripserint. *L. ult. C. fam. ercisc. Nov. XVIII*, 7.

§. LXXXIV.

Privilegiatum porro est testamentum TEMPORE PESTIS conditum, eatenus, ut testatoribus simultanea testium præsentia adeoque unitas contextus, remissa sit. *L.* 8. *C. de testam.* Addunt doctores, ex moribus Testamentum tempore pestis conditum.

etiam

etiam duos testes, quamvis sequioris sexus, sufficere, Stryk. *Cautel. Testam. cap.* XI. §. 3. & id semel conditum perpetuam auctoritatem retinere, Carpz. *Part. III. Const. IV. def.* 5. quamvis alii in alia omnia eant. Struv. *Exerc. XXXII*, 21.

§. LXXXV.

Testamentum rusticorum.

RURI TESTANTIBUS id indulgent leges, ut ratæ sint eorum tabulæ, quinque testium subscriptione, (quæ & ab aliis fieri potest,) vel signaculis firmatæ, si vel plures, vel litterarum periti, ut fit in agris, haberi nequeant. *L. ult. C. de test.*

§. LXXXVI.

Alia testamenta privilegiata.

Addi possunt testamenta PRINCIPI vel ad ACTA oblata, (§. VI, 1.) *L. 19. C. de test.* testamenta ad PIAS CAUSSAS, quæ omnibus sollemnitatibus solvit Pontifex, *c. 11. X. de testam.* & denique testamentum POSTERIUS imperfectum, in quo heredes ab intestato, priore præteriti, ad successionem vocantur, cui quinque testes adfuisse sufficit. *L. 21. §. pen. C. de testam.* Agmen apud plerosque claudit testamentum IN ITINERE moribundorum, ad quod duos testes requirunt. Bald. & Salicet. *ad L. ult. ff. de test.* Sed Doctorum non est privilegia concedere, vel ea interpretando porrigere ad species legibus non expressas. Vid. Stryk. *Caut. Testam. cap. XIV.*

TIT.

TIT. II.

De adquirenda vel omittenda hereditate.

§. LXXXVII.

Hereditas testamento *defertur*; sed non semper ipso jure *adquiritur*. Opus aliquando est actu aliquo, ex quo constet, velitne quis heres esse, an nolit. Et hinc hoc titulo agitur de ADQUIRENDA vel OMITTENDA HEREDITATE. Diximus *aliquando* hujusmodi actum requiri. Discrimen enim hic est inter NECESSARIOS, SUOS ET NECESSARIOS, & VOLUNTARIOS. *pr. Inst. de her. qual. & diff. L. 15. L. 16. ff. h. t.*

Hereditas pro diversitate heredum diversimode adquiritur.

§. LXXXVIII.

NECESSARII sunt servi proprii, a domino heredes instituti, qui sive velint, sive nolint, * liberi & heredes fiunt. §. 1. *Inst. eod. L. 57. §. 2. h. t.* SUI & NECESSARII vocantur liberi, in potestate testatoris tempore mortis ita constituti, ut in alterius potestatem recasuri non sint, qui itidem & nolentes heredes fiunt ex legibus XII. Tabularum. §. 2. *Inst. eod.* VOLUNTARII denique, qui in potestate testatoris non sunt constituti, quibusque invitis lex praescribi (§. V, 2.) a testatore non potest. *pr. §. 3. Inst. eod.*

Quotuplices sint heredes?

* Servi enim a dominis institui solebant, si tantum esset aes alienum, ut patrimonio

dira

dira vox præconis imminere videretur. Id quod quum ignominiosum videretur Romanis, Cic. *pro P. Quinct. cap. XV.* voluerunt, hoc casu servum etiam ab obærato institui posse, eumque libertatem & hereditatem consequi. Ut bona ejus potius, quam defuncti nomine distraherentur. §. 1. *Inst. de her. qual. & diff.*

§. LXXXIX.

De iis axiomata.

Inde axiomata: I. *Necessarii*, ac *sui & necessarii*, ipso jure heredes sunt. §. 1. 2. *Inst. de hered. & qual. diff.* II. Heredes *voluntarii* suo arbitrio hereditatem vel verbis factisve adquirere, vel omittere possunt.

§. XC.

Necessarii & sui ipso jure heredes sunt.

Quum ergo *necessariis & sui* ipso jure heredes sint; (§. LXXXIX, 1.) consequens est, 1) ut servus institutus hereditatem nec adeundo demum adquirat, nec repudiando omittere possit. *L.* 57. §. 2. *h. t.* 2) Ut idem juris sit in heredibus suis, adeoque 3) & hi hereditatem ipso jure adquirant sine aditione, §. 3. *Inst. de her. quæ ab intest.* & proinde 4) non *pro herede gerere*, sed SE IMMISCERE dicantur. *L.* 11. *L.* 12. *h. t.* 5) Ut hereditatem sibi dumtaxat delatam ad omnes heredes suos & extraneos transmittant. *L.* 3. *L.* 19. *C. de jur. delib.* 6) Ut hereditatem jure civili repudiare nequeant, nisi pater hoc iis vel expresse, vel tacite, veluti instituendo sub conditione potestativa, (§. LXV, 1.) vel vulgariter substituendo indulserit. *L.* 86. *ff. de her. inst. L.* 12. *ff. de cond. inst.* §. 4. *Inst. de pupill. subst.*

§. XCI.

§. XCI.

Quia tamen id durum erat, Prætori visum est, liberis suis concedere beneficium ABSTINENDI, modo 1) jam puberes se non immiscuerint, (impuberibus enim Prætor, etiam se immiscuerint, succurrit, & 2) per eos non factum sit, quo quid ex hereditate amoveretur. *L.* 11. *L.* 12. *L.* 57. *pr.* *L.* 71. §. 3. *ff. h. t.*

Sui tamen gaudent beneficio abstinendi.

§. XCII.

Et quia heredes voluntarii suo arbitrio hereditatem vel verbis factisve adquirere, vel omittere possunt; (§. LXXXIX, 2.) hinc, si verbis adquirunt, ADIRE; sin factis, PRO HEREDE GERERE; si hereditatem omittunt, REPUDIARE dicuntur. * §. 7. *Inst. de her. qual. & differ.* *L.* 11. *L.* 12. *L.* 57. *ff. h. t.*

Extranei adeunt, pro herede, gerunt repudiant.

* Sui ergo heredes *ipso jure heredes* sunt; (§. LXXXIX, 1) voluntarii ADEUNT. Illi *se immiscent*; (§. XC, 4.) hi PRO HEREDE GERUNT. Illi *abstinent*: (§. XCI.) hi REPUDIANT: Tam accurate JCti ubique observant vocabulorum differentiam.

§. XCIII.

Quumque itaque adeatur verbis, (§. XCII.) & quidem olim cum cretione, (§. XXXVI, *) adeoque sollemniter; consequens est, 1) ut adire possint, quicumque voluntatem verbis declarare, & actu legitimo, vel sollemni se obligare possunt: *L.* 8. *ff. h. t.* *L.* 19. *ff. de auct. tut.* adeoque 2) adire nequeant furiosi, dementes, *L.* 63. *ff. h. t.* *L.* 40.

Qui adire possint?

de reg. jur. 3) infames, §. 9. *inst. de inut stip.* quorum nomine parentes vel tutores aut curatores adeunt. *L.* 18. *pr.* §. 1. 2. *C. de jure delib. L. ult.* §. 3. *de cur. fur.*

§: CXIV.

Quomodo? Ex eadem ratione est, 4) quod pupilli & minores sine tutorum auctoritate, vel consensu curatorum, adire nequeunt, quamvis hereditas lucrosa sit. (P. IV. §. CCCXXXVII, 5.) *L.* 18. §. *fin. C. de jur. del. L.* 1. *L.* 9. *ff. h. t.* 5) Ut nec adire quisquam possit per procuratorem, (P. I. §. XXXV, 3.) *L.* 90. *ff. h. t. L.* 123. *pr. ff. de reg. jur.* praeterquam quod Procuratoris Caesaris jussu & servus adire posset. (P. I. §. CCXXXII.) 6) Ut hereditas adeunda sit pure, non sub conditione. (P. I. §. XXXV, 2.) *L.* 51. §. *ult. ff. h. t.* 7) Ut nec partem hereditatis sibi relictae adire quis possit, *L.* 1. *L.* 2. *L.* 55. *ff. h. t.* nec 8) invitus ad adeundum cogi. *L.* 6. §. *ult. ff. h. t.*

§. XCV.

Servi & filii quomodo adeant? Denique inde reddes rationem, 9) cur nec servus sine jussu domini, nec filius nisi jubente patre hereditatem adire possit. §. 3. *Inst. per quas pers. cuiq. adqu.* His tamen, si justae aetatis sint, leges novae indulgent, ut & invito patre hereditatem adeant, eoque casu plenam ejus adquirant proprietatem. *L. ult. pr.* §. 1. 2. *C. de bon. qua lib.*

§. XCVI.

Quis pro herede gessisse videatur? Quum porro PRO HEREDE GESTIO factis fiat; (§. XCII.) consequens est, 1) ut requirantur actus animo heredis explicati,

ti, *L.*20. *pr.* §. 4. *L.* 88. *ff. h. t.* adeoque 2) pro herede non gerere videatur, qui pietatis aut custodiæ caussa quid fecit, *L.* 20. *pr. h. t.* multoque minus, 3) qui diserte se id eo animo facere testatur. *L.*20. §. 1. 2. 3. *h. t.*

§. XCVII.

Hereditas non adita non transmittitur.

Quandoquidem ergo per aditionem demum, & pro herede gestionem hereditatem adquirit extraneus; (§. LXXXIX, 2.) consequens est, 1) ut hereditas non adita non transmittatur, *L.* 7. *C. de jur. delib. L. un.* §. 5. *C. de cad. toll.* nisi quod 2) ex constitutione Theodosii & Valentiniani hereditas non adita transmittitur ad liberos etiam emancipatos, *L. un. C. de his, qui ant. apert. tab. hered. transm.* & 3) herede intra spatium deliberandi defuncto, quod reliquum est temporis, etiam heredibus prodest. (§. LXX, 3.) *L.* 19. *C. de jur. delib.*

§. XCVIII.

Aditionis effecta.

Porro inde inferimus, 4) adita hereditate omnia jura heredis consequi adeuntem, *L.* 37. *ff. h. t.* non autem 5) possessionem, quæ facti est, & naturaliter adprehendenda. *L.* 23. *pr. ff. de adqu. vel omitt. poss.* 6) Heredem adeundo se obligare legatariis & fideicommissariis, quasi ex contractu, §. 5. *Inst. de obl. quæ quasi ex contr. L.* 5. § 2. *ff. de obl. & act.* 7) Heredem, qui semel adiit, a creditoribus recte conveniri, * *L.* 8. *C. h. t.* etiamsi hereditas solvendo non sit, *L.* 8. *h. t. L.* 10. *C. de jur. del.* nisi adierit cum beneficio inventarii. (§. LXXII.)

* Non tamen intra novem dies, si statim adeat hereditatem. *Nov. CXVI, cap. V*, §. 1. Quo dies DENICALES veterum eleganter refert Mynsing. *ad* §. 8. *Inst. de rer. div.* Pluscula eam in rem diximus in *Comment. ad Leg. Jul. & Pap. Lib. III. cap. II. p. 476. sequ.*

§. XCIX.

Repudiatio hereditatis. Denique quum heres extraneus hereditatem etiam omittere possit suo arbitrio; (§. LXXXIX, 2.) sequitur, 1) ut & hic declaratio voluntatis requiratur, & jus adquirendi, *L. 18. ff. h. t.* adeoque 2) nec furiosus, nec mente captus, nec 3) infans, nec 4) pupillus sine tutoris auctoritate, nec 5) filius sine patris jussu recte repudiet. *L. 13. ff. L. 5. C. h. t. L. 11. ff. de auct. tut. L. 8. §. 2. C. de bon. quæ lib.* 6) Ut nec semel repudiata hereditas adiri, *L. 4. C. h. t. L. ult. C. de bon. quæ lib.* nec 7) semel adita repudiari possit nisi ob minorennitatem heres restituatur in integrum. §. 5. *Inst. de her. qual. & diff.*

§. C.

Usus hodiernus. Tale est jus Romanum. Mores passim ab eo divortium faciunt. Inprimis multis locis in Germania & Gallia invaluit, ut possessio etiam adita hereditate, sine adprehensione naturali ab herede adquiratur]. Non tamen universalis est ea consuetudo, ceu sibi persuasit Carpz. *Part. III. Const. XI. Def. 27.*

TIT.

T I T. III.

Testamenta quemadmodum aperiantur, inspiciantur, & describantur.

§. CI.

Mortuo testatore aperiendæ inspiciendæque erant tabulæ testamenti. Quam in rem cautum fuerat lege Julia VICESIMARIA, ut tabulæ aperirentur a præsentibus intra triduum, vel quinque dies, ab absentibus intra eosdem dies, * ex quo supervenerint. Paull. *Sent. Rec. IV, 6. §. ult.* Postea & Prætor edixerat, I. se tabulas testamenti, vel quodcumque ad caussam testamenti pertinere videatur, inspicere ac describere desideranti, ac prius de calumnia juranti, potestatem facturum. Non tamen eam partem describi passurum, quam defunctus aperire vetuerit, vel quæ ad alicujus ignominiam pertinere videatur. *L. 1. L. 2. ff. L. 3. C. hoc tit.* Lex Julia vicesimaria & edictum de tabulis aperiendis describendisque.

* Videntur tamen hi dies non a morte testatoris, sed a diebus denicalibus numerandi, intra quos nihil fieri auspicato poterat. (§.XCVIII.*) Vid. *Comm. nostr. ad L. Jul. & Pap. Lib. III. cap. II. p.* 377.

§. CII.

Inde axiomata: I. Tabulæ sunt sollemniter aperiendæ. II. Eas inspicere ac describere licet omnibus, modo de calumnia jurent. III. Quæ aperiri testator vetuit, vel ad alicujus ignominiam pertinent, vel calumniæ De iisdem axiomata.

occasionem præbent, nec inspicienda, nec describenda sunt.

§. CIII.

Quomodo tabulæ aperiantur?

Quum itaque sollemniter aperiendæ essent tabulæ; (§. CII, 1) facile reddi poterit ratio, cur 1) cogerentur signatores convenire ad agnoscenda sigilla, & 2) iis præsentibus, rupto lino, (vid. Sueton. *Neron. cap. XVII.*) facta inspiciendi describendique copia, exemplar authenticum in archio reponeretur. Paull. *ibid. IV, 6, 1.* 3) Cur, uno ex signatoribus absente, tabulæ ad ipsum mitterentur agnoscendæ, *L. 7. ff. h. t.* 4) omnibus vero absentibus, tabulæ præsentibus optimæ opinionis viris, aperirentur, factoque instrumento mitterentur absentibus. *L. 2. L. 7. ff. h. t.* 5) Cur in municipiis id fieret in foro vel basilica, & quidem inter horam diei secundam & decimam, Paullus *ibid.* §. 11. id est, fervente foro. Martial. *Epigr. IV.* 8. V. C. Ant. Schulting. *Jurisp. vet. antejust. p.* 403.

§. CIV.

Quomodo inspicianturk & describantur?

Ex secundo axiomate (§. CII, 2.) inferimus, 1) Prætorem describendi potestatem facere, si testamentum etiam injustum sit, *L. 2. §. 1. ff. h. t.* nec non 2) facultatem dare inspiciendi codicillos, *L. 2. §. 2. ff. h. t.* immo & 3) testamenta omnia, si plura exstent. *L. 2. §. 3. ff. h. t.* 4) Eam inspectionem permittendam non esse, si suspicio sit, testatorem vivere. *) *L. 2. §. 4. ff. h. t. L. 1. §. 5. ff. ad L. Corn. de fals. L. 38. §. 7. ff. de pœn.* 5) Desiderantis tamen interesse debere, eoque nomi-

nomine ab illo præstandum esse jusjurandum calumniæ. *L. 3. §. 10. ff. de tab. exh. L. 3. C. h. t. 6*) Negantem, apud se tabulas exstare, conveniri posse interdicto de tabulis exhibendis, *L. 2. § ult. ff. h. t. L. 2. §. 1. de tab. exh.* vel ab herede rei vindicatione *L. 3. h. t.*

* Unde reprehensionem incurrit ipse Augustus, dum vivi Antonii tabulas apertas pro concione recitavit, Suet. *Aug. cap. XVII.* Quod factum Plutarchus ἀλλόκοτον καὶ δεινὸν, Dio Cassius παρανομώτατον vocat.

§. CIV.

Denique ex ultimo axiomate (§. CII, 3.) discimus, 1) non aperiendam esse substitutionem pupillarem, quam testator consilio Justiniani §. 3. *Inst. de pup. subst.* singulari signaculo clausit *L. 8. ff. h. t.* 2) Non pati Prætorem inspici vel describi diem & consulem, *L. 2. §. 6. ff. h. t.* nec 3) quæ quocumque modo ad alicujus ignominiam pertinere videntur. *L. 3. C. h. t.* Quibus ambagibus hodie vix opus esse, facile unusquisque animadvertit. Quid inspici & describi nequeat?

T I T. IV.

Si quis omissa caussa testamenti ab intestato vel alio modo possideat hereditatem.

§. CVI.

SÆpe eveniebat, ut heredes instituti, si simul a lege vocarentur, omissa caussa testamenti, ab intestato possidere hereditatem Edicti hujus ratio.

mallent, tantum ut circumvenirent eos, quibus aliquid ex supremo defuncti judicio debebatur. Quare Prætor, voluntates defunctorum tueri cupiens, edixerat, *se legatariis & fideicommissariis adversus illos caussa cognita actionem daturum*. *L.* 1. *princ. L.* 6. §. 3. *ff. h. t.* Quare hos Prætor pro heredibus testamentariis habet.

§. CVII.

Contra quos Prætor edictū proposuerit?

Ex quo sua sponte fluit, 1) non interesse, sive unus sive plures possideant hereditatem, *L.* 18. *pr. ff. h. t.* nec 2) sive jure bonorum possessionem consequutus sit heres institutus, sive pro herede ab intestato mala fide possideat. *L.* 1. §. 9. *ff. h. t.* 3) Perinde quoque esse, sive possideat quis vere, sive dolo possidere desierit, *L.* 1. §. 11. *ff. h. t.* sive 4) ideo hereditatem dolo malo, vel accepto pretio, omiserit, ut ad legitimum perveniret. *L.* 1. §. 12. 13. *L.* 2. *L.* 3. *L.* 4. *ff. h. t.* 5) Excusandum esse, qui justa caussa motus, omissa caussa testamenti ab intestato succedere maluit. *L.* 6. §. 3. 4. *h. t.* 6) Nec actionem competere adversus possessorem singularem. *L. ult. ff. h. t.*

§. CVIII.

Quæ inde actio nascatur.

Quumque hunc, qui omissa caussa testamenti ab intestato possidet, Prætor pro herede testamentario habeat; (§. CVI.) consequens est, ut legatarii & fideicommissarii easdem habeant actiones, quas adversus heredem, qui adiit, habuissent, (*Inst.* §. DCXXXIX.) *L.* 6. §. 3. *ff. h. t.* ad consequendum

dum, quidquid sibi ex defuncti judicio debetur. *L. 1. pr. L. 12. §. 1. ff. h. t.*

T I T. V.

De Sc. Silaniano & Claudiano quorum testamenta ne aperiantur.

§. CIX.

Quamvis Prætor aperiendi, inspiciendi describendique tabulas potestatem se facturum promisisset; (§. CI, 1.) impedimentum tamen objiciebant SC. SILANIANUM & CLAUDIANUM. Priore enim, P. Cornelio Dolabella & C. Junio Silano Coss. A. V. C. DCCLXIII. facto, cautum erat, ut, si dominus a familia occisus diceretur, de ea ab herede, antequam adeat, publica quæstio haberetur, deque servis, qui sub eodem tecto fuerant, supplicium sumeretur: si prius heres adeat, hereditas a fisco occuparetur. *L. 1. pr. §. 25. 26. L. 5. §. 2. ff. h. t.* SC. Silanianum.

§. CX.

Deinde prodiit SC. CLAUDIANUM, quod & *Neronianum*, & *Pisonianum* adpellatur, Paull. *Rec. Sent. III, 5, 5. L. 8. ff. h. t.* conditum anno V. C. DCCCX. Nerone Claudio & L. Calpurnio Pisone Coss. quo Silanianum confirmatum, cautumque insuper, ut & testamento manumissi, qui sub eodem tecto fuerant, inter servos supplicia penderent, & viro occiso, de familia etiam uxoris; uxore occisa, de familia viri quæstio haberetur. *L. 1. §. 15. L. 3. §. 16. 17.* SC. Claudianum.

 h. t.

h. t. Paull. *Rec. Sent. III, 5, 5.* Tacit. *Annal.* 3 1. *seq.*

§. CXI.

Ad quos servos ea SC. pertineant?

Sed ipse horum SCtorum rigor facile unicuique persuadet, 1) ea tantum pertinere ad eos servos, qui sub eodem tecto fuerunt, quum dominus occideretur, *L. 1. §. 26. ff. h. t.* non 2) ad alios, quamvis in vicinia degentes, nisi sceleris conscios, *d. L. 1. §. 26.* nec 3) ad eos, qui vocem occisi exaudire non potuerunt, *L. 1. §. 27. eod.* nec 4) ad eos, quos impubertas, gravis valetudo, senectus, furor, aliaque justa caussa excusat, *L. 1. §. 32. L. 3. pr. §. 6. 7. seqq. h. t.* nec 5) ad illos denique, qui domino auxilium tulerunt sine dolo malo, *L. 1. §. 34. seq. h. t.* vel 6) quos ipse testator vulneratus vel expresse vel tacite purgavit. *L. 1. §. ult. L. 2. h. t.*

§. CXII.

Quid si quis ante finitam de servis quæstionem tabulas aperuerit?

Adversus eum, qui antequam supplicium sumtum erat, tabulas aperuerat, Prætor promiserat C. aureorum judicium, dividendorum inter fiscum eumque, cujus opera reus convictus fuerit, modo tabulæ vere, & dolo malo, non ab ignorante, vel ex rusticitate & imperitia, apertæ essent. *L. 25. §. 2. ff. h. t.* Quam pœnam elapso quinquennio, exspirare jussit SCtum, T. Statilio Tauro & M. Æmilio Lepido Coss. anno V C. DCCLXIV. conditum, nisi plane de parricidio quæstio habeatur, quæ vicennium durat. *L. 13. ff. h. t.*

TI T.

T I T. VI.

Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit.

§. CXIII.

Quemadmodum superiore casu fiscus occupabat hereditatem; (§. CIX.) ita idem contingit, si quis aliquem testari prohibuisset, veluti non intromittendo testamentarium, vel prohibendo dolo malo, quo minus testes venirent. Ei enim Hadrianus Imp. actiones denegari, & a fisco hereditatem tanquam indigno eripi jusserat. *L 1. pr. §. 1. 2. L. 2. pr. ff. h. t.* Unde facile patet, non pertinere hanc constitutionem ad blanditias, quibus vir uxorem, tabulas mutare volentem, maritali sermone placavit. (§.VII, 5.) *L. ult. ff. L. ult. ff. h. t.*

Prohibenti aliquem testari hereditas a fisco eripitur.

§. CXIV.

Quumque testamentum vi & metu extorqueri a testatore nequeat; (§.VII, 5.) consequens est, 1) ut testamentum, quod quis coactus condidit, ipso jure nullum sit, (§. XXVIII.) adeoque 2) fisco hic non sit locus, sed 3) res redeat ad caussam intestati. *L. 155. pr. ff. de reg. jur.*

Quid si quis alium testari coegerit?

T I T. VII.

De jure codicillorum.

§. CXV.

Testamentis quodammodo adfines sunt CODICILLI, quos veteribus non

Codicillorum origo.

nisi Epistolas fuisse, ex Cic. *ad Fam. IV.* 15. *VI.* 18. *ad Attic. XII,* 8. Senec. *Epist. LV. L.* 89. *pr. ff. de leg.* 2. *L.* 37. §. 2. *L.* 41. §. 2. *de legat.* 3. *L.* 56. *de fideic. libert. L.* 30. §. 1. *de adim. vel transfer. leg.* jam alibi docuimus. (*Inst.* §. DCLXXVII.) Quamvis vero hujusmodi epistolas procul dubio sæpius ad heredes scriberent testatores; ea tamen neminem obligabant, antequam Augustus, L. Cornelio Lentulo heres scriptus, consilio Trebatii statuisset, ut jure optimo admitterentur. *pr. Inst. h. t.* (*Inst.* §. DCLXXIX.)

§. CXVI.

Quid? & quotupli ces codicilli?

Sunt itaque hodie codicilli minus sollemnis testatorum intestatorumque voluntas. *L.* 1. *L.* 13. §. 1. *ff. h. t.* Ex quo collegerunt veteres, 1) eos æque ac testamentum in SCRIPTOS & NUNCUPATIVOS, *L.* 13. *C. de SS. eccl. L. ult. C. h. t.* itemque 2) in TESTATO & AB INTESTATO factos dividi posse, *L.* 8. *pr.* §. 1. *L.* 16. *ff.* §. 1. *Inst. h. t.* hosque viribus suis subsistere, *L.* 3. *pr.* §. 1. *L.* 8. *pr.* §. 1. *L.* 16. *ff. h. t.* illos una cum testamento corruere vel subsistere. *L.* 3. § *ult. L.* 16. *ff. h. t.*

§. CXVII.

Eorum discrimē a testamento.

Quum ergo sint minus sollemnis voluntas; (§. CXVI.) sequitur, 1) ut quidem codicillos facere possint, qui testamentum condere possunt, (§. VIII. *sequ.*) *L.* 6. §. 3. *L.* 8. §. 2. *h. t.* nec tamen 2) iis hereditas directo dari vel adimi, vel heredi substitui possit. *L.* 6. *pr. L.* 10. *ff. L.* 2. *C. h. t.* 3) Ut contra legata & fideicommissa codicillis recte dentur, & hinc

hinc 4) plures etiam codicilli fieri queant. *L.6.* §. 1. *ff.* §. 3. *Inst. h. t.* 5.) Ut nulla exigatur sollemnitas ordinationis, & hinc præter unitatem actus hic sufficiant quinque testes, etiam non rogati, immo & feminæ. (*Inst.* §. DCLXXXIV. *) §. 3. *Inst. L. ult. Cod. h. t.*

§. CXVIII.

Solent etiam codicilli in subsidium annecti testamento, quando illi inseritur clausula codicillaris: *Si testamentum non valebit, tanquam testamentum, volo illud valere jure codicillorum. L.* 41. §. 3. *ff. de vulg. & pup. subst. L.* 3. *fin. ff. de test. mil.* Et tunc hujusmodi testamentum in vim fideicommissi subsistit, dummodo quinque testes subscripserint. *L.* 29. §. 1. *ff. qui test. fac. poss.* Clausula codicillaris.

§. CXIX.

Non itaque hæc clausula supplet defectum sollemnitatis internæ, e. g. 1) præteritionis liberorum, nec 2) defectum voluntatis, nec 3) defectum non aditæ hereditatis, *L.* 29. *ff. qui test. fac. poss. L.* 3. *ff. de vulg. & pup. subst.* quamvis non desint ex pragmaticis, qui suo more multo majorem huic clausulæ virtutem tribuunt. (*Inst.* §. DCLXXXVII.) De ejus effectis justo magnificentius sentiunt pragmatici.

L I B. XXX. XXXI. XXXII.

De legatis & fideicommissis.

§. CXX.

HActenus de hereditate delata per testamentum. In eo quum etiam LEGATA & FIDEICOMMISSA reliquantur, Quid legatum & fideicommissum?

de

de his quoque jam agitur. Est autem LEGATUM *delibatio hereditatis, qua testator ex eo, quod universum heredis foret, alicui quid collatum vult* verbis directis & civilibus. * *L.* 116. *pr. ff. de legat.* 1. FIDEICOMMISSUM est, quodcumque ab aliquo verbis obliquis & precariis relinquitur. Ulp. *Fragm. XXV,* 1.

* Id est *legis modo*, uti eleganter Ulpian. *Fragm. XXIV.* 1. *Legare* enim esse νομοθετεῖν, vel legem dicere rebus suis, jam supra observavimus. (§. II. *) Inde est, 1) quod legata relinquenda essent verbis imperativis, 2) non in codicillis, nisi testamento confirmatis, sed in ipso testamento, 3) Latinis non Græcis verbis. Ulp. *Fragm. XXV,* 3. 8. 9. (§. XLIII. *) Quæ omnia in fideicommissis secus se habebant. Unde & benignior erat horum, quam illorum interpretatio. *L.* 16. *C. de fideicomm.*

§. CXXI.

Quotuplicia legata? Quamvis vero legata omnia verbis imperativis & directis relinquenda essent; (§. CXX.) alia tamen relinquebantur PER VINDICATIONEM, verbis: *do lego, sumito, capito, habeto*: alia PER DAMNATIONEM, verbis ad heredem directis: *Heres damnas esto dare, dato, facito, eum dare facere jubeo*: alia PER PRÆCEPTIONEM, verbis ad unum ex heredibus directis: *Heres præcipito, præcipuum accipito*: alia denique SINENDI MODO, verbis: *Heres sinito legatarium sumere, habere.* §. 2. *Inst. h. t. & ibi* Theo-

Theophilus. Ulpian. *Fragm.* XXIV, 2. *sequ.* Inter quæ itidem olim maxima erat differentia. *)

* Differebant enim 1) ratione *objecti*. Per *vindicationem & præceptionem* legabantur res, quæ tempore mortis & testamenti factionis erant in dominio juris Quiritium: *sinendi modo* res etiam in bonis testatoris repertæ: *per damnationem* res quælibet, etiam alienæ. Ulpian. *Fragm.* XXIV, 7. Caj. *Inst.* 7, 1. *sequ.* 2) Differebant etiam *effectu*. Nam legatum *per vindicationem* relictum petebatur actione in rem, seu rei vindicatione; *per damnationem & sinendi modo* relictum actione personali ex quasi contractu aditionis; (§. XCVIII, 6.) *per præceptionem* datum familiæ erciscundæ judicio. Theoph. §. 2. *Inst. h. t.*

§. CXXII.

FIDEICOMMISSIS vel hereditas sive tota sive pro parte, vel res singulæ relinquuntur. Priora UNIVERSALIA vel FIDEICOMMISSARIÆ HEREDITATES; posteriora SINGULARIA adpellantur. §. 2. *Inst. de fideic. her. pr. Inst. de sing. reb. per fideic. relict.* Enimvero nos jam hic de SINGULARIBUS loquimur. Quotuplicia fideicommissa?

§. CXXIII.

Quamvis ergo & inter legata & fideicommissa, (§. CXXI.*) & inter quatuor legatorum genera, permultum interesset; (§. CXXI.) Justinianus tamen primus & legatorum ac fideicommissorum, *L.* 2. *C. de legat. & fideic.* §. 3. *Inst. h. t.* & ipsorum legatorum discrimen omne sustulit. *L.* 15. *C. de test. L.* 1. *C.* De hodierna legatorũ indole axiomata.

comm.

comm. de leg. & fid. Unde axiomata: I. Legata & fideicommissa sunt delibatio hereditatis. II. Legata & fideicommissa ita per omnia exæquata sunt, ut, quod deest legatis, repleatur ex natura fideicommissorum, & contra. III. Omnium legatorum hodie eadem natura est, quibuscumque verbis relicta sint, ac formulis.

§. CXXIV.

Qui legare possint, & quibus? Quum itaque legatum & fideicommissum sint delibatio hereditatis; (§. CXXIII, 1.) consequens est, 1) ut legare & fideicommittere possint, qui possunt hereditatem dare, id est, testamentum condere. (§. VIII. *seq.*) *L.* 2. *L.* 114. *pr.* §. 1. *de legat.* 1. 2) Ut & iis tantum recte relinquantur, quibuscum est testamenti factio, §. 24. *Inst. h. t.* non 3) incapacibus, quibus tamen alimenta recte relinquuntur. *L.* 11. *ff. de alim. vel cib. leg.* 3) Ut etiam personis incertis, (secus, ac olim, §. XXXIX.) modo ex eventu certæ fieri possint, adeoque & pauperibus, civitatibus, collegiis licitis, postumo alieno, recte legetur: *L.* 24. *C. de Episc. L.* 117. *ff. de legat.* 1. *L.* 1. §. 15. *ff. ad SC. Trebell.* §. 27. *Inst. h. t.* non autem 4) servo heredis, (*Inst.* §. DCVIII.*) nisi sub conditione. §. 32. *Inst. h. t.* quamvis contra 5) domino a servo herede legari possit, quia per servum ad alium pervenire potest hereditas. §. 33. *Inst. h. t.*

§. CXXV.

A quibus? Ex eodem axiomate patet, 6) legari ac fideicommitti posse ab omnibus, ad quos quidquam ex rebus hereditariis pervenit, *L.* 92

§. *ult.*

§. *ult. ff. de legat.* 1. *L.* 1. §. 6. *ff. de legat.* 3 adeoque 7) ab heredibus, *L.* 9. *C. de fideic.* 2) substitutis, *L.* 74. *ff. de legat.* 1. 9) legatariis & fideicommissariis, *pr. Inst. de sing. reb. per fideic. relict.* modo ne 10) onerentur, ultra quod honorati sunt, §. 1. *Inst. de sing. reb. per fideic. rel.* vel 11) liberi non lædantur in legitima. (P. II. §. XLIX.)

§. CXXVI.

An legari possint res futuræ?

Quumque eadem hodie omnium legatorum natura ac indoles sit; (§. CXXIII, 3.) consequens est, (§. CXXI. *) 1) ut per legatum vel fideicommissum relinqui possit, quidquid est in commercio, & utilitatem aliquam præstare potest, §. 4. *Inst. h. t.* adeoque 2) & res futuræ, veluti fructus nascituri, * §. 7. *Inst. h. t. L.* 24. *pr. ff. de legat.* 1. *L.* 17. *pr. ff. de legat.* 3. non autem, 3) quæ in rerum natura nec sunt, nec esse possunt. §. 4. *Inst. h. tit.*

* Sed quale est hoc legatum? Purum an conditionatum? Purum procul dubio, quia statim transmittitur ad heredes legatarii. *L.* 25. §. 1. *ff. quand. dies leg. ced.* Quod ad præstationem ejus attinet, distinguendum est, *demonstrationis* caussa adjectus sit fundus e. g. *Amphoram vini, quæ ex vinea Tusculana sumetur, do lego*, an taxationis caussa, e. g. *Amphoram vini, in vinea Tusculana nascituri, do lego*. Hic enim si nihil natum, nihil debetur. *L.* 5. *ff. de trit. vin. ol.* Priore contra casu amphora vini præstanda, etiamsi in vinea Tusculana nihil natum sit. *L.* 12. *ff. de alim. leg. L.* 13. *ff. de trit. vin. ol.*

§. CXXVII.

§. CXXVII.

An alienæ? Ex eodem sequitur, 4) ut legari possint res etiam alienæ, eo effectu, ut heres aut redimat, aut æstimationem earum præstet arbitrio judicis, modo testator eas alienas esse sciverit. §. 4. *Inst. h. t.* Unde multo magis valet legatum, si quis rem suam, quasi alienam legaverit. §. 11. *Inst. h. t.* 5) Ut rebus hujusmodi alienis legatis, & postea vivo testatore a legatario adquisitis, heres nihilominus æstimationem debeat, si legatarius titulo oneroso adquisiverit. §. 6. *Inst. h. t.* 6) Ut contra rei legatæ, titulo lucrativo adquisitæ, æstimatio non debeatur, nec duæ lucrativæ caussæ in eundem hominem eamdemque rem concurrere possint. §. 6. *Inst. eod.* *L.* 108. §. 4. *ff. de legat.* 1. *L.* 82. *pr. ff. de legat.* 1. 7) Ut, re duorum testamentis eidem legata, qui ex priore rem consequutus est, æstimationem ex posteriore petere nequeat, & contra 8) æstimationem consequutus ex priore, rem adhuc jure petat. §. 6. *Inst. eod.*

§. CXXVIII.

An commercio exemtæ? Porro inde inferimus, 9) legari non posse res, hominum commercio vel simpliciter exemtas, e. g. templum, §. 4. *Inst. h. t.* vel secundum quid, veluti tignum junctum, nisi sub conditione relinquantur, *L.* 41. §. 1. *seq.* *L.* 43. *ff. de legat.* 1. 10) Inutiliter etiam relinqui res, quæ quidem in aliorum, at non in legatarii commercio sunt. *L.* 49. §. 3. *ff. de legat.* 2. cui non opponenda *L.* 40. *ff. de leg.* 1.

§. CXXIX.

An oppignoratæ? Quia etiam res alienæ legari possunt, (§. CXXVII.

CXXVII, 4.) non obscurum sane est, 11) recte per legatum & fideicommissum relinqui etiam res oppignoratas, & 12) tunc heredem, (si æs alienum ipsas hereditatis vires non superet, *L. 57. ff. de leg.* 1) eas luere teneri, si defunctus eas obligatas esse sciverit. *L. 57. ff. de leg.* 1. *L. 6. C. de fideicommiss. L.* 10. *C. h. t.* idque 13) præsumi, si universitas legata, eujusque res singularis oppignorata sit. *L.* 15. *ff. de dot. præleg.* 14) Non perire legatum rei per ejus alienationem, modo testator id non fecerit animo adimendi legatum, quod ex eo præsumitur, si alienatio non necessaria fuerit, sed voluntaria. §. 12. *Inst. h. t. L.* 11. §. 12. *ff. de leg.* 3. *L.* 18. *ff. de adim. & transf. legat.* & alienatæ a testatore?

§. CXXX.

Quandoquidem præterea legato aut fideicommisso recte relinquitur, quidquid est in commercio, & utilitatem aliquam præstare potest; (§. CXXVI, 1.) consequens est, 15) ut relinqui non possit res legatarii propria. §. 10. *Inst. h. t.* nisi vel testatori vel tertio jus in ista re fuerit, quod priore casu remissum, posteriore ab herede luendum est. *L.* 71. §. 5. *L.* 88. *pr. de legat.* 1. Extra quos casus hujusmodi legatum 16) inutile est, etiamsi legatarius rem alienaverit, §. 10. *Inst. h. t. L.* 41. §. 2. *ff. de legat.* 1. quamvis olim dissenserit Celsus. *L.* 1. §. *ult. ff. de Reg. Caton.* 17) Ut & res incorporales, nec non 18) facta modo utilia & in se licita, recte legentur, *L.* 112. §. 3. *L.* 113. *L.* 114. §. 11. *ff. de legat.* 1. non autem 19) valeant legata captato-

An propriæ legatarii, incorporales, facta, res litigiosæ?

ria,

ria, (§. XLIV.) *L. 64. ff. de legat.* 1. nec 20) legata rerum litigiosarum, nisi sequatur victoria. *Nov. CXII. cap.* 1.

§. CXXXI.

Divisio legatorū. Ex eodem inferimus, 21) uni legari posse res plures, & 22) pluribus conjunctim rem unam, & tunc, 23) si omnes ad legatum perveniunt, illud scindi inter collegatarios. §. 8. *Inst. h. t. L. 3. pr. ff. de usufruct. adcresc.* ita ut, si Titio & cognatis legatum sit, duæ fiant portiones. *L. 7. ff. de usufr. adcresc.* 24) Si uni filio nascituro relictum sit legatum, illi tot portiones decrescere, quot cum eo nati sunt. *L. 17. §. 1. ff. de legat.* 1. 25) Uno contra vel altero collegatario deficiente, ejus eorumve portionem adcrescere conjunctis. §. 8. *Inst. h. t.* Id quod est illud JUS ADCRESCENDI, quod in hereditatibus, legatis, fideicommissis, usufructu legato, (P. II. §. CXII.) aliisque ultimis voluntatibus obtinet.

§. CXXXII.

Juris adcrescendi fundamentum. Nimirum quemadmodum in hereditate jus adcrescendi valet, quia nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest; (§. II.) ita in legatis, & fideicommissis, quia testator, dum legati delibat hereditatem (§. CXX.) adeoque, dum duos in eadem re conjunxit, maluisse videtur, ut res ad collegatarium perveniret, quam in hereditate subsideret. (*Inst.* §. DCXXV.) Et inde est, quod locum tantum habeat inter CONJUNCTOS.

§. CXXXIII.

Quinam CONJUNCTI dicuntur, qui ad eamdem

dem rem vocati. Idque factum vel diversis propositionibus, qui vocantur RE CONJUNCTI, & ob figuram orationis DISJUNCTI: *v.c. Titio ades meas do lego, Mævio easdem do lego*, vel in eadem propositione, sed divisis partibus, qui VERBIS CONJUNCTI; v. g. *Titio & Sempronio do lego ades ex aquis partibus.* *) vel in eadem propositione, indivisim, qui RE ET VERBIS, seu MIXTIM CONJUNCTI dicuntur. v. c. *Titio & Mævio ades do lego. L. 89. ff. de legat. 3. L. 142. ff. de verb. signif.* conjuncti, & quotuplices?

* Intellectualibus, puta, & quæ mente duntaxat concipiuntur. Nam si vere ipsam rem inter collegatarios divisit testator, *v.c. Titio lego fundum Cornelianum cis aquam : Sempronio ultra aquam* : tunc ne conjuncti quidem sunt, adeoque & jus adcrescendi cessat. *L. 1. pr. ff. de usufr. adcresc.*

§. CXXXIV.

Jam facile intelliguntur regulæ : I. Portio deficiens parti collegatarii conjuncti adcrescit æqualiter, si eodem modo omnes conjuncti. II. Si omnes sint diversa ratione conjuncti, conjuncti eodem modo ceteris præferuntur, re conjunctorum portio adcrescit omnibus, ita tamen, ut conjuncti pro una persona habeantur. *L. 34. pr. ff. de leg. 1. L. un. §. 10. C. de caduc. toll.* III. Conjunctis mixtim & verbis adcrescit volentibus, & cum onere : re tantum conjunctis etiam nolentibus, & sine onere. *L. un. §. 10. C. de caduc. toll.* De Jure adcrescendi regulæ.

§. CXXXV.

§. CXXXV.

Legata quomodo relinquantur & petantur?

Denique quia legata & fideicommissa per omnia exæquata sunt; sequitur, 1) ut legata & fideicommissa non solum in testamentis, verum etiam in codicillis recte relinquantur. *L. 8. §. 1. 5. 6. L. ult. ff. de jur. codicill. L. 43. ff. de man. test.* 2) Ut ex legatis omnibus hodie & REI VINDICATIO nascatur, si species certa legata, *L. 80. ff. de leg. 2. L. 64. ff. de furt.* & actio PERSONALIS ex testamento, seu quasi contractu aditionis, (§. XCVIII, 6.) §. 5. *Inst. de obl. quæ quasi ex contr.* & actio HYPOTHECARIA ob pignus tacitum, quo bona testatoris omnia legatariis & fideicommissariis obligata sunt. (P. IV. §. XXIII. 10.) *L. 1. C. commun. de legat.*

LIBER XXXII.

TIT. I.

De annuis legatis & fideicommissis.

§. CXXXVI.

Quid legatum annuum & menstruum?

HActenus de legatis & fideicommissis generatim: jam in specie de annuis legatis & fideicommissis agitur. Est autem ANNUUM LEGATUM vel FIDEICOMMISSUM, quod in singulos annos; * *L. 1. L. 2. L. 4. ff. h. t.* uti MENSTRUUM, quod in singulos menses relinquitur. *L. 18. §. 1. ff. h. t. L. 12. §. 6. ff.*

quand.

quand. dies leg. ced. Unde axiomata : I. Legatum annuum (menstruum) non unum est, sed plura. *L. 4. L. 11. ff. h. t. L. 10. ff. quand. dies leg. ced.* II. Legatum primi anni (mensis) purum, sequentium conditionale est, cui tacita inest conditio, *si vivat*. *L. 4. ff. h. t.*

* Sive relictum sit expresse, sive tacite, veluti: Damnas esto heres Attiæ dare, quoad nubat. *L. 17. pr. ff. h. t.* Valet etiam hoc legatum, si nec quantitas expressa, *L. 14. ff. h. t. L. 22. ff. de alim. leg.* nec locus, *L. 1. ff. h. t.*

§. CXXXVII.

Quum itaque legatum annuum sit multiplex; (§. CXXXVI, 1.) consequens est, ut quotannis cedat hujus legati dies. *L. 12. pr. ff. quand. dies leg.* 2) Ut non una præscriptione tollatur, sed singulorum annorum legatum XXX. annis præscribatur. *L. 7. §. 4. C. de præscr. XXX. ann.* **Est legati multiplex?**

§. CXXXVIII.

Quumque primi anni legatum sit purum, sequentium conditionale; (§. CXXXVI, 2.) sequitur, 1) ut primi anni legata dies a morte testatoris; sequentium annorum, ab initio singulorum annorum cedat. *L. 12. pr. §. 1. 3. ff. quand. dies leg. ced.* 2) Ut, si testator in anni ingressu decedat, ejus anni legatum transmittat ad heredes. *L. 8. ff. h. t.* 3) Ut non modo elapso tempore adjecto, exspiret, *L. 17. pr. L. 18. pr. ff. h. t.* verum etiam 4) morte legatarii. *L. 4. L. 8. ff. h. t. L. 20. ff. quand. dies leg. ced.* **Primo anno purum, sequentibus conditionatum.**

TIT.

TIT. II.

De usu & usufructu, & reditu, & habitatione, & operis, per legatum vel fideicommissum datis.

§. CXXXIX.

Legatum servitutum personalium

Legari possunt non solum res corporales, verum etiam incorporales; (§. CXXX, 17.) adeoque & USUSFRUCTUS, (P. II. §. CVI, 4.) USUS, HABITATIO, & OPERÆ SERVORUM; (P. II. §. CIV. *seq.*) immo & REDITUS; quo continentur omnes annui fructus, non ab ipso legatario percipiendi, sed ab herede eidem præstandi. (P. II. §. CII. *) *L.* 38. *ff. h. t.*

§. CXL.

Ususfructus.

Legari itaque 1) potest USUSFRUCTUS omnium rerum, quibus uti frui commode possumus, non servitutum, ne ipsius servitutis servitus constituatur. Hinc, usufructu viæ legato, ipsum viæ jus peti potest condictione incerti. *L.* 1. *ff. h. t.* Estque 2) hoc legatum simplex, nisi ususfructus alternis annis legetur. *L.* 13. *ff. h. t.* 3) Ususfructus autem non uni legatus, sed inter duos communicatus censetur, si uni fundus, alteri ususfructus ejusdem relictus, non si testator, uni detracto usufructu, proprietatem legarit. *L.* 19. *L.* 26. §. 1. *ff. h. t.*

§. CXLI.

Reditus.

Quum vero legatos REDITUS non ipse legatarius percipiat, sed heres præstet; (§. CXXXIX.)

(§. CXXXIX,) consequens est, 1) ut heres fundum, ex quo reditus legatus, possit vendere, neque 2) heres legatario hic habitationem in fundo præstare teneatur. *L. 38. ff. h. t. 3.*) Ut, si reditus memoriæ caussa a testatore legatus sit, is non exstinguatur, si quod memoriæ caussa fieri voluit, fieri impediatur, nec legatum ideo lucro heredis cedat, sed consilio heredum ita sit præstandum, ut alio modo testatoris memoriæ consulatur. *L. 16. ff. h. t.*

§. CXLII.

Legatum HABITATIONIS, si in singulos annos conceptum, multiplex est, uti annuum; (§. CXXXVI, 1.) simpliciter, vel quoad vivat, relictum unum est. *L. 15. pr. ff. hoc tit.* Legatum denique OPERARUM id singulare habet, 1) quod ejus dies non ab adita hereditate, sed ex quo petitæ sunt, cedat; (P. II. §. CXXVIII, 3.) *L. 7. ff. h. t.* 2) quod nec capitis diminutione, nec non utendo admittatur. (§. eod. 4.) *L. 2. ff. h. t.* Cetera occupavimus libro Pandectarum septimo.

Habitationis & operar.

TIT. III.

De servitute legata.

§. CXLIII.

Quemadmodum servitutes *personales* recte legantur; (§. CXXXIX.) ita

Legatum servitutis

& REALES vel PRÆDIALES. Quum vero hic prædium serviat prædio; (P. II. §. CXXXVII.) consequens est, ut 1) a pluribus heredibus servitus præstanda in solidum. *L. 7. ff. h. t.* 2) Ut legari servitus non possit, nisi ei, qui vicinum habet prædium, *L. 1. L. 2. L. 3. ff. h. t.* 3) Ut id legatum morte legatarii non exspiret, sed ad heredes transmittatur. *L. 6. ff. h. t. L. 4. ff. de serv. præd.* 4) Ut adeo nulla sit actio, cur dies hujus legati non a morte ipsa testatoris cedat. *L. 3. ff. h. t. L. un. §. 6. C. de caduc. toll.* Vid. quæ eam in rem disputant Jac. Cujac. *Obs. I, 23.* Bachov. *Vol. II. Disp. XIII. th. 7.* VVeissenb. *ad tit. ff. de serv. leg. thes.* 1.

TIT. IV.

De dote prælegata.

§. CXLIV.

Dos prælegata & legatum dotis, ut differant? A DOTE PRÆLEGATA, de qua hoc titulo agitur, differt *legatum dotis. Hoc* enim non maritus, sed alius quicumque legat virgini vel viduæ: & hinc quia dos sine nuptiis intelligitur, (P. IV. §. CLXXXI.) his non sequutis, legatum exstinguitur. *L. 31. L. 71. §. 3. ff. de cond. & dem. Illa* autem est, quando maritus uxori dotem relegat, soluto matrimonio reddendam. *L. 1. pr. ff. h. t. §. 15. Inst. de legat.*

§. CXLV.

Prælegatum dotis utile. Quum ergo legatum debeat legatario utilitatem adferre; (§. CXXVI, 1.) consequens

quens est, 1) ut prælegatum dotis utiliter relinqui possit. Quamvis enim, soluto matrimonio, dos etiam non relegata peti possit; (P. I. §. CCXXXVII, 1.) relegata tamen utilior est, 1) quia etiam mobilis hic statim repræsentanda, quum non relegata anno demum circumacto restitui debeat. (P. IV. §. CCXL, 8.) L. 1. §. 2. *ff. h. t.* 2) Quia impensæ non necessariæ, & donationes mulieri factæ, ab hoc legato non deducuntur, *L. 5. ff. h. t.* & solæ necessariæ repeti queunt, quod in non relegata dote aliter se habet. (P. IV. §. CCL, 1.) 3) Quia excludit pacta dotalia mulieri damnosa. *L. 1. §. 1. ff. h. t.* 4) Quia probationem non desiderat.

§. CXLVI.

Etiamsi uxor nihil intulerit.

Quamvis enim nihil dotis nomine intulerit mulier; non inutile tamen est legatum, si maritus certam speciem, certamve quantitatem expresserit. §. 15. *Inst. de legat. L. 6. §. 1. L. 8. ff. h. t.* Si autem nihil certi expressum, non potest non legatum esse inutile. §. 15. *Inst. de legat. L. 75. §. 1. ff. de legat. 1.*

T I T. V.

De optione vel electione legata.

§. CXLVII.

Potest & genus legari.

QUia omnia, quæ utilitatem præstant, legari vel per fideicommissum relinqui possunt; (§. CXXVI, 1.) legari sane potest non modo QUANTITAS, id est, genus, numero definitum, & SPECIES, quas JCtis

 idem,

idem, ac individuum, verum etiam GENUS, quod iisdem idem, quod philosophis species. (*Inst.* §. DCXIX.)

§. CXLVIII.

Quando id legati sit utile, & quis eligat?

Genus legatum, ceu ex ipsa definitione patet, utile est, quoties genus non summum, sed infimum est, & certos ab ipsa natura terminos habet. Alias enim, si ab arbitrio hominum penderet, nec testator tale quid reliquisset, legatum magis esset derisorium. *L.* 71. *pr. ff. de leg.* 1. Sed si utile est legatum, maxime quaeritur, quem penes sit electio? Et respondemus, penes eum, cujus eam voluit esse testator, qui legem dicere potest rebus suis. (§. II.*)

§. CXLIX.

Id judicandum ex verbis testamenti.

Ex quo axiomate patet, 1) si verba a testatore ad heredem fuerint directa, heredem eligere, sed non pessimum tamen dare posse. *L.* 45. *L.* 110. *ff. de legat.* 1. *L.* 43. §. 3. *ff. de legat.* 2. 2) Verbis ad legatarium directis, hunc eligere, etiam optimum. *L.* 2. §. 1. *ff. h. t. L.* 37. *pr. ff. de leg.* 1. 3) In legato quantitatis heredem semper eligere, & liberum ei esse cujus generis dare velit. *L.* 4. *ff. de trit. vin. & ol.* 4) Si speciatim legatario optionem indulsit testator, illud esse LEGATUM OPTIONIS. §. 23. *Inst. de legat.* Quae optio erat actus legitimus, *L.* 77. *ff. de reg. jur.* & adita demum hereditate fieri debebat, *L.* 16. *ff. h. t.*

§. CL.

Legatum optionis.

Ex qua natura & definitione hujus legati patet, 1) illud olim tacitam habuisse conditionem,

nem, si optasset: adeoque 2) jus optandi ad heredem transire potuisse. §.23. *Inst. de legat.* Em. Merill. *Obs. II*, 8. & hinc 3) diem hujus legati cessisse demum ab adita hereditate. *L. 16. ff. h. t.* 4) Pluribus legatariis in optione dissentientibus, sorte hoc dirimi debere, unumque rem accipere, reliquos portionum suarum æstimationem. *L. ult. C. comm. de leg.* 5) Optare debere legatarium, qui adfectione gaudere potest, non procuratorem ejus. *L. 77. L. 123. ff. de reg. jur.* 6) Optare eum posse optimum, *L. 2. pr. ff. h. t. L. 9. §. 1. ff. de dol.* sed 7) quod semel optavit, non repudiare. *L. 2. §. 2. L. 3. L. 4. L. 5. L. 10. L. 16. L. 20. ff. h. t.*

§. CLI.

Sed id, quod optandi jus ad heredem transire non potuisse diximus, (§. CL, 1.) nova Justiniani constitutione mutatum, cautumque est, ut, si legatarius non optaverit, adhuc optare posset ejus heres. *L. ult. C. comm. de legat. & fideic.* Ex quo consequi videtur, ut hodie dies hujus legati non amplius ab adita hereditate cedat, (§. CL, 7.) sed a morte testatoris, *arg. L. un. §. 6. C. de caduc. toll.* Hodie & heredibus legatarii prodest.

T I T. VI.

De tritico, vino vel oleo legato.

§. CLII.

SUnt quædam legata, in quibus res maxime redit ad interpretationem certorum vocabulorum. TRITICUM modo non Triticū vinum oleum quid?

 omne

omne frumentum continet, *L. 77. ff. de verb. signif.* modo continet. *L. 94. ff. de verb. obl.* VINI nomine venit; quod ex vinea natum vinum permansit, vel quod testator vini numero habuit. *L. 9. pr. L. 1. ff. h. t.* OLEUM succus pinguis, quo ad ellychnia alenda, vel cibos pinguefaciendos utebantur.

§. CLIII.

Legatum tritici. Ex definitione itaque tritici patet, 1) frumento sine quantitate legato, id relictum videri, quod paterf. habuit. *L. 7. pr. ff. h. t.* 2) Certa quantitate legata, id intelligi, quod testator ita adpellare consuevit. *L. 1. L. 9. pr. §. 1. L. 13. ff. h. t.*

§. CLIV.

Vini. Ex vini definitione inferimus, 3) mulsum, zythum, camum, cerevisiam, hydromeli, defrutum, cydoneum, acetum, eo vocabulo non contineri, nisi & illud testator vini nomine habuerit. *L. 1. L. 9. pr ff. h. t.* 4) Vino vetere legato, disquirendum esse, quonam testator pro vetere vino usus sit, alias sufficere, si vinum non sit novum & hornum. *L. 9. §. ult. L. 10. L. 11. L. 12. ff. h. t.* 5) Legato vino etiam vasa minora & dolia, non tamen cuppas difficulter mobiles, deberi. *L. 3. § 1. L. 6. L. 14. L. 15. ff. h. t.* Quid juris sit, vino ex fundo certo legato, jam supra occupavimus (§. CXXVI.*)

§. CLV.

Olei. Denique ex olei definitione colligebant JCti, 6) expressa ejus quantitate non qualitate, non quaeri solere cujus generis oleo homines ejus regionis uti soleant, sed libe-

rum

rum esse heredi, cujus generis velit oleum legatario solvere. *L.* 4. *ff. h. t.*

T I T. VII.

De instructo vel instrumento legato.

§. CLVI.

Fundus instructus & instrumentum fundi.

FUndus, qui dicitur INSTRUCTUS, non tantum omne fundi instrumentum, sed & omnia, quæ eo collata sunt, ut instructior esset paterfamilias, quæque ibi vel usus vel ornatus caussa eo tempore, quo dies legati cedit, habentur, continet. *L.* 12. §. 27. *sequ. L.* 28. *ff. h. t.* INSTRUMENTUM contra fundi, est adparatus rerum, quæ fructus quærendi, cogendi conservandique gratia comparatæ sunt. *L.* 8. *pr. ff. h. t.*

§. CLVII.

Quid prius legatum non contineat?

Ergo legato fundo instructo, omnia, quæ ibi reperiuntur, debentur, non tamen 1) res venales, nec 2) pecuniæ fœnori destinatæ, *L.* 12. §. 30. *ff. h. t. L* 44. *ff. de leg.* 3. *L.* 1. *C. de verb. sign.* nec 3) quæ propter tutelam, custodiam, vel securitatem, vel ad tempus eo translata sunt, *L.* 1. *L.* 2. *C. de verb. sign.* nec 4) imagines, quæ in ornatu villæ non fuerunt, nec 5) frumentum, in quo paterfam. alibi instruitur, quamvis in horreo hoc repositum. *L.* 22. §. 36. 39. *ff. h. t.*

§. CLVIII.

Quid legatum fundi cum

Legatum fundi CUM INSTRUMENTO, 1) omne instrumentum fructuum quæ-

instrumento? rendorum, cogendorum conservandorumque caussa partum continet, non autem supellectilem; ceteraque, quæ ad fundum instructum pertinent. *L.* 12. §. 15. 16. 27. *ff. h. t.* 2) Fundo cum instrumento legato exstincto, etiam legatum instrumenti, tanquam accessorium, exstinctum censetur. *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* 2) Fundo & instrumento legatis, illo exstincto, hoc non exstinguitur. *L.* 5. *ff. h. t.*

§. CLIX.

Quid legatum fundi cū omnibus ibi repertis? Legatis cum fundo omnibus, quæ in eodem sunt, præter id, quod ad instructum pertinet, etiam ea, quæ propter tutelam, custodiam, securitatem eo translata, immo & res venales, pecuniæ, ornamenta & frumenta, etiam quæ ad fundum non pertinent, debentur. *L.* 27. §. 3. *ff. h. t.* Quamvis & in his omnibus observandum cum maxime, quid testator demonstrare voluerit, deinde in qua præsumtione sint, qui in quaque regione commorantur. *L.* 18. §. 3. *ff. h. t.*

TIT. VIII.

De peculio legato.

§. CLX.

De peculio legato axiomate. PECULIUM vel filiifamilias est, vel servi (P. III. §. CLXXVII. *seqq.*) Jam de hoc agitur, quod a domino recte legatur, (P. III §. CLXIX.) idque vel SERVO ipsi, testamento manumisso, vel EXTRANEO illi vel *expresse* relinquitur, vel *tacite*, si dominus cum vivus manumiserit, nec peculium ade-

ademerit. §. 20 *Inst. de legat.* Unde axiomata: I. Peculii legatum non continetur legato servi. II. Ejus dies, si servo relictum, cedit ab hereditate. *L.* 3. *L.* 7. §. 6. *ff. quand. dies leg. ced.*

§. CLXI.

Quia ergo peculii legatum non continetur legato servi; (§. CLX, 1.) sequitur, 1) ut cui servus legatus est, ei non statim debeatur peculium. *L.* 24. *ff. h. t.* 2) Ut peculium sit veluti accessorium, & hinc 3) servo alienato, vel manumisso, vel mortuo, legatum peculii exstinguatur. *L.* 1. *L.* 2. *ff. h. t.* §. 17. *Inst. de leg.* *L.* 178. *ff. de reg. jur.*

Quando id legatum praestandum?

§. CLXII.

Ex posteriore axiomate patet, 1) quidquid vivo testatore accedit, vel decedit peculio, id semper legatario lucro vel damno esse. §. 20. *Inst. de legat.* 2) Peculio servo legato, ejus lucro cedere, quod ante aditum hereditatem peculio accessit. *L.* 8. § 8. *ff. h. t.* §. 28. *Inst. de leg.* 3) Eodem legato extraneo, nihil post mortem testatoris accedere, nisi ex rebus peculiaribus. *L.* 1. *L.* 2. *ff. quand. dies. dies leg. ced.* *L. un.* §. 6. *C. de caduc. toll.* Quae omnia hodie extra usum esse facile patet.

Cujus lucro vel damno cedat incrementum ac decrementum peculii?

TIT. IX.

De penu legata.

§. CLXIII.

Penus quid? PENUS, vel *penoris*, vocabulo intellexisse videntur veteres non modo, quæ in futurum esui potuique vel alendi caussa erant, *L. 3. L. 5. pr. ff. h. t.* Gell. *Noct. Att.* IV, 1. sed quæcumque apud Romanos reponi solebant *in cella penuaria*, vel ut Caper Grammaticus scribi jubet, *penaria*, cujus meminit Ulpianus *L. 3. §. 8. ff. h. t.* Unde vetus glossa: *Penaria cella ταμεῖον*. Cujac. *Obs. X, 26.* Ei præfectum fuisse *servum cellarium*, ex *L. 24. ff. de manumiss. test.* patet. Inde ergo facile colligas, exemplis potius, quam definitione explicari posse, quid ad penum referendum. *

* Hinc veteres ad penum referunt 1) omnia cibaria & alimenta, in usum patrisfam. familiæ, amicorum & clientium, immo & jumentorum parata: *L. 3. pr. §. 6. seq. ff. h. t.* Gell. *ibid. IV,* 1. 2) ligna & carbones, 3) tus, 4) cereos, nec non 5) unguenta, odores, 6) chartas epistolares, vel aliis usibus futuris destinatas, *L. 3. §. 9. 10. ff. h. t.* quin & 7) vasa penuaria, sine quibus penus recte haberi non potest, *L. 3. §. ult. L. 4. pr. ff. h. t.* Non tamen eo referebantur quæcumque promercii caussa ibi fuerant reposita, *L. 4. §. 2. ff. h. t.* medicamenta, *L. 5. pr. ff. eod.* nec quæ ad cellam potius penuariam instruendam, quam ad penum ipsam

ipsam pertinebant, uti dolia, thecæ leguminum, arcæ, sportæ, *L.* 3. §. *ult. ff. h. t.* multoque minus instrumentum pistrini vel vasa coquinatoria. *L.* 6. *ff. h. t.*

§. CLXIV.

Quid si aut penus legata, aut, si ea non detur, certa pecunia? Tunc heres habebit electionem, quamdiu lis de pecunia cum eo contestetur, nisi aliud tempus in mente habuerit, vel verbis expresserit testator, vel penum in annos singulos una summa legarit. *L.* 1. *ff. h. t.*

Quid juris circa penu vel pecuniam legatam?

T I T. X.

De supellectile legata.

§. CLXV.

SUPELLEX, de cujus etymologia disputat Labeo, *L.* 7. *pr. ff. h. t.* est domesticum patris familias instrumentum, quod neque argento aurove facto, nec vesti adnumeratur, *L.* 1. *ff. h. t.* adeoque in aliam speciem, v. gr. penum, argentum, vestem, ornamenta & instrumenta agri non incidit. *) *L.* 7. §. 1. *ff. h. t.*

Supellectilis vocabulo quid intelligatur?

*) Quia ergo supellectilis non una est ratio, eaque pro regionum more, patrisque familias usu & facultatibus diversa est; satis patet, 1) legatum hoc ex usu & sententia ipsius testatoris esse æstimandum, modo ne ea, quæ indubie ad aliam speciem pertinent, ad supellectilem retulerit. *d. L.* 7. §. 2. *ff. h. t.* 2) Supellectilem splendidiorem fuisse posterorum, crescente cum opibus luxuria, quam veterum. Unde quam severius ho-

rum sæculum nondum admitteret supelle-ctilem argenteam; facile eam, immo & auream, admiserunt posteri. *L.* 1. *L.* 3. §. 3. *& vin. L.* 7. §. 1. *L.* 9. §. 1. *ff. h. t.* Ex communi tamen vocabuli usu ad supelle-ctilem referebantur mensæ, subsellia, scamna, lecti, culcitræ, toralia, vasa aquaria, pelves, capsæ, armaria, (non tamen librorum, vestium aut armamentorum gratia parata,) vasa vitrea, escaria & potoria fictilia, rhedæ, sedularia, tapetes & similia. *L.* 3. *pr. L.* 5. *pr. L.* 7. §. 2. *ff. h. t.* Non autem in eo numero erant res animales, *L.* 2. *ff. h. t.* nec ad artificii genus pertinentes, *L.* 6. *pr. ff. h. t.* nec pugillares, codices, libri, *L.* 6. §. 1. *L.* 3. §. 2. *ff. h. t.* nec quæcumque ad penum, vestimenta, ornamenta, instrumenta agri aut domus pertinebant. *L.* 1. *L.* 7. §. 1. *L.* 10. *ff. h. t.*

LIBER XXXIV.

TIT. I.

De alimentis vel cibariis legatis.

§. CLXVI.

Alimenta & cibaria quid?

PRimi quoque hujus libri tituli in explicandis variis legatorum generibus versantur. Favore maximo leges prosequuntur legata ALIMENTORUM & CIBARIORUM. Sunt vero hic ALIMENTA, quæcumque ad esum, potum, vestimenta & habitationem sunt necessaria,

(P. IV.

(P. IV. §. CCLX.*) *L. 1. L. 6. ff. h. t.* CIBARIA vel DIARIA sunt, quæ tantum ad cibum potumque pertinent. *L. 21. ff. h. t.*

§. CLVII.

Ex definitionibus his sequitur, 1) ut, quæ ad disciplinam pertinent, hoc legato non comprehendantur, nisi aliud testator senserit. *L. 6. L. 7. ff. h. t.* 2) Ut inter alimenta, educationem & victum nihil intersit. *L. 43. L. 44. L. 234. §. 2. ff. de verb. sign. L. ult. ff. h. t.* 3) Ut præstanda sit quantitas a testatore definita, *L. 12. ff. h. t.* aut 3) si testator quantitatem non definiverit, secundum morem defuncti, ejusque facultates & caritatem ejus, cui legatum relictum, modus statuendus sit. *L. 22. ff. h. t.* Quanta debeantur?

§. CLXVIII.

Quumque magnus sit horum legatorum favor; (§. CLXVI.) facile reddes rationem 1) cur etiam incapacibus præter regulam; (§. CXXIV, 2) relinqui possint, veluti in metallum damnatis, & servis propriis, *L. 11. L. 17. ff. h. t. L. 3. pr. ff. de his, quæ pro non script.* 2.) Cur in dubio præstanda sint per omnem vitam, *L. 14. pr. h. t. L. 8. §. 10. ff. de transact.* 3) Cur, si ad pubertatem relicta sint alimenta, ea ad plenam usque pubertatem (P. I. §. CXXIX.) debeantur. *L. 14. §. 1. ff. h. t.* 4) Cur de alimentis legatis non nisi auctore Prætore transigi possit. (P. I. §. CCCLXXXIII.) *L. 8. pr. §. 1. seqq. ff. de transact.* Eorum favor.

TIT.

TIT. II.

De auro, argento, mundo, ornamentis, unguentis, veste, vel vestimentis, & statuis legatis.

§. CLXIX.

Quid aurum argentum?

AD vocabulorum potissimum interpretationem redeunt jura hoc titulo enarrata. AURO & ARGENTO legato I. omnia ex his metallis confecta, immo & rude & infectum aurum argentumque comprehenditur, *L. 19. pr. ff. h. t.* modo II. vulgo auri argentive vocabulo venire soleant, & III. alio legatorum genere non contineantur.

§. CLXX.

Quid eo legato contineatur?

Quum itaque contineat hoc legatum, quidquid hujus metalli reperitur, sive facti, sive infecti; (§. CLXIX, 1.) consequens est 1) ut auro argentoque *facto* omnia vasa contineantur, quæ non in supellectile, mundo, ornamentis sunt, *L. 27. §. 6. Inst. h. t.* 2) non autem fracta & collisa, *L. 27. §. 3. eod.* quæ tamen 3) præstanda sunt, si aurum *infectum* legatum sit. *L. 19. §. 11. L. 27. §. 4. ff. h. t.* 4) Ut *auro & argento suo* legato, dispiciendum sit, quid testamenti tempore testatoris fuerit, non quid sit in credito. *L. 7. L. 27. §. 2. L. 34. pr. ff. h. t.* 5) Ut, certo auri argentive pondere legato, non nisi pretium & quantitas in obligatione sit. *L. 1. §. 1. L. 19. §. 2. ff. h. t.*

§. CLXXI.

An & pecunia?

Quumque hic dispiciendum porro, quid auri

auri argentive nomine vulgo veniat; (§. CLXIX, 2.) consequens est, 6) ut, auro argentoque legato, non debeantur numi vel pecuniae, *L.* 19. *pr. L.* 27. §. 1. 4. *h. t.* nisi vel evidenter aliud voluerit testator, *L.* 27. §. 1. *eod.* vel diserte legatum sit *aurum argentumve signatum*. *L.* 27. §. 4. *eod.*

§. CLXXII.

Denique ex tertio axiomate; (§. CLXIX, 3.) fluit, 7) auro argentoque non contineri aurea argenteaque, quae ad supellectilem, mundum, ornamenta pertinent, veluti lectos argenteos, nisi aliud sensisse testatorem adpareat. *L.* 19. §. 8. *L.* 32. §. 1. *ff. h. t.* An supellex, mundus, ornamenta?

§. CLXXIII.

MUNDI muliebris nomine venit, quo mulier sit mundior. *L.* 25. §. 10. *ff. h. t.* e.g. specula, matulae, unguenta, eorumve vasa, lavatio, pectines, argentum balneare, *d. L.* 27. & *L.* 32. §. 7. *ff. h. t.* ORNAMENTA vocantur, quibus mulieres venustatis & ornatus caussa utuntur, non vestes, annulive signatorii. *L.* 25. §. 10. *L.* 32. §. 8. 9. *L.* 37. *ff. h. t.* Legatum mundi, & ornamentorum?

§. CLXXIV.

UNGUENTORUM vocabulum comprehendit omnia olea & unguenta, quibus vel voluptatis, vel munditiei, vel valetudinis caussa utebantur veteres. * *L.* 21. §. 1. *ff. h. t.* Unguenti.

* De eo unguentorum luxu copiose Io. Bernart. *ad* Papin. Stat. *Silv. Lib.* I. & Interpretes libri *Esth.* II, 12. Usus ille triplex unguentorum etiamnum haud ignotus est orientalibus.

§. CLXXV.

§. CLXXV.

Vestium statuarum, imaginũ. VESTIUM & VESTIMENTORUM vocabulis notantur omnia, quæ tegendo corpori serviunt, ex quacumque materia texta. *L.* 23. §. 1. *L.* 24. *L.* 25. *pr. seq. ff. h. t.* quæ si viris destinata, *virilia*; si feminis, *muliebria*; si utrique sexui, *communia*; si pueris, *puerilia*; si denique usui familiæ serviunt, *familiaria* adpellantur. *L.* 23. §. 2. *ff. h. t.* Postremo, STATUIS vel IMAGINIBUS legatis, & accessiones earum debentur, *L.* 14. *L.* 12. *ff. h. t.*

TIT. III.

De liberatione legata.

§. CLXXVI.

Definitiones legati liberationis, debiti & nominis. QUum legari possit, quidquid alicui præstat utilitatem; (§. CXXVI, 1.) nemo dubitat, quin & LIBERATIO legari possit, a qua DEBITI & NOMINIS legata differunt. Nimirum si debitori legatur, quod testatori debet, hoc est legatum LIBERATIONIS. *L.* 1. *pr. L.* 3. *pr. ff. h. t.* §. 13. *Inst. de legat.* Si debitor creditori legat, quod ipsi debet, erit legatum DEBITI. §. 14. *Inst. de legat.* Denique si testator legat alicui, quod sibi a tertio debetur, legatum NOMINIS vocari solet. *L.* 44. §. 6, *ff. de legat.* 1. *L.* 59. *ff. de legat.* 3. *L.* 18. *C. de legat.*

§. CLXXVII.

De iis axiomata. De his legatis observanda axiomata: I. Lega-

Legatum liberationis intelligitur, quoties adparet, testatorem voluisse, ne heres peteret. II. Eo relicto obligatio legatarii non ipso jure tollitur. * III. Legatum debiti valet, quatenus plus est in legato, quam in debito. §. 14. *Inst. de legat.* IV. Legatum nominis obligat heredem, ut actiones cedat. § 21. *Inst. eod.*

* Quia legatum non est inter modos, quibus ipso jure tollitur obligatio. (*Inst.* §. *CMXVI.*)

§. CLXXVIII.

Quomodo liberatio lege tur?

Ex primo axiomate consequitur, 1) ut liberatio & expresse relinqui possit, & tacite, v. g. per legatum chirographi. *L.* 3. §. 1. *ff. h. t.* non pignoris, nisi diserte id voluerit testator. *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* 2) Ut verbis liberationis non in rem, sed in personam debitoris conceptis, ea liberatio heredibus debitoris non prosit. *L.* 8. §. 3. *ff. h. t.* 3) Ut nec liberatus videatur debitor, damnato herede, ne ad certum tempus petat. *L.* 8. §. 1. *eod.*

§. CLXXIX.

Ejus effecta.

Quumque non ipso jure liberetur legatarius; (§. CLXXVII, 2.) consequens est, 1) ut heres quidem actionem instituere, sed a legatario exceptione repelli possit. *L.* 1. §. 1. *L.* 3. §. 3. *ff. h. t.* §. 13. *Inst. de legat.* 2) Ut legatarius agere possit adversus heredem, ut liberetur per acceptilationem, & chirographum, pignoraque reddat. *L.* 3. §. 3. *L.* 22. *ff. h. t.*

§. CLXXX.

Legatum debiti.

Ex tertio axiomate (§. CLXXVII, 3) patet, 1) legatum debiti utile esse, si sub conditione, vel in diem debeatur legatario, quia

tunc

tunc habet commodum repræsentationis, §. 14. *Inst. de legat.* L. 14 *ff. h. t.* nec non 2) si jus legatarii exceptione potuisset elidi, *L.* 13. *ff. h. t. L.* 28. *pr. ff. de legat.* 1. 3) Hodie fere semper utile esse hoc legatum * ob hypothecam tacitam, quæ legatariis competit in rebus hereditariis. *L.* 1. *C. comm. de leg. & fideicom.*

* Quid si vero jam vivo testatore dies venerit, aut conditio exstiterit? Negabat Paullus legatum valere: *L.* 82. *pr. ff. de legat.* 2. sed ea sententia jure rejecta. §. 14. *Inst. de legat.*

§. CLXXXI.

Legatum nominis. Denique ex quarto axiomate (§. CLXXVII, 4.) inferimus, 1) legato nomine, heredem nihil præstare, præter cessionem actionum. * §. 21. *Inst. de legat. L.* 44. §. 7. *L.* 75. §. 2. *L.* 105. *ff. de legat.* 1. 2) Exspirare id legatum pecunia a testatore sine necessitate exacta, *d.* §. 21. *& L.* 75. §. 2. vel a debitore ei ultro oblata. *L.* 21. *ff. h. t* nisi testator acceptam pecuniam tanquam depositum servarit. *L.* 11, §. 13. *ff. de legat.* 3.

* Ante cessionem legatarius non quidem directas habet actiones: sed tamen utiles, secundum *L.* 18. *C. de legat.*

TIT.

TIT. IV.

De adimendis vel transferendis legatis vel fideicommissis.

§. CLXXXII.

QUum testatoris voluntas ad mortem usque sit ambulatoria; (§ XXX, 3.) consequens est, ut legata & fideicommissa à vivo testatore & ADIMI & TRANSFERRI possint. *Prius* fit, si legatarius legato vel fideicommisso ei destinato privatur: *posterius*, si quid mutatur circa legatum vel fideicommissum. Quid adimere & transferre legatum?

§. CLXXXIII.

Legato vel fideicommisso quis privatur vel IPSO JURE, sive testator verbis, §. 1. *Inst. h. t.* sive factis, ex quibus hujusmodi quid colligi possit, declaraverit, se vel totum legatum, vel ejus partem, relictum nolle. PER MODUM EXCEPTIONIS hoc fit, quoties quid contigit, ex quo mutata intelligatur testatoris voluntas. * Unde axioma: Legata nuda voluntate adimuntur. *L.* 3. §. 11. *ff. h. t.* Quomodo adimatur?

* V. c. si inimicitia capitalis intercesserit. *L.* 3. §. *ult.* *L.* 4. *ff. h. t.* Quid si verbis facta ademtio? Resp. Tunc si facta in testamento, vel codicillis testamento confirmatis, ipso jure ademtum censetur legatum. *L.* 2. *pr.* §. 1. *ff. h. t.* Sin codicillis testamento non confirmatis, vel schedula, vel coram duobus testibus; ope exceptionis. *L.* 3. §. *ult.* *L.* 13. *ff. h. t.* *L.* 4. §. 10. *ff. de dol. mal. & met. except.*

§. CLXXXIV.

§. CLXXXIV.

Id exemplis illustratur.

Ex quo inferimus, 1) sufficere ad legati ademtionem, si testator dixerit: *Non do, non lego, adimo*. §. 1. *Inst. h. t.* adeoque 2) quod ad effectum attinet, ne quidem sollemnitate quadam opus esse. Carpz. *Part. III. Const. XIII. Def. XIX. n.* 1. 3) Ademtum videri legatum, quod testator deleverit, *L.* 1. *de his, quæ in test. del.* vel 4) necessitate haud urgente alienaverit. §. 12. *Inst. de legat. L.* 8. *ff. h. t.* vel 5) ita destruxerit, ut ad pristinam formam redigi non possit. * *L.* 88. *pr.* §. 1. §. 2. *ff. de legat.* 3.

* At dissensio quædam ea in re videtur fuisse inter veteres. De lana enim in vestem mutata id adparet ex *L.* 88. *pr. de leg.* 3. & *L.* 44. §. 2. *ff. de leg.* 2. de domo, legatæ areæ imposita, ex *L.* 98. §. *ult. ff. de solut. L.* 44. §. 1. *de legat.* 2. *juncta. L.* 79. §. *pen. de legat.* 3.

§. CLXXXV.

Quomodo fiat legati translatio?

Quumque TRANSLATIO legati vel fideicommissi fiat, quoties quid circa illud mutatur; facile patet, eam fieri vel I. *a persona in personam*, eoque casu & adimi legatum, & alteri relinqui: *L.* 5. *ff. h. t.* vel II. *ab eo, qui dare jussus erat*, ita *transferri*, ut alius det: vel III. *rem pro re dari*: vel IV. *pro puro conditionatum* legatum vel contra relinqui. *L.* 6. *pr. ff. h. t. L.* 89. *ff. de cond, & dem.*

§. CLXXXVI.

§. CLXXXVI.

Quumque primo casu & adimatur legatum, & transferatur; (§. CLXXXV, 1.) consequens est, ut aliquando neuter illud accipiat, si vel quinque testes non adfuerint, vel heredi præsenti non mandatum, ut legatum solvat, *L. ult. C. de fideic.* vel translatio facta in eum, quocum non est testamenti factio. *L.* 20. *ff. h. t.* Ejus effectum?

§. CLXXXVII.

Denique ex definitionibus (§. CLXXXII.) traditis, liquet, ab ademtione ac translatione legatorum vel fideicommissorum differre eorundem INTERITUM. Nam quoties 1) legatarius vivo testatore decedit, *L. un.* §. 2. *C. de caduc. toll.* vel 2) res legatâ sine facto heredis periit, * *L.* 36. §. *ult. L.* 47. §. *ult. ff. de leg.* 1. vel 3) conditio defecit, *L.* 2. *L.* 77. *ff. de cond. & dem.* vel 4) testamentum ruptum irritumve factum fuit, *L* 17. *ff. de rupt. irr. fact. test.* vel 5) quod relictum, titulo lucrativo ad testatorem pervenit; (§. CXXVII, 6.) §. 6. *Inst. de leg.* legatum nec *adimi*, nec *transferri*, sed EXTINGUI dicitur. Quomodo legatum extinguatur?

* Quid si una ex rebus principalibus legatis perierit? Tunc reliquæ adhuc debentur, §. 17. *Inst. de legat. L.* 62. *ff. de leg.* 1. adeo, ut ex grege legato, reliquis demortuis & unum, quod reliquum est, caput debeatur. §. 18. *Inst. eod.*

TIT.

T I T. V.

De rebus dubiis.

Connexio.

§. CLXXXVIII.

Legatum verbis relinquitur, sive scriptis, sive ore prolatis. Ea verba quum sæpe dubia atque ambigua sint; opus est interpretatione, cujus aliquot regulæ hoc titulo traduntur.

§. CLXXXIX.

De rebus dubiis regula I.

Quum itaque boni interpretis sit, ita interpretari legem, ut effectum sortiatur, (P. I. §. XXI, 3.) testamentum autem pro lege reputetur; (§. V, 2.) consequens est, 1) ut si improprie vel minus commode loquutus sit testator, id accipiendum, quod ab eo cogitatum credibile est, *L.* 24. *ff. h. t.* modo verba talem interpretationem recipiant. *L.* 10. *L.* 11. *ff. h. t. L.* 56. *L.* 67. *ff. de reg. jur.*

§. CXC.

Regula II.

Et quia, ubi de voluntate testatoris non constat, verbaque intelligi non possunt, interpretis officium plane cessat; sequitur sane, 2) ut ea, quæ ambigua sunt, pro non scriptis habeantur. *L.* 2. *ff. de his, quæ pro non script.* idemque 3) obtineat, etiamsi aliud scripserit testator, quam senserit, *L.* 3. *L.* 4. *pr. ff. h. t.* itemque 4) si ambiguum sit, de qua persona testator senserit. Cujus rei exempla sunt in *L.* 10. *pr. ff. h. t.*

§. CXCI.

Regula III.

Denique quia ex eo, quod ut plurimum fit, præsumtio nascitur; (P. IV. §. CXVII.

non

non mirum est, leges & de commorientibus aliquid præsumere: puta, ut 1) si duo pluresve eodem casu perierint, ii eodem tempore extincti præsumantur, *L.* 8. §. 3. *L.* 16. *L.* 17. *L.* 18. *ff. h. t.* 2) Ut, patre vel matre cum liberis ruina vel naufragio pereuntibus impuberes ante parentes, puberes post eosdem expirasse credantur. *L.* 9. §. *ult. L.* 22. *L.* 23. *ff. h. t.* 3) Ut contra libertus supervixisse existimetur, si cum filio perierit. Quamvis hoc ultimum in patroni utilitatem cautum videatur. *L.* 9. §. 3. *ff. eod.*

TIT. VI.

De his, quæ pœnæ caussa relinquuntur.

§. CXCII.

LEgatum POENÆ NOMINE RELICTUM Justiniano est, quod coercendi heredis caussa relinquitur, quo magis aliquid faciat, vel non faciat. * §. 36. *Inst. de leg. L. un. C. h. t.* Id olim non valuisse ait, se autem illud valere jussisse, modo nihil impossibile, vel probrosum, bonisve moribus adversum heredi injunctum. *d. L. un. C. h. t. d.* §. 36. *Inst. de legat.* Legata pœnæ nomine relicta, an valeant?

* Sed quæri potest, an veteribus legatum pœnæ nomine relictum idem fuerit, ac Justiniano, & an non potius hoc ipsum fuerit legatum pœnæ, quod prohibuit Justinianus, si nempe heredi aliquid probrosum aut impossibile injungatur? Vid. V. A. Corn. van Bynkersh. *in Diss. de legatis pœnæ nomine*

mine relictis, & adde *Antiqu. nostr. Rom. II*, 13. *sequ.*

TIT. VII.

De regula Catoniana.

§. CXCIII.

Regula Catoniana.

QUum hactenus de legatis inutilibus actum sit; non abs re subjungitur regula Catoniana, a M. Porcio Catone, M. Catonis Censoris optimae spei filio (*L.* 2. §. 38. *ff. de orig. jur.*) confecta, quae talis erat: *Quod si testamenti facti tempore decessisset testator, inutile foret, id legatum, quandocumque decesserit, non valet. L.* 1 *pr. ff. h. t.* Quae regula non modo ad legata, sed ad institutiones, non tamen ad leges novas, pertinet. *L. pen. ff. de reg. jur. L. ult. ff. h. t.* Ulpian. *Fragm. XXIV*, 31. Paull. *Recept. Sent. III*, 6.

§. CXCIV.

Quando illi locus sit?

Ex quo colligimus, 1) legatum vel fideicommissum, ab initio vitiosum, tractu temporis non convalescere. *L.* 41. §. 2. *ff. de legat.* 1. 2) Non pertinere regulam ad legata & fideicommissa conditionata, & ea, quorum dies ab adita hereditate cedit; *L.* 3. *L.* 4. *ff. h. t. L.* 41. §. 2. *de leg.* 1) nec 3) ad legem Juliam & Papiam Poppaeam. Vid. *Comm. nostr. ad L. Jul. & Pap. III*, 3. *p.* 380. *seq.*

TIT.

TIT. VIII.

De his, quæ pro non scriptis habentur.

§. CXCV.

INutilia quoque sunt legata, quæ vel subsidunt in hereditate, vel collegatario adcrescunt, *L. 3. pr. ff. h. t. L. un.* §. 2. *sequ. C. de cad. toll.* id est, quæ PRO NON SCRIPTIS HABENTUR. Res ipsa autem docet, talia esse omnia, quæcumque vel ob legatarii personam, vel ob modum legandi, exitum habere non possunt. Quænam sint legata pro non scriptis habita?

§. CXCVI.

Ex qua definitione inferimus, pro non scriptis esse legata 1) incapacibus palam * relicta. *L. 3. pr. L. 4.* §. 1. *ff. h. t. L. 101. ff. de legat.* 1. 2) Destinata iis, qui eo tempore inter homines non erant. *L. 4. ff. h. t.* 3) Denotandi legatarii caussa scripta. *L. 54. ff. de legat.* 1. 4) Ambigua, quæ intelligi nullo modo possunt. (§. CXC, 2.) *L. 2. ff. h. t. L. 188. ff. de reg. jur.* 5) Quæ quis sibi, eique, quem in potestate habet, ipse adscripsit. *L. 1. L. ult. ff. h. t.* 6) Et generatim, quæ in eam caussam pervenerunt, unde incipere non possint. *L. 3.* §. 1. 2. *ff. h. t.* Eorum species.

* Quæ enim clam, veluti per tacitum fideicommissum, relicta sunt incapacibus, ea non pro non scriptis habentur, sed tanquam indignis eripiuntur, adeoque & non in hereditate subsidunt, sed a fisco occupantur. *L.*

10. *L.* 23. *ff. de his, quæ ut indign. L.* 103. *ff. de legat.* 1. Adde *Comm. nostr. ad L. Jul. & Pap. II,* 14. *p.* 273. *III,* 9. *p.* 440. *sequ.*

TIT. IX.

De his, quæ ut indignis auferuntur.

§. CXCVII.

Quæ ut indignis eripiantur?

Denique quam maxime inutilia sunt legata, quæ UT INDIGNIS AUFERUNTUR, quippe quæ vel fisco cedunt, (unde & bona ereptitia adpellantur, Ulp. *Fragm. XIX,* 17.) vel aliquando in hereditate subsidunt. *L. un.* §. 12. *C. de cad. toll.* Scip. Gentil. *de jure adcresc. cap.* X. Id quod fit vel propter delictum, vel ob neglectam testatoris voluntatem.

§. CXCVIII.

quidá a fisco ob delictum.

Sic ob delictum hereditas legatumque a fisco eripiuntur 1) ei, qui testatorem occidit, illive culpa mortis, caussam dedit. *L.* 7. §. 4. *L.* 3. *ff. h. t.* 2) Qui necem ejus vindicare omisit. *L.* 17. *L.* 20. *L.* 21. *ff. h. t.* 3) Qui status controversiam eidem movit. *L.* 9. §. 2. *ff. h. t.* 4) Qui eum post mortem ob crimen detulit, vel accusanti suppetias tulit. *L.* 1. *L.* 5. §. 10. *ff. h. t.* 5) Qui pactus est de hereditate viventis. (P. I. §. CCCLXXII, 2. γ.) *L.* 2. §. 3. *ff. h. t. L.* 29. §. *ult. L. sequ. ff. de donat* 6) Qui res hereditarias amovit, *L.* 9. *ff. h. t.* 7) Qui clam in fraudem legum fidem accommodavit. *L.* 10. *pr. L.* 18. *pr. h. t.* 8) Qui contra mandata uxorem duxit,

L. 2.

L. 2. §. 1. 2. *ff. h. t.* vel 9) adulterio legatum meruit. *L.* 13. *ff. h. t.*

§. CXCIX.

Ob facinus qualecumque, contra supremum testatoris judicium admissum, eripiuntur relicta eis, 1) qui testari prohibuerunt. *L.* 1. §. 1. 2. *L.* 2. *ff. h. t.* 2) Qui testamentum falsum dixerunt, vel inofficiosum, nec obtinuerunt. *L.* 5. *pr.* §. 1. *L.* 15. *ff. h. t.* 3) Qui bonorum possessionem contra tabulas petierunt. *L.* 2. *pr. ff. h. t.*

Ob violatam testatoris voluntatem.

§. CC.

Contra in hereditate subsidunt erepta 1) tutori, se postea excusanti. *L.* 5. §. 2. *ff. h. t.* 2) Heredi vel legatario, qui capitales cum testatore inimicitias exercuit. *L.* 9. *pr. ff. h. t.* 3) Ei, qui testatori aperte maledixit. *L.* 9. §. 1. *eod.* 4) Celanti testamentum. *L. pen. C. de legat.* Plura eam in rem diximus *in Comment. nostro ad L. Jul. & Pap. III, 7. p.* 415. *seq.*

Quæ in hereditate subsidant?

LIBER XXXV.

TIT. I.

De conditionibus & demonstrationibus, & caussis & modis eorum, quæ in testamento scribuntur.

§. CCI.

LEgata & fideicommissa & PURE relinqui possunt, & SUB CONDITIONE, & IN DIEM, itemque SUB

Quid demonstratio, caussa modus?

DEMONSTRATIONE, CAUSSA, MODO. De modis prioribus eadem hic repetenda, quæ scripsimus supra, *Lib. XXVIII. tit. VII.* ad titulum de conditionibus institutionum. DEMONSTRATIO est personæ vel rei descriptio *L. 34. pr. ff. h. t.* CAUSSA est ratio, quæ testatori ad legandum, vel fideicommittendum incitamento fuit. *L. 72. §. 6. ff. h. t.* MODUS est ipse finis, quem testator legatum vel fideicommissum relinquendo intendit. *L. 17. §. ult. ff. h. t.*

§. CCII.

De his axiomata.

Quum vero testator legando veluti pro legislatore sit; (§. V, 2.) perspicua satis sunt axiomata: I. Neque demonstratio falsa legatum vel fideicommissum perimit, *L. 17. pr. L. 33. L. 40. §. 4. ff. h. t.* neque II. falsa caussa, * *L. 17. §. 2. L. 72. §. 6. ff. h. t.* modo de voluntate testatoris constet. III. Legati sub modo statim cedit & venit dies, modo certum sit, legatarium modum adimpleturum *L. 17. §. 4. ff. h. t.* juncta *L. 1. C. de his, quæ sub. mod.*

* In eo enim differt lex a consilio, quod in hoc ratio, cur pareamus, desumitur ab ipsa re, quæ præcipitur, in lege autem a voluntate præcipientis. Ita recte Hobbes. *de Cive XIV, 1.* Pufend. *I. N. & G. I, 6, 1.* Quando ergo Pericles ap. Xenoph. *de Memor. Socr. I, 2, 45.* ait: *Πάντα δοκεῖ ὅσα τις μὴ πείσας ἀναγκάζει τινὰ ποιεῖν, εἴτε γράφων, εἴτε μὴ, βία μᾶλλον, ἢ νόμος εἶναι. Videntur illa omnia quæcumque non persuadendo quis*

cogit

cogit aliquos facere, sive scribat ea, sive non, vis potius esse, quam lex: ea non ad id pertinent, quod fieri oporteat, sed quod utile sit factu, ad ultroneum civium obsequium eliciendum. Vid. Pufendorff. *ibid.* *I, 6,* 13.

§. CCIII.

An legatum vitiet falsa demonstratio & caussa?

Ex prioribus itaque axiomatibus (§. CCII, 1, 2.) patet, 1) tunc demum legatum falsa demonstratione perimi, si non constet, qua de re vel persona testator senserit. *L.* 17. *L.* 34. *pr. ff. h. t.* §. 31. *Inst. de legat.* vel 2) si demonstratio a loco petita sit, eoque loco nihil hujusmodi reperiatur. *L.* 108. §. 10. *ff. de legat.* 1. *L.* 8. §. 2. *de legat.* 2. 3) Nec illud legatum sub caussa relictum ratum esse, quod relicturus testator non fuisset, si falsam esse scivisset caussam: *L.* 72. §. 6. *ff. h. t.* multoque minus 4) valere legatum, cui caussa falsa per modum conditionis adjecta est. *L.* 17. §. 3. *ff. h. t. d.* §. 31. *Inst. de legat.*

§. CCIV.

An statim peti possit legatum, sub modo relictum?

Ex postremo axiomate (§. CCII, 3.) sequitur, 1) peti statim posse legatum, sub modo relictum, modo cautionem præstet legatarius de modo adimplendo. * *L.* 40. §. *ult. L.* 80. *ff. h. t.* 2) Non adimpleto modo, vel cogi legatarium posse, ut adimpleat, *L.* 17. §. 4. *ff. h. t. L.* 1. *C. de his, quæ sub mod.* vel præstitum legatum repeti. *arg. L.* 1. *C. de don. quæ sub. mod.*

* Modo alicujus intersit, modum adimpleri. Alias enim cautio cessat, e. g. Si cui

legatum, ut sibi fundum emat. *L.* 71. *pr. ff. h. t.* Nec opus etiam cautione, si modus sit ἐκ τῶν ἀδυνάτων, quippe pro non adjecto habendus. *d. L.* 71. §. 2. *ff. h. t.*

TIT. II.

Ad Legem Falcidiam.

§. CCV.

Abusus facultatis legandi. Quia lege XII. Tabularum cautum fuerat, *uti paterfamilias legasset, ita jus foret;* (§. II.*) ea amplissima legata relinquendi facultate ita saepe abutebantur cives, ut hereditas paene exhauriretur legatis & fideicommissis. Qua re quum fieret, ut testamenta quam plurima destituerentur, eam facultatem paullatim coangustare visum est Romanis. *L.* 120. *ff. de verb. signif.*

§. CCVI.

De eo latae LL. Furia & Voconia. Hinc primum C. Furius lege de testamentis, cujus Cic. *pro Balbo cap. VIII*, meminit, sanxit, ne cui supra M. asses capere liceret, praeter personas exceptas, & adversus eum qui plus ceperit, quadrupli poenam statuit, Ulp. *Fragm. I*, 2. & ibi V. C. Ant. Schulting. Fabrott. ad Theoph. *pr. Inst. de L. Falc.* Deinde anno V. C. DXCIV. Caepione & Philippo Coss. Q. Voconius Saxa, Trib. pl. inter alia cavit, ne quis census plus cuiquam legaret, quam ad heredem perveniret. Cic. *Verrin. I*, 43. Theoph. *pr. Inst. h. t.* V. C. Perizon. *diss. de L. Voconia.*

§. CCVII.

§. CCVII.

Quum vero neutra sufficiens ad rei consummationem videretur; anno V.C.DCCXIV Cn. Domitio Calvino & C. Asinio Pollione Coss. adeoque temporibus Augusti, (P.I. §. XLVI.) P. Falcidius, Trib. pleb. ad plebem tulit, *ut civi Romano liceret quantamcumque pecuniam dare legare, dum ita detur legetur, ne minus, quam partem quartam hereditatis, eo testamento heredes capiant.* Verba legitima sunt in *L. 1. pr. ff. h. t.* Add. Dio Cass. *XLVIII. p.* 430. — Et Falcidia.

§. CCVIII.

Quamvis vero lex de testamento & legatis tantum loquatur; tamen & ad heredes ab intestato, *L. 18. ff. h. t.* legata codicillis relicta, & ad fideicommissa singularia, quippe legatis æquiparata; (§. CXXIII.) *L. 18. ff. h. t.* quin & ad donationes mortis caussa, *L. 60. §. 1. ff. L. 5. C. h. t.* & donationes inter virum & uxorem porrigitur. *L. 12. C. h. t.* Unde axiomata: I. Heredes debent quartam bonorum hereditariorum partem salvam habere. Ulpian. *Fragm. XXIV, 32.* II. Si minus habent, singulis legatariis, fideicommissariis, donatariis tantum detrahunt pro rata, quantum quartæ deest. *L. 73. §. ult. L. 81. §. 1. 2. ff. h. t.* — Axiomata ex illa elicita.

§. CCIX.

Quum ergo heredes oporteat quartam bonorum partem salvam habere; (§. CCVII, 1.) consequens est, 1) ut hac lege prospiciatur heredibus tum primis, tum secundis. *L. 1. §. 13. L. 11. §. 5. h. t. 2*) non fiduciariis, — Quibus lex Falcidia prospiciat?

in quorum gratiam SC. Trebellianum latum nec 3) legatariis & fideicommissariis singularibus, a quibus testator aliquid reliquit. *L.* 47. §. 1. *ff. h. t.* 4) Ut in singulis heredibus ratio legis Falcidiæ ponenda sit: §. 1. *Inst. L.* 77. *ff. h. t.* adeoque 4) duobus institutis heredibus, quorum alteri quarta bonorum salva est, alteri non est, hic nihilominus quartam suæ partis detrahere possit; *L.* 77. *ff. h. t.* 6) idemque etiam obtineat, si portio onerata & exhausta adcrescat non oneratæ, non si non exhausta adcrescat exhaustæ. *L.* 78. *L.* 87. §. 4. *ff. h. t.*

§. CCX.

Bonorū quantitas quomodo ſtimetur?

Ex eodem axiomate patet, 1) quartam hanc æstimari ex quantitate bonorum, qualis mortis tempore fuit, *L.* 56. *pr. L.* 73. *pr. ff.* §. 2. *Inst. h. t.* secundum rei veritatem, *L.* 42. *ff. h. t.* & præsens pretium, *L.* 62 §. 1. *ff. h. t.* non secundum affectionem singulorum: *L.* 63. *pr. ff. h. t.* adeoque 2) nec incrementum hereditatis, quod postea accessit, legatariis prodesse, nec decrementum quod postea deminutum est patrimonium, iisdem nocere. *L.* 73. *pr.* §. 2. *Inst. h. t.* 3) Heredi in hanc quartam imputari non posse, nisi quod jure hereditario capit. *L.* 74. *L.* 76. *L.* 91. *ff. h. t.*

§. CCXI.

Quæ prius deducenda?

Quum bona non intelligantur, nisi detracto aere alieno: *L.* 36. §. 1. *ff. de verb. signif.* sequitur, ut 1) non modo istud deducendum sit, *L.* 6. *C. h. t.* verum etiam 2) impensa funeris, §. 3. *Inst. h. t.* nec non 3) pretia

ser-

servorum manumissorum, non tantum eorum, qui testatoris proprii fuerunt, verum etiam alienorum, quos heres redimere & manumittere rogatus erat: *L.* 37. §. 1. *L.* 39. *ff. h. t.* & 4) omnis impensa, suscipiendæ hereditatis caussa facta. *L. ult.* §. 9. *C. de jure del.*

§. CCXII.

Quarta detractio

Quum præterea heredes, qui minus quarta habent, singulis legatariis pro rata detrahant, quantum quartæ deest, (§. CCVIII, 2.) sequitur, 1) ut heres, qui possidet, gaudeat jure retentionis: *L.* 73. §. *ult. ff. L. pen. C. h. t.* 2) qui non possidet, vel errore facti solvit, eidem competant rei vindicatio, *L.* 26. *pr. ff. L. pen. C. h. t.* actio in factum, *L.* 76. §. 2. *ff. de leg.* 2. & interdictum *Quod legatorum L.* 1. *ff. quod legat.*

§. CCXIII.

Quando cesset?

Ceterum lex Falcidia non pertinet 1) ad prælegatum dotis. *L.* 81. §. 1. 2. *ff. h. t.* nec 2) ad testamenta militum. *L.* 17. *L.* 92. *L.* 96. *ff. h. t.* nec 3) ad pias caussas; *Nov. CXXXI. cap.* 12. *L.* 33. *L.* 34. *L.* 43. *ff. h. t.* nec 4) ad mortis caussa capionem, *L.* 76. *L.* 93. *ff. h. t.* nec 5) ad ea, quæ testator alienari prohibuit. *Nov. CXIX. cap.* 11. Nec eo beneficio fruuntur 6) qui vel testatori fidem dederunt, se integra legata soluturos, *L.* 46. *L.* 71. *ff. L. ult. C. h. t.* vel 7) uni ex legatariis, integra legata sive scientes, sive in jure errantes, solverunt, *L.* 9. *C. h. t.* vel 8) qui dolose id egerunt, ut legatum intercideret, *L.* 59. *pr. L.* 68. §. 1. *h. tit.* 9) inventarium non fecerunt. *L. ultim.* §. *penult. C. de jur. delib.* Quin

quum lex hæc potiſſimum in utilitatem heredis condita eſſet; (§. CCV.) adeoque teſtator olim quartæ detractionem prohibere non poſſet; *L. 15. §. ult. ff. h. t.* etiam id 10) heredi indulſit Juſtinianus, ut teſtamento ſuo legem adverſus legem hanc publicam dicere, & heredem hoc beneficio excludere poſſet. *Nov. 1. cap. 2. §. 2.*

T I T. III.

Si cui plus, quam per Legem Falcidiam licuerit, legatum eſſe dicatur.

§. CCXIV.

Satiſdatio ab iis, qui integra legata percipiunt, exigi ſolita.

HÆc ſi legata pure relicta, vel patrimonii conditio manifeſta ſit, obtinent. Sin ob quamcumque cauſſam incertum videatur, an legi Falcidiæ locus futurus ſit, Prætor edixit; *ut vel ante ſolutionem legatorum, vel poſt eam, legatarii ſatiſdent, ſe, quod amplius perceperint, quam per legem Falcidiam liceat, reddituros. L. 1. pr. §. 11. L. 3. §. 1. ſeq. L. 4. L. 5. ff. h. t.*

§. CCXV.

Quibus caſibus ea ceſſet?

Attamen ea cautio ex privilegio remiſſa eſt 1) fiſco, *L. 3. §. 5. ff. h. t.* 2) iis, quibus minuta alimenta, *L. 3. §. 4. ff. h. t.* vel 3) legata annua, ad diſtribuendum præcipienda, relicta ſunt: *L. 9. ff. h. t.* quin & 4) omnibus, qui non facile fidejuſſores reperiunt. *L. 6. ff. h. t.*

L I B E R XXXVI.

T I T. I.

Ad Senatusconsultum Trebellianum.

§. CCXVI.

HActenus de hereditatibus directè relictis legatisve actum : sequuntur FIDEICOMMISSA, & quidem non *singularia*, quippe legatis per omnia hodie æquiparata, (§. CXXIII.) adeoque jam expensa in materia de legatis : sed *universalia*, quæ & FIDEICOMMISSARIÆ HEREDITATES adpellantur, *rubr. & pr. Inst. de fideic. hered.* Connexio.

§. CCXVII.

Est autem FIDEICOMMISSARIA HEREDITAS * hereditas tota ejusve pars, ita relicta, ut verbis precativis injungatur heredi restitutio. §. 2. *Inst. de fideic. hered.* Is ergo, qui directe instituitur, heres FIDUCIARIUS; cui hereditas restituenda est, FIDEICOMMISSARIUS adpellatur. *Prior* & restituta hereditate heres manet : §. 3. *Inst. h. t. posterior* tantum bona hereditaria accipit. Quid fideicommissum?

* Quamvis vero & veteribus non ignota fuerint fideicommissa, eaque maxime frequentarentur, si quid incapacibus relictum vellent; Cic. *de Fin. II*, 58. Quinctil. *Declam.* CCCXXIV. Valer. IV, 2, 7. nullo tamen certo juris vinculo continebantur, sed pu-

dori cujusque relinquebatur, velletne testatoris voluntatem implere. Quis enim verba precativa obligare dixerit? Sed Augustum primum jussisse Consules auctoritatem interponere, ac postea Claudium Imp. binos Prætores fideicommissarios creasse, qui fideicommissis jus dicerent, discimus ex §. 1. *Inst. h. t.* Suet. *Claud. cap.* XXIII. Add. *Antiqu. nostr. Rom. II,* 23. 4. Et ex eo tempore fideicommissa vim juris acceperunt.

§. CCXVIII.

Quotuplex. Quod itaque verbis expressis relinquitur, fideicommissum EXPRESSUM; quod tacita testatoris voluntate.* TACITUM adpellatur. Ita & aliud PURE, aliud IN DIEM, aliud SUB CONDITIONE relinquitur. §. *Inst. de fideic. her.*

* Tale est fideicommissum, si testator roget heredem, ne testamentum faciat, donec liberos susceperit, *L.* 74. *ff. h. t.* ut heredem faciat Titium, *L.* 17. *pr. ff. h. t.* (Sola enim commendatio non sufficit. *L.* 11. §. 2. *ff. de legat.* 3) ut hereditatem non alienet, sed familiæ relinquat. *L.* 69. §. 3. *ff. de leg.* 2. Vocatur id fideicommissum familiæ. eoque nomine testatoris propinquis competit actio in rem, si possessor rem alienaverit: *L.* 69. §. 3. *ff. de leg.* 2. *L.* 1. *C. comm. de legat. L.* 23. *pr. ff. de rei vindic.* nisi alienatio sit necessaria, veluti ob caussam dotis, donationisve propter nuptias. *Nov. XXXIX. cap.* 1. Non tamen ex sola prohibitione alienationis inducitur fideicom-

commissum familiæ, nisi expressum sit, quorum in utilitatem constituatur. *L.* 114. §. 14. *ff. de legat.* 1. *L.* 38. §. 4. *ff. de legat.* 3. multoque minus ex formula: *Heres ne alienato, quia sic futurum est, ut fundus de nomine heredis non exeat d. L.* 38. §. 3. *de legat.* 3. Ceterum hujusmodi fideicommissum, quamvis in perpetuum conceptum, ex communi sententia terminatur gradu quarto exeunte ob *Nov. CLIX.* nisi de enixissima voluntate testatoris constet. Conf. V. A. Zach. Hub. *Obs. rer. jud. Obs. LX.*

§. CCXIX.

Quis fideicommittere possit? cui & a quo?

Quum ergo fideicommissum hujusmodi adficiat hereditatem ejusve partem; (§. CCXVIII.) consequens est, 1) ut fideicommittere possit, quisquis habet testamenti factionem, *L.* 2. *ff. de leg.* 1. 2) Ut hodie, non ut olim, incapacibus, (§. CCXVII. *) sed iis relinqui possit fideicommissum, quibuscum est testamenti factio. *L.* 67. § *ult. ff. h. t. L.* 103. *ff. de legat.* 1. *L.* 1. *ff. de jur. fisc.* 3) Ut fideicommitti possit ab herede non modo, sed ipso etiam fideicommissario. *L.* 1. §. 17. *ff. h. t. L.* 9. *C. de fideic.* 4) Ut perinde sit, sive ab intestato fideicommittatur. *L. ult. C. de fideic. L.* 8. §. 1. *ff. de jur. cod.*

§. CCXX.

Effectus fideicommissi.

Quum deinde fideicommissa vim juris a temporibus Augusti acceperint; (§. CCXVII.*) consequens est, 1) ut fiduciarius hereditaria bona non possit alienare,

nisi

nisi vel dotis donationisve propter nuptias caussa, *Nov. XXXIX. cap.* 1. vel nisi bona ita relicta sint, ut restituat, quod eo moriente superest, *Nov. CVIII.* 2) Ut idem & dolum & latam culpam præstet. *L.* 22. §. 3. *ff. h. t.* 3) Ut heres, etsi videret, sibi plus damni, quam lucri imminere, hereditatem tamen aut adire & restituere, aut repudiare teneretur. *L.* 1. §. 3. *ff. h. t.*

§. CCXXI.

Incommodum duplex ob quod fideic. evanescebant.

Itaque dupliciter fiebat, ut raro exitum haberent fideicommissariæ hereditates. Primo, quum fiduciarius & restituta hereditate heres maneret; (§. CCXVII.) sane etiam omne æs alienum, quantumcumque esset, solvere tenebatur. Deinde, quum aliquando testator totam hereditatem alii per fideicommissum relinqueret; (§. CCXVII.) porro inde sequebatur, ut nemo temere hereditatem ob minimum vel nullum lucrum adire vellet. §. 5. *Inst. de fideic. hered.* Priori ergo incommodo remedium quæsitum SC. TREBELLIANO: posteriori SC. PEGASIANO.

§. CCXXII.

Ei opposita SCta, Trebellianum & Pegasianum.

Prius conditum anno V. C. DCCXIV. L. Annæo Seneca & Trebellio Max. Coss. suffectis, eoque cautum, *ut si hereditas restituta sit, omnes actiones, quæ jure civili heredi & in heredem competerent, ei & in eum darentur, cui ex fideicommisso restituta esset hereditas*, §. 4. *Inst. eod. L.* 1. §. 2. *ff. h. t.* Posteriore, quod sub Vespasiano, Pegaso & Pusione Coss. suffectis prodiit, cautum, *ut fiduciario, cui quarta bonorum salva non esset,*

eam

eam detrahere liceret, * *& sic ille ad hereditatem adeundam cogi posset*. §. 5. 6. *Inst. eod.*

* Et quidem exemplo L. Falcidiæ, cui hoc SC. accessit. Unde & sæpe hæc quarta *Falcidia* vocatur. *L.* 16. §. 9. *L.* 22. §. 2. *L.* 30. *pr. ff. h. t. L.* 41. §. 3. *de vulg. & pup. subst. L.* 11. *L.* 30. §. 7. *L.* 47. §. 1. *L.* 86. *ff. ad L. Falcid.*

§. CCXXIII.

Ex quibus per se patet, 1) eum, cui quarta salva erat, eam restituisse ex SC. Trebelliano: cui non erat salva, ex SC. Pegasiano. §. 6. *Inst. eod.* 2) Restituta hereditate ex SC. Trebelliano actiones quidem jure civili heredi & in heredem competiisse, (§. CCXXI.) sed elidi tamen eum potuisse exceptione. *L.* 1. § 4. *ff. h. t.* 3) hereditate ex SC. Pegasiano restituta, omnes actiones adversus fiduciarium datas, nisi is sibi interpositis stipulationibus prospexisset. §. 6. *Inst. h. t. & ibi* Theophilus. 4) Eum, cui hereditas ex SC. Trebelliano restituta; loco heredis; cui ex SC. Pegasiano, fere loco legatarii fuisse. §. 3. *Inst. eod.* & ibi Vinnius.

Quibus casibus his SC. locus fuerit?

§. CCXXIV.

At Justinianus utrumque SC. in unum conflatum, abolito Pegasiani vocabulo, Trebellianum vocavit. §. 7. *Inst. eod.* Ex eoque jam sequitur, 1) ut sive totam hereditatem quis restituere rogatus sit, sive partem, semper deducere possit quartam suæ portionis, si eam alioquin salvam non habeat. §. 6. 7. 8. *Inst. eod.* 2) Ut eam quartam recte vocemus Trebellianicam, eamque 3) solus fiduciarius

Utroque SC. in unum conflato 1) quarta detrahi potest.

rius

rius deducat, non fideicommissarius, qui iterum restituere rogatus est. *L.* 22. §. *ult. L.* 55. §. 2. *ff. h. t.* nisi forte fiduciarius vel noluerit, in gratiam fideicommissarii, quartam detrahere. *L.* 1. §. 19. *ff. h. t.* vel in pœnam, quod cogi se passus est adire hereditatem. *L.* 55. §. 2. *ff. h. t.*

§. CCXXV.

Ejus cũ Falcidia similitudo.

Quumque ea quarta ad Falcidiæ similitudinem introducta sit; (§. CCXXII.*) consequens est, ut 4) quæ de Falcidia diximus, ea fere in Trebellianica obtineant, adeoque & 5) iisdem fere casibus cesset Trebellianica quibus Falcidia (§. CCXIII.) veluti in testamento militis, *L.* 7. *C. ad L. Falc.* ob non factum inventarium, *L. ult.* §. 12. 14. *C. de jur. del.* ob prohibitionem testatoris, *Nov. I. cap.* 2. §. 2. * ob pertinaciam fiduciarii, hereditatem adire nolentis, §. 7. *Inst. eod. L.* 4. *ff. h. t.*

* An autem & liberos prohibere potest testator, quo minus quartam hanc detrahant? Negatur. *L.* 6. *C. h. t.* Immo quum hodie portio legitima liberorum quartam hereditatis partem excedat; (P.II. §.XLIX.) facile patet, ultra quartam eos & id, quod legitimæ deest, deducere posse. Non tamen jure civili deduci possunt simul legitima & Trebellianica: *L.* 6. *C. h. t. L.* 24. *C. fam. erc. L.* 10. *C. ad L. Falc.* quamvis Doctores id concedant ob *cap. Raynucius* 16. & *cap. Raynaldus* 18. *X. de test.* de quibus Conf. Merill. *Obs. I,* 39. Stryk. *de Success. ab intest. Diss. VII,* 1. §. 27.

§. CCXXVI.

§. CCXXVI.

In eo tamen diſcrimen eſt inter quartam Trebellianicam & Falcidiam, quod quum in hanc non imputetur, niſi quod jure hereditario capit heres, (§.CCX, 3.) in illam imputentur omnia, quocumque titulo accepta ex judicio defuncti, quin & fructus, ex bonis hereditariis reliquis percepti. *L.* 18. §.1. *L.*22. §. 2. *ff. h. t. L.*91. *ff. ad L. Falc.* Utriuſquequartæ differentia.

§. CCXXVII.

Deinde, conflatis in unum his SCis, ſequitur, 6) ut, reſtituta hereditate, actiones hereditariæ ſemper pro rata utrique & in utrumque dentur, §. 7. *Inſt. eod. L.* 1. *C. h. t.* exceptis oneribus legatorum, ad ſolum fideicommiſſarium pertinentibus, niſi minus quam dodrantem reſtituere rogatus ſit heres. *L.* 1. §. *pen. ff. h. t.* 2) Actiones pro rata communicantur.

§. CCXXVIII.

Denique inde conſequitur, 7) ut fiduciarius, ejusque 3) ſucceſſores, ad adeundam reſtituendamque hereditatem cogi poſſint, eoque caſu 8) nullum commodum, adeoque nec quarta Trebellianica, apud heredem maneat. *L.* 4. *ff. h. t.* §. 7. *Inſt. de fideic. her. L.*55. §. 2. *ff. h. t.* 3) Heres ad adeundum cogi poteſt.

T I T. II.

Quando dies legatorum vel fideicommiſſorum cedat.

§. CCXXIX.

REdit Tribonianus ad LEGATA & FIDEICOMMISSA ſingularia, quæritque, quando eorum dies cedat? CEDERE autem dicitur DIES, quamprimum alter obligatur: Axioma I.

VE-

VENIRE, quamprimum mihi jus est exigendi *L. 213. pr. ff. de verb. sign.* Quum itaque legatario vel fideicommissario non perinde ac heredi opus sit deliberandi; (§. LXIX.) & contra intersit legatarii, diem statim cedere, ut si moriatur, & heres illius particeps fiat: *L. 5. pr. ff. L. 3. C. h. t.* per se intelligitur axioma I. Dies legatorum, quæ ad heredes transeunt, statim a morte testatoris cedit. * *L. 5. §. 1. ff. h. t. L. un. §. 1. 5. C. de caduc. toll.*

* Est illud antiquum axioma, quod ante Augustum obtinuerat. Ulpian. *Fragm. XXIV, §. 31.* Sed quum hic Princeps locupletando ærario legem Juliam Caducariam ferret; ut eo plura caduca fierent, lege illa sanxerat, ut dies legatorum cederet ab apertis tabulis. *Vlpian. ibid. L. un. §. 5. C. de caduc. toll.* Vid. *Comm. nostr. ad L. Jul. & Pap. III, 2. pag. 375. sequ.* Jus antiquum autem reduxit Justinianus. *d. L. un. §. 5.*

§. CCXXX.

Axioma II. Deinde quum conditio legatum suspendat ab incerto eventu; (§. LXII.) perspicuum quoque est axioma II. Legati pure relicti dies statim a morte testatoris; conditionalis, existente demum conditione & cedit & venit: Ex die relicti dies quidem statim cedit, sed non nisi exsistente die venit. *L. 5. §. 1. L. 21. ff. h. t. L. 41. ff. de condit. & dem.*

§. CCXXXI.

Quando dies legatorum Ex priore axiomate inferimus, 1) legatario, cui pure aliquid relictum, ante aditam here-

hereditatem decedente, legatum ad heredes ejus transmitti. *L. 3. C. h. t.* adeoque 2) & legatæ speciei dominium statim ad legatarium transire sine traditione. 3) Axioma hoc non pertinere ad legata, quæ ad heredes non transmittuntur, quippe quorum dies ab adita hereditate cedit, qualia sunt 4) legata ususfructus, usus, habitationis, *L. 2. L. 3. L. 9. ff. h. t. L. un. §. 2. ff. quando dies ususfr. leg. ced.* libertatis, *L. 8. ff. h. t.* & olim optionis. * *L. 16. ff. de opt. vel elect. leg.* pure relictorum cedat?

* Quamdiu scilicet jure heredem optare prohibebant. Itaque quum hodie & is optare possit; (§. CLI.) nullum est dubium, quin & hujus legati dies a morte testatoris cedat.

§. CCXXXII.

Ex altero axiomate patet, 1) id, quod ex die incerto legatum est, perinde, ac si sub conditione relictum esset, (§. LXVIII, 2.) non prius deberi, quam exsistente die *L. 21. L. 22. pr. ff. h. t.* 2) Legatum, ex die incerto vel sub conditione relictum, ad heredes etiam non transmitti, si legatarius ante exsistentem diem vel conditionem decesserit. *L. 4. pr. ff. h. t. L. un. §. 7. C. de caduc. toll.* 3) Merito tamen pro non adjecta haberi conditionem, * quam α) Prætor remittit. *L. 5. §. 3. ff. h. t.* β) impossibilem: (§. LXVII, 1.) *L. 5. §. 4. eod.* & γ) quam impleri non stat per legatarium, sed per heredem, eumve, in quo jussus est conditioni parere. *L. 5. §. 5. eod. L. 161. ff. de reg. jur.* Quando legatorũ ex die vel sub conditione relictorum?

* Mul-

* Multo magis ergo dies legati cedit, ubi non est vera conditio adjecta, e. g. si tacite inest, *L.99. ff. de cond. & dem.* vel si non in futurum, sed præsens aut præteritum tempus collata, *L. 10. §. 1. ff. de condit. inst. L.120. ff. de verb. obl.* vel, si non ipsum legatum, sed ejus præstatio in incertum diem dilata sit. *L. 5. C. h. t.*

T I T. III.

Ut legatorum seu fideicommissorum servandorum caussa caveatur.

§. CCXXXIII.

Qualis cautio ob legata conditionalia ab herede exigatur?

QUandoquidem itaque in legatis, sub conditione vel ex die relictis, dies vel non statim venit, (§. CCXXX, 2.) & hinc facile contingere posset, ut spes legatarii vel fideicommissarii ab herede bona abliguriente intervertatur; hinc satisdare eum Prætor jubebat, *se, conditione exsistente, vel veniente die, legata vel fideicommissa bona fide præstiturum. L. 1. pr. §. 2. ff. h. t.*

§. CCXXXIV.

Quando ei locus non sit?

Unde facile intelligimus, cur ea cautione opus non sit, si 1) in aprico est, legatum vel fideicommissum non deberi. *L. 14. §. 1. ff. h. t.* 2) Si vel judicium jam acceptum, *L. 1. §. 9. eod.* vel 3) heres paratus sit ad illud accipiendum, probandumque, legatario nihil deberi. *L. 3. pr. §. 1. ut in possess.* 4) Si nefas sit, herede instituto

male

male sperare, e.g. si a patre uni ex filiis, vel a domino uni ex servis, vel cuicumque a fisco legatum sit. *L.* 1. §. 18. *L.* 6. §. 1. *L.* 7. *ff. h. t.*

§. CCXXXV.

Nec minus ex caussa & fine hujus cautionis ratio facile redditur, 5) cur nec dignitas, nec 6) possessio amplissimarum facultatum ab hac satisdatione liberet. *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* 7) Cur denique non modo heredes directe instituti, sed & fideicommissarii, immo & 8) eorum successores hanc cautionem præstare teneantur. *L.* 1. 6. 7. 8. *ff. h. t.* Qui eam præstet?

TIT. IV.

Ut in possessionem legatorum vel fideicommissorum servandorum caussa esse liceat.

§. CCXXXVI.

Quum vero nec possessio amplissimarum facultatum ab illa cautione legatorum servandorum caussa liberet, (§. CCXXXV, 6.) adeoque abscisse fidejussoribus sit opus, edicere Prætori visum fuerat, *si satisdatum non esset, neque per legatarios vel fidecommissarios stetisset, quo minus caveretur, se eos in possessionem bonorum missurum.* *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* Ex quo edicto fluunt axiomata: I. Possessio hæc datur securitatis caussa. II. Ea non dominium, sed custodiam & jus pignoris tribuit. *L.* 5. *pr. ff.* *L.* 3. *L.* 5. *C. ff. h. t.* Missionis hujus indoles.

§. CCXXXVII.

§. CCXXXVII.

Quando ei locus fit?

Ex primo itaque axiomate (§. CCXXXVI, 1.) patet, 1) non requiri, ut per heredem ftet, quo minus caveatur, fed ut per legatarium non fteterit, *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* adeoque 2) heredem non offerre cautionem, fed legatarios eam defiderare & exigere debere. *d. L.* 1. §. 1. *eod.* 3) Mifsos legatarios admittendos efse, & non admifsos habere interdictum: *Ne vis fiat ei, qui in poffeffionem miffus erit. L.* 3. *ff. ne vis fiat ei, qui in poff.*

§. CCXXXVIII.

Ejus effecta.

Ex pofteriore axiomate (§. CCXXXVI, 2.) intulerunt veteres, 4) non iri in bona heredis, fed in hereditaria univerfa, etiamfi legatum fit minimum, * *L.* 13. *ff. h. t.* 5) Heredem hac miffione non expelli, fed legatarios fimul cum eo poffidere. *L.* 5. *pr. ff. L.* 3. *L.* 5. *C. h. t.* 6) Nec legatarios ex bonis hereditariis fructus fuos facere, nifi quod filia, neptis, proneptis, uxorve, & illæ quidem innuptæ & egenæ, aliquid vefcendo poffint deminuere. *L.* 14. *ff. h. t.*

* Opponunt *Nov. LIII. Cap. I.* §. 1. ubi tamen non de hac poffeffione bonorum, fed de creditorum immiffione agitur. Vid. Hub. *Prælect. ff. h. t.* Potius notandæ exceptiones, quod & in bona heredis ire poffint legatarii, fi vel res ejus dolo vel culpa non amplius maneant in cauffa hereditaria, *L.* 5. §. 13. *feq. ff. h. t.* vel per fex menfes continuos

ab

ab herede in satisdatione cessatum sit. *L. 5. §. 16. seq. eod.*

§. CCXXXIX.

Usus hujus tituli si non nullus, saltim infrequentior est in foris nostris: siquidem civilius suppetit remedium, rem quantitatemve legatam apud legatarium satisdantem vel tertium deponendi. *L. 5. §. 1. ff. ut legat. seu fidei. causs. cav.* Vid. Huber. *Prælect. h. t. §. 3.* Usus hodiernus.

PAN-

PANDECTARUM

ARS SEXTA.

IN QUA

DE BONORUM POSSESSIONIBUS, Hereditatibus ab inteſtato, damnis imminentibus, donationibus, actionibus præjudicialibus, adquirendo, poſseſs. bonorum, interdictis agitur.

LIBER XXXVII.

TIT. I.

De bonorum poſſeſſionibus.

§. I.

Bonorum poſſeſſionis origo.

PRætores, qui ſe adjuvandi ſupplendique juris civilis cauſsa Edicta proponere ſimulabant, *L. 7. §. 1. ff. de juſt. & jur.* ſæpe leges & jura edictis evertiſſe, jam ſupra obſervavimus. (P. I. §. XLII.) Quum itaque multos jus civile ad hereditatem non vocaret; illos, (modo non jure civili prohibeantur, *L. 12. §. 1. ff. h. t.*) admiſit Prætor, quamvis, mutato vocabulo, non hereditatem, ſed BONORUM POSSESSIONEM ſe dare diceret. (P. I. §. XLII, 1.) *pr. Inſt. h. t.*

§. II.

§. II.

Est itaque BONORUM POSSESSIO hereditas praetoria, *L.* 116. *L.* 138. *ff. de verb. signif.* vel *jus * persequendi retinendique patrimonii, quod cujusque, quum moritur, fuit,* edicto Praetoris datum. *L.* 3. §. 2. *ff. h. t.* Ejus definitio.

* Ergo non in facto consistit haec possessio, sed in jure. Hinc & in rebus incorporalibus locum habet, & sine detentione rerum hereditariarum esse potest. *L.* 3. §. 1. *ff. h. t.* quam bonorum possessionem *sine re* vocant Doctores. Paucis, qui bonorum possessionem acceperunt, succedunt in omne jus defuncti. *L.* 3. *pr. ff. h. t.* adeoque & actione in rem universali jus suum persequi possunt, puta *possessoria hereditatis petitione.* (P. II. §. LXXIV.)

§. III.

Quum vero Praetor aliquos edicto suo vocet, iique bonorum possessionem sine caussae cognitione petere possint: *L.* 30. §. 1. *ff. de adqu. hered. L.* 2. §. 1. *ff. quis ord. in bon. possess.* aliis eandem non det, nisi caussa cognita, ac interposito decreto: *d. L.* 2. §. 1. *ff. qui ord. in poss.* prior in jure nostro EDICTALIS; posterior DECRETALIS adpellatur. * Est vel edictalis vel decretalis.

* Vocatur edictalis etiam *ordinaria*; decretalis *extraordinaria*. *L.* 3. §. *ult. ff. de Carbon. Edict. L.* 5. §. 3. *ff. de legat. praest. L.* 1. §. 4. *ff. unde lib.* Sed quum eadem vocabula statim alio sensu occurrant: hic ea adhibere noluimus. Id notare juvabit, Edictalem, quia caussae cognitionem non desiderat, coram quo-

cumque judice; decretalem, non nisi coram competente peti agnoscique posse. *L. ult. C. qui adm. ad bon. poss. L.* 3. §. 8. *ff. h. t.*

§. IV.

Edictalis vel ordinaria, vel extraordinaria.

EDICTALIS vel ex edicto Prætoris datur, vel ejus exemplo legibus, SCis, Principumve constitutionibus introducta est. quarum illa ORDINARIA, *L.* 6. §. 1. *ff. h. t.* hæc EXTRAORDINARIA dicitur. §. 3. *Inst. h. t.* (Vid. infra *Lib. XXXVIII. tit. XIV.*)

§. V.

Item quæ vel ab intestato, vel testamentaria.

Quemadmodum vero hereditas vel *testamento*, vel *ab intestato* defertur; (P. V. §. II.) ita & edictalis bonorum possessio vel A TESTAMENTO datur, quando testamentum defuncti exstat, vel AB INTESTATO, quando nullum exstat testamentum. Priore casu vel sustinet Prætor testamentum, vel ei non adsistit, & tunc illo casu SECUNDUM TABULAS; hoc CONTRA TABULAS dare dicitur bonorum possessionem. §. 1. 2. *Inst. L.* 6. §. 1. *ff. h. t.*

§. VI.

Quis & cujus bonorum possessionem agnoscere possit.

Quum ergo bonorum possessio sit hereditas Prætoria; (§. III.) sequitur, 1) ut iidem possint bonorum possessionem agnoscere, (invito enim nemini adquiritur, *L.* 3. §. 3. *ff. h. t.*) qui & adire possunt hereditatem; (P. V. §. XCIII.) quamvis rei capitalis damnatos Prætor specialiter exceperit. *L.* 13. *ff. h. t.* 2) Ut nihil intersit, patrisf. m, an filii fam. bonorum possessio petatur, modo hic de

pecu-

peculio castrensi vel quasi castrensi testatus sit. (P.V. §. X, 8.) *L.* 3. §. 5. *ff. h. t.*

§. VII.

Deinde quum ipsa hereditas intra tempus legitimum adeunda sit: (P. V. §. LXX.) non absurde etiam Prætor liberis & parentibus annum; reliquis centum dies (qui erant dies ordinarii cretionis, (P. V. §. LXX, 1.) præfixit, §. 4. *Inst. h. t.* idque tempus a die scientiæ cedere jussit, * adeo, ut nec juris ignorantia excuset, *L.* 10. *ff. h. t.* & dies, quibus tutor vel pater scivit, filio pupillove cedant: si recte se habet *L.* 7. §. 2. *ff. h. t.* quippe manifesto contraria *L.* 1. *ff. de bon. poss. furiosi inf.* Ejus legitimum tempus.

* Hinc *utiles* vocantur hi dies. §. 4. *Inst. h. t.* Attamen alio sensu *continui* sunt hi dies in bonorum possessione edictali; *utiles* in decretali. Quum enim illa non requirat caussæ cognitionem, hæc requirat; (§. III.) in illa dies fasti ac nefasti; in hac soli fasti vel sessionum numerantur. *L.* 2. §. 1. *ff. quis ordo in poss. serv.*

T I T. II.

Si tabulæ testamenti exstabunt.

§. VIII.

Ad bonorum possessionem testamentariam generatim præcipue requirit Prætor, *ut tabulæ mortis tempore exstiterint, nomenque heredis in iis adparuerit.* *L. un. ff. h. t.* Ex quo intulerunt veteres, 1) non exstanti- Testamentaria bonorum possessio requirit tabulas.

bus illo tempore tabulis, vel nomine, licet inconsulto, ita deleto, ut legi non possit, non dandam esse bonorum possessionem 2) Contra eam dari debere; si tunc exstiterint, licet postea interierint, vel litturâ inductum sit heredis nomen. *d. L. un. ff. h. t.*

TIT. III.

De bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, cæco competente.

§. IX.

Quis bonorum possessionem pro furioso vel infante agnoscat?

QUum porro bonorum possessio non detur nisi petenti; (§. VI, 1.) furiosus autem & infans illam petere nequeant: hinc pro furiosis & infantibus eam agnoscunt curator, tutor, pater pupilli, minores, surdi, muti, modo, quid agant, intelligant, ipsi petunt, adhibito curatorum si quos habent, consensu. Furiosis tamen & infantibus negligentia curatorum, tutorum, parentum non præjudicat, neque eis dies cedit. Ita in *L.* 1. *ff. h. t.* non æque in *L.* 7. §. 2. *de bon. poss.* (§. VII.)

TIT. IV.

De bonorum possessione contra tabulas.

§. X.

Contra tabulas bon. possessio.

BOnorum possessionem testamentariam vel CONTRA TABULAS dari, vel SECUNDUM TABULAS, supra vidimus. (§. V.)

(§. V.) Dat autem contra tabulas bonorum possessionem Prætor, dum in gratiam liberorum emancipatorum non adsistit testamento paterno, in quo illi præteriti sunt. *L.* 1. *pr.* §. 6. *L.* 3. §. 20. *ff. h. t.* §. 3. *Inst. de exh. lib.*

§. XI.

Datur itaque hæc bonorum possessio proprie liberis omnibus, etiam adoptivis, ac postumis, cujuscumque gradus sint. *L.* 1. *pr.* § 1. *seqq. L.* 3. *pr.* §. 1. *seqq. ff. h. t.* si vel emancipati, vel alio modo sui juris factis* a patre (matris enim præteritio pro exheredatione est, *L.* 4. §. 2. *ff. h. t.*) præteriti, *L.* 1. § 6. *h. t.* & hereditatis capaces sint tempore mortis testatoris. *L.* 3. §. 10. *ff. h. t.* Quibus detur?

* Sui enim præteriti testamentum paternum dicunt nullum. *pr. Inst. de exh. lib.* Institutis autem secundum tabulas bonorum possessio dari potest. Attamen & sui præteriti usu fori hanc bonorum possessionem agnoscere possunt, *L.* 2. *C. h. t. L.* 12. §. 1. *ff. h. t.* immo & instituti, si unus ex liberis sit præteritus. *L.* 3. §. 11. *L.* 10. §. *ult. ff. h. t.*

TIT. V.

De legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petita.

§. XII.

Quamvis autem hoc casu testamento paterno haud adsistat Prætor; (§. X.) adeoque illud rescindat: noluit tamen ideo legata omnia intercidere, sed Quibus tunc legata præstanda sint.

 ea

ea præſtari juſſit certis perſonis, puta 1) parentibus liberiſque, cujuſcumque gradus, *L.* 1. §. 1. *ſequ. ff. h. t.* 2) uxori, & 3) nurui, ſi quid ipſis dotis nomine relictum. *L.* 8. §. 6. *L.* 15. §. 3. *ff. h. t.* Unde hoc edictum neque ad liberos, quibus bonorum poſſeſſio contra tabulas data, vel qui aliquid parentum voluntate acceperunt, *L.* 5. §. 2. 4. *ff. h. t.* nec ad fratres & ſorores, aliaſque perſonas eſt porrigendum. *L.* 3. §. 1. *ff. h. t.*

TIT. VI.

De Collatione.

§. XIII.

Collationis ratio. IMpetrata bonorum poſſeſſione contra tabulas, emancipati melioris ſane conditionis fuiſſent, quam ſui. Quum enim hi vivo patre omnia huic adquirerent; (P. I. §. CXLVI, 3.) illi ſui juris facti ſibi interea adquiſiverant. Ne itaque ſui injuria adficerentur: juſſit Prætor emancipatos bona ſua conferre. *L.* 1. *pr.* §. 5. 6. *L.* 2. §. 6. *ff. h. t.*

§. XIV.

Qualis olim fuerit & hodie ſit? Pertinebat itaque collatio ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas, & hinc ſoli emancipati conferebant ſuis, non ſui ſuis, nec emancipati emancipatis. *d. L.* 1. §. 5. 6. *L.* 2. § 5. *ff. h. t.* Conferebant etiam non modo profectitia, ſed & adventitia bona, & reliqua omnia, exceptis caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus. Paull. *Recept. Sent. V,* 9. 4. Sed id mutatum jure novo, cautumque ut omnes deſcendentes, ſive inſtituti, ſive

ab

ab inteſtato venientes, cujuſcumque gradus, ſibi invicem conferant, *L.* 17. *L.* 19. *C. h.t. Nov. XVIII. cap.* 6. ſed non niſi bona profectitia. *L. ult. C. h.t.*

§. XV.

Itaque hodie COLLATIO eſt actus, quo deſcendentes, hereditatem adſcendentium adituri, bona omnia ab his profecta in communem hereditatem inferunt, & cum reliquis communicant. Ex qua definitione facile patet. I. Solos deſcendentes conferre, ut æqualitas inter liberos ſervetur. *L.* 17. *C. ff. h.t.* II. Conferenda eſſe bona omnia profectitia, niſi ſpeciatim excepta. III. Collationem vel re fieri, vel cautione, vel imputatione. *Ejus definitio, & de ea axiomata.*

§. XVI.

Quum itaque deſcendentes conferant, ut æqualitas ſervetur; (§. XV, 1.) conſequens eſt, 1) ut perinde ſit, cujus ſexus graduſve ſint. *L.* 17. *L.* 19. *C. h.t. Nov. XVIII. cap.* 6. 2) Ut nepotes & ea, quæ parentes eorum acceperunt, conferant, licet heredes non exſiſtant parentibus. *L.* 7. *ff. L.* 17. *L.* 19. *C. h.t.* 3) Ut collationi inter adſcendentes, collaterales, extraneos heredes plane non ſit locus: *d. L.* 17. *L.* 19. *C. L.* 1. *pr.* §. 5. *ff. h.t. L. ult. C. comm. utr. jud.* multoque minus, 4) inter legatarios & fideicommiſſarios. *L.* 12. *L.* 16. *C. h.t.* *Qui conferant.*

§. XVII.

Quumque omnia profectitia conferenda ſint; (§. XV, 2.) conſequens eſt, 2) ut nec adventitia nec caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia *Quid*

bona in censum veniant. *L. ult. C. h. t. L. 1. §. 15. ff. L. 15. C. ff. h. t. 2*) Ut hic respiciatur ad tempus mortis ejus, de cujus successione quæritur. *L. 6. L. 20. pr. C. h. t.*

§. XVIII.

Quæ cōferri non debeant? Quandoquidem vero speciatim excepta non conferuntur; (§. XV, 2.) sciendum est, excipere leges nostras I. sumtus in studia, peregrinationem vel dignitatem filiorum factos, quippe qui ad bona quasi castrensia pertinent, (P.I. §. III. CLXXXIII.) *L. 50. ff. fam. erc. L. 1. §. 16. ff. L. 12. L. 17. h. t.* nisi vel pater filio imputari voluerit hos sumtus, *L. 50. ff. fam. erc.* vel filius studiis nuncium miserit, aut pecuniam male perdiderit, plus vini quam olei consumendo. *arg. L. 1. §. 23. L. 2. §. 2. ff. h. t.* II. Quæ ex pietate ad redimendum captivum data. *L. 17. C. de postlim.* III. Data ex liberalitate, quæ pater apud liberos manere voluit. *L. pen. §. 1. C. h. t.* IV. Legata & fideicommissa, vel mortis caussa donationes, iis relicta. *L. 1. §. 19. ff. L. 12. L. 13. L. 15. C. h. t.* V. Ea, ex quibus factus quis non est locupletior. *L. 1. §. 23. ff. h. t.*

§. XIX.

Quomodo collatio fiat? Denique ex tertio axiomate (§. XV, 3.) sequitur, defungi aliquem posse hac obligatione conferendi, 1) si rem ipsam communicet, qualis tempore mortis fuit. *L. 1. §. 12. ff. h. t.* vel 2) si tantum ex portione sua remittat, quantum ipse deberet communicare, *L. 1. §. 1. 13. ff. h. t.* vel 3) si denique recte eo nomine satisdederit, vel pignora dederit coheredibus, *L. 1. §. 9. ff. h. t.*

§. XX.

§. XX.

Denique ex caussa collationis satis patet, cessare eam, 1) si pater ipse bona inæqualiter diviserit *L. 39. §. 1. ff. fam. erc.* 2) Si idem collationem fieri prohibuerit. *Nov. XVIII. cap. 9.* 3) Si, qui conferre teneretur, contentus acceptis, hereditatem repudiet, modo reliqui salvam habeant legitimam. *Nov. XCII. cap. I.* Quando cesset?

TIT. VII.

De dotis collatione.

§. XXI.

INter ea, quæ conferri debent, sunt etiam DOS, & quidem PROFECTITIA, (§. XIV.) *L. 1. pr. ff. h. t. L. 12. L. 19. L. ult. C. de collat.* DONATIO *propter nuptias, L. 29. C. de inoff. test. L. ult. C. de collat.* aliaque filio filiæve nuptiarum caussa data. *L. 8. ff. h. t. Nov. XVIII. cap. VI.* Et hic pleraque eadem sunt, ac in reliquis collationibus. Dotis collatio ubi fiat?

§. XXII.

Id tantum singulare habet hæc collatio, quod, facto divortio, non plus confert filia, quam ex dote recuperavit. *L. 1. §. 6. ff. h. t.* nisi per uxorem jam majorennem steterit, quo minus maritum, jam ad inopiam vergentem, in tempore excusserit. *Nov. XCVII. Cap. ult.* Quantū conferat filia?

TIT. VIII.

De conjungendis cum emancipato liberis ejus.

§. XXIII.

Quo casu conjungantur cum emancipato liberi ejus?

ALiquando pater emancipabat filium, liberis ejus in sua potestate retentis, (P. I. §. CLXXXI.) Eo casu, agnita bonorum possessione, non solus pater emancipatus, sed simul cum eo admittebantur liberi in partem dimidiam. * *L. 1. pr. §. 7. 13. L. 3. ff. h. t.*

* Idque edictum non ex vetustis, sed a Juliano de novo insertum est edicto perpetuo, a se compilato. (P. I. §. LIII.) *L. 3. ff. h. t.* Add. Eberlin. *de Orig. jur. Cap. X. §. 11. pag. 85.*

§. XXIV.

An hujus edicti usus sit?

Sed postquam Justinianus, *Nov. CXVIII. cap. 1.* filios emancipatos liberis eorum, in potestate avi relictis, indistincte prætulit, hujus edicti hodie nullum plane usum esse, satis manifestum videtur.

TIT. IX.

De ventre in Possessionem mittendo, & curatore ejus.

§. XXV.

Venter quo casu in possessionem mittatur ex edicto?

VEntri, præterito testamento paterno, Prætor dabat bonorum possessionem contra tabulas, eique constituebat curatorem, administraturum bona, & alimenta ac cibaria matri pro facultatibus defuncti mu-

mulierisque d gnitate subministraturum. *L.* 1. §. 17. 19. *ff. h. t.* Eaque possessio tam diu durabat, donec aut pareret, aut abortum faceret, aut eam prægnantem non esse constaret. *L* 1. §. 27. *ff. h. t.* Sed postremo casu, si per calumniam se prægnantem dixerit, fructus restituebat. *L.* 1. §. *ult.* *L.* 3. *ff. h. t.*

§. XXVI.

Et hactenus quidem edictalis est hæc bonorum possessio. Potest tamen & decretalis esse, si, quæ in possessionem itura est, uxor vel nurus fuisse, vel uterum gerere negetur. *L.* 1. §. 14. 15. *L.* 7. §. 1. *ff. h. t.* — Quan lo ex decreto?

§. XXVII.

Ceterum quamvis soli præterito ventri daretur hæc bonorum possessio, (§. XXV.) adeoque exheredato tantum querela inofficiosi competeret: (§. 2. *Inst. de querel. inoff.*) hodie tamen & exheredato dabitur, quia in ventrem non cadit ingratitudo, ob quam exheredationem permisit Justinianus. *Nov. CXV. cap.* 3. Vid. Wesemb. *Parat. h. t.* Carpz. *Part. III. Const.* 17. *Def. ult.* — Usus hodiernus.

TIT. X.

De Carboniano edicto.

§. XXVIII.

QUemadmodum ventri superiore Edicto subvenerat Prætor: ita si jam nato impuberi, sive præterito, sive ab intestato venturo, *L.* 3. *pr. ff. h. t.* controversia moveatur, an inter liberos sit? Cn. Papirius — Carbonianum Edictum quale?

Carbo Prætor, caussa cognita, interpositoque decreto bonorum possessionem se ei daturum promisit, quæstione præjudiciali ad pubertatem dilata. * *L. 1. pr. §. 1. L. 3. pr. & §. sequ. ff. h. t.* modo adversario idonee cautum sit, de bonis illi victori restituendis. *L. 1. C. h. t.*

* Ne autem quod in pupilli favorem sancitum, in ejus odium detorqueatur: recte collegerunt veteres, si liqueat, litem pro impubere decidi posse, eam cognitionem ad pubertatis tempus non esse differendam. *L. 3. §. 1. ff. h. t.* Id quoque notandum, instituta post pubertatem actione principali, puberem rei partes sustinere, *L. 6. §. 6. ff. h. t.*

§. XXIX.

Qui si cautio non præstetur? Quum ergo cautione opus sit, (§. XXVIII) eamque non tam facile semper præstet impubes; eo casu æquum est, 1) adversarium extraneum * simul in possessionem mitti. *L. 1. §. 1. L. 5. §. 2. ff. h. t.* 2) Huic etiam administrationem permitti, si idonee caverit, 3) eo vero non cavente, curatorem constitui, qui bona administret. *L. 5. §. 1. 2. ff. h. t.*

* Adversarius enim, qui ex liberis est, semper una mittitur. *L. 5. princ. ff. h. t.*

§. XXX.

Effectus. Pupillus, missus in possessionem, inde alimenta, sumtus studiorum, aliaque necessaria impendia capit pro modo facultatum, *L. 5. §. 3. L. 6. §. 5. L. 15. ff. h. t.* eaque omnia postea lucratur, licet adpareat, eum inter liberos

beros haud esse, *L.* 5. §. 3. *ff. h. t.* Et inde facile patet bonorum possessionem dandam non esse, si evidenter probetur, impuberem non filium, sed subdititium esse. *L.* 1. §. *ult.* *L.* 2. §. 4. 5. *ff. h. t.*

T I T. XI.

De bonorum possessione secundum tabulas.

§. XXXI.

HActenus de bonorum possessione *contra tabulas*: sequitur, ea, quæ SECUNDUM TABULAS datur ex edicto Prætoris, I. quoties tabulæ tempore mortis testatoris exstiterint, ex iisque constet, aliquem esse heredem scriptum. (§. VIII.) II. Si istæ tabulæ non minus quam septem testium signaculis firmatæ. (P. V. §. III.) III. Si heres scriptus, jure civili non sit prohibitus. (§. I.) Requisita bon. possessionis secundum tabulas.

§. XXXII.

Ex primo itaque axiomate (§. XXXI, 1.) patet, 1) tabulas requiri supremas. *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* 2) Duabus exstantibus tabulis simul signatis, in quibns diversi heredes scripti, bonorum possessionem ex utroque codice, quasi ex uno dari. *L.* 1. §. 6. *ff. h. t.* 3) Duobus signatis exemplaribus, si unum perierit, sufficere, modo alterum exstiterit. *L.* 1. §. 6. *ff. h. t.* 4) Minus autem sufficere exstitisse exemplum, si authenticum perierit. *L.* 1, §. 7. *ff. h. t.* Primū.

§. XXXIII.

Ex altero axiomate (§. XXXI, 2.) inferimus, 1) Secundum.

non

non quidem alias solemnitates internas requiri; 2) oportere tamen testatorem eo tempore, quo testabatur moriebaturque, jus testamenti factionis habuisse. *L.* 1. § 8. *ff. h. t.* 3) Hoc edictum Prætoris non pertinuisse ad testamenta nuncupativa, quamvis postea & secundum nuncupationem bonorum possessio dari cœperit, modo septem testes adfuisent. *L.* 8. *§. ult. ff. L* 2. *C. h. t. L. ult. pr. C. de codicill.* 4) Multa alia testamenta, in se infirmata, servare Prætorem posse, veluti α) in quibus filius præteritus, sed vivo patre mortuus. *L* 2. *pr. ff. h. t. L.* 17. *ff. de ini. rupt.* β) Si testator capite diminutus, & postea restitutus sit. *L.* 1. §. 8. *ff. h. t. L.* 6. §. 12. *de ini. rupt. irr.* modo arrogatus postea, ubi sui juris factus, voluntatem suam de novo declararit. *L.* 11. §. 2. *ff. h. t.* γ) Si, testamento rupto, postumus ante testatorem mortuus sit. *L.* 12. *pr. ff. de injust. rupt.* δ) Si supremas tabulas testator inciderit, ut priores supremas relinqueret. *L.* 11. §. 2. *ff. hoc tit.*

§. XXXIV.

Tertiū. Denique ex tertio axiomate colligimus, 1) hanc bonorum possessionem dari heredibus scriptis, ex qua parte scripti sunt, *L.* 2. *pr.* §. 3 4. *L.* 12. *ff. h. t.* non autem incapacibus, quamvis Prætor id beneficium etiam quibusdam, qui jure civili heredes scribi non poterant, e. g. postumis alienis, concederet. *pr. Inst. de bon. possess. L.* 2. §. 1. *L.* 12. *ff. h. t.*

§. XXXV.

§. XXXV.

Casibus quibusdam, paullo ante (§.XXXII, 2.) (§.XXXIII, 3. 4.) recensitis, etiamnum locus est bonorum possessioni secundum tabulas. Reliquis ea non est usu recepta. Nec amplius sufficiunt tabulæ, septem signis firmatæ, postquam testamenta juris civilis & Prætorii a temporibus Theodosii in unam ac perpetuam formam conflata sunt. (P. V. §. IV.) §. 3. *Inst. de test.*

Usus hodiernus.

T I T. XII.

Si a parente quis manumissus sit.

§. XXXVI.

Parens, qui emancipaverat filium, ob veterem venditionis ac manumissionis ritum, erat veluti emancipati patronus. *Inst.* §. CCXXXIV.) Hinc parens, a filio emancipato præteritus, exemplo patroni petere poterat bonorum possessionem contra tabulas, *L.* 1. *ff. h. t.* & ita consequi portionem legitimam, immo & datam hereditatem, si turpis persona esset instituta. *L.* 3. *ff. h. t.*

Bon possessio emancipate ri data.

§. XXXVII.

Sed quemamodum jam olim cessabat hæc bonorum posseſsio, 1) si parens vel in pœnam coactus esset emancipare, *L. ult. ff. h. t.* vel 2) pro emancipatione accepisset pecuniam, *L.* 1. §. 3. *ff. h. t.* vel 3) filius esset miles: *L.* 1. §. 4. *ff. h. t.* ita hodie ob *Nov. CXV cap. IV.* plane nullus hujus bonorum possessionis usus est.

An hodie ejus usus sit?

TIT.

TIT. XIII.

De bonorum possessione ex testamento militis.

§. XXXVIII.

Quomodo ex testamento militis bon. possessio detur?

SEquitur jam singulare privilegium MILITUM, aliorumque, qui in *hostico loco* (ita enim legendum videtur omnino pro *hosticolo*, Vid. V. A. Corn. a Bynkersh. *Obs. IV*, 20.) versantur, *L. un. pr. ff. h. t.* Quum enim militum testamenta, quocumque modo facta, valeant; (P. V. §. LXXVII,) non poterat non, hæc principia sequutus, Prætor edicere, se quidem secundum tabulas militis, in militia, aut intra annum post missionem defuncti, bonorum possessionem daturum, non autem contra ejusdem tabulas. *L. un. pr. ff. h. t. L. 29. §. 3. ff. de testam. mil.*

TIT. XIV.

De jure patronatus.

§. XXXIX.

Connexio.

REdit Digestor ad bonorum possessionem contra tabulas. Qualem quum & patronus petere possit contra tabulas liberti: doctrina de JURE PATRONATUS hic inseritur, & aliquot titulis sequentibus tractatur.

§. XL.

Quis patronus & juris patronatus

Est autem PATRONUS, qui servum, sive suum, sive alienum, ex justa servitute manumittit. *L. 8. §. 1. ff. de in jus voc.* Quum itaque

itaque servus ante manumissionem sit res, non persona: (P. I. §. CXXII.) adeoque libertus manumittenti id debeat, quod persona factus sit: inde prono alveo fluebat axioma: Patronus liberto loco parentis, vel saltim loco agnati est. fundamentum:

* Constitutio Græca apud Cujac. *Obs.* XX, 34. Δοκοῦσι συγγενεῖς εἶναι τῶν ἐλευθερομένων οἱ ἐλευθεροῦντες αὐτούς. *Agnati libertorum videntur, qui illos manumiserunt.* Et patronorum nomina libertos adoptasse, tanquam filios, observat Lactant. *Divin. Inst.* IV, 3.

§. XLI.

Quomodo cesset?

Quum ergo liberto patronus sit loco patris; (§. XL.) pater autem & emancipare possit filium, (P. I. §. CLXXVIII.) & aliquando in pœnam patria potestate privari, si filium contra pietatem tractarit; (P. I. §. CLXXXI.) facile patet, & jus patronatus exspirare. I. si patronus libertum male tractarit, veluti capitis accusando, *L.* 9. §. *ult.* *L.* 10. *ff. h. t.* ei inopi alimenta denegando, *L.* 5. §. 1. *ff. h. t.* jusjurandum, ne matrimonium ineat, imponendo contra L. Æliam Sentiam. *L.* 6. *pr.* §. *ult.* *ff. h. t.* Add Comm. nostr. *ad L. Jul. & Pap.* II, 17. *p.* 306. II. Si juri suo renunciaverit patronus: quamvis & tunc salva esset reverentia patrono debita, salvum jus, libertum ingratum in servitutem revocandi. *L.* 3. *C. de bon. lib.*

III.

TIT. XV.

De obsequiis parentibus & patronis præstandis.

§. XLII.

Obsequium quid? QUandoquidem patroni loco parentum sunt; (§. XL.) consequens est, ut utrisque paria fere debeantur OBSEQUIA. Est vero OBSEQUIUM JCtis, πᾶσα αἰδὼς κὴ τιμὴ *omnis reverentia ac honor*, ceu vocabulum ὀψέκιον interpretatur Justinianus *Nov. LXXVIII.* Vid. Huber. *Præl. h. t.*

§. XLIII.

In quo consistat? Ex quo consequitur, 1) ut parentum ac patronorum persona liberis ac libertis semper sancta videri debeat. *L. 9. ff. h. t.* 2) Ut liberi & liberti parentes & patronos nec sine venia in jus vocare, (P. I. §. CCLXXIX, 2.) *L. 4. §. 1. L. ult. ff. de in jus voc.* nec 3) actionem famosam adversus eos movere, *L. 2. L. 5. §. ff. h. t.* nec 4) ab iis jusjurandum calumniæ exigere possint. *L. 7. §. 3. ff. h. t.* Cui legi obstat *L. 34. §. 4. ff. de jurejur.* de qua vid. Cujac. *Obs. IX, 37.* 5) Ut patrono æque ac patri competat beneficium competentiæ. *L. 7. pr. ff. h. t. L. 16. ff. de re jud.* 6) Ut illi egentes alendi sint a libertis & liberis. *L. 1. §. 18. 20. ff. de agn. & al. lib.*

§. XLIV.

An unquam cesset? Denique quum id obsequium ex grati animi memoria proficiscatur, consequens est, 7) ut istud nulla status conditione mutetur: adeoque 8) & a liberis militibus præstandum

sit

sit parentibus, *L. 1. pr. ff. h. t.* & a libertis patronis, qui juribus patronatus renunciarunt. (§. XLI, 2.) *L. 3. C. de bon. libert.*

LIBER XXXVIII.

TIT. I.

De operis libertorum.

§. XLV.

EX grati animi memoria, quam retinere decebat libertos, repetenda est obligatio OPERARUM, BONORUM, MUNERUM. DONUM erat qualiscumque liberalitas: MUNUS donum cum caussa, veluti natalitium, nuptialitium. *L. 194. 214. ff. de verb. signif.* & ibi Jo. Goedd. OPERÆ denique sunt diurnum officium. *L. 1. ff. h. t.* Quid dona, munera, operæ?

§. XLVI.

Quæ vero operæ in officio personæ consistunt, uti adesse, comitari, OFFICIALES; quæ in artificio, & veluti pecuniaria præstatione, e. g. scribere, vestimenta conficere, FABRILES adpellantur, *L. 6. ff. L. 9. §. 1. ff. h. t.* Operæ quo uplices?

§. XLVII.

Quum ergo officiales operæ in officio personæ; fabriles, dona, munera in præstatione pecuniaria consistant; (§. XLVI.) consequens est, 1) ut operæ officiales natura & indistincte debeantur, (§.XLII.) *L. 26. §. 12. ff. de condict. indeb.* 2) Ut eædem debeantur Earum differentia.

soli

soli patrono, neque ad heredes transmittantur. *L. 9. §. 1. L. 6. ff. h. t.* 3) Ut fabriles contra, dona, munera, non debeantur, nisi promissæ, sive stipulatione, sive solemnibus verbis concepto jurejurando. *L. 3. pr. L. 5. L. 7. pr. ff. h. t.* Cai. *Inst. III*, 2. 4. 4) Ut eadem & aliis recte cedantur, *L. 9. §. 1. ff. h. t.* & ad heredes transeant. *L. 6. ff. h. t.*

§. XLVIII.

Quando hæ obligationes cessent? Cessabant tamen hæ obligationes, I. si patronus eas remisisset. *L. 41. ff. h. t.* Ob senium infirmitatemque liberti, *L. 15. L. 17. L. 24. ff. h. t.* & III. ex lege Julia & Papia, si libertus duos filios unumve quinquennem in potestate haberet. *L. 37. pr. ff. h. t.* Vid. *Comm. nostr. ad L. Jul. & Pap. II, 10. p. 227. sequ.*

TIT. II.

De bonis libertorum.

§. XLIX.

Quid de bonis liberti sanxerint Leges XII. Tab. QUum patronus liberto loco agnati esset; (§. XL.) non abs re cautum fuerat a Decemviris, *ut liberto, intestato mortuo, nullis relictis suis heredibus, patronus succederet. pr. Inst. de success. lib.* Ex qua lege sequebatur, 1) ut & naturales & adoptivi liberti liberi patrono anteferrentur. 2) Ut liberto semper integrum esset, patronum testamento excludere.

§. L.

Quid Prætor. Quod quum sæpius forte an fieret, Prætor cavit, 1) ut libertus cogeretur patrono partem

tem bonorum dimidiam relinquere. 2) Ut, ea non relicta, patrono hujus partis bon. possessio daretur contra tabulas. 3) Ut eandem portionem acciperet patronus, suo herede relicto adoptivo. 4) Ut soli liberi naturales patronum excluderent. §. 1. *Inst. eod.* Ulp. *tit. ult.* §. 1. 3.

§. LI.

Adjecit lex Papia Poppæa, ut & liberis naturalibus paucioribus, quam tribus, a liberto centenario relictis, in portionem virilem, sive testato sive ab intestato, admitteretur patronus. §. 2. *Inst. de success. libert.* Sed Justinianus denique in bonis liberti centenario minoris jus nullum succedendi patrono reliquit, si testamentum fecisset. Ab intestato patronum ex asse admisit, liberis non exstantibus. In bonis centenario majoribus liberos præferri jussit patronis, liberis non exstantibus, patronos ex asse vocavit; condito testamento, patrono tertiæ partis bonorum possessionem permisit. Vid. *Comm. ad L. Jul. & Pap. II. ult.* Sed hæc hodie nullius usus esse facile adparet. Quid L. Julia & Papia Poppæa & Iustinianus?

T I T. III.

De libertis universitatis.

§. LII.

Quia civitates & municipia habebant servos publicos: ii sane manumissi liberti fiebant universitatum. Et hinc æque universitatibus bonorum possessionem contra tabulas libertorum dabat Prætor, ac contra libertorum privatorum. *L. un. ff. h. t.* Ius universitatis in bonis liberti sui.

TIT.

TIT. IV.

De adsignandis libertis.

§. LIII.

SC. de adsignãdis libertis.

Quum patronus liberto, tanquam proximo agnato, ab intestato succederet; (§. XLIX.) consequens erat, ut, patrono mortuo, idem jus succedendi competeret ejus liberis gradu proximis. Ulp. *Fragm. XXVII*, 1. *XXIX*, 1. Paull. *Recept. Sent. III*, 2. 1. *L.* 23. §. 1. *ff. de bon. libert.* Id tamen eam habebat exceptionem, nisi patronus uni ex liberis suis * libertum adsignasset, ut is solus jura patronatus haberet, quod licebat per SCtum, Velleio, Rufo & Ostorio Scapula Coss. factum anno V. C. DCCXCVIII. *pr. Inst. h. t. L.* 1. *pr.* §. 1. *seq. ff. h. t.*

* Immo & emancipatis, ceu visum Modestino *L.* 9. *ff. h. t.* Cur ergo Justinianus §. 3. *Inst. h. t.* perimi ait adsignationem, si filius emancipetur? Respondeo, posse patrem & emancipato adsignare: sed, si suum, cui adsignavit, emanciparit, mutasse videri voluntatem. Merill. *Obs. VII*, 13.

§. LIV.

Jura adsignatarii.

Quum itaque is, cui adsignatus libertus fuerit, solus patronatus juribus fruatur; (§. LII.) sequitur, 1) ut solus, exclusis fratribus, in bonis liberti succedat, eoque exstincto, liberi ejus. 2) Ut reliqui fratres nihil juris in liberti bonis habeant, nisi exstincto sine liberis eo, cui libertus adsignatus fuerat,

rat, *pr. Inst. h. t.* Sed & hanc hodie extra usum esse, facile unusquisque intelligit.

T I T. V.

Si quid in fraudem patroni factum sit.

§. LV.

Quid in fraudem legis vel patroni alienare?

QUum patrono ex bonis liberti veluti legitima quædam portio debeatur; (§. XLVIII. *seqq.*) liberti autem, sæpe patronos illa portione privaturi, vel alienando bona efficerent, ut essent centenariis minores, & tunc IN FRAUDEM LEGIS alienasse videantur; vel facta alienatione nihilominus manerent centenarii, & tunc alienasse dicerentur in FRAUDEM PATRONI: priore casu ipso jure nulla erat alienatio; (P. I. §. C, 4.) posteriore alienata revocari patrono poterant. *L. 16. ff. de jure patron.* Vid. *Comm. nostr. ad L. Jul. & Pap. II, 22. p. 352. sequ.*

§. LVI.

Actiones patrono competentes.

Quod si igitur libertus dolo malo fecit, (non si is, qui a liberto accepit, in dolo sit, *L. 1. §. 4. ff. h. t.*) ut alienando * minus haberet, quam patronus habere poterat: huic, testato mortuo liberto, datur actio FAVIANA; intestato, CALVISIANA, contra quemcumque possessorem, etiam b. f. *L. 1. §. 4. ff. h. t.* ejusque heredes, *L. 1. §. 26. eod.* ad res, in fraudem patroni alienatas, revocandas cum omnibus accessionibus, vel iis non restitutis, ad id, quod interest, vel quantum patronus in litem jurarit. *L. 1. §. ult. L. 2. ff. L. 5. §. 1. ff. h. t.*

* Non

* Non ergo locus est actioni, 1) si libertus occasionem adquirendi neglexit, *L. 1. §. 6. ff. h. t.* 2) si alienatio fuerit necessaria, aut saltim remuneratoria, *L. 1. §. 9. 10. ff. h. t.* multoque minus, 3) si consensu patroni facta. *L. 11. ff. h. t.*

TIT. VI.

Si tabulæ testamentum nullæ exstabunt, unde liberi.

§. LVII.

Gradus bon. poss. ab intestato. SEquuntur bonorum possessiones AB INTESTATO. (§. V.) Quumque Leges XII. Tabb. primo omnium vocarent *suos*, deinde *agnatos*, hinc *gentiles*: (*Inst.* §. DCXCI.) hunc ordinem sequutus Prætor primo vocabat LIBEROS, hinc LEGITIMOS, postea COGNATOS, postremo VIRUM & UXOREM. * *L. 1. §. 1. ff. h. t. §. 2. Inst. de bon. poss.*

* Immo olim per octo gradus dabatur bonorum possessio: 1) liberis, 2) legitimis, 3) decem personis, quas Prætor extraneo manumissori præferebat, 4) cognatis, 5) familiæ patroni, 6) patrono, patronæ, eorumve liberis, si forte ex præcedentibus edicti partibus non essent vocati, 7) viro & uxori, 8) cognatis manumissoris. Ulpian. *Fragm. XXVIII, 7. §. 2. Inst. eod.* Vid. *Antiqu. Rom. III, 10. p. 57.*

§. LVIII.

Unde liberi? Liberis itaque primo omnium dat bonorum possessionem, & quidem emancipatis, quia eorum rationem non habuerant Leges

XII.

XII. tabularum: *L.* 1. §. 7. 9. *L.* 2. *L.* 4. *ff. h. t.* suis autem, si eo beneficio uti velint. *L.* 1. §. 6. 9. *L.* 7. *pr. ff. h. t.* Sed ne illis quidem eo remedio opus est, post *Nov. CXVIII. cap.* 1.

TIT. VII.

Unde legitimi.

§. LIX.

LIberis non exstantibus, vocabat LEGITIMOS id est *agnatos*, & quidem gradu proximos. *L.* 1. *L.* 3. *ff. h. t.* Qui quum ab ipsa lege XII. Tabb. vocarentur: (*Inst.* §. DCXCIII. *sequ.*) supervacua videri potest hæc pars edicti. Immo eos tantum ideo videtur vocasse, ne præteriisse videretur. Huber. *Prælect. Dig. h. t.* Unde legitimi.

TIT. VIII.

Unde cognati.

§. LX.

MAgis necessaria bonorum possessio erat COGNATIS, quos lex XII. tabularum non admittebat. *L.* 1 *pr. ff. h. t. L.* 2. *L. ult. C. unde legit.* Admittebat autem Prætor gradu proximos, usque ad sextum gradum, eoque jure & agnatos vocabat, si essent capite minuti. *L.* 1. §. 3. *seqq. L.* 2. *ff. h. t.* §. 1. *sequ. Inst. de succ. cogn. L.* 8. *ff. de suis & legit. her.* Sed, nec eo beneficio opus est hodie ob *Nov. CXVIII. cap.* 5. Unde cognati.

TIT. IX.

De successorio edicto.

§. LXI.

Ratio edicti successorii.

QUum creditorum intersit, hereditatem non nimis diu jacere, (P. V. §. LXIX.) & hinc Prætor quoque bonorum possessionibus agnoscendis certum temporis præfixisset spatium; (§. VII.) ut eo facilius procederet negotium, Prætor edicto successorio concesserat, 1) ut, si unus intra definitum tempus non peteret, ejus pars personis ejusdem gradus accresceret 2) Ut, nemine ex priore gradu petente, posteriores intra legitimum tempus ordine admitterentur, §. 4. 5. *Inst. de bon. poss. L.* 1. *pr.* §. 8. *seq. ff. h. t.* adeoque 3) proximo omittente non amplius hereditas fisco cederet tanquam caduca. *L.* 2. *ff. h. t.*

TIT. X.

De gradibus & adfinibus & nominibus eorum.

§. LXII.

De gradibus & adfinitatibus ubi agatur.

IMmiscuit hic Digestor tractatum DE GRADIBUS COGNATIONIS & ADFINITATUM. Sed modum computandi gradus alibi ostendimus. (*Inst.* §. *CLII. seq.*) *Affinitas*, quia ad successionem non prodest, huc non pertinet. Nomina cognationum ex schematibus vel typis, quos *arbores consanguinitatis*

tatis vocant, rectius addiscuntur. Unde non immoramur doctrinae parum utili.

TIT. XI.

Unde vir & uxor.

§. LXIII.

Viro & uxori beneficio Praetoris opus non erat, si haec in manum convenerat. Tunc enim uxor fiebat, *κοινωνὸς ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν*, *particeps omnium bonorum & sacrorum*. Dionys. Halic. *II. p. 95.* & mortuo marito succedebat tanquam filiafamilias. Gell. *Noct. Att. XVIII, 6.* Maritus autem bona omnia uxoris nomine dotis accipiebat. Cic. *Topic. cap. IV.* (P. IV. §. CLIX.*) Successio conjugū antiqua.

§. LXIV.

Ex quo autem rarior fieri coepit in manum conventio, Praetor edixit, ut cognatis demum deficientibus, vocentur ab intestato conjuges, qui mortis tempore in justo matrimonio vixerunt. *L. un. pr. ff. h. t.* §. 2. *Inst. de bon. poss.* Ex edicto unde vir & uxor.

TIT. XII.

De veteranorum & militum successione.

§. LXV.

Hucusque Praetoris beneficium pertingebat. Nemine enim ex his petente bonorum possessionem, fiscus bona vacantia occupabat. *L. 1. pr. L. 2. ff. de success. edict.* Hereditates militis damnati fisco praeferūtur.

Huic tamen in bonis castrensibus præfert Prætor heredes, a milite vel veterano, ob delictum militare damnato, institutos, itemque heredes ejusdem legitimos & cognatos ad quintum gradum usque. *L. 1. L. 2. ff. h. t. L. 11. ff. de test. mil.*

T I T. XIII.

Quibus non competit bonorum possessio.

§. LXVI.

Indignis nec bonorum possessio datur. QUum bonorum possessio sit beneficium, eo sane indigni sunt, quos lex a successione excludit ob delictum. Unde axioma: Quibuscumque HEREDITAS tanquam indignis eripitur, (P. V. §. CXCVIII. *sequ.*) iisdem nec BONORUM POSSESSIO datur. *L. 12. §. 1. ff. de bon. possess.* Exemplum ejus, qui dolo malo fecit, ne testamentum, in sui suorumve factum, mutaretur, est in *L. un. ff. h. t.*

T I T. XIV.

Uti ex legibus, senatusve consultis bonorum possessio detur.

§. LXVII.

Bon. possessio extraordinaria. HActenus de *ordinaria* bonorum possessione: sequitur EXTRAORDINARIA, quæ non ex Edicto Prætoris, sed ex legibus senatusve consultis extra ordinem datur. (§. IV.) Nam & secundum hæc se bonorum possessionem daturum Prætor pollice-

licebatur iis, quibus lex aliqua nova eam speciatim delatam vellet. *L. un. pr. ff. h. t.*

TIT. XV.

Quis ordo in possessionibus servetur.

§. LXVIII.

EX his ergo, quo ORDINE bonorum possessio detur, facile patet. Idem puta, qui in hereditate. Quemadmodum enim testamentarius heres excludit legitimum; (P. V. §. II.) ita primo Prætor dat bonorum possessionem testato, & quidem primo *contra tabulas*, deinde *secundum tabulas*. Hinc ab intestato vocat liberos, legitimos, cognatos, conjuges, &, priore gradu omittente, proxime sequentem ex edicto successorio admittit. (§. LXI.) *L. 1. pr. §. 1. ff. h. t.* Ordo bon. possessioni.

TIT. XVI.

De suis & legitimis heredibus.

§. LXIX.

ET hæc quidem de hereditatibus, legatis, fideicommissis, & bonorum possessionibus dicta sunto. Duobus postremis hujus libri titulis agitur de SUCCESSIONE AB INTESTATO, cui locus est, quoties non exstat testamentum. (P. V. §. II.) De hac successione ita cautum fuerat Legibus XII. Tabularum: AST SI INTESTATO MORITUR, CUI SUUS HERES NEC ESCIT, AGNATUS PROXIMUS, Lex XII. Tab. de successione ab intestato.

FAMILIAM HABETO. SI AGNATUS NEC ESCIT, GENTILES FAMILIAM HABENTO. Ulp. *Fragm. XXV, 1. L. 9. §. 2. ff. de lib. & postum.*

§. LXX.

Ejus fundamentum jure veteri.

Ex quo patet: fundamentum hujus successionis fuisse conservationem familiarum. V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. II, 1.* Ex quo fluunt axiomata: I. LIBERI primi omnium vocantur: II. His non exstantibus AGNATI, id est, per virilis sexus personas cognatione juncti, & eodem cognomine utentes. III. Nec his exstantibus GENTILES, id est agnati ejusdem nominis non cognominis. (*Inst.* §. CCXX.*) Cic. *Topic. cap. VI.* Denique IV. ex his omnibus non nisi, qui ejusdem familiæ manserunt, admittuntur.

§. LXXI.

Successio liberorum.

Quum itaque LIBERI primi omnium vocentur; (§. LXX, 1.) consequens est, 1) ut nihil intersit, sive sint naturales sive adoptivi. §. 2. 7. *Inst. de her. quæ ab int. L. 1. §. 9. ff. h. t.* 2) Ut filiæ æque vocentur ac filii. 3.) Ut proximi gradu succedant in capita, remotiores in stirpes. §. 6. *Inst. eod.* Juncto autem axiomate IV. facile adparet, SUOS tantum, (P. V. §. LXXVIII.) non item emancipatos a lege vocari. §. 9. *Inst. eod.*

§. LXXII.

Agnatorum & gentilis.

Quumque alterum gradum AGNATI & tertium GENTILES tenerent; (§. LXX, 2. 3) consequens erat, 1) ut agnati excluderent gentiles. 2) Ut & per adoptionem agnati admit-

admitterentur. §. 1. 2. *Inst. h. t.* 3) Ut proximus in utroque gradu excluderet remotiorem, & 4) propiore omittente, remotiori non esset locus, nisi eum Prætor admitteret ex edicto *unde cognati*. §. 7. *Inst. eod.* Denique ex axiomate IV. erat, (§. LXX, 4.) quod 5) agnati in infinitum; agnatæ non ultra sorores admitterentur, quodque 6) capite minuti successionis jure exciderent, quamvis & illas & hos Prætor ex Edicto *unde cognati* vocaret. §. 3. *Inst. h. t.* §. 1. *Inst. de succ. cogn.*

TIT. XVII.

Ad Senatusconsultum Tertullianum & Orphitianum.

§. LXXIII.

SC. Tertulliani.

Ex his ergo satis patet, inter matrem & liberos nullum fuisse jus succedendi. Illa enim nec agnata erat, nec gentilis. (§. LXX.) At primum sub Hadriano SCto Tertulliano cautum, ut 1) mater, non avia, ingenua trium; libertina quatuor liberorum jus habens, 2) liberis intestato mortuis, sive legitimis, sive vulgo quæsitis succederet, 3) si non essent propiores. §. 1. 2. 3. *Inst. h. t. L. 2. §. 1. sequ. ff. h. t.*

* Matri enim præferebantur nepotes ex defunctis filiis vel filiabus, pater, fratres germani, & consanguinei, immo & sorores, non tamen simpliciter, sed ita, ut hæ cum matre

& fratribus germanis & consanguineis simul admitterentur.

§. LXXIV.

SC. Orphitianum. Quum ergo mater nec agnata, nec gentilis esset; (§. LXX. & LXXIII.) consequens erat, ut ei nec liberi succederent. Postea tamen Marci Antonini temporibus Vettio Juliano Rufo & Cornelio Scipione Orphito Coss. (Vid. Henr. Noris. *Epist. Cons. p.* 462.) cautum, ut legitima hereditas matris, sive ingenuae sive libertinae, liberis, tam legitimis quam vulgo quaesitis, ab intestato deferretur. *pr. & §. 3. Inst. h. t. L. 1. pr. §. 1. sequ. L. 6. ff. h. t.* Id quod postea constitutionibus Principum & ad nepotes neptesque productum est. §. 1. *Inst. h. t.*

A D P E N D I X

De successione ab intestato secundum Justiniani Novell. CXVIII.

§. LXXV.

Successionis ab intestato hodiernae fundamentum. TAlis erat successio vetus ex lege XII. Tabularum. At Justinianus novum plane jecit successionis in caussa intestati fundamentum. Quum enim successio ex XII. Tab. ad familiae conservationem esset comparata; (§. LXX.) Justinianus eos ab intestato vocavit, quos defunctus quam maxime amasse praesumeretur. Id quod & aliis gentibus placuisse observat Grot. *de I. B. & P. II, 7. 3.*

§. LXXVI.

§. LXXVI.

Quum ergo, recte observante Aristotele *Ethic. ad Nicom. VIII*, 12. amor soleat primum DESCENDERE, deinde, si non habeat, quo descendat, ADSCENDERE, ac denique, si nec adscendere possit, ad LATUS divergere; (*Inst.* §. DCCXLII.) eundem ordinem & Justinianus in hac Novella putavit observandum, ita tamen, ut & conjugum, ac postremo loco fisci haberet rationem. Diversi ejus gradus.

§. LXXVI.

Ex quo fundamento sequitur, 1) ut hodie quinque sint successionis gradus: DESCENDENTIUM, ADSCENDENTIUM, COLLATERALIUM, CONJUGUM & FISCI. 2) Ut discrimen inter *suos & emancipatos*, *agnatos* & *cognatos*, quod ad successionem, sit sublatum, adeoque 3) & nullus fere amplius bonorum possessionis, in eorum gratiam repertæ, usus supersit. Illi recensiti.

I. *De successione descendentium.*

§. LXXVIII.

PRimo itaque successio DESCENDIT, adeoque LIBERI primi omnium veniunt. Quumque illi sint vel LEGITIMI, vel LEGITIMATI, vel ADOPTIVI vel ILLEGITIMI; (P.I. §. CLI. *sequ.*) de LEGITIMIS observandum axioma: Legitimi omnes cujuscumque sexus & gradus, sine discrimine suitatis & emancipationis, * (§. LXXVII, 2.) succedunt adscendentibus quibuscumque, mo- Liberorum naturalium legitimorum successio.

 do

do eo; snemo antecedat, a quovel ex qua sint geniti. *Nov. CXVIII. cap. I.*

* Ex quo patet, cessare hodie bonorum possessionem *unde liberi*: (§. LVIII.) & quia & ordinario jure matri succedunt liberi, cessare etiam successionem ex SC. Orphitiano (§. LXXIV.)

§. LXXIX.

Eorundem portiones.

Quum ergo remotiores etiam admittantur, modo eos parentes non antecedant; (§. LXXVIII.) consequens est, 1) ut hi semper succedant, jure parentum præmortuorum in se transmisso, adeoque 2) primi gradus liberi succedant in capita, 3) ulteriorum in stirpes, jure repræsentationis, (*Inst.* §. DCCLVI.*) sive soli sint, sive cum gradu prioribus concurrant. *Nov. CXVIII*, I. 4) Ut liberi ex diversis nati matrimoniis, suo singuli parenti separatim, communi communiter succedant, salvo prioris matrimonii liberis eo, quod ex priore matrimonio tantum jure ususfructus ad communem parentem pervenit. (P. IV. §. CLXXVIII, 7.) *L. 9. C. de sec. nupt.*

§. LXXX.

Successio legitimatorum.

Ex LEGITIMATIS 1) ii, qui per subsequens matrimonium in patriam potestatem reducti sunt, eodem succedunt jure, ac legitimi. §. 2. *Inst. de her. ab intest.* 2) Per rescriptum Principis legitimati admittuntur, si in hunc finem facta legitimatio, iique soli sint. *Nov. LXXXIX. cap. 9.* Legitimis

timis exstantibus salvam iis esse jubent legitimam. (P. I. §. CLX.) Gail. *Obs. II*, 142.

§. LXXXI.

ADOPTIVI, cujuscumque generis, eodem jure succedunt patri, ac naturales; (P. I. §. CLXXV.) §. 14. *Inst. de succ. ab intest.* §. 2. *Inst. de adopt.* exceptis tamen feudis 2. *F.* 26. Adoptivorum.

§. LXXXII.

ILLEGITIMI, quia patrem civiliter non habent, (P. I. §. CLIV, 7.) tantum succedunt 1) matri, sed indistincte cum legitimis, (P. I. §. CLIV, 8.) *L.* 2. *ff. un. de cogn.* nisi mater illustris, & filius vulgo quaesitus, cum legitimis concurrere velit. *L.* 5. *C. ad SC. Orphit.* 2) Patri succedunt tantum naturales, si soli exstent, & quidem in sextantem, cum matre dividendum. *Nov. LXXXIX. cap.* 12. §. 4. 3) Ex adulterio vel incestu nati nihil capiunt, ac ne alimentis quidem digni habentur. *Nov. LXXXIX. cap. ult.* Illegitimorum.

II. *De successione adscendentium.*

§. LXXXIII.

DEficientibus liberis ad ADSCENDENTES devolvitur liberorum intestatorum hereditas. (§. LXXVII, 1.) Et tunc observanda axiomata; I. Successio ordinarie * est reciproca. II. Cum adscendentibus admittuntur germani germanorumque liberi. De successione adscendentium axiomata.

* Ordinarie, inquam. Nam exceptionem jam supra vidimus in adoptatis ab extraneis. Hi enim succedunt ab intestato patri

adoptanti. (§. LXXXI.) At pater non succedit liberis, in quos nihil potestatis habet. (P. I. §. CLXXV.) §. 2. *Inst. de adopt.* Ita & impubes arrogatus arrogatori quidem succedit, non autem arrogator impuberi, si intra pubertatem moriatur. (P. I. §. CLXXI, 4. *a*)

§. LXXXIV.

Quomodo adscendentes succedant? Quum vero adscendentibus adplicari nequeat definitio juris repræsentationis, quam alibi dedimus; (*Inst.* §. DCCXLVI. *) consequens est, 1) ut generatim propior excludat remotiorem. *Nov. CXVIII. cap.* 2) Ut pater & mater soli superstites luctuosam hereditatem inter se æqua lance dividant. 3) Ut alteruter parentum solus superstes solidum capiat, avosque excludat. 4) Ut, si soli superstites sint adscendentes remotiores, illi succedant in lineas. * *Nov. CXVIII. cap.* 2. *v. si autem.*

* Ita scilicet, ut pars hereditatis dimidia lineæ paternæ; dimidia maternæ per leges detur. *Nov. CXVIII. cap.* 2.

§. LXXXV.

Qui cum illis concurrant? Quandoquidem etiam cum adscendentibus concurrunt fratres germani, germanorumque liberi: facile patet, 1) eos æque ac adscendentes admitti in capita. 2) Germanorum liberos cum germanis concurrere in stirpes jure repræsentationis. *Nov. CXXVII. cap.* 1. 3) Si cum his non concurrant, eos plane excludi: (vid. Dn. Huber. *Præl. ad Inst.* p. *m.* 254.) quamvis praxis fere alia sit. Vid. Sand. *Dec. V*, 8. 5.

§. LXXXVI.

§. LXXXVI.

An & legitimatis a 'optivis & illegitimis succedant adscendentes.

Quum porro successio fere sit reciproca; (§. LXXX, 1.) consequens est, 1) ut legitimatis eodem modo succedant adscendentes: 2) adoptivis non nisi paterni, modo plena sit adoptio. (§. LXXXIII.*) 3) Ut illegitimis non nisi materni adscendentes heredes esse possint.

III. *De successione collateralium:*

§. LXXXVII.

Successio fratrum eorumque liberorum.

UBi desunt adscendentes: ibi ad latus divergere diximus successionem. (§. LXXVI.) Ergo tertius gradus successionis est COLLATERALIUM. Ubi observandum, I. primos omnium vocari fratres ac sorores, germanos germanasque, eorumque liberos. II. Iis non exstantibus proximos esse consanguineos, vel uterinos, eorumque liberos. III. Fratres ac sorores in capita; eorum liberos, si cum propioribus gradu concurrant, in stirpes; sin soli succedant, in capita admitti. *Nov. CXVIII, 3.* IV. Concurrentibus consanguineis & uterinis, illos in bonis a patre profectis; hos in bonis maternis præferri, in reliquis succedere æqualiter. *Nov. LXXXIV.*

§. LXXXVIII.

Reliquorum collateralium.

Quid vero si vel fratres vel sorores, eorumque aut earum liberi, non exstent? Tunc regula valet V. Propior indistincte excludit remotiorem, cessante penitus jure repræsentationis. *Nov. CXVIII. cap. 3.*

§. LXXXIX.

§. LXXXIX.

Quibus succedãt adoptivi & illegitimi?

Ceterum ex hoc facile patet, quibus collateralibus succedant *adoptivi* & *illegitimi*. Illi enim, quia adoptio tantum jura agnationis tribuit, non cognationis, (P. I. §. CLXXVII, 2.) tantum patris adoptivi propinquis; *L. 10. §. 1. C. de adopt.* hi tantum cognatis a matre succedunt.

IV. *De successione conjugum.*

§. XC.

Successio conjugum.

NUllis exstantibus cognatis, Prætor conjuges vocat Edicto UNDE VIR ET UXOR. (§. LXIV.) Sed & cum aliis heredibus jure novo admittuntur conjuges pauperes, & quidem in quartam bonorum partem, si tres aut pauciores liberos cognatosve heredes reliquit conjux dives præmortuus; in portionem autem virilem, si plures. Id quoque notandum, conjuges portionem suam capere jure proprietatis, si cum cognatis concurrant; jure ususfructus, si cum liberis. *Nov. LIII. cap 6. Nov. CXVII. cap. 5. Auth. Præterea C. unde vir & uxor.*

V. *De successione fisci.*

§. XCI.

Fisci.

POstremo bona vacantia devolvuntur ad fiscum, *L. 1. L. 4. C. de bon. vac.* dummodo intra quadriennium a die scientiæ agnoscantur. *L. 1. §. 2. ff. de jure fisci.* Fisco tamen

men præferuntur collegia decurionum, navicularioriorum, cohortalium, fabricensium in bonis vacantibus collegæ sui, *tit. C. de hered. decur. navic.*

§. XCII.

Tale est jus Romanorum. Statuta hic mirifice variant. Ubi jus Saxonicum valet, filii præcipuas habent *res expeditorias*, *das Der-Gemette*, veluti equum, gladium, torquem, ahenum, pulvinar, mappam & mantile: Filiabus & filiis clericis ibi conceduntur *res utensiles*, *die gerade*, veluti mundus, ornatus, vestes, lecti, lana, linum. Vid. Carpz. *Part. II. Const. XIV. Def. LVIII. LX.* In Austria adscendentes plane non succedunt. Finstervv. *Obs. II*, 119. Maxime differunt statuta circa successionem conjugum. Unde eam diversitatem hic referre non fert instituti ratio. Vid. Richteri, Strykii aliorumque *opera de successione ab intestato*: Konlii *de successione conjugum*, & aliorum. Usus hodiernus.

LIBER XXXIX.

TIT. I.

De operis novi nunciatione.

§. XCIII.

TOtus hic liber partim ad tractatum *de damnis infectis*, partim ad *donationes* pertinet. Imminet aliquando dammum ab opere faciendo, aliquando a jam facto. Priore casu datur NOVI OPERIS NUNCIATIO, Novi operis nunciatio quid?

TIO,

TIO, quæ est legitima prohibitio facta ei, qui contra pristinam formam opus novum facere conatur, eum in finem, ut non pergat donec vel caussa plane cognita, vel satisdatum sit. *L.* 1. §. 11. *ff. h. t.*

§. XCIV.

De ea axiomata.

Ex qua definitione jam fluunt axiomata: I. Novi operis nunciatio pertinet ad opera futura, & solo conjuncta. * *L.* 1. §. 2. 12. *ff. h. t.* II. Fit vel privatim vel publice, *L.* 5. §. 10. *L.* 16. *ff. h. t.* III. ab eo, cujus ex jure in re interest. IV. Nunciatur ædificanti contra pristinam formam. *L.* 3. §. 5. *ff. h. t.* V. Nunciatur eo fine, ut aut desistat ab ædificando, aut de moliendo opere cautionem præstet.

* Modo mora periculum aliquod non adferat. Hinc novi operis nunciationi non est locus, si quis rivos vel cloacas velit reficere, purgare, vel ædes vitiosas fulcire. *L.* 5. §. 11. 12. *ff. h. t.*

§. XCV.

Quando illi locus sit?

Quum itaque ad opera futura & solo conjuncta pertineat hoc remedium; (§. XCIV, 1.) consequens est, 1) ut cesset edictum opere jam perfecto, & hinc 2) potius tunc interdicto *quod vi aut clam*, similibusve sit experiundum. *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* 3) Ut ne tunc quidem novi operis nunciationi locus sit, si quis messem faciat, arborem succidat, vineam putet. *L.* 1. §. 12. *ff. h. t.*

§. XCVI.

Quomodo no-

Quumque tum privata tum publica aucto-

ctoritate novum opus nunciari possit; (§. XCIV, 2.) facile redditur ratio, 1) cur aut Prætor adeundus, ejusque decretum impetrandum, *L.* 5. §. 10. *L.* 15. *ff. h. t.* aut 2) privatim ædificanti sive verbis, sive manu aversa, vel jactu lapilli, * novum opus nunciandum fuerit. *L.* 20. §. 1. *ff. quod vi aut clam. L.* 5. §. 10. *ff. h. t.* 3) Cur publica auctoritate opus fuerit adversus ædificantem in nostro; privata adversus ædificantem in suo. *L.* 5. §. 10. *L.* 1. §. 6. *ff. h. t.* 4) Cur nunciatio & die feriato fieri possit. *L.* 1. §. 4. *ff. h. t.* — vum opus nuncietur?

* In Florentino est *ictu lapilli*. Quod quidem *ictu* vel *jactu* glossographo, sed præter rem, adscribit Hotoman. *Observ. II*, 4. Fuit hic ritus vis quædam festucaria & civilis, qua, projecto in opus novum lapillo, ædificans non minus desistere cogebatur, ac si verba legitima pronunciasset: *Denuncio tibi, ne quid in illo loco novi operis, me invito facias*. Vid. Cujac. *ad L.* 81. *ff. de verb. signif.* & in *Paratit. h. t.* Unde falluntur, qui sequuti Alexandrum Raudensem, *de Analog. cap.* 7. *num.* 14. jactum lapilli esse putant materiæ aut lapidum dispersionem: veluti Brunnem. *ad L.* 5. §. 1. *ff. quod vi aut. clam.*

§. XCVII.

Qui nunciare possint?

Quum porro novum opus nuncient ii, quorum ex jure in re interest; (§. XCIV, 3.) consequens est, ut novum opus nunciare possint 1) domini, *L. un.* §. 3. *ff. de remiss.* quique 2) loco dominorum sunt, bonæ fidei possessores, *L.* 136. *ff. de reg. irr.* 3) superficia-

ficiarii, & emphyteutæ. *L.* 3. §. 3. *ff. h. t.* 4) li, quibus servitus constituta. *L. un.* §. 3. *de remiss.* 5) Creditoris, quibus est jus pignoris. *L.* 9. *ff. h. t.*

§. XCVIII.

Quive non possint?

Ex eodem patet, 6) jus nunciandi non esse conductoribus, colonis, aliisque, quibus tantum jus ad rem est, *L.* 3. §. 3. *ff. h. t.* multoque minus 7) iis, quorum plane non interest, nisi novum opus nuncietur juris publici tuendi caussa. *L.* 3. §. *ult. L.* 4. *ff. h. t.* 8) Non posse nunciare, nisi qui de calumnia juraverint. *L* 5. § 14. *ff. h t.*

§. XCIX.

Cui nuncietur.

Quumque nunciatio fiat ædificanti contra pristinam formam; (§. XCIV, 4.) consequens est, 1) ut nihil intersit, sive ipsi nuncietur, sive iis, qui ejus nomine in re præsenti sunt, sive fabris & opificibus. *L.* 5. §. 3. *L.* 10. *L.* 11. *ff. h. t.* 2) Ut ex pluribus dominis uni nunciare sufficiat. *L.* 5. §. 5. *eod.* 3) Ut socius socio, in re communi ædificanti, non hoc remedium, sed judicium communi dividundo in promtu sit. *L.* 3. §. 2. *L.* 28. *ff. comm. divid.*

§. C.

Quo effecta

Denique ex ultimo axiomate (§. XCIV, 5) patet, 1) ædificantem, facta ipsi nunciatione, ab opere inchoato abstinere debere, donec vel remissio fiat a Prætore, vel satisdatum sit. *L.* 8. §. 4. *L.* 20. §. 1. *ff. h. t.* 2) Si quid contra factum, id destruendum esse, *L.* 20. *pr.* §. *sequ. ff. h. t.* eoque nomine compete-

petere interdictum restitutorium. 3) Eum, qui satisdedit, vel per quem non stat, quo minus satisdet, in aedificando pergere posse, eoque nomine ei competere interdictum prohibitorium adversus eum, qui aedificaturum impedit, *L. 20. §. 9. seq. ff. h. t.* modo nuncians intra tres menses jus suum non probaverit. *L. un. C. h. t.* 4) Nunciante mortuo, (aliud in nunciato,) aut rem alienante, successorem de novo nunciare debere. *L. 8. §. 6. 7. ff. h. t.*

TIT. II.

De damno infecto & sugrundis & protectionibus.

§. CI.

HActenus de damno, quod ex opere *faciendo* videtur imminere. (§. XCIII) Si quid damni ex opere jam *facto* metuamus: in mundo nobis est remedium, quo cautionem DAMNI INFECTI * exigere possimus. Est autem DAMNUM INFECTUM, quod nondum factum est, quodque futurum veremur, *L. 2. ff. h. t.* sive id periculum ex aedibus, ruinam minantibus, sive ex sugrundis & protectionibus, sive ex furno, *L. 24. §. 7. ff. h. t.* sive ex sterculino, secundum parietem meum facto, *L. 17. §. 2. ff. si serv. vind.* sive ex suffossis fundamentis, vel aliunde immineat. *L. 5. §. 1. L. 6. L. 7. §. 1. 2. L. 13. §. 2. L. 47. ff. h. t. L. 19. §. 1. L. 30. §. 2. ff. h. t.* Quid damnum infectum?

* Qua

* Qua cautione ideo opus est, ut vicinum ex-stipulatu convenire possimus. Alioquin enim, si quid mihi damni illatum sit, actionem nullam habeo, nisi ut vicinus aut ruderat tollat, aut ea mihi relinquat. *L. 7. §. 1. 2. ff. h. t.* Quum itaque sæpe periculum in mora esset: etiam municipalibus magistratibus concessum fuerat, ut caveri juberent, & in possessionem mitterent. Quin adversus negligentiores magistratus prodita erat actio in factum ad id, quod intererat. *L. 4. pr. §. seq. ff. h. t.*

§. CII.

Quid de eo Prætor edixerit?

Eam in rem edixerat Prætor. I. se jussurum, damni infecti nomine ei, cujus interest, in eum diem, quem caussa cognita statuerit, cautionem præstari. II. Si ita non caveatur, se in ejus bona immissurum eum, cui cavendum erat. III. Adversus eum, qui nec cavit, nec in possessionem missum admisit, se actionem in factum daturum. IV. Si ab eo, qui in possessionem missus est, & alius vicinus cautionem damni infecti exigat, neque ea præstetur, se illum vicinum simul in possessione ire jussurum. Habes veluti nucleum prolixi & verbosi Edicti, cujus verba exstant in *L. 7. pr. ff. h. t.*

§. CIII.

Cautio damni infecti quibus & a quibus præstanda.

Ex prima edicti parte (§. CII, 2.) patet, 1) cautionem hanc actione extraordinaria & subsidiaria *damni infecti* peti posse. *L. 33. ff. h. t.* 2) Eam præstandam omnibus, quorum periculo res est, *L. 18. pr. ff. h. t.* modo 3) de calumnia jurarint. *L. 13. §. 3. ff. h. t.*

h. t. 4) Cautionem exigi posse ab omnibus qui in re, unde damnum imminet, jus habent. *L.* 13. §. 1. *L.* 19. *pr. ff. h. t.* 5) Non tamen ei locum esse, si damnum metuatur ex vitio rei naturali, *L.* 24. §. 2. *seq. L.* 43. *ff. h. t.* nec 6) si damnum inde metuatur, quod alter in re sua suo jure utitur veluti puteum fodiendo. *L.* 24. §. *ult. L.* 25. *L.* 26. *ff. h. t.*

§. CIV.

Ex iisdem Edicti verbis discimus, 7) cautionem hanc reum proprio nomine nuda repromissione, alieno satisdatione præstare. *L.* 7. *pr. L.* 13. *pr.* §. 1. *L.* 15. §. 2. *ff. h. t.* 2) Eam cautionem non in infinitum, sed in certum diem, a Prætore finiendum * concipi *L.* 13. §. *ult. L.* 14. *ff. h. t.* 3) Tempore illo elapso, iterum ex arbitratu Prætoris de integro esse cavendum. *L.* 15. *pr. eod.* 4) Cautionem hanc aliquando præstari sub exceptione, si controversia oriatur, an dominus sit. *L.* 31. §. 1. *L.* 22. *ff. h. t.* 5) Præstita cautione, factoque intra finitum tempus damno, competere actionem ex stipulatu ad id, quanti res est, si modice, æstimetur. *L.* 25. §. 1. *L.* 28. *L.* 39. §. *ult. L.* 40. *ff. h. t.* Qualis illa sit?

* De eo tamen opere, quod in flumine publico ripave factum, satisdandum erat in annos decem, idque tempus Prætor ipso edicto expresserat. *L.* 15. §. 2. *ff. h. t.*

§. CV.

Ex altera edicti parte (§. CII, 2.) adparet, 1) eum, cui non cavetur arbitratu Prætoris, immittendum esse in possessionem rei Immissio ob cautionem non præstitam.

rui;

ruinosæ. *L.* 4. §. 1. *L.* 15. §. 11. *ff. h. t.* 2) Eam missionem tantum ex primo decreto fieri, & non dominium tribuere, nec dominum compossessione excludere. *L.* 15. §. 16. 20. 30. *ff. h. t.* 3) Si tamen in contumacia persistat reus, actorem post intervallum etiam mitti posse ex secundo decreto, ita ut respectu tertii statim fiat dominus ratione domini ipsius, dominium usucapione adquirat. *L.* 15. §. 16. *L.* 44. §. 1. *ff. h. t.*

§. CVI.

Quid si quis in possessionem vel non admissus, vel admissus sit?

Tertia & postrema edicti parte (§. CII, 3.) docemur, 4) actione in factum conveniri eum, qui neque cavit, neque in possessionem missum admisit, ejusve heredem, in tantum, quantum præstari oporteret, si de ea re cautum fuisset. *L.* 15. §. *ult.* *L.* 16. *L.* 17. *pr.* §. 1. 2. *ff. h. t.* 5) In possessionem missum, si exactam a se cautionem non præstet, itidem pati debere, ut alius in compossessionem mittatur, *L.* 15. §. 15. *ff. h. t.*

§. CVII.

Usus hodiernus.

Hodie quamvis hujus cautionis usum aliquem esse posse, facile largiamur: eum tamen vere frequentari in foro, negant omnes, etiam qui alias jure Romano favent quam maxime. Vid. Huber. *Prælect. h. t.* §. 4. Nam in Germania mandatis poenalibus domini adigi solent ad ædes ruinosas reficiendas. Alibi ædes ruinosas a magistratu cum onere reficiendi venditas esse, refert Ant. Matthæi *de Auctionib. l.* 5. 9. & *l.* 19. 60.

TIT.

TIT. III.

De aqua & aquæ pluviæ arcenda.

§. CVIII.

AD damnum infectum, & ex opere jam perfecto imminens, pertinet etiam sequens Edictum, cujus duas partes fuisse, inscriptio tituli indicat. Altera de AQUA cautum fuisse videtur, 1) ne jus aquæ cuiquam concederetur, nisi consentientibus dominis. *L.* 8. *sequ. ff. h. t.* 2) Ne aqua ex flumine navigabili, *L.* 10. §. *ult. h. t.* neque 3) per viam publicam duceretur. *L.* 18. *ff. h. t.* Huber. *Prælect. ff. h. t.* §. 1. Edictum de aqua.

§. CIX.

Altera edicti pars pertinet ad damnum, quod ob opus manu factum ab AQUA PLUVIA, (id est non aqua *imbri collecta*, sed ea, quæ de cœlo venit, & loci vitio vel manu nocet, Cic. *Topic. cap. IX.*) metuitur. De eo enim promiserat Prætor, exemplo Decemvirorum, * se aquæ pluviæ arcendæ actionem daturum. *L.* 1. *pr.* §. 1. 2. *ff. h. tit.* Itemque de aqua pluvia.

* Nimirum jam legibus XII. Tabularum ea de re cautum fuisse, ex *L.* 21. *pr. ff. de statu lib. & L.* 22. §. *ult. ff. h. t.* discimus. Legem in Tabula VIII. ita restituit Jac. Gothofredus: SI AQUA PLUVIA MANU NOCET, Prætor arcendæ aquæ arbitros

tros tres addicito, NOXÆQUE DOMINO CAVETOR. Add. *L. 5. ff. ne quid in loco publico*, & Cic. *Topic. Cap. IX.*

§. CX.

Quando hæc actio detur? Quum ergo hæc actio detur ob opus manu factum: (§. CIX.) consequens est, 1) ut illa non pertineat ad casum, si aqua sine facto & sola natura noceat. *L. 1. §. 1. ff. h. t.* 2) Ut intelligatur tale opus, quod ita quis manu fecerit, ut aliter flueret aqua, quam natura solebat; aut ut citatior flueret, aut plane redundaret. *d. L. 1. §. 1. ff. h. t.* 3) Ut nec opus, agri colendi & fructuum caussa; *L. 1. §. 3. sequ. h. t.* nec 4) publica auctoritate; *L. 2. §. 3. L. 23. ff. h. t.* nec 5) ante tempus immemoriale factum huc pertineat. *L. 2. pr. ff. h. t.*

§. CXI.

Cui? contra quē? ad quid? Deinde ex fine hujus actionis patet, 1) eam dari domino agri, * cui damnum imminet, *L. 1. §. 17. ff. h. t.* 2) contra eum, qui in suo opus fecit, *L. 3. §. 3. L. 4. §. 2. ff. h. t.* ejusque quemcumque successorem, *L. 12. ff. h. t.* 3) ad id, ut opus restituatur, & quidem, si dominus fecit, ejus impensis; si alius, impensis actoris; (*L. 6. §. 7. ff. h. t.*) nec non 4) ad damnum omne, post litem contestatam datum, resarciendum. *L. 9. §. 6. L. 11. §. 3. ff. h. t.*

* Nam, si ædificio vel prædio urbano damnum imminet, prædii dominus habet actionem negatoriam, intenditque vicino jus non esse stillicidium vel flumen immittendi. *L. 1. §. 17. ff. h. t.*

§. CXII.

Quare actio pluviæ arcendæ est actio personalis, *L. 6. §. 5. ff. h. t.* in rem scripta, (§. CXI, 2.) competens domino agri, cui nocere aqua possit, (§. CXI, 1.) non ei, qui dominium in alium transtulit. *L. 6. §. 4. ff. h. t.* adversus dominum, qui in suo ædificavit, omnemque successorem, (§. CXI, 2.) ad id, ut opus restituatur, omneque damnum, post litem contestatam datum, resarciatur. (§. CXI, 3. 4.) Actionis hujus descriptio.

TIT. IV.

De Publicanis, & vectigalibus, & commissis.

§. CXIII.

Ad damnum etiam pertinent publicanorum exactiones, de quibus non modo sacri scriptores, Matth. XVIII, 17. Luc. III, 12. 14. sed & historici & leges nostræ conqueruntur. Tacit. *Ann. XIII,* 50. 51. *L. 12. pr. ff. h. t. L. 9. ff. ad L. Rhod. de jact.* * Sunt autem publicani, qui publico fruuntur, dum publica vectigalia conduxere. *L. 1. §. 1. L. 12. §. 3. ff. h. t. L. 16. ff. de verb. signif.* De iis ergo edixerat Prætor, *si publicani, eorumve familia, vel alii eorum nomine, aliquid vi ademerint, aut si damnum injuria dederint, aut furtum fecerint, neque restituerint, se intra annum in duplum, post annum in simplum judicium daturum; item si, ad quos ea res pertinet, non exhibeantur, se in* Publicani qui? & de iis edictum.

dominos sine noxæ deditione judicium daturum. *L.* 1. *pr. L.* 12. §. 1. *ff. h. t.*

* Jac. tamen Gothofredus in ὑπομνήματι *de Imperio maris Cap. IV. pag.* 24. δημοσίας hic non publicanos, sed servos publicos intelligendos monet. Poterant fortassis & hi τελωνεῖν, quamvis ipsa conductio fieret a lautissimis ac splendidissimis Equitibus Romanorum, quos tanquam præsidia atque ornamenta reip. passim laudat Cicero, veluti *pro lege Manil. Cap. VII.*

§. CXIV.

Actio ad vesus publicanos. Ex quo Edicto sequitur, 1) ut hæc actio detur adversus plures pro rata, & si qui non solvendo sint, adversus reliquos in solidum. *L.* 6. *ff. h. t.* 2) Ut non detur adversus heredes, nisi in quantum ad eos pervenit. *L.* 4. *pr. ff. h. t.* 3) Ut servi, qui tale quid fecerint, abscisse sint exhibendi, alias sine noxæ deditione in solidum conveniri possint domini. *L.* 1. §. *ult. L.* 3. *pr. ff. h. t.* 4) Ut dupli pœnam evitare liceat reis, si ante litis contestationem ablatum restituant. *L.* 1. §. 4. *L.* 5. *ff. h. t.* 5) Ut præter hanc actionem rei pœnæque persequutoriam (*L.* 5. §. 1. *ff. h. t.*) læso competant actiones vi bonorum raptorum, furti, legis Aquiliæ; *L.* 1. §. 4. *ff. h. t.* immo & extraordinaria persequutio ad vindictam atque animadversionem publicam. *L.* 9. §. 5. *ff. h. t.*

§. CXV.

Vectigalium definitio. Quum vero vectigalia conducerent publicani; (§. CXIII.) per ea intelliguntur omnes

omnes reditus publici, ut portoria, decumæ, ſcriptura, Cic. *pr. L. Manil. cap.* VI. viceſimæ hereditatum, reditus ſalinarum, metallorum & innumeri alii. *L.* 17. §. 1. *de verb. ſignif. L.* 13. *L.* 15. *ff. h. t.* V. C. Petr. Burmann. *de Vectig. Pop. Rom.* Speciatim autem penſiones, pro invectis evectiſque mercibus ſolvendæ. *L.* 3. *L.* 6. *C. de vectigal.*

§. CXVI.

Quia ergo ſunt reditus publici; (§. XCV.) per ſe patet, 1) eſſe ea a ſummis tantum Imperantibus indicenda. *L.* 10. *ff. h. t.* 2.) Aliis nova vectigalia conſtituentibus, merito exſilii pœnam irrogari. *L.* 10. *ff. h. t. L. pen. L. ult. C. vect. nov. inſt.* Quis ea indicat?

§. CXVII.

Ex eodem inferimus, 3) perinde eſſe, ſive ea per quæſtores exigere malint Imperantes, ſive vetere inſtituto ea aliis locare. *L.* 203. *ff. de verb. ſign.* 4) Ea conducere poſſe omnes, etiam mulieres, *L.* 47. *ff. de jur. fiſc.* quin & filios familias: *L.* 3. §. 1. *ff. ad SC. Maced.* Celeb. Huber. *Præl. h. t.* §. 7. non autem magiſtratus, *L. un. C. quib. ad cond. præd. fiſc.* Clerici, *Nov. CXXIII. cap.* 6. milites, *L.* 31. *L. ult. C. loc. cond.* tutores & curatores nondum redditis rationibus. *L. un. C. ne tut. vel cur. vectig. cond.* minores, *L.* 45. §. *ult. ff. de jur. fiſc.* reliquatores & debitores reip. vel fiſci. *L.* 9. §. 2. 3. *ff. h. t.* Quis ea conducere poſſit?

§. CXVIII.

Qui vectigalia pendere debeant, quique immunes, quæque res eo onere exemtæ ſint, denique quantum præſtari e mercibus opor- Quomodo conducantur?

 teat,

teat, *summi Imperantis: est statuere, neque eum ea in re obligant leges Romanæ. Id tamen receptum, ut locatio fiat proposito Edicto, *L. 3. C. de loc. præd. civ.* & vectigalia iis addicantur, qui plurimum licitando obtulerunt, *L. 4. C. de vectig.* quive ad idoneam cautionem præstandam parari sunt. *L. 1. C. de locat. præd. civ.*

* Apud Romanos *immunes* erant fiscus, *L. 9. §. ult. ff. h. t.* navicularii suas merces vehentes, *L. 6. C. de vect.* legati exterarum gentium, merces ex solo Romano in patriam deferentes. *L. 8. C. de vectig.* professores & studiosi. *L. 6. L. 11. C. de Prof. & med. Auth. habita C. ne fil. pro patre.* Deinde *merces*, unde vectigalia non solvebantur, itidem erant variæ, veluti, quæ victus & amictus sui & familiæ caussa inferebantur, *L. 5. C. de vectig.* quæ ad usum Præsidis, exercitusve advehebantur. *L. 4. §. 1. L. 9. §. 8. ff. h. t.* res ad agriculturam pertinentes. *L. 5. C. de vectig.* Denique *quantitas* vectigalium apud Romanos erat ordinarie octava pars mercium. *L. 7. C. de vect. L. 2. C. de eunuch.* Unde *octavarii L. 8. C. de vectig.* de quibus vid. Bræchæus *ad L. 17. §. 1. ff. de verb. sign.*

§. CXIX.

Quid cõmissum?

Si quis merces, quas vehit, non profitetur, & sic publicanos defraudat, omnia una cum navi vel vehiculo in commissum cadunt, & a fisco occupantur. *L. 11. §. 2. L. 14. ff. h. t. L. 3. C. de naut. fæn. L. 11. C. de*

C. de vectig. Unde COMMISSA sunt, quæcumque ob dolum vectoris & omissam professionem a fisco vindicantur. *L.* 14. *ff. h. tit.*

§. CXX.

Ex qua definitione patet, 1) requiri dolum malum. *L.* 8. *L.* 11. §. 2. *ff. h. t.* adeoque 2) errorem justum & non adfectatum merito eatenus excusare, ut dupli solutione errans defungi possit. *L.* 16. §. 10. *ff. h. t.* 3) Ob eamdem caussam merito excusari pupillos, intra 30. dies vectigal solventes, *L.* 7. §. 1. *ff. h. t.* minores hactenus ut ex justa caussa restituantur, *L.* 16. §. 9. *h. tit. L.* 9. §. *pen. ff. de min.* milites. *L.* 3. *C. de vectig.* professos, sed, indulgente publicano, non solventes. *L. ult.* §. 12. *ff. h. t.* 4) Multo magis absolvendos, qui ob necessitatem adversæ tempestatis merces exposuere. *L. ult.* §. 8. *ff. h. t.* Quando res in commissum cadant?

§. CXXI.

Ex eadem definitione patet, 5) in commissum cadere res tantum vectoris, non alienas, *L.* 8. §. 1. *L.* 11. §. 2. *L.* 14. *ff. h. t.* adeoque, 6) socio uno merces celante, ejus tantum portionem committi. *d. L.* 8. §. 2. *ff. h. t.* Quæ res?

§. CXXII.

Denique ex ea inferimus: 7) fisco vel publicanis dari rei vindicationem, adversus omnes rerum commissarum possessores, (*L.* 14. *ff. h. t.*) ut res istæ cum accessionibus fisco tradantur. Ex quo simul patet, 8) re sine dolo possessoris peremta, cessare hanc actionem. Qua actione a fisco petantur?

L. 2. C. de vectig. Id vero singulae est, 9) quod eadem quinquennio exspiret. *L. 2. C. de vectig.*

T I T. V.

De donationibus.

§. CXXIII.

Donatio quid?

ULtimos libri titulos occupat tractatus de DONATIONIBUS. (§. XCIII.) DONATIO autem *est liberalitas, in accipientem, nullo jure cogente, collata. L. 15. §. 2. L. 29. pr. ff. h. t.* Unde quomodo a legatis & fideicommissis differant donationes, facile patet.

§. CXXIV.

Donatio inter vivos, & mortis caussa? & de iis axiomata.

Quemadmodum vero vel *sine respectu ad casum mortis*, vel *propter mortis suspicionem* donamus: ita donatio prior INTER VIVOS; posterior MORTIS CAUSSA fieri dicitur. *L. 2. seq. ff. de mort. causs. don.* I. Illa est pactum legitimum, & statim traditione transfert dominium: II. Haec inter pactum & ultimam voluntatem quodammodo fluctuat.

§. CXXV.

Vel simplex vel relata.

Deinde donatio vel *ex mera sit liberalitate*, vel *sub modo*. Illam doctores SIMPLICEM; hanc RELATAM vocant, eoque referunt *dotis dationem, donationem propter nuptias, donationem remuneratoriam*, & quaecumque *ad certum finem* fiunt. *L. 1. pr. §. 1. ff. h. t.*

§. CXXVI.

§. CXXVI.

Quum itaque donatio inter vivos sit pactum legitimum; (§. CXXIV, 1.) sequitur, 1) ut solo consensu utriusque perficiatur, §. 2. *Inst. h. t. L.* 19. §. 2. *ff. h. t.* adeoque 2) nihil hodie intersit, sive traditio intercedat, *L.* 1. *pr. L.* 6. *ff. h. t.* sive stipulatio, *L.* 33. *ff. h. t.* sive nudum pactum etiam tacitum, modo probari possit, vere factam esse donationem. *L.* 25. *ff. de prob. L.* 7. *pr. ff. h. t.* Donatio inter vivos quomodo fiat?

§. CXXVII.

Ex eodem patet, 3) donationes ab omnibus fieri posse, qui possunt pacisci, ac dominium rerum suarum transferre, §. 40 *Inst. de rer. divis.* ac proinde facile reddi posse rationem, 4) cur non valeant donationes inter patrem & filium, (P. I. §. CCCLXIX, 1.) *L.* 1. §. 2. *ff. pro don.* nisi vel filio in castra eunti donetur, *L.* 4. *C. fam. erc.* vel donatio patris morte confirmetur. *L.* 25. *C. de don. inter vir. & ux.* Cur 5) nec ratæ sint donationes conjugum. (P. IV. §. CCXVII, 1.) 6) Cur nec filiis familias, nisi permittente patre, vel ex peculio castrensi, quasi castrensi ac adventitio extraordinario, donare liceat. *L.* 7. *pr.* §. 1. 2. 3. *L.* 7. §. 1. *ult. ff. h. t. Nov. CXVII. cap.* 1. §. 1. 7) Cur denique non donent tutores, curatores, procuratores, *L.* 22. *L.* 46. §. *ult. ff. L.* 16. *C. de adm. tut.* nec 8) perduellionis rei, *L.* 31. §. *ult. ff. h. t.* nec 9) olim capitis damnati. (*Inst.* §. LXXXIII.* 4.) *L.* 15. *ff. h. t.* Qui possint donare?

§. CXXVIII.

Quumque de dominio transferendo hic aga- Quæ res?

agatur; (§. CXXIV.) consequens est, 1) ut donari possint res omnes, quæ sunt in commercio, 2) etiam alienæ, eatenus, ut usucapi possint, *L. 9. §. ult. L. 18. §. ult. ff. h. tit.* 3) etiam bona omnia præsentia & futura, *L. 35. §. 4. C. h. t.* modo non sit inofficiosa donatio, quam liberi in legitima læsi merito querela inofficiosæ donationis rescindunt. *L. 5. L. 7. C. de inoff. donat.*

§. CXXIX.

Insinuatio donationis. Quamvis autem hæc dubio careant: tamen quia donatio est liberalitas, (§. CXXIII.) eaque aliquando degenerat in profusionem, cui ratio non constat: *L. 27. C. h. t.* prudenter cautum, ut quod ultra D. solidos donatum, non valeat, nisi actis intervenientibus facta sit insinuatio. * *L. 36. §. ult. C. h. t.*

* Ex fine tamen hujus constitutionis facile reddideris rationem, cur insinuationem non requirant donationes a Principe, vel Principi factæ, vel quæ pro redemtione captivorum, vel restitutione ædium, incendio vel ruina consumtarum, factæ, *L. 34. L. 36. pr. §. 1. 2. C. h. t.* nec non dos, *L. ult. C. de jure dot.* & donatio rerum mobilium militi facta. *L. 36. §. 1. C. ff. h. t.* Addit Gail. *Obs. II. 39.* donationes jurejurando confirmatas: sed ex falso juris canonici principio, quod supra profligavimus. (P. III. §. XVI, 5.)

§. CXXX.

Ejus effecta. Quandoquidem ergo donatio est pactum legitimum, & dominium traditione demum transfertur; (§. CXXIV, 1.) consequens est, 1)

ut

ut a Justiniano perperam referatur ad modos adquirendi civiles.* (*pr. Inst. ff. h. t.* 2) Ut prout vel stipulatio accessit, vel non accessit, aut condictio ex stipulatu, *pr. Inst. de verb. obl.* aut condictio ex lege 35. *C. de donat.* (P. I. §. CCCLV. *) possit institui, salvo tamen donatori beneficio competentiæ, *L.* 12. *L.* 33. *pr. ff. h. t.* & salva creditoribus prærogativa. *L.* 12. *ff. h. t. L.* 19. §. 1. *L.* 49. *seq. ff. de re jud.*

* Perperam, inquam, Justinianus: at recte Cajus, quem is sequutus est. Tempore Caji non poterat a traditione sejungi donatio, ac proinde vere erat modus adquirendi. Monuimus id in *Addit. ad Vinn. pr. Inst. h. t.* Sed rem omnem luculenter exposuit Illustris Acad. Hal. Cancellarius Jo Petr. a Ludewig, collega olim, quem honoris caussa nomino, conjunctissimus, in Dissertatione *de donatione & barbaro ejus adnexu, acceptatione.* Quam una cum aliis ob elegantiam in hoc Belgio nostro recusum iri speramus.

§. CXXXI.

Denique cum donatione dominium valide transferatur: inferendum inde, revocari non posse donationem semel rite factam. *L.* 3. 4. 5. *C. h. t.* Ex æquitate tamen revocationem concedunt leges 1) ob insignem ingratitudinem donatarii, veluti si ab eo verbera, insidias, damnum, injuriam, perfidiam passus sit donator, §. 2. *Inst. ff. h. t. L. ult. C. de rev. don.* (quo casu tamen non heres, sed ipse donator jus revocandi habet, *L.* 7. *L. ult.*

Quando revocari possit.

L. ult. C. eod. 2) ob supervenientiam liberorum. *L.* 3. *C. de rer. donat.* Quam caussam, ad solas patronorum donationes pertinentem ad alios proferre solent doctores. Tiraquell. *ad h. l.* 8. *C. de revoc. don.* Add. Merill. *Obs. II*, 34. 3) ob legitimam liberis deminutam. (§. CXXVIII. 3.)

TIT. VI.

De mortis caussa donationibus & capionibus.

§. CXXXII.

Quid donatio mortis caussa?

HÆc de donatione inter vivos: sequitur MORTIS CAUSSA DONATIO, quam propter mortis suspicionem fieri diximus; (§. CXXIV.) sive quis sola cogitatione mortalitatis donet, sive periculo motus ita donet, ut tunc demum res ejus fiat, si mors fuerit insequuta: qualis est donatio Telemachi apud Homer. *Odyss.* P. *v.* 77. *sequ.* Nam tertia species, qua quis imminente periculo commotus ita donat, ut statim irrevocabiliter fiat accipientis, quamque ad donationes mortis caussa referri videmus in *L.* 1. *L.* 13. §. 1. *L.* 35. §. 4. *ff. h. t.* magis est donatio morientis, quam mortis caussa. *L.* 42. §. 1. *ff. h. t.*

§. CXXXIII.

Convenientia ejus cum pactis.

Quum ergo donatio mortis caussa inter pacta & ultimas voluntates veluti fluctuet; (§. CXXIV, 2.) cum pactis id commune habet, 1) quod a præsente in præsentem & acceptantem, non etiam in ignorantem convertatur,

tatur, *L.* 38. *ff. h. t.* 2) Quod subsistat, licet adita non sit hereditas. *arg. L.* 25. *L.* 32. *ff. h. t.* 3) Quod, permittente patre, & a filio familias fieri possit. *L.* 25. §. 1. *ff. h. t.*

§. CXXXIV.

Contra plurima communia habet cum legatis, ad quorum exemplum fere per omnia redacta est. *L.* 15. *L.* 17. *L.* 35. *L.* 37. *pr. ff. h. t.* Ex quo consequitur, 1) ut non indigeat insinuatione. *L. ult. C. h. t.* 2) Ut dominium transferat sine traditione, sed revocabile, quoad donator vivit. *L.* 20. *L.* 30. *ff. h. t.* §. 1. *Inst. h. t. L.* 2. *ff. de Publ. in rem act.* 3) Ut non nisi quinque adhibitis testibus fieri possit. *L. ult.* §. *ult. C. de codic.* 4) Ut in ea locus sit substitutioni, *L.* 10. *ff. L.* 1. *C. h. t.* cautioni Mucianæ, *Nov. XXII. cap.* 44. juri adcrescendi, *L. un.* §. 14. *C. de caduc. toll.* immo & quartæ Falcidiæ. *L.* 2. *C. h. t.* Cum ultimis voluntatibus.

§. CXXXV.

Ex quo etiam non obscurum est, quomodo a mortis caussa donatione differat MORTIS CAUSSA CAPIO, quæ est adquisitio etiam propter mortem alterius obveniens, e. g. si quid alicui alienæ mortis caussa donatum. *L.* 8. *L.* 11. *L.* 18. *pr. L.* 31. *pr. L.* 38. *h. t.* Unde nasci posse actionem in factum colligimus ex *L.* 3. §. *ult. ff. de cond. causs. dat. causs. non sequ.* Mortis caussa capio.

LIBER XL.

TIT. I.

De Manumissionibus.

§. CXXXVI.

De manumissionibus brevissime agendum.

TOtus liber XL. Pandectarum in caussis præjudicialibus, ac potissimum in doctrina de manumissionibus & juribus libertinorum versatur. Quorum omnium quum hodie nullus sit usus, & historicam harum rerum enarrationem jam in Institutionibus (*Inst.* §. XCIII. *seqq.*) habeas: fas erit, paucis hic lectorem ad elementa illa nostra remittere.

§. CXXXVII.

Quid manumissio?

Servi Romanis erant res. (P.I. §.CXXXIII, 1.) Quemadmodum itaque unusquisque se rerum suarum dominio abdicare potest: ita & domino licebat servum suum manumittere. Itaque MANUMISSIO est *de manu*, id est, potestate, *datio*, *pr. Inst. de libert.*

§. CXXXVIII.

Quotuplex?

Illa manumissio olim fiebat tantum *sollemniter*, CENSU, VINDICTA, TESTAMENTO. Cic. *Topic. cap. II.* Ulpian. *Fragm.* I. (*Inst.* §. XCV, XCVII. *sequ.*) Postea Constantinus loco manumissionis *per censum* adinvenit manumissionem in SACROSANCTIS ECCLESIIS. (§. *Inst.* §. XCV. XCVIII.) Quin & reperti multi modi manumittendi *minus sollemnes*, per EPISTOLAM, inter AMICOS, per CONVIVIUM, per NO-

MI-

MINATIONEM FILII, aliique complures. (*Inst.* §. XCVI. CI. *sequ.*)

TIT. II.

De manumissis vindicta.

§. CXXXIX.

Manumissionis per vindictam ritus.

PErantiquus modus manumittendi, qui fiebat per VINDICTAM, Liv. II, 5. erat actio legis, (P. I. §. XXXIV.) qua servus a domino circumactus & alapam passus enunciatis verbis sollemnibus, a lictore virga percutiebatur, & sic liber abibat. (*Inst.* §. C. *Antiq. nostr. Rom. I, 5, 4. seq. p.* 101.

§. CXL.

Coram quibus & quomodo ita manumissum?

Quum ergo cesset actio legis: (§. CXXXIX.) consequens erat, 1) ut fieri posset apud magistratum, apud quem erat legis actio, veluti Coss. Prætorem, Procos. & legatum Aug. pro Coss. aliosque. *L. 2. pr. de offic. procos.* 2) Ut non opus esset tribunali, sed recte manumitteretur servus, quando magistratus in balneum, vel gestandi aut ludorum gratia prodibat. *L. 7. ff. h. t.* §. 1. *Inst. de libertin.*

TIT. III.

De manumissionibus, quæ servis, ad universitatem pertinentibus, imponuntur.

§. CXLI.

Diversitas sequ-

EX eodem axiomate, quod manumissio per vindictam esset actio legis, (§. CXXXIX.) seque-

vos per syndicũ manu mittebãt. ſequebatur, (P. I. §. XXXV, 3.) ut manumitti non poſſet per procuratorem, *L. 3. C. de vind.* Univerſitatibus tamen & collegiis id indulgebatur, ut manumitterent per Syndicos. *L. 1. ff. h. t. L. 3. C. de ſerv. reip.*

T I T. IV.

De manumiſſis teſtamento.

§. CXLVII.

Manumiſſio per teſtamentum. QUia paterfamilias poterat legare ſuper pecunia tutelave ſuæ rei, (P. V. §. II. *) & ſervus erat inter res domini; (P. I. §. CXXXIII, 1.) conſequens erat, ut ſervus TESTAMENTO manumitti & libertatem conſequi poſſet, modo 1) is tempore ſcripti teſtamenti & mortis teſtatoris in ejus dominio fuiſſet. *L. 35. ff. L. 9. C. h. t.* & 2) teſtamentum valeret, ex eoque heres exſiſteret, * *L. 23. pr. ff. L. 2. C. h. t.* etſi vel unus adfuerit. *L. 1. §. 8. ff. ſi is, qui teſt. lib.*

* Si heres in fraudem libertatum, omiſſa cauſſa teſtamenti, ab inteſtato poſſidere hereditatem mallet, libertas nihilominus competebat *L. 23. pr. ff. L. 12. C. h. t.* Immo aliquando ipſi manumiſſo bona libertatum ſervandarum cauſſa addicebantur. (*Inſt.* §. DCCXXXII. *ſeq.*)

§. CXLIII.

Quotuplex? Teſtamento manumittebatur vel *directe*, ſi ipſe teſtator liberum eſſe jubebat ſervum: vel *per modum fideicommiſſi*, ſi heredi id negotium daret. §. 2. *Inſt. de ſing. reb. per fid. rel.* Ulp. *Fragm. II, 7.*

TIT.

TIT. V.

De fideicommissariis libertatibus.

§. CXLIV.

QUum ergo testator vel libertatem directo daret, vel heredis fieri id committeret; (§.CXLIII.) consequens erat, 1) ut priore casu libertinus nullum patronum haberet, atque inde *Orcinus* diceretur: §. 2. *Inst. de sing. reb. per fideic. rel.* posteriore manumissus heredi jura patronatus deberet, (*Inst.* §. CXII, 1.) exceptis operis, nisi heres esset testatoris filius. *L. 5. C. de op. lib. L. 33. ff. h. t.* 2) Ut fideicommisso & servus testatoris, & heredis, & legatarii, & cujuslibet extranei manumitti possit. *d.* §. 2. *Inst. de sing. reb. per fid. rel.* Fideicommissaria libertas.

TIT. VI.

De ademtione libertatis.

§. CXLV.

IN eo quoque similis est hæc manumissio testamentaria reliquis ultimis voluntatibus, 1) quod semel data testamento vel codicillis adimi possit. *L. un. ff. h. t.* 2) Quod aliquando tanquam indigno adimitur, si hic in fraudem L. Papiæ tacitam fidem testatori accommodarit. (P. V. §. CXCVIII, 7.) *L. un. ff. h. t.* Ademtio libertatis.

TIT.

T I T. VII.

De statu liberis.

§. CXLVI.

Statu liberorum conditio.

QUemadmodum vero legatum æque ac fideicommissum vel pure, vel sub conditione, vel in diem relinqui poterat; (P.V. §. CII.) ita & libertas. Si qui ergo statutam & destinatam in tempus vel conditionem libertatem habebant, ii dicebantur STATU LIBERI. *L. 1. pr. ff. h. t.* Quamvis itaque vere servi essent, *L. 9. pr. L. 29. pr. ff. h. t.* ob spem tamen libertatis in quæstionibus & & pœnis paullo benignius habebantur. *L. 14. ff. de quæst. L. 9. §. ult. ff. de pœn.* (*Inst.* §. LXXXIV.)

T I T. VIII.

Qui sine manumissione ad libertatem perveniunt.

§. CXLVII.

Qui ipso jure fiant liberi?

UNusquisque quidem rerum suarum dominio se potest abdicare; (§. CXXXVII.) sed non eodem privari invitus, nisi in pœnam, vel ex lege, vel ob pactum antecedens. Inde & servi quidam ipso jure libertatem consequebantur, puta 1) ea lege venditi, donati, ut manumitterentur. *L. 1. L. 3. L. pen. L. ult. ff. h. t.* 2) Prostituti contra conditionem venditioni adjectam; *L. 6. §. 1. ff. h. t.* 3) Qui domini necem detexerunt, *L. 5. ff. h. t.*

ff. h. t. vel 4) facinorosos detulerint. *L.* 1. 2. 3. 4. *C. pro quib. causs. serv. pro præm. libert. accip.* 5) Ob gravem infirmitatem a dominis expositi. *L.* 2. *ff. h. t.*

TIT. IX.

Qui & a quibus manumissi liberi non fiunt, & ad Legem Æliam Sentiam.

§. CXLVIII.

Erant casus, quibus manumissi liberi non fierent, veluti 1) oppignorati, *L.* 4. *L.* 26. *L.* 27. §. 1. *ff. h. t.* 2) manumitti prohibiti. *L.* 9. §. 2. *ff. h. t.* 3) Qui relegati in urbe hæserunt. *L.* 2. *ff. h. t.* 4) Qui domino libertatem vi extorserunt. *L.* 9. *pr. ff. h. t.* 5) Manumissi intra sexagesimum diem a muliere, cum dies dicta ob adulterium. *L.* 12. *pr.* §. 1. *seq. L.* 13. *L.* 14. *pr.* §. 1. *ff. h. t.* **Qui manumissi liberi nō fiant?**

§. CXLIX.

Præcipue tamen libertatibus impedimentum excitabat lex ÆLIA SENTIA, (*Inst.* §. CVI.) dum 1) manumissiones in fraudem creditorum nullas esse jubebat; (*Inst.* §. CXVI. *seqq.*) 2) dum minores viginti annis vetuit manumittere, nisi vindicta, ad consilium, & ex justa caussa. (*Inst.* §. CXX. *seq.*) Alia hujus legis capita explicavimus in *Comment. nostro ad L. Jul. & Papiam passim.* **Lex Ælia Sentia.**

§. CL.

Nec minus inimica manumissionibus erat lex FUSIA CANINIA. (*Inst.* §. CXXIII. *seq.*) Sed uti hanc sustulit Justinianus: §. *un. Inst. h. t.* ita & posteriori capiti legis Æliæ Sen- **FusiaCaninia. Utrique derogavit Justinianus.**

Sentiæ eatenus derogavit, ut unicuique, qui modo XVII. annorum esset, liceret libere manumittere. (*Inst.* §. CXXII.) §. *ult. Inst. qui & ex quib. causs. man. non poss.*

T I T. X.

De jure aureorum annulorum.

§. CLI.

Jus aureorum annulorum.

MAnumissi erant libertinæ conditionis: Ad ingenuitatem tamen adspirabant, partim consequuti JUS AUREORUM ANNULORUM, * quod a Principe impetrabant consentiente patrono; *L. 3. ff. h. t.* partim RESTITUTIONE NATALIUM.

* *Jus aureorum annulorum* primo habebant Legati ad exteras gentes missi, deinde Senatores, postea Equites Romani & Tribuni. Hinc porro ad plebeios hoc jus beneficio Principum porrectum: denique etiam ad libertinos. *Ferreis* annulis promiscue omnes utebantur. Annuli *argentei*, ab Exsenatore gestati, meminit Plin. *Hist. nat.* *XXXIII*, 12. Rem omnem luculenter exposuere Lipf. *Elect. II.* 8. & Kirchmann. *de Annul. cap. XV. seq.* Ex quibus patet male vulgo ex Isidori. *Orig. XIX*, 32. colligi, *liberos* usos annulis aureis, *libertinos* argenteis, *servos* ferreis.

TIT.

TIT. XI.

De natalibus restituendis.

§. CLII.

Restitu. tio natalium.

ERat autem RESTITUTIO NATALIUM beneficium Principis, quo ita ingenui fiebant libertini, ac si nunquam in justa servitute fuissent. *L. 2. L. 3. ff. h. t.* Unde & *παλλιγγενεσίαν* vocat Justinianus. Differebant tamen jus aureorum annulorum & natalium restitutio, quod *illud* salvo jure patronatus concederetur; *L. pen. L. ult. ff. L. 2. C. de jur. aur. ann.* contra *hæc* & ipsa jura patronatus tolleret. *L. 2. L. 3. L. ult. ff. h. t.*

§. CLIII.

Jus novum.

Sed jus aureorum annulorum ipsamque restitutionem natalium mira liberalitate libertinis omnibus dedit Justinianus, salvo licet jure patronatus. *Nov. LXXXVIII. cap. 1. 2.*

TIT. XII.

De liberali caussa.

§. CLIV.

Liberalis caussa quid?

SÆpe de statu nascebantur quæstiones vel actiones præjudiciales. Quoties itaque quærebatur liber quis esset an servus? vocabatur id LIBERALIS CAUSSA, vel *judicium liberale*. *L. 24. §. 3. ff. h. t.* Quamvis vero multa in favorem libertatis statuisent Romani, veluti 1) ut hæc actio sit perpetua, *L. ult. C. de long. temp. præscr. quæ pro lib.* 2) utque statim ad supremos judices devol-

vere-

veretur: *L. ult. C. ubi causs. stat.* difficiliorem tamen illam reddebat ADSERTIO.

§. CLV.

Adsertio sublata. Quum enim servus non haberet personam standi in judicio, (P. I. §. CCXCVI, 4.) & conditio hominis, ad libertatem proclamantis, adhuc incerta esset: constitutum erat, 1) ut pro eo ADSERTOR ageret, veluti pater, cognatus, vel quilibet extraneus, *L. un. C. de asert. toll.* 2) Ut parentes, liberi & cognati, aliquem liberali caussa manu adserturi, etiam invito eo, qui in servitute erat, audirentur. *L. 1. seq. ff. h. t.* Sed Justinianus adsertione sublata iis, qui ex libertate in servitutem vocantur, arbitrium dedit, an per se an per alios caussam agere malint: ad libertatem autem proclamantes ipsos caussam agere jussit. *L. un. C. de adsert. toll.*

T I T. XIII.

Quibus ad libertatem proclamare non licet.

§. CLVI.

Qui se pretii participandi caussa venundari passi? NEmo se olim poterat in servitutem addicere. Addicto vero proclamare licebat ad libertatem. Hinc miræ fraudes, multis se pretii participandi caussa venundari patientibus. Exemplum est apud Plaut. *Pers. III, 1. v. 15. IV, 3. v. 9.* Sed postea SC. cautum, ut si major XX. annis hujusmodi quid fecisset, ei ad libertatem proclamare haud liceret. *L. 1. L. 3. ff. h. t. L. 7. pr. §. 1. de lib. causs.* (*Inst.* §. LXXXIII.)

TIT.

TIT. XIV.

Si ingenuus esse dicetur.

§. CLVII.

UTI præjudicialis actio dabatur de causa liberali; (§. CLV.) ita &, si quis ex libertina conditione ingenuitati se adsereret, vel, qui ingenuum se ferebat, a patrono libertus esse diceretur. *L. ult. ff. h. t.* Priori actioni olim quinquennium præfinitum erat a die manumissionis computandum. *L.* 2. §. 1. 2. *L.* 4. *ff. h. t.* Sed eam perpetuam esse jussit Justinianus in *L. ult. C. ubi caus. stat.*

Actio præjudicialis de ingenuitate & libertinitate.

TIT. XV.

Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur.

§. CLVIII.

IN hujusmodi actionibus præjudicialibus aut in deteriorem conditionem alicujus status retractabatur, aut in meliorem se quis vindicare conabatur. Hanc operam & defuncto unusquisque præstare poterat quocumque tempore. *L.* 1. §. *ult. L.* 3. *ff. h. t.* Priore casu ne fisco quidem, nedum privato, de statu defuncti agere licebat. *L.* 1. *pr. ff. h. t.*

Quo casu post quinquenium de statu defunctorum quæratur vel non?

TIT.

TIT. XVI.

De collusione detegenda.

§. CLIX.

Collusionem detegentis præmiū. COLLUSIO dicebatur prævaricatio ejus, qui ita cum servo aut liberto simulate contenderat, ut pro libero ingenuove absolveretur. Quo ipso cum aliquando amplissimus ordo inquinaretur: SCto sub Domitiano cautum est, ut qui collusionem detexisset, ac probasset, ei iste homo, si servus esset, addiceretur. *L. 1. ff. h. t.* Cui delationi Marcus Imp. quinquennium continuum a die, quo lata fuerat sententia, præfinivit. *L. 2. pr. §. 1. 3. ff. h. t.*

LIBER XLI.

TIT. I.

De adquirendo rerum dominio.

§. CLX.

Connexio. LIbrum hunc quadragesimum primum, & aliquot sequentes, Digestores destinarunt DOMINIO & POSSESSIONI. Et hoc quidem primo *de adquirendo rerum dominio*, quem satis accurate alibi dedimus enucleatum. (*Inst.* §. CCCXXXI. *sequ.*)

§. CLXI.

Dominium quid, & quotuplex? DOMINIUM est jus in re corporali, (P. II. §. LXXVIII.) ex quo facultas de ea disponendi, eamque vindicandi nascitur, nisi

vel

vel lex, vel conventio, vel testatoris voluntas obsistat. (*Inst.* §. CCCXXXV.) *L.21.C. mand. L. ult. C. de reb. alien.* Ubi illa facultas disponendi & vindicandi in una persona ita conjuncta est, ut ea utraque in solidum uti possit, dominium hoc vocatur PLENUM; ubi ita divisa inter duas, ut altera omnem utilitatem cum jure vindicandi; altera aliquid ex disponendi facultate habeat; MINUS PLENUM, * idque hinc in UTILE & DIRECTUM dispescitur. (*Inst.*§.CCCXXXVII.)

* Tale dominium divisum animadvertimus in FEUDO, EMPHYTEUSI, SUPERFICIE, quamvis alii, perosi vocabulum a doctoribus inventum, has species ad usumfructum, & quidvis aliud potius, quam dominium utile, referre malint. Nos in verbis simus faciles.

§. CLXII.

Dominia rerum cujuscunque generis, quum non natura, sed a gentibus distincta sint, *L. 5. ff. de inst. & jur.* debent suas caussas habere. Ex *caussa* vel *proxima* sunt, vel *remota*. *Remota* tantum TITULUM & *jus ad rem*; * *proxima* ipsum DOMINIUM & *jus in re* tribuunt, & hinc MODI ADQUIRENDI vocantur. (*Inst.* §. CCCXXXIX.) Ejus caussae.

* Hinc est, quod in adquisitione *derivativa*, praeter titulum ad transferendum dominium habilem requiritur TRADITIO. *L.20. C. de pact.* Quod quamvis ex jure naturali non possit demonstrari: Grot. de *I. B. & P. II, 6, 1. 2.* jure tamen civili expetitum est.

Citra

Citra traditionem tamen vel dominium vel aliud jus in re adquiritur I. per *pactum hypothecæ*, (P. IV. §. II, 2.) *L. 1. pr. ff. de pign. act.* II. per *ultimas voluntates* (P. V. §. CCXXXI, 2.) *L. ult. ff. de serv. leg. L. 10. §. 1. ff. quemadm. serv.* III. per *adjudicationem* in tribus judiciis divisoriis. (*Inst.* §. CCCXXXIX. **) *§. ult. Inst. de offic. jud.* IV. per *promissionem servitutum negativarum*, quæ sui natura nec traditionem nec quasi traditionem admittunt. (P. II. §. CLVIII, 2.)

§. CLXIII.

Modi adquirendi vel naturales vel civiles.

Tituli qui sint ad transferendum dominium habiles, mox videbimus. (*Tit. IV. sequ.*) Jam de MODIS ADQUIRENDI videndum. Hi prout aut ipso *jure gentium*, aut *jure civili* introducti sunt, ita vel NATURALES, vel CIVILES adpellantur. *§. 12. Inst. de rer. divis.*

§. CLXIV.

Naturales vel originarii vel derivativi.

NATURALIBUS dominium vel primum adquirimus, quum antehac res in nullius fuerit dominio; vel illud ab alio in nos transfertur. Priores adquirendi modos ORIGINARIOS; posteriores DERIVATIVOS vocat Grot. *de I. B. & P. II, 3, 1. Originariis* vel SIMPLICITER ipsam rei substantiam, vel SECUNDUM QUID ejus accessiones atque incrementa nanciscimur. Puffendorff. *de I. N. & G. IV, 6, 1.*

§. CLXV.

Et hinc naturales sunt occupatio,

Si *simpliciter* ipsam rei substantiam, in nullius antea dominio constitutam, adquirimus, dicitur OCCUPATIO; si *secundum*

quid

quid, *quæ* rei accedunt, nostra facimus, ACCESSIO; denique ubi dominium ab alio in nos transfertur, TRADITIO, qui sunt tres illi modi adquirendi naturales, ad quos reliqui omnes commode referuntur. Pa:i ,acceilio, & traditio.

§. CLXVI.

OCCUPATIO ergo est adprehensio rerum corporalium nullius, * cum animo sibi habendi. *L.* 3. *pr. ff. h. t.* Ex qua definitione fluunt axiomata: I. Quæ nullius sunt, cedunt occupanti. *L* 3. *pr. ff. h. t.* II. Occupatio fit animo actuque corporali simul. III. Quæ adprehendi custodiaque coerceri nequeunt, ea nec occupari possunt. *L.* 3. §. 2. *ff. h. t.* Occupatio quid? & de ea axiomata.

* Res nullius autem sunt, quæ vel *nunquam fuere in dominio* §. 12. 22. *Inst. de rer. divis.* vel *pro derelictis habitæ*; eoque animo abjectæ sunt, ut eas dominus in numero rerum suarum amplius habere nolit. §. 46. *Inst. eod. L.* 1. *L.* 2. §. 1. *L.* 5. §. 1. *ff. pro derelict.*

§. CLXVII.

Quandoquidem ergo OCCUPATIO pertinet ad res nullius, (§. CLXVI.) res nullius autem habebantur non modo feræ bestiæ, & res aliæ a nemine adhuc occupatæ, verum etiam personæ, & res hostium: * facile patet, tres esse *occupationis* species, VENATIONEM, OCCUPATIONEM BELLICAM, & INVENTIONEM. Ejus species.

* Vid. *L.* 1. §. 1. *ff. de adqu. vel amitt. Possess.* Eleganter Pufendorff. *de I. N. & G. IV,* 6, 14. scri-

14. scribit: *Sciendum est, per statum hostilem, uti cetera jura pacifica, ita & effectum dominii abrumpi hactenus, ut non amplius quis teneatur ab istis rebus manus abstinere, nisi qua humanitas suaserit. In bello ergo res hostium in ordine ad alium hostem redduntur veluti domino vacuæ: non quod hostes per bellum ipso jure rerum suarum domini esse desinant, sed quia illorum dominium non obstat hosti, quo minus eas res auferre sibique habere possit, Prorsus uti ad rei vacuæ dominum sola adprehensio sufficit.*

§. CLXVIII.

Venatio quid?

VENATIO est occupatio ferarum bestiarum. *L. 1. ff. de adqu. rer. dom.* FERÆ bestiæ dicuntur, quæ libere vagantur, nec sine vi occupantur, quo & pavones, columbas, apes referunt jura nostra. §. 14. 15. *Inst. de rer. divis.* quamvis commodius bestiæ dividi possint in *mansuetas*, quales sunt omnia animalia domestica; *mansuefactas*, id est, domi nostræ cicuratas, & *feras*. (*Inst.* §. CCCXLV,*)

§. CLXIX.

De ea axiomata.

De his ergo axiomata notanda: I. *Feræ* bestiæ sunt nullius. *L. 1. §. 1. L. 3. pr. ff. h. t.* §. 12. *Inst. de rer. divis.* II. *Mansueta* animalia sunt in dominio, uti & *mansuefacta*, quamdiu hæc animum redeundi nondum deposuerunt. *L. 4. L. 5. §. 6. ff. h. t.*

§. CLXX.

Quid juris circa ferarum venationem?

Quum ergo feræ bestiæ sint nullius; (§. CLXIX, 1.) sequitur, 1) ut cedant occupanti. *L. 1. §. 1. L. 3. pr. ff. h. t.* 2) Ut non sufficiat vulneratio, sed opus præterea sit adprehensione, sive manu, sive instrumento vena-

venatorio facta. *L.* 5. §. 1. *L.* 55. *ff. h. t.* 3) Ut nihil intersit, sive in nostro fundo ceperimus feram, sive in alieno, modo non prohibeamur ingressu fundi a domino. *L.* 3. §. 1. *ff. h. t. L.* 16. *ff. de serv. præd. rust.*

§. CLXXI.

Ex posteriore axiomate colligimus, 1) eum, qui mansueta alterius animalia occupat, furtum committere. *L.* 5. §. 6. *L.* 44. *ff. h. t.* 2) Mansuefactum æque ac ferum animal nostrum esse desinere, simul ac hoc evaserit custodiam nostram *, & difficilis sit persequutio, *L.* 3. §. 2. *ff. h. t.* illud vero animum revertendi posuerit. *L.* 4. *L.* 5. §. 5. *ff. h. t.* §. 15. *Inst. de rer. divis.* Quid circa occupationem animalium mansuetorum & mansuefactorũ.

* Id quod singulare est in animalibus. Alioquin enim jus in re est perpetuum, non momentaneum, (*Inst.* §. CCCXXXIII. 1.) adeo ut servus etiam ex fuga retrahi, & a domino vindicari possit. Grot. *de I. B. & P. II.* 8, 3. & pecora, a lupis erepta, nostra maneant. *L.* 8. §. *ult. ff. fam. ercisc.*

§. CLXXII.

OCCUPATIO BELLICA est occupatio personarum, & rerum hostilium, tanquam rerum nullius. (§. CLXVII.*) Ex qua definitione fluit, 1) ab hostibus capta * statim victoribus adquiri; *L.* 5. §. *ult. L.* 7. *pr. ff. h. t.* non tamen 2) militibus stipendiariis, sed reip. cujus auspiciis bellum geritur, *L. pen. ff. ad L. Jul. pecul.* nisi ex mobilibus quædam his ultro concedantur in præmium virtutis, vel Occupatio bellica.

illi jussu atque auctoritate Imperatoris prædam egerint. *L. 36. §. 1. C. de donat.* 3) Hosti idem jus esse quod nobis, adeoque 4) non prius res captas nostras esse, quam illas intra præsidia nostra pertulerimus. *L. 5. §. 1. ff. de capt. & postlim.*

* Non ergo in bello civili: quia in eo non sunt justi hostes. Hinc nec capta hujusmodi bellis fiunt capientium, Grot. *de I. B. & P. III, 6, 27.* & Vespasianus victor bello civili legit recuperatores, per quos rapta bello restituerentur. Sueton. *Vesp. cap. X.* Multo minus itaque bello civili capti homines in servitutem redigebantur, sed tantum proscriptio habebat locum. Immo plerumque captivos in bello civili ideo interfectos legimus, quia in servitutem redigi non poterant. Grot. *ibid. III, 7, 5, 3.*

§. CLXXIII.

Inventio. INVENTIO denique est occupatio rerum inanimatarum, quæ vel natura nullius, vel pro derelictis habitæ sunt. (§. CLXVI. *) *L. 1. §. 1. L. 3. §. 3. ff. de adquir. vel amitt. poss.* Ex qua definitione patet, 1) ita adquiri posse gemmas, lapillos, margaritas, in littore maris repertas. §. 18. *Inst. de rer. dom. L. 3. pr. ff. h. t.* non autem 2) res amissas, §. 47. *Inst. ff. h. t.* nec 3) oves & pecora a lupis erepta, (§. CLXXI, *) *L. 8. §. ult. ff. fam. ercisc.* nec 4) bona naufragorum. *L. 21. §. 1. ff. de adqu. poss. Auth. Navigia C. de furt.*

§. CLXXIV.

§. CLXXIV.

Res nullius etiam est THESAURUS, id est vetus depositio pecuniæ, cujus non exstat memoria. *L. 31. §. 1. ff. h. tit.* Sed quum apud veteres adquisitio thesauri inter *occupationem & accessionem* fluctuaret: *§. 39. Inst. h. t. L. 31. §. 1. ff. h. t.* has sententias ita conciliavit Hadrianus, (vid. Spartian. *Hadrian. Cap. XVIII.*) ut utrumque adquirendi modum conjungeret. In primis thesauri.

§. CLXXV.

Ex eo itaque principio sequebatur, 1) ut, si quis in loco suo sine artibus odiosis thesaurum invenerit, is totus inventori cederet. *§. 29. Inst. de rer. div. L. 63. pr. ff. h. t. L. un. C. de thesaur.* 2) Ut thesaurus, in loco alieno vel publico, casu fortuito inventus, merito inter inventorem * & loci dominum dividatur: *d. §. 39, L. 63. pr. ff. h. t.* non autem, si data opera quæsitus sit in fundo alieno; *L. un. C. de thesaur.* nec si artibus magicis quæsitus: Quo casu fisco cedit. *d. l. un. C. eod.* Quid juris in thesauro invento?

* Quid vero si mercenarius, ad effodiendam cellam subterraneam conductus, thesaurum repererit? Vid. V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs, II, 4. p.* 122.

§. CLXXVI.

Alter modus adquirendi originarius est ACCESSIO, qua adquirimus, si quid vel *natura*, vel *industria* nostra nostrorumve, vel *utraque* rei nostræ accedit incrementi. (§. CLXV.) Unde recte in NATURA- Accessio quid & quotuplex?

LEM, INDUSTRIALEM, & MIXTAM dividitur.

§. CLXXVII.

De accessione naturali axiomata.

Quamvis itaque, qvod *natura* rei nostræ accedit, incrementum nostrum fiat; (§. CLXXVI.) subtilius tamen veteres philosophati sunt, simulque ad istius incrementi originem respexerunt. Unde axiomata: Incrementum, quod vel nullius ante fuit, vel incertæ originis, rei nostræ adjunctum nostrum est. II. Quod ad alium pertinuit, manet in ejus, cujus antea fuit, dominio.

§. CLXXVIII.

Foetura & insula nova.

Ex iis axiomatibus sequebatur, 1) ut quidquid ex *ventre nostro* nascitur, nostrum sit. §. 19. *Inst. de rer. div.* §. *ult. Inst. de jur. person.* 2) Ut *insula*, in mari nata, sit nullius, & cedat occupanti; *L.* 7. §. 3. *ff. h. t.* in flumine nata adquiratur iis, qui prope ripam prædia possident, pro modo prædiorum: & quidem, si in medio flumine nata sit, iis, qui utrinque agros habent communes; sin propius ab alterutra ripa emersit, domini agrorum, in hac ripa sitorum propria sit * §. 22. *Inst. de rer. div. L.* 7. §. 3. *L.* 29. *ff. de adqu. rer. dom.* 3) Ut ager, in insulæ formam redactus, prioris domini maneat. *L.* 7. §. 4. *L.* 30 §. 2. *ff. h. t.*

* Genuina ratio est, quia si insula in medio flumine nata, particulæ ab utriusque ripæ agris: sin ad alteram ripam, ex illius ripæ agris avulsæ censentur. (§. CLXXVII, 1.) Ager,

ger, a flumine circumdatus, jam antea fuit in dominio, ergo & manet. (§. CLXXVII. 2.)

§. CLXXIX.

Eodem modo sese res habet in ALLUVIONE & VI. FLUMINIS. Quia enim 1) illa est agri nostri incrementum latens atque incertæ originis; (§ CLXXVII, 1.) §. 20. *Inst. h. t.* hinc nostra fit. * *L.* 7. §. 1. *ff. h. t.* 2) Hæc autem, quia semel simulque partem terræ fundi nostri adjungit, §. 21. *Inst. h. t.* non mutat dominium, (§ CLXXVII, 2) nisi prior dominus interea, dum pars avulsa cum fundo nostro coaluit, arboresque in fundum nostrum radices egerunt, eam non vindicarit. *L.* 7. §. 2. *ff. h. t.* Alluvio & vis fluminis.

* Modo ager noster sit arcifinius. *L.* 16. *ff. h. tit. L.* 1. §. 6. *de flum.* Qui agri sint arcifinii, alio loco exposuimus. (*Inst.* §. CCCLVIII. *)

§. CLXXX.

Denique ex his axiomatibus (§. CLXXVII, 1. 2.) facile reddimus rationem, 1) cur alveus, a flumine derelictus, similiter sit eorum, qui utrimque prædia possident, pro modo prædiorum; *L.* 7. §. 5. *ff. h. t.* 2) inundatio autem speciem fundi non mutet. *L.* 7. §. 6. *ff. h. t.* §. 24. *Inst. de rer. divis.* Alveus derelictus.

§. CLXXXI.

Multa in his omnibus hodie aliter se habent. Quia enim, quæ Romanis JCtis res nullius visæ sunt, hodie in territoriis, per universitatem quæsitis, ipsius populi esse censeantur, populus autem eas tanquam res, quæ Usus harum adquisitionum hodiernus.

divisionem non commode admittunt, Imperantibus tanquam jure regalia concesserit: hinc plerisque locis *venationes*, *inventio rerum in littore maris*, itemque *nova insula*, *alluviones majores*, *alvei derelicti* sunt Principum, vel eorum, quibus Princeps ea per modum investituræ vel privilegii concessit.

§. CLXXXII.

De accessione industriali axiomata. Hæc de accessione *naturali*. Quum vero etiam, quod *industria nostra* rei nostræ accedit, nostrum fiat; (§. CLXXVI.) consequens est, I. ut hic semper accessorium sequatur suum principale. *L. 26. §. 1. ff. h. t.* II. Ut tamen non patiatur æquitas, alterum cum alterius damno locupletiorem fieri.

§. CLXXXIII.

Cui adquirantur accessiones per inclusionē, adferruminationem, intexturā, inædificationē, scripturam, picturam? Ex priore axiomate inferimus, 1) gemmam auro nostro INCLUSAM nobis cedere. *L. 19. §. 13. ff. de aur. arg. leg.* 2) Rem, per ADFERRUMINATIONEM rei meæ adjunctam, meam fieri. *L. 27. pr. ff. h. t.* 3) Purpuram, vestimento nostro INTEXTAM, accessionis vice cedere vestimento. *§. 26. Inst. h. t.* 4) Quod solo INÆDIFICATUR, solo cedere. *L. 7. §. 10. 12. ff. h. t.* *§ 29. Inst. de rer. divis.* 5) SCRIPTURAM cedere chartæ. *L. 9. §. 1. ff. h. t.* 6) Idem etiam placuisse acutioribus in PICTURA, *L. 23. §. 3. ff. de rei vind.* quamvis Justinianus, aliorum sequutus sententiam, ob artis dignitatem, tabulam picturæ cedere jusserit. *§. 34. Inst. h. t.*

§. CLXXXIV.

§. CLXXXIV.

Ex altero axiomate (§.CLXXXII, 2.) collegerunt, 1) tribus prioribus casibus dominis materiæ adjunctæ, contra eos, qui in bona fide sint, dari actionem ad exhibendum, *L.23. §.5. ff. de rei vind.* vel condictionem sine caussa; §.26. *Inst. de rer. divis.* sin hi mala fide possideant, actionem furti & condictionem furtivam. *d.* § 26. *eod.* Quæ actio adversus inca lentem adferruminantem, intexentem detur.

§. CLXXXV.

Nec minus inde patet ratio, 2) cur domino materiæ, qua alter in suo ædificavit, contra ædificantem detur actio DE TIGNO JUNCTO in duplum; & cur 3) diruto ædificio, a malæ fidei possessore præterea materiam vel vindicare, vel ad exhibendum agere possit. §. 29. *Inst. de rer. div.* 4) Cur, si quis sua materia in alieno solo ædificavit, is in possessione bonæ fidei constitutus, * dominium soli, ædificium vindicaturum, exceptione doli mali repellat donec pretium persolverit; 5) malæ autem fidei possessor dominium materiæ amittat. §. 30. *Inst. eod. L.7. §. 12. ff. h. t.* Quæ adversus ædificantem vel dominum soli.

* Si enim, qui ædificavit, non possidet, nulla prodita est actio: quamvis, quum pro ædificante eadem militet regula æquitatis, (§. CLXXX, 2.) ei actio in factum merito danda sit. (*Inst.* §. CCCLXVI.*)

§. CLXXXVI.

Denique ex hoc æquissimo axiomate (§. CLXXXII, 2.) consequitur, 6) ut & scribenti contra dominum chartæ, & 7) domino tabulæ contra bona fide pingentem de- Quæ adversus dominum chartæ,

vel pingentem? tur actio in factum, *L. 23. §. 5. ff. de rei vind.* 8) contra mala fide pingentem in mundo sit actio furti, & conditio furtiva, vel actio in rem utilis. §. 34. *Inst. de rer. div. L. 9. §. 2. ff. h. t.*

§. CLXXXVII.

Adquisitio per specificationem. Accessionis *industrialis* species etiam est SPECIFICATIO, qua quis ex aliena materia suo nomine novam speciem facit. Sed quum inter diversæ sectæ JCtos disceptaretur, formane an materia pro accessorio habenda sit: Merill. *Obs. I, 21.* Justinianus 1) iis accessit, qui, si res ad priorem formam reduci posset, dominum materiæ, sin reduci nequiret, specificantem præferebat. §. 25. *Inst. de rer. divis.* 2) Domino materiæ specificantem posteriore casu in tantum teneri voluit, in quantum factus sit locupletior. *L. 23. §. 5. ff. de rei vind.*

§. CLXXXVIII.

Per commixtionem & confusionem. Eodem pertinent COMMIXTIO rerum aridarum, & CONFUSIO liquidarum. De quibus cautum, 1) ut *confusa commixtaque* utriusque domini voluntate communia sint. *L. 7. § 8. ff. h. t.* 2) Ut res, unius voluntate *confusa*, fiant confundentis; sin commixtio unius voluntate facta, unusquisque suam materiam vindicare possit. *L. 5. pr. ff. de rei vind.* 3) Ut idem obtineat, si res casu fortuito confusæ commixtæve sint. §. 24 *Inst. h. t.*

§. CLXXXIX.

Accessio mixta per factionem & Denique quum quod & naturæ beneficio & industria rei nostræ accedit, nobis adquiratur; (§. CLXXVI.) consequens est, 1) ut

ut quod in agro nostro *satum* est, nostrum sit deductis impensis. 2) Ut *arborum* & *plantarum dominium* ex radice æstimandum sit. * §. 36. *Inst. de rer. div.* adeoque 3) *arbor* vel *planta* solo implantata solo cedat, si radices egerit, antea autem possit a domino vindicari. *L. 7. §. ult. ff. h. t. §. 31. Inst. de rer. divis.* 4) Ut *arbor*, si in confinio posita sit, ejus, cujus in fundum radices egit, adeoque communis pro indiviso, si in utriusque fundum radices egerit. *L. 7. §. ult. L. 8. pr. ff. h. t.* 5) Ut eruta semper pro diviso communis habeatur. *L. 19. ff. de comm. divid.* implantatione.

* Antea enim non potest pro accessorio soli haberi, quia commode separari potest. Vid. *L. 9. §. 2. ff. de damn. inf.* Ceterum tam subtiliter non philosophantur Germanicæ originis gentes, quæ potius ad stipitem & ramos respiciebant. *Jus Sax. Prov. II. 52.* Ita & Belgis videtur. Huber. *Præl. Inst. h. tit. §. XLI.*

§. CXC.

Denique ad accessiones *mixtas* & FRUCTUUM PERCEPTIONEM referimus. Is enim, qui rem alienam bona fide non interrupta & justo titulo possidet, loco domini est. *L. 48. pr. ff. h. t.* Quemadmodum ergo dominus fructus omnes, tanquam accessionem rerum suarum, capit: ita & bonæ fidei possessor fructus percipiendo suos facit. *L. 23. pr. §. 1. L. 48. pr. ff. h. t.* Per fructuum perceptionem.

§. CXCI.

Positis itaque his principiis, facile patet, 1) Quos fructus

fuos facia b. f. possessor. nihil interesse, sive naturales sint fructus, sive industriales: neque obstare nobis §. 35. *Inst. de rer. divis. L.* 45. *ff. de usur.* 2) Bonæ fidei possessorem fructus suos facere percipiendo, adeoque 3) exstantes restituere cogi domino supervenienti: non autem 4) consumtos, quantumvis iis sit factus locupletior. *L.* 22. *C. de rei vind. L.* 4. §. 2. *ff. fin. regund.*

§. CXCII.

Modus adquirendi derivativus per traditionem. Vidimus modos adquirendi naturales *originarios*. Sequitur DERIVATIVUS, qualis est sola TRADITIO. (§. CLXV.) *Hac* vero est modus adquirendi naturalis, quo dominus, qui jus & animum alienandi habet, rem corporalem ex justa caussa in accipientem transfert. §. 40. 42. *Inst. de rer. divis.*

§. CXCIII.

Ea quo modo fiat? Quum ergo tradantur res corporales, (§. CXCII.) sequitur, 1) ut rerum incorporalium nulla sit traditio, sed quasi traditio, cujus loco est ex parte concedentis patientia, ex parte accipientis usus vel exercitium. *L.* 1. §. *ult. ff. de servit. rust. præd. L. ult. ff. de serv.* 2) Ut traditio rei mobilis fiat emanu in manum; rei immobilis inductione in fundum prædiumve. *L.* 8. *ff. de adqu. poss. L.* 3. §. 1. *ff. eod.* 3) Ut possessio tradenda sit vacua. *L.* 3. §. 1. *ff. de act. emt.* 4) Ut perinde sit, sive ipsa res tradatur, sive signum aliquod rei, quæ *traditio* vocatur, SYMBOLICA *L.* 1. §. *pen. ff. de adqu. poss.* 5) Ut sufficiat etiam demonstratio e longinquo, id

id est traditio LONGA MANU, *L. 79. ff. solut.* vel 6) fictio, rem tradi, quam jam ex alia caussa accipiens possidet, quæ est BREVI MANU traditio. §. 34. *Inst. h. t.*

§. CXCIV.

Quumque traditionem fieri oporteat a domino alienandi jus habente; (§. CXCII.) consequens est, 1) ut & procurator tradere possit, si mandato instructus sit. *L. 9. §. 4. ff. h. t.* 2) Ut non dominus non transferat tradendo dominium, sed tantum conditionem usucapiendi. 3) Ut pupillus aliique qui alienare non possunt, dominium traditione non transferant. *pr. §. 2. Inst. quib. alien. lic.* Per quē?

§. CXCV.

Denique quum in tradente etiam alienandi animum & justam caussam esse oporteat: (§. CXCII.) consequens est, 1) ut sine titulo non transferatur dominium. *L. 31. pr. ff. h. t.* §. 40. *Inst. de rer. divis.* 2) Ut in emtione ne quidem sufficiat titulus, nisi & venditori pretium solutum, vel hic emtoris fidem sequutus sit. §. 51. *Inst. de rer. divis. L. 19. ff. de contr. emt.* 3) Ut omnino sufficiat animus transferendi dominium, quamvis persona accipiens incerta sit. Quo pertinet *jactus missilium.* * §. 45. *Inst. de rer. divis.* Quomodo ea transfertur dominium?

* Potest tamen hæc adquisitio missilium etiam ad occupationem referri. Jacta enim missilia sunt eo animo, ut, qui spargit, ea nolit in rebus suis habere. Ergo pro derelictis habentur, (§. CLXVI. *) adeoque cedunt occu-

occupanti. (§. CLXVI, 1.) De ritu spargendi missilia vid. Vinn. *ad* §. 45. *Inst. de rer. divis.*

§. CXCVI.

Modi adquirendi civiles. Et hi quidem sunt modi adquirendi *naturales*. CIVILES sunt vel UNIVERSALES, veluti I. *Hereditatis adquisitio*, II. *Bonorum possessio*. III. *Arrogatio*. IV. *Addictio bonorum* libertatum conservandarum caussa, de quibus supra jam actum: vel SINGULARES, veluti I. *Usucapio*, de qua titulo hujus libri tertio. II. *Donatio*, de qua libro XXXIX. III. *Legatum*, & IV. *Fideicommissum singulare*, de quibus libro XXX. & sequentibus plura diximus.

TIT. II.

De adquirenda vel amittenda possessione.

§. CXCVII.

Possessionis definitio. Hactenus de *dominio*. Sequitur POSSESSIO. (§. CLX.) *Possidere* veteribus est *habere*, *tenere*, *detinere*, *κρατεῖν*, *κατέχειν*. Idque verbum non a *positione sedium*, *L. 1. pr. ff. h. t.* sed a *possum* & *sedere* ductum est. * Unde POSSESSIO in sensu *naturali* & *grammatico* est nuda rei detentio, *L. 2. §. 1. ff. pro hered.* sive aliquo jure in re, extra dominium, sive nullo fundamento nitatur. *L. 12. pr. ff. h. t. L. 37. ff. de adqu. rer. dom. L. 15. §. 1. qui satisd. cog.* In sensu *civili* & *juridico* detentio rei corpora-

lis

lis cum animo sibi habendi. *L. 1. §. 9. ff. de vi & vi. arm. L. 2. §. 1. ff. pro hered.*

* Quæ notio potentiæ etiam est in Græco κρατεῖν, quod & possessionem & potestatem significat. Et hinc est, quod & Horatius *Od. I, 3. v. 1.*

Sic te diva potens Cypri.

dixit pro: *quæ possides Cyprum*, Κύπρου κρατοῦσα, & *Epod. XVIII, v. 1. Silvarumque potens Diana*, pro *possidens silvas*. Add. Muret. *Epist. III*, 87.

§. CXCVIII.

Qui hunc animum sibi rem habendi ita habet, ut non aliter credat, quam se esse dominum, is BONÆ FIDEI; qui non ignorat, se dominum non esse, MALÆ FIDEI possessor dicitur. Ita & NON VITIOSA possessio est, ubi quis nec VI, nec CLAM, nec PRECARIO possidet; * VITIOSA contra, ubi vitiorum horum aliquod adest. *L. 3. §. 2. ff. h. t.* Denique quæ justo titulo nititur, JUSTA: quæ eo destituta est, INJUSTA possessio adpellatur. *L. 3. §. 5. ff. h. t.* Divisio.

* Donat. ad verba Ter. *Eunuch. II, 3.*

Hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precario fac tradas. Secundum jus, inquit, loquutus est. Nam his tribus mala fide aliquid possidetur.

§. CXCIX.

§. CXCIX.

An fit Jus in re? Non ergo possessio est *juris*, sed *facti* * *L. 29. ff. h. t. L. 19. ff. quib. ex causs. mai.* Adeoque falli videntur, qui possessionem *jus in re* vocant. Divisionem enim juris *in re* & ad *rem* ad petitoria, non possessoria judicia pertinere, recte observavit B. Huber. *Digress. IV*, 10, 4.

* Potest quidem & *juris* esse, quatenus effectus aliquis inde emergit, puta facultas se in possessione tuendi, & amissam recuperandi: ipsa tamen possessio meri facti est, quippe detentio rei corporalis, & jus illud inde natum momentaneum est, reque ablata exspirat. *L. 7. L. 15. ff. h. tit.*

§. CC.

De possessione axiomata. Jam facile intelliguntur axiomata: I. Possessionem ADQUIRIMUS animo & corpore simul. *L. 3. §. 1. L. 8. L. 51. ff. L. 4. C. h. t.* II. Possessio solo animo RETINETUR, quamdiu alius eam non adprehendit. §. 5. *Inst. de interdict. L. 3. §. 7. L. 30. §. 5. ff. h. t.* III. Quemadmodum ea adquiritur, ita & ordinarie AMITTITUR. *L. 8. ff. h. t. L. 153. ff. de reg. jur.*

§. CCI.

Quis possessionem adquirat? Quum itaque possessionem animo & corpore simul ADQUIRAMUS; (§. CC, 1.) consequens est, 1) ut adquirere eam possint omnes, qui animum sibi habendi habere posſunt, adeoque 2) etiam pupilli infantia majores, etiam sine tutoris auctoritate, (P. IV. §. CCCXXXVI, 1.) *L. 32.*

§. 2.

§. 2. *ff. h. t.* non autem 3) furiosi. *L.* 5. *ff. de reg. jur. L.* 1. §. 3. *ff. h. t.* 4) Ut & tutores, curatores, procuratores. *L.* 18. *pr. ff. h. t. L.* 1. *C. h. t.* modo id eo animo faciant ut nobis adquirant, *L.* 1. §. 20. *ff. h. t.* multoque magis 5) liberi & servi, in potestate nostra constituti, possessionem nostro nomine adprehendere possint. *L.* 1. §. 5. *L.* 4. *ff. h. t.*

§. CCII.

Ex eodem axiomate discimus, 1) proprie possessionem adprehendi posse rerum corporalium, adeoque 2) incorporalium tantum esse quasi possessionem. *L.* 10. *ff. si serv. vind. L.* 23. §. 2. *ff. ex quib. causs. mai.* 3) Adprehendi posse possessionem rerum, non personarum liberarum, *L.* 23. §. 2. *ff. h. t.* quamvis earum possessio semel adquisita b. f. retineri possit, donec ad libertatem proclament. 4) Adquiri non posse possessionem rerum, commercio hominum exemtarum, *L.* 30. §. 1. *ff. h. t.* multoque minus 5) jam ab aliis possessarum, vel quarum non est vacua possessio. *L.* 2. *L.* 3. *C. L.* 3. §. 5. *ff. h. t.* Quarum rerum?

§. CCIII.

Denique ex hoc primo axiomate consequitur, 1) possessionem hereditatis quidem ipso jure ad heredes transire, sed esse adprehendendam. *L.* 23. *pr. L.* 30. §. 5. *ff. h. t.* 2) Sufficere qualemcumque adprehensionem, vel ingressum in rem immobilem, adeoque 3) nec opus esse, ut quis omnes glebas circumambulet, *L.* 3. §. 1. *L.* 48. *L.* 2. *C. h. t.* nec 4) inutilem esse adprehensionem fictam, veluti acceptis clavibus, adposita custodia. *L.* 1. §. 21. Quomodo?

L. 51.

L. 51. *ff. h. t.* 5) Animum & caussam possessionis adesse oportere, & eam quidem non erroneam, sed veram, *L.* 34. *pr. ff. h. t.* nec 6) sibi quemquam eam possidendi caussam mutare posse. *L.* 3. §. 19. *L.* 19 *pr. ff. L.* 5. *C. h. t. L.* 33. §. 1. *ff. de usurp. & usuc.*

§. CCIV.

Quid constitutum possessorium?

Et hinc (§. CCIII, 4.) facile intelligitur, quid sit CONSTITUTUM POSSESSORIUM, nempe fictio juris, qua is, qui se constituit nomine alieno rem possidere, quam detinet, fingitur, eam tradidisse alteri, isque possessionem transtulisse iterum in constituentem. Ex qua definitione inferimus, 1) possessorium constitui posse vel per conventionem *expressam*. *L.* 18. *pr. ff. h. t.* vel *tacite*, si venditor ante rei traditionem eam conducat ab emtore. *L.* 77. *ff. de rei vind.* vel usumfructum retineat. *L.* 28. *C. de donat.* 2) Eam clausulam non involvere reservationem dominii. V. A. Zach. Hub. *Obs. rer. jud. XXVII*, 92. 3) Ejus hunc esse effectum, ut emtor absque novo traditionis actu desinat possidere, & quasi minister corpore suo duntaxat alienæ possessioni incumbat. *L.* 18. *pr. ff. h. t.*

§. CCV.

Quomodo possessio retineatur?

Quumque possessio semel adquisita solo animo RETINEATUR. (§. CC, 2.) consequens est, ut & per alium, veluti per inquilinum, colonum, commodatarium, depositarium, usufructuarium possidere possimus, *L.* 3. §. 12. *L.* 9. *ff. h. t.* 2) Ut tamen hoc cesset, si quis, veritus vim majorem, redire no-

nolit. *L.* 7. *L.* 15. §. 2. *fin. ff. h. t.* 3) Ut & servum nostrum fugitivum tamdiu possideamus, quamdiu ille a nemine alio possidetur. *L.* 15. *ff. h. t.* 4) Ut ex rigore juris possessionem retinere non possit furiosus : quamvis utilitatis caussa receptum sit, ut possessionem, ante furorem adquisitam, retinere possit. *L.* 4. §. 3. *ff. de usurp. L.* 44. §. 6. *eod. L.* 27. *ff. h. t.*

§. CCVI.

Denique quum possessio eodem modo ordinarie * amittatur, quo adquisita est; (§. CC, 3.) consequens est, 1) ut possessionem amittamus vel per traditionem, *L.* 3. §. 9. *ff. h. t.* vel 2) per derelictionem. *L.* 44. §. *ult. ff. h. t.* Quomodo amittatur?

* *Ordinarie* dicimus. Nam & ab invito amittitur, si quis rem perdidit, & ignorat, ubi sit & tertius possessionem invasit, *L.* 25. *pr.* & *L.* 44. *ff. h. t.* vel si res vi aut furto ablata, *L.* 7. *L.* 15. *ff. h. tit.* vel si Prætor alium in possessionem rerum nostrarum immisit. *L.* 30. §. 2. *ff. h. tit.* An etiam, si depositarius rem depositam furti faciendi caussa contrectavit ? Distinguit Paullus *L.* 3. §. 18. *ff. h. tit.* sed absolute adfirmat Papinianus *L.* 47. *ff. h. tit.* Vid. tamen Huberi *Prælect. Pand. ff. h. tit.* §. 4.

§. CCVII.

Ceterum possessionis effecta sunt plurima. Nam 1) liberat a probatione & editione tituli. (P. IV. §. CXX, 8.) *L.* 11. *C. de per. her. L.* 28. *C. de rei vind.* 2) In pari caussa Ejus effecta.

me-

melior est conditio possidentis, *L.* 2. §. 9. *ff. uti poss.* & hinc 3) pro rei possessore in dubio pronunciandum. *L.* 125. *L.* 128. *ff. de reg. jur.* 4) Potest possessor se privata auctoritate in possessione tueri. *L.* 1. *C. unde vi*, ac dejicientem confestim iterum dejicere *L.* 3. §. 9. *ff.* *L.* 17. *ff. de vi & vi arm.* 5) Possessor b. f. fructus perceptos lucratur. (§. CXC. sequ.) 6) Idem rem, justo titulo, per tempus lege definitum possessam, usucapione suam facit. Unde proxime agitur *de usucapione*.

TIT. III.

De usurpationibus & usucapionibus.

§. CCVIII.

Usucapionis fundamentum.

QUæ ergo inter præcipua effecta possessionis est USUCAPIO: (§. CCVII, 6.) ejus fundamentum jam paullo ante ostendimus. Quum enim, quæ nullius sunt, cedant occupanti, (§. CLXVI, 1.) & res pro derelictis habitæ pro rebus nullius habeantur: (§. CLXVI. *) nihil sane æquius est, quam id, quod quis b. f. & justo titulo tempore longo possedit, & ab altero non est vindicatum, possidenti adquiri. Grot. *de I. B. & P. II*, 4.

§. CCIX.

Definitio usucapionis.

Itaque USUCAPIO nihil aliud est, quam *adjectio* (vel, uti apud Ulpian. *Fragm. XIX.* 8. & Isidor. *Orig. V*, 25. legitur, ADEPTIO) *dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti.* *L.* 3. *ff. h. t.*

§. CCX.

§. CCX.

Ab hac vero olim differebat quam maxime PRÆSCRIPTIO, quæ erat *exceptio, qua iis, qui longo vel longissimo tempore rem possederat, sese adversus dominum tuebatur,* * & dominium aliquod bonitarium adquirebat. Eaque in præscriptionem LONGI & LONGISSIMI TEMPORIS dividebatur. Et præscriptionis.

* *Usucapio* enim dominium Quiritarium adjiciebat: (§. CCIX.) *præscriptio* tantum exceptionem & bonitarium dominium. *Illa* ad res tantum corporales & fundos Italicos; *hæc* ad jura etiam & prædia provincialia pertinebat. *Illa* in mobilibus annum, in immobilibus biennium; *hæc* indistincte X. annos inter præsentes, XX. inter absentes requirebat. *L. un. C. de usuc. transf.* Et hinc præscriptio inventa videtur, veluti in usucapionis supplementum, ut, quæ usucapi non possent, præscribi possent.

§. CCXI.

Sed Justinianus, sublato discrimine usucapionis & longi temporis præscriptionis, utramque in unam veluti massam conflavit, *L. un. C. de usuc. transf.* adeoque hodie distinguendæ. I. USUCAPIO *vel longi temporis præscriptio*, & II. PRÆSCRIPTIO LONGISSIMI TEMPORIS, veluti in illius supplementum inventa. (§. CCX. *) Usucapio & præscriptio longi temporis in unum conflatæ.

§. CCXII.

DE USUCAPIONE ergo, vel longi tem- Axiomata.

temporis præscriptione, notanda axiomata: I. Usucapio est modus civilis adquirendi dominium. (§. CXCVI.) II. Ea nocet iis, qui in inquirenda re sua fuere negligentiores; (§. CCVIII.) *L. 1. fin. ff. h. t.* III. Ea requirit possessionem bonæ fidei justam, (§. CXCVIII.) ac per tempus lege definitum non interruptam. IV. Quæ usucapi, vel longo tempore præscribi nequeunt, ea præscribi possunt tempore longissimo. (§. CCXI.)

§. CCXIII.

Qui usucapere possint? Quum itaque usucapio sit modus adquirendi dominium juris civilis; (§. CCXII, 1.) consequens est, 1) ut usucapere possint, quicumque possunt dominium adquirere, etiam filiifamilias & impuberes. *L. 4. §. 1. 2. ff. h. t.* 2) Ut is modus adquirendi olim non pertinuerit ad peregrinos, adversus quos ex Lege XII. tabularum æterna erat auctoritas. Macrob. *Saturn. I,* 16.

§. CCXIV.

Quæ res? Ex eodem axiomate primo patet, 1) usucapi posse res omnes, quæ adquiri, & in dominio esse possunt, non autem 2) res hominum commercio exemtas, *L. 9. ff. h. t.* nec 3) vitio possessas, (§. CXCVIII. *) nec 4) eas, quarum alienatio lege vel testamento prohibita. *tit. C. ne rei domini. vel templor. vind. long. temp. except. summov. L. 3. C. quib. non obst. long. temp. præscr. L. 12. L. 24. ff. h. t.* Nec 5) incorporales olim res usucapi potuisse per legem Scriboniam. Cic. *pro Cæcin. cap. XXVI. L. 4. §. ult. ff. de usucap.* Quod tamen pri-

primum per Prætorem *L. 10. ff. si serv. vind.* ac postea per Justinianum emendatum est. *L. ult. C. de long. temp. præscript.*

§. CCXV.

Quibus non currat præscriptio?

Quumque usucapio & longi temporis præscriptio noceat iis, qui in inquirenda re sua fuere negligentiores; (§. CCXII, 2.) sequitur, 1) ut præscribi nequeant res meræ facultatis, nisi alterius prohibitio & agentis patientia accesserit. *L. 2. C. de servit.* 2) Ut agere non valenti non currat præscriptio, *L. 1. §. 2. fin. C. de ann. exc.* & hinc 3) ea nec pupillo currat, *L. 48. pr. ff. de adqu. rer. dom.* nec 4) minori, excepta præscriptione longissimi temporis, adversus quam restitutionem in integrum petere tenetur. *L. 5. C. in quib. causs. in int. rest.* 5) Ut, alienata a marito re dotali, vel a patre re ex peculio adventitio filiifamilias, præscriptio a finito demum matrimonio ac soluta patria potestate currere incipiat. *Auth. Nisi tricennale C. de bon. matern.*

§. CCXVI.

Ad usucapionẽ requiritur BONA FIDES.

Ex tertio axiomate (§. CCXII, 3.) discimus, requiri ad usucapionem 1) BONAM FIDEM, ut ignoret possessor, rem esse alienam, potiusque existimet, eum, a quo caussam habet, tanquam dominum jus alienandi habuisse. *L. 109. ff. de verb. sign.* Et quidem quum hic de bona fide agatur ejus, qui rem traditam accepit: facile patet, sufficere, bonam fidem initio adfuisse, nec mala fide superveniente interrumpi usu-

usucapionem,* *L. 48. §. 1. ff. de adqu. rer. dom. L. un. C. de usuc. trans.* secus ac in fructuum perceptione. (§. CXC.) *L. 23. §. 1. ff. de adqu. rer. dom.*

* Aliter jure canonico, ubique fere, quod ad hoc caput attinet, recepto. *cap. ult. X. de praescript.* Nam id requirit bonam fidem perpetuam & non interruptam. Juris civilis aequitatem praeclare defendunt JCti eximii, Henr. Coccejus *in Dissertationibus binis de finibus bonae fidei in praescript. de jure Canonico*, & Inst. Henn. Boehmer. *Jur. Eccles. Protest. II. 26, 52.* Juris autem Pontificii caussam egit L. B. de Lynker *in Diss. bona fide in praescriptionibus tam jure civili quam canonico.*

§. CCXVII.

JUSTUS TITULUS. Neque ex eodem axiomate (§. CCXII, 3.) obscurum est, requiri II. JUSTUM TITULUM, seu caussam ad transferendum dominium habilem. * (§. CLXII.) Unde consequitur, 1) ut non sufficiat opinio erronea justae caussae. *L. 27. ff. h. t.* nisi error sit justus. *L. 11. L. 14. ff. pro emtor. L. ult. §. 1. ff. pro suo*, nec 2) contractus simulatus & fictus, *L. 1. C. plus val. quod agitur*, nec 3) titulus revocabilis, veluti mortis caussa donatio. *L. 13. pr. ff. de mort. causs. don.*

* In servitutibus tamen usus unius, alteriusque patientia loco tituli est. *L. 2. C. de servit.*

§. CCXVIII.

REI QUALITAS. Juncto axiomate primo (§. CCXII, 1.) perspicuum fiet, III. etiam id requiri, ut

RES

RES sit usucapionis CAPAX. Unde inferendum, usucapionem non procedere 1) in rebus hominum commercio exemtis, *L. 9. T. 45. ff. h. t.* nec 2) in rebus furtivis, & vi possessis, quarum vitium ad omnes possessores ambulat, nec prius purgatur, quam res in potestatem domini scientis reversa sit. *L. 4. §. 6. 12. sequ. L. 33. pr. §. 2. ff. §. 3. Inst. h. t. L. 84. ff. de furt.* nec denique 3) in rebus alienari prohibitis, veluti, fiscalibus, *L. 18. L. 24. §. 1. ff. §. 4. Inst. h. t.* dominicis, *tit. C. ne rei dom.* civitatum, ecclesiarum, *Nov. CXI. & CXXXI, Cap. 6.* pupillorum, & minorum, *L. 3. C. quib. non objic. long. temp. præscr.* & similibus.

§. CCXIX.

Porro ex tertio axiomate (§. CCXII, 3.) discimus. IV. & TEMPUS LEGE DEFINITUM requiri. Quod in unum conflata usucapione & longi temporis præscriptione, (§. CCXI.) hodie in rebus *mobilibus* est triennium; in *immobilibus* decennium inter præsentes, & vicennium inter absentes. * (§. CCX.*) *L. un. C. de usuc. transf.* Ex quo consequitur, ut, domino pro parte absente, pro parte præsente, absentiæ anni duplicentur. *Nov. CXIX. cap. 8.* TEMPUS LEGE DEFINITUM.

* Et hic quidem, puta in usucapione rerum, dies ultimus cœptus pro adimpleto habetur. *L. pen. pr. ff. de div. ac temp. præscr. & L. 6. ff. h. t.* secus ac in præscriptione actionum temporalium. (§. CCCLXIV, * 3.) *L. 6. ff. de obl. & act.*

§. CCXX.

CONTINUA POSSESSIO. Denique ex illo axiomate (§. CCXII, 3.) fluit V. ultimum requisitum, CONTINUA & non interrupta auctoris & successoris POSSESSIO. *L. 3. ff. h. t. L. 25. ff. eod.* Ex quo patet, 1) possessionem antecessoris prodesse etiam successori, & *universali* quidem, modo defunctus possessionem b. f. cœperit, (§. CCXVI, 1.) sive heres in bona, sive in mala fide fuerit: * §. 7. *Inst. h. tit.* ast *singulari*, si & ipse & auctor in bona fide sint, *L. 13. ff. de adqu. possess.* nisi ipse successor, in b. f. constitutus, usucapionem a se inchoare malit. *L. 5. ff. de diverſ. & temp. præſcr.*

* Ergo heres ita transit in jura & vitia defuncti, *L. 11. ff. de div. & temp. præſcr.* ut ne a su a quidem persona usucapionem inchoare possit. §. 7. *Inst. h. t. L. 11. C. de adqu. possess.* Contra successori singulari non nocet mala fides auctoris, si ipse a se inchoet usucapionem, quia non transit in jura & vitia decessoris.

§. CCXXI.

Usurpatio quid? Nec minus inde patet, 2) non procedere usucapionem, si quis, nondum impleta usucapione, vel *naturaliter* possessione dejectus, *L. 5. ff. h. t. L. 15. ff. de adqu. vel amitt. poss.* vel *civiliter* libello judici oblato, in jus vocatione & litis contestatione interpellatus sit: *L. pen. & ult. C. de annal. exc. L. 10. C. de adqu. possess.* quo casu tamen, sequuta postea sententia absolutoria, etiam lite pendente continuatam esse possessionem, intel-

telligitur. *L. 2. ff. pro don. L. 1. L. 9. C. de præscr. long. temp.* Et hanc quidem interruptionem usucapionis vocare solemus USURPATIONEM. *L. 2. ff. h. t.* Gell. *III, 3.*

§. CCXXII.

Hactenus *de usucapione* & *longi temporis præscriptione*. Quia autem, quæ usucapi vel longo tempore præscribi nequeunt, præscribi possunt tempore longissimo; (§. CCXII, 4.) prodita est præscriptio TRIGINTA, QUADRAGINTA, CENTUM annorum, nec non IMMEMORIALIS. Præscriptio longissimi temporis.

§. CCXXIII.

Et quidem TRIGINTA ANNORUM præscriptione opus est, si res usucapi nequeunt 1) ob auctoris malam fidem. (§. CCXX,*) *Novell. CXIX. cap. 7. Nov. CXXXI. cap. 6. Auth. mala fidei C. d. long. temp. præscr.* 2) Ob tituli defectum, v. g. si heres rem, in hereditate repertam, bona fide possederit. *L. ult. C. pro hered. L. 8. §. 1. C. de præscr. XXX. vel XL. ann.* 3.) Ob rei vitium, Unde ita præscriptione adquiruntur res furtivæ, & vi extortæ, b. f. possessæ ab alio, *L. 8. §. 1. C. eod.* res minorum, *L. 3. C. quib. non objic. long. temp. præscr. L. ult. C. in quib. causs. in integr. rest. nec non est*, res adventitiæ filiorumfam. *Nov. CXXII. cap. 24.* Triginta annorũ.

§. CCXXIV.

QUADRAGINTA annis opus est in præscriptione 1) rerum fiscalium & patrimonialium principis, *L. 4. C. de præscr. XXX. vel XL. ann. L. ult. C. de fund. patr. Princ.* 2) rerum immobilium civitatum & ecclesiasti- Quadraginta & centum annorũ.

catum. *Aut. quas actiones C. de SS. Eccl. L.* 24. *C. eod. Nov. CXI. cap. 6.* CENTUM annis præscribuntur res Ecclesiæ Romanæ. *Auth. Quas actiones C. de S. S. Eccles.*

§. CCXXV.

Immemorialis. PRÆSCRIPTIONI IMMEMORIALI non est tempus aliquod lege præfinitum; sed ita vocatur præscriptio, cujus in contrarium non exstat memoria. *L.* 2. §. 1. 7. *L.* 23. §. 2. *ff. de aqu. & aqu. pluv.* Intra hanc hominum memoriam præscribi dicunt regalia: quamvis id vix procedat contra Principem, *arg. L. 6. C. de præscr. XXX. vel XL. ann.* & nunquam in domanialibus. *cap.* 33. *X. de jurejur.*

§. CCXXVI.

Usus hodiernus. Hæc fere eodem modo & hodie obtinent nisi quod jure Saxonico res mobiles anno & die, id est, anno, sex hebdomadibus & 3) diebus; immobiles autem XXX. annis, anno & die, adeoque XXXI. annis, sex hebdomadibus & tribus diebus præscribuntur. *Jus prov. Sax. I,* 28. *&* 29. Aliæ gentes Europææ fere tricennalem præscriptionem receperunt, imitatæ veteres Germanos, quibus anni XXX. erant sæculum. Plin. *Hist. Nat. XVI,* 44.

Pro soluto.

§. CCXXVII.

Titulus pro soluto. Hactenus de *usucapione & præscriptionibus.* Quum autem in usucapionibus & longi temporis præscriptionibus requiratur justus titulus; (§. CCXVII.) de his titulis agitur

tur in sequentibus. Talis est I. titulus PRO SOLUTO, cui locus est, quoties vel verus debitor rem alienam, vel non debitor rem suam in solutum dedit, alterque eam bona fide accepit. *L. 46. L. 48. ff. h. t.*

T I T. I V.

Pro Emtore.

§. CCXXVIII.

Alter titulus est II. PRO EMTORE. Ita vero usucapit, qui rem alienam a non domino bona fide emit. Quum vero, qui sub conditione emit, ne quidem tunc dominus fiat, si a vero domino rem traditam accepit: multo minus conditio usucapiendi transferetur, si a non domino quis emit sub conditione suspensiva, secus si sub resolutiva emerit. *L. 2. pr. §. 2. seqq. ff. h. t.* Pro emtore.

T I T. V.

Pro Herede, vel pro possessore.

§. CCXXIX.

Heres, vel bonorum possessor, proprie non adquirit novo titulo, sed continuat titulum defuncti, cui succedit, quia in omnia ejus jura transit. (P. V. §. II.) Vocatur tamen III. titulus PRO HEREDE vel PRO POSSESSORE, quando heres, vel bonorum possessor, in hereditate delata repertam rem alienam absque mala fide, tum sua, cum defuncti, (§. DCXX.) possidet.* *L. pen. ff. h. t.* Pro herede, vel possessore.

* E. g. Si Titii ovis se gregi hereditario, mortuo testatore, immiscuit, ignaro herede, & bona fide hanc ovem credente hereditariam esse. Elegans hoc exemplum suppeditat Cl. Pagenstecherus *in Admonitor. ad Pandect. Part. VI*, §. 160. *p.* 707.

T I T. VI.

Pro donato.

§. CCXXX.

Pro donato. SEd & IV. PRO DONATO usucapit, cuicumque res aliena donationis caussa data est ac tradita, *L.* 1. *pr. ff. h. t.* modo vera ac valida sit donatio, & quæ non sit revocabilis. *L.* 1. §. 1. 2. *ff. h. t.* Nam mortis caussam donationem non esse justum usucapionis titulum, jam supra observavimus. (§. CCVII, 3.) *L.* 13. *ff. de mort. causs. donation.*

T I T. VII.

Pro derelicto.

§. CCXXXI.

Pro derelicto. QUi rem alienam, a non domino pro derelicta habitam, occupavit bona fide, is, V. usucapit titulo PRO DERELICTO. *L.* 4. *L.* 6. *ff. h. t.* Unde hic titulus ad res amissas & bona naufragorum non pertinet. *L.* 7. *ff. h. t.*

TIT.

T I T. VIII.

Pro legato.

§. CCXXXII.

POrro VI. PRO LEGATO usucapit, cui res aliena legata, *L 1. L. 2. L. 4. L. 9. ff. h. t.* modo sit cum legatario isto testamenti factio. *L. 7. ff. h. t.* Quemadmodum autem opinio erronea justæ causæ non sufficit; (§. CCXVII, 2.) ita nec usucapere potest, qui rem in testamento legatam, & postea in codicillis sibi ignoranti ademtam, b. f. possedit, nisi causa erroris fuerit justissima, *L. 4. L. ult. ff. h. t.* Pro legato.

T I T. IX.

Pro dote.

§. CCXXXIII.

QUi rem alienam, contractis sequutisque nuptiis, in dotem accepit, sive res illa singularis sit, sive in universitate consistat, is VII. PRO DOTE usucapit constante matrimonio. *L. 1. pr. §. 1. 2. 3. ff. h. t.* Pro dote.

T I T. X.

Pro suo.

§. CCXXXIV.

SI hic titulus in sensu *generaliore* accipiatur; omnes, qui ex aliquo superiorum titulorum usucapiunt, *pro suo* usucepisse in- Pro suo.

 tel-

telliguntur. *L. 1. pr. ff. h. t. Speciatim* vero VIII. PRO SUO usucapere dicuntur, qui res nullius, quæ mari, terra, cœlo capiuntur, possident bona fide continua & non interrupta. * *L. 2. ff. h. t.*

* Contradictionem enim hæc involvunt, possidere *pro suo*, & scire rem esse *alienam. L. 4. ff. h. t.* Conf. Pagenst. *Admonit. ad Pand. VI.* §. 166.

LIBER XLII.

TIT. I.

De re judicata, & de effectu sententiarum, & de interloquutionibus.

§. CCXXXV.

Ratio ordinis.

TOtus fere liber XLII. ad obæratos & concursum creditorum, eorumque *πρωτοπραξίαν* pertinet. *Debitores* autem vel condemnantur a judice per SENTENTIAM, de qua *tit. I.* vel ipsi CONFESSIONE sua se damnant, de qua *tit. II.* Deinde vel sponte BONIS CEDUNT, de quo *tit. III.* vel res eorum AUCTORITATE JUDICIS a creditoribus POSSIDENTUR, quo pertinent *tit. IV. & sequ.*

§. CCXXXVI.

Quid sententia & interloquutio?

SENTENTIA est sollemnis caussæ controversæ & per judicem secundum leges & acta facta decisio. Unde ab ea differt * INTERLOQUUTIO, quæ est decretum judicis super

per

per articulo quodam incidente. *L.* 39. *ff. de min.* Quare illa aut absolvit, aut condemnat, hæc neutrum facit, sed aliquid injungit actori vel reo, quod vel nullum, vel aliquod præjudicium facere potest caussæ principali. *L.* 31. *ff. de jurejur. L.* 18. *ff. de dolo malo. L.* 14. §. 1. 4. *ff. quod met. causs.*

* Hodie quidem sententiam distinguunt in *definitivam & interloquutoriam*: sed ex principiis juris Romani interloquutio, quæ nec absolvit, nec condemnat, non est *sententia*, verum *decretum*. Vid. Strauch. *Exerc. Justin. XXIV*, 2. wissenbech. *ad Dig. ff. h. t. thes.* 1.

§. CCXXXVII.

Quare ex definitione sua sponte fluunt axiomata: I. Sententiam concipiunt judices Axiomata.
II. secundum leges & acta, ita III. ut tota lis finiatur. IV. Conceptam publicam vel pronunciant sollemniter: & tunc, V. ubi in rem judicatam transit, pro veritate habetur. *

§. CCXXXVIII.

Quum itaque judicum sit, concipere sententiam; (§. CCXXXVII, 3.) consequens est, 1) ut sententiam ferre non possit, nisi judex competens. *L. ult. ff. de jurisd. tit. C. si non a comp. jud.* 2) Ut, si plures sint judices, omnes præsentes esse oporteat. *L.* 37. *L.* 39. *ff. h. t.* 3) Ut plurium sententiæ vincant paucioram *L.* 36. *L.* 39. *ff. h. t.* 4) Ut, si dissonæ sint sententiæ, neutra effectum sortiatur, donec Prætor alterutram confirmarit. * *L.* 28. *ff. h. t.* Quis cōcipiat sententiam.

* Quum enim judices daret Prætor: (P. I. §.CCXLIV.) eius etiam erat, dispicere quorum sententia sit actis & formulæ suæ convenientior. In dubio confirmabat 1.) eam, quæ ad favorem caussæ pertinebat, e. g. in liberali caussa pro libertate, in caussis dotalibus pro dote latam. *L. 38. pr. ff. h. t. L. 70. ff. de jur. dot.* 2. Sententiam, quæ minorem summam continet. *L. 138. §. 1. ff. h. t.* 3.) Facilius denique absolutoriam, quam condemnatoriam. *L. 38. pr. ff. h. t.*

§. CCXXXIX.

Sententia debet esse con formis libello juri, actis.

Quumque secundum jura & acta ferri deceat sententiam; (§. CCXXXVII, 2.) sequitur, I.) ut conformem esse oporteat libello, quod ad objectum & caussam petendi attinet. *L. 18. ff. comm. divid.* II.) Ut eadem consentanea esse debeat legibus & consuetudinibus in rep. receptis, *pr. Inst. de off. jud. L. 13. C. h. t.* adeoque sententia contra leges lata ipso jure nulla sit; & ne adpellatione quidem rescindi necessario debeat. *L. 19. ff. de adpell. L. 1. §. 2. ff. quæ sent. sive adpell. resc.* III.) Ut judex non possit, nisi secundum acta & probata, judicare. *L. 6. §. 1. ff. de off. præs.*

§. CCXL.

Certa, pura, lingua nota concepta.

Quumque sententia tota lis finiri debeat; (§. CCXXXVII, 3.) per se patet, IV. eam oportere esse CERTAM, adeoque summam vel quantitatem sive exprimendam esse, sive per relationem ad libellum indicandam. *§. 32. Inst. de act. L. un. C. de sent. quæ sine cert. quant. L. 59. pr. §. 1. L. 5. §. 1. ff. h. t.*

V.

V. Eam non sub conditione, sed PURE, esse ferendam, *L.* 37. *ff. de excus. L.* 1. §. 5. *ff. quand. adpell.* nisi forte ipsi rei naturaliter insit conditio. VI. Sententiam LINGUA partibus nota concipiendam. * *L.* 12. *C. h. t.*

* Olim abscisse Latina requirebatur, *L.* 48. *ff. h. t.* adeo, ut Claudius Imp. splendidum virum & Græciæ provinciæ principem, verum Latini sermonis ignarum, albo judicum eraderet. Suet. *Claud. cap. XVI.* Negotia enim civilia verba civilia, adeoque linguam Latinam requirere videbantur. (P. V. §. XLIII*) *L.* 8. *fin. ff. de acceptil.*

§. CCXLI.

Quumque sententia ita concepta etiam rite publicanda sit; (§. CCXXXVII, 4.) jus nostrum requirit, 1) ut citatio præmittatur ad audiendam sententiam. *L.* 47. *ff. h. t.* 2) Ut publicatio fiat in loco judicii, *L.* 59. *ff. de jud.* die non feriato, *L.* 4. *C. quem & quand. jud. sent. prof. deb. L.* 1 *ff. de fer.* & ante solis occasum. *Nov. LXXXII. cap.* 3. 3) Ut recitetur a judice sedente ex periculo. * *Nov. LXXI. cap.* 1. *Nov. LXXXII. cap.* 3. *L.* 2. *L.* 3. *C. de sent. ex peric. recit.* Quomodo sententia publicanda?

* Ita pro *periculo* legendum monent Sirmond. *Antirrhet. secund. cap. XI.* & Desid. Herald. *Obs. cap.* 1. apud Nepot. *Epamin. cap. VIII.* eodem fere sensu legimus *periculum* sed *sepulcrum* ibi legendum esse, patet ex Appiani *Syriacis* ubi dicitur κατὰ τὸν τάφον ἐπηγέγραπται. Rem tamen dubio haud carere fateor. Vid.

V. C. Ever. Otton. Præf. ad Thesaur. Jur. Tom. II. *p. XX. sequ.*

§. CCXLII.

Effectus sententiæ in rem judicatã transeuntis.

Denique quum sententia, postquam in rem judicatam transiit, pro veritate habeatur; (§. CCXXXVII, 5) consultissimum 1) videbatur, ei rei breve decem dierum spatium præfigi; *Nov. XXIII. cap.* 1. quo elapso 2) sententia rescindi non potest, * *L.* 35. *ff. L.* 4. *C. h. t.* nisi vel α) contra jus, *L.* 2. *C. quando prov. non est nec* vel β) adversus rem prius judicatam, *L.* 3. *C. eod.* vel γ) ex falsis testimoniis, conspiratione adversariorum, testibus pecunia corrupta, lata sit. *L.* 33. *ff. h. t.*

* Immo a judice ne quidem ante decendium sententia semel lata mutari potest: *L.* 42. *L.* 55. *L.* 62. *ff. h. t.* quamvis eodem die ea, quæ ad consequentiam jam statutorum pertinent, supplere, & actorum verba emendare possit. *L.* 46. *ff. h. tit.* Aliud vulgo de sententiis interloquutoriis docent, ob *L.* 14. *ff. h. t.* sed ibi legimus: *Quod jussit vetuitve Prætor, contrario imperio tollere licet.* An vero Prætor interloquebatur? Loquitur ergo textus de decretis, sine plena caussæ cognitione interpositis. Vid. Jac. Frid. Ludov. *Doct. Pand. ff. h. t.* §. *IV.*

§. CCXLIII.

Actio judicati.

Ex re judicata, elapsis IV. mensibus, *L. ult. pr.* §. 1. *C. de usur. re. jud.* datur ACTIO JUDICATI victori, adversus eum, qui suo nomine judicio condemnatus est, vel qui se liti obtulit, vel adversus plures

pro

pro rata, *L.* 1. 2. *C. si plur. un. sent.* eorumve heredes, vel successores singulares. *L.* 6. *ult. ff. h. t. L.* 3. §. 1. *ff. de pign.* non hodie adversus procuratores, *L.* 4. *pr. ff. h. t.* ad id, ut judicato satisfiat, *L.* 4. §. 3. *ff. h. t.* vel sententia exsequutioni mandetur. *L. ult. C. de exsequut. rei jud.*

§. CCXLIV.

Exsequutio & beneficium competentiæ.

Exsequutio ita fit in actionibus *in rem*, ut res manu militari possessori auferatur. *L.* 68. *ff. de rei vind.* In actionibus *in personam* per pignoris capionem, *L.* 2. *L. ult. C. de exsequ. rei jud.* vel missionem in possessionem, bonorumque venditionem. *L.* 1. *ff. quib. ex causs. in possess.* Quod fit eo ordine, ut 1) ad mobilia, deinde 2) ad immobilia, ac denique 3) ad jura perveniatur: * *L.* 15. §. 2. *sequ. ff. h. t.* salvo *beneficio competentiæ*, id est privilegio, quo quidam ob propinquitatem, militiam, liberalitem, & ob commiserationem ** non tenentur ultra, quam facere possint. *L.* 16. *L.* 33. *ff. h. t.* §. 37. *Inst. de act. L.* 137. *L. de reg. jur.*

* Quid si bona non habeat condemnatus? Tunc in carcere habitat, *L.* 1. *L. ult. C. qui bon. ced. poss.* modice a victore alendus. *L.* 34. *ff. h. t. L.* 43. *de verb. signif.* Quod & jura Germanica probant.

** Ob *propinquitatem* hoc beneficio gaudent parentes, patroni, soceri, conjuges, fratres, &, qui fratribus æquiparantur, socii. Ob *militiam* milites: ob *liberalitatem* donatores: qui etiam, non nisi deducto ære alie-

no,

no, conveniuntur. *L. 19. §. 1. ff. h. tit.* Ob *commiserationem* exheredati, vel paterna hereditate abstinentes, nec non qui bonis cesserunt, *L. 15. & seq. ff. h. tit. L. 49. L. 50. ff. eod.*

TIT. II.

De confessis.

§. CCXLV.

Quid cõfessio & de ea axiomata.

QUemadmodum obærati condemnantur *per sententiam judicis*: ita & se ipsi damnant CONFESSIONE sua. * (§. CCXXXV.) *L. 1. L. 3. L. 6. pr. ff. L. un. C. h. t.* Est autem CONFESSIO adfirmatio facti, ab ipso faciente, sciente, & intelligente in jure facta. Hinc axiomata: I. Is potest se sua confessione onerare, qui sciens & intelligens factum suum adfirmat in jure. II. Confessus in jure, si intra legitimum tempus non solvat, pro judicato habetur.

* Idque ex lege famosa XII. Tabularum: ÆRIS CONFESSI, de qua Gell. *Noct. Att.* XX, 1.

§. CCXLVI.

Qualis confessio confitentem oneret?

Quum itaque scientem & intelligentem factum suum in jure adfirmare oporteat: (§. CCXLV, 1.) sequitur, 1) ut pupilli confessio non valeat sine tutoris auctoritate: minor confessus in integrum possit restitui. *L. 6. §. 5. ff. h. t.* 2) Ut nec tutorum vel curatorum, nec procuratorum confessio pupillis, minoribus, vel dominis, fraudi esse pos-

possit. *L. 6. §. 4. ff. h. t.* 3) Ut nec confessio, per errorem facti, facta, noceat, *L. 2. ff. h. t.* nec 4) si quis incertum quid fassus sit; *L. 6. pr. §. 1. ff. h. t.* vel 5) extra judicium, *vel 6) in caussis capitalibus: ubi & de corpore delicti constet oportet. *L. 1. §. ult. ff. de quæst. L. 23. §. ult. L. 24. seq. ff. ad L. Aquil.*

* Extrajudiciali confessioni æque credendum esse, ac judiciali, existimant Lauterbach. in *ff. h. t.* Ludovici in *usu pract. Distinct. ff. h. t. distinct. 2.* & alii. Sed ejus nullum esse effectum, nisi per alia indicia illi pondus ac momentum accedat, recte mihi colligere videor ex *L. 58. §. ult. ff. de Ædil. edict.*

§. CCXLVII.

Ex altero axiomate colligimus, 1) confessum, si intra legitimum tempus non solverit, æque exsequutione compelli posse, ac condemnatum. *L. 6. §. ult. ff. h. t.* 2) Eam in rem proditam esse actionem CONFESSORIAM, *L. 23. §. ult. L. 25. §. 2. ff. ad L. Aquil.* competentem creditori contra confessum in jure (§. CCXLVI.) ad consequendum, quod se debere confessus est. Ejus effectus.

TIT. III.

De cessione bonorum.

§. CCXLVIII.

LEge XII. Tabularum; cujus paullo ante meminimus, (§. CCXLV.*) cautum fue- **Cessionis bonorū origo.**

fuerat, ut condemnati vel confessi, si intra justum tempus non solverent, creditoribus addicerentur; & ab his in vinculis haberentur. Gell. *Noct. Att.* XX. 1. V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. I.* 1. Unde quum plurimum turbarum per aliquot sæcula natum esset: lata quidem lege Pœtelia cautum, ut obærati non addicerentur creditoribus, sed tantum, eorum bona possiderentur. *Liv. VIII.* 28. *Tertull. Apol. cap. IV.* Sed quum hæc sic liberarentur a carcere, & plebs sæpe novas tabulas posceret; denique Julius Cæsar cessionem bonorum, flebile illud obæratorum in urbe & Italia auxilium, introduxit. Suet. *Jul. cap. XLII. L.* 1. 4. *C. qui bon. ced. poss.* Sed postea, jam ante Diocletiani tempora, id & ad provincias est porrectum. *d. L.* 4. *C. qui bon. ced. poss.* Ez. Spanh. *Orb. Rom. II. ult.*

§. CCXLIX.

Ejusdem definitio. Est itaque CESSIO BONORUM actus, quo obærati, si per fortunæ injurias solvendo non sint, bona sua omnia creditoribus permittunt, ut inde, in quantum sufficiant, ipsis satisfiat. Unde axiomata: I. Beneficium hoc datum est iis, qui fortunæ injuria bonis lapsi sunt. II. Cessio debet fieri omnium bonorum. III. Ea facta, debitor in præsens liberatur.

§. CCL.

Qui bonis cedere possint? Quum itaque id beneficium concessum sit iis, qui fortunæ injuria bonis sunt lapsi: (§. CCXLIX, 1.) consequens est, 1) ut qui dolo malo id facere conantur, audiendi non sint, veluti 2) qui bona abligurierunt, *L.* 63.

§. 7.

§. 7. *ff. pro soc.* L. 22. §. 1. L. 51. *ff. de re jud.* 3) qui convasatis rebus, foro cesserunt, L. 37. §. 1. *ff. de min.* 4) qui ex delicto mulctam debent, L. 7. §. 3. *ff. de jurisd.* vel tributorum & vectigalium caussa, aut ob honorem municipalem vel munus evitandum, bonis cedere conantur, L. 2. C. *de exact. trib.* L. 5. C. *qui bon. ced. poss.* vel 5) qui debitum non agnoscunt. L. 8. *ff. h. t.* 6) Ut hoc beneficium sit personale, adeoque nec heredibus prosit, nec fidejussoribus. L. 63. §. 1. *ff. pro soc.*

§. CCLI.

Quid cedendum sit?

Quumque omnia bona cedi oporteat; (§. CCXLIX, 2.) sequitur, 1) ut accuratum bonorum inventarium offerre, L. 1. L. 3. C. *qui bon. ced. poss.* & 2) si quid subtraxisse dicatur, *bonam copiam ejurare* * teneatur. Cic. *Epist. ad Fam.* IX. 16. 3) Ut tamen ex æquitate & humanitate ipsi merito concedantur vestes quotidianæ. Zoes. *h. t. n.* 14.

* Immo jure novo id jusjurandum concessum est obæratis, qui bonis non cesserunt. Si enim jurarint, sibi, nihil superesse, a cessione liberantur. *Nov. CXXXV, cap.* 1.

§. CCLII.

Cessionis effecta.

Quum denique, facta cessione, obæratus in præsens liberetur; (§. CCXLIX, 3.) consequens est, 1) ut ea famam cedentis non sugillet. L. *ult.* C. *h. t.* 2) Ut idem nec in carcerem detrahi, L. 1. C. *h. t.* nec de reliquis urgeri possit, L. 4. §. 1. *ff. h. t.* 3) nisi ad meliorem fortunam pervenerit, quamvis & 4) tunc gaudeat beneficio competentiæ.

tiæ. (§. CCXLIV, *) *L. 4. pr. L. 6. L. 7. ff. h. t.* §. *ult. Inst. de act.* 5) Ut possit ante bonorum venditionem cessionis eum pœnitere, modo solidum offerat. *L. 3. L. 5. ff. L. 2. C. h. t.*

§. CCLIII.

Quid rescriptum moratorium?

Quia autem *flebile* hoc est *auxilium, & miserum adjutorium*; (§. CCXLVIII.) *L. 7. L. 8. C. h. t.* etiam id indulgent leges, ut, si quid spei supersit, fore, ut ad meliorem fortunam perveniant, a Principe impetrent RESCRIPTUM MORATORIUM, quod est privilegium, quo obæratis, qui de futura solutione satis dederunt, induciæ ad certum tempus, & plerumque ad quinquennium, indulgentur *L. 2. 4. C. de prec. Im. offer. L. ult. C. h. t.* ex qua lege ultima etiam adparet, impetrato licet hujusmodi rescripto, locum tamen adhuc esse cessioni bonorum. Vid. Zoes. *h. t. n.* 25. Bachov. ad Treutl. *Vol. II. Disp. XXIV.* §. *IV. Litt. L.*

§. CCLIV.

Usus hodiernus.

Non ubivis tamen locorum hoc beneficium indulgetur obæratis. Cessat sane in Saxonia Electorali, ubi debitores nihilominus, urgentibus creditoribus, detruduntur in carcerem, & ibi ex stipe, a prætereuntibus collata, aluntur, nec debitum tamen ideo diminuitur. Carpz. *P. II. Const. XXII. def. VIII. IX. XXII.* Jure Lubecensi debitor, qui non solvendo est, adjudicatur creditori, sed ita, ut quotidianæ operæ debitum minuant. Mev. *Ad Jus Lub. I, 3. 1.*

TIT.

T I T. IV.

Quibus ex cauſſis in poſſeſſionem eatur.

§. CCLV.

SI debitor ſponte ſua bonis non cedit creditores, REI SERVANDÆ CAUSSA, in bona ejus ire jubentur. (§. CCXXXV.) Idque fit duplici decreto, quod prudentes noſtri *arg. L.* 15. §. 16. *ff. damn. inf.* PRIMUM & SECUNDUM vocant: quorum illud ſolam *cuſtodiam*; hoc & *vendundi poteſtatem* tribuit. Miſſio in bona rei ſervandæ cauſſa quotuplex?

§. CCLVI.

In bonorum poſſeſſionem *ex primo decreto* mittimur, ſi quis judicio ſiſtendi cauſſa fidejuſsorem dedit, & tamen neque poteſtatem ſui facit, neque defenditur, *L.* 1. *pr. ff. h. t.* ſive ſine fraude latitet, *L.* 2. §. 1. *ff. h. t.* ſive apud hoſtes captivus ſit, *L.* 6. §. 2. *ff. h. t.* ſive nullus ejus heres exſiſtat. *L.* 8. *ff. h. t.* Eademque poſseſſio & locum habebat, ſi debitor impubes eſset, ſed non niſi ad pubertatem. *L.* 3. §. 1. *L.* 5. §. 2. 3. *ff. h. t.* Ex primo decreto.

§. CCLVII.

Quum vero hæc miſſio tantum cuſtodiam tribuat, (§. CCLV.) conſequens eſt, 1) ut creditor quidem in bona univerſa mittatur, *L.* 1. *ff. h. t.* nec tamen 2) vel dominus fiat, *L.* 8. *C. de bon. auct. jud. poſſ.* vel 3) fructus & alimenta inde capiat. *L.* 7. *pr. ff. h. t.* nec 4) alios creditores non miſsos excludat, quippe quibus miſsus ſimul poſſidet. *L.* 14. *pr. ff. h. t.* 5) Ut bona una cum fructibus forte- Ejus effectus.

tean perceptis restituenda sint, si & post missionem debitor defendatur. *L.* 33. §. 1.

§. CCLVIII.

Ex secundo decreto.

Ex *secundo decreto* in bona ejus iri jubet Prætor, qui fraudationis, id est, fraudandorum creditorum, caussa latitat, nec boni viri arbitratu defenditur. *L.* 7. §. 1. *ff. h. t.* Et tunc in possessionem missis, elapso tempore constituto, jus est, bona in quibus jam pignus consequuti sunt, vendundi. (§. CCLV.) *L.* 7. §. 1. 2. *sequ. ff. L.* 9. *C. h. t.*

§. CCLIX.

Usus hodiernus.

Neutrius missionis hodie frequens usus est: nec tamen nullus. Frequentius tamen creditores mitti in bona solent, re jam judicata, eoque facto, bona illa sub hasta venire solent. Modum illum sub hasta distrahendi in Belgio descripsit Ant. Matthæi *de Auctionibus*, in Germania Philippi *de Subhastationibus*, Posthius, aliique pragmatici.

TIT. V.

De rebus auctoritate judicis possidendis seu vendundis, (& de privilegiis creditorum.)

§. CCLX.

Venditio bonorũ quomodo fiat?

DIximus, bona obærati a creditoribus, in possessionem missis, vendi. (§. CCLVIII.) Eo venditio fieri debet 1) auctoritate judicis, *rubr. ff. h. t.* 2) In loco, ubi lis mota, *L.* 1. *L.* 2. *L.* 3. *ff. h. t.* 3) plus licitanti, ita, ut creditor cognato,

co-

cognatus extraneo, creditor, cui major pecunia debetur, aliis præferatur. *L.16.ff.h.t.*

§. CCLXI.

Pretium inde redactum inter creditores * distribuendum. Quod quum raro sufficiat omnibus: hi de πρωτοπραξίαν, seu prælatione, litigare, & hinc QUINQUE classibus disponi solent, in quarum PRIMA ita privilegiati, ut præ omnibus iis satisfiat; in SECUNDA hypothecarii privilegiati; TERTIA hypothecarii reliqui; in QUARTA chirographarii privilegiati; in QUINTA chirographarii simplices collocantur. Collocatio creditorum.

* Creditores dicimus. Unde extra concursum res suas vindicare possunt, qui eas non tanquam creditum, sed jure dominii petunt, e. g. deponentes, commodantes, locatores, uxor, repetens res dotales & paraphernales. *L. 24. §. 1. ff. h. t. L. 1. C. de priv. fisc.*

§. CCLXII.

Quum itaque in PRIMA classe collocentur, qui ita privilegiati sunt, ut iis præ omnibus satisfiat; (§. CCLXI.) in eo ordine censeri solent 1) impensæ, in litem & inventarium bonorum factæ. *L. ult. §. 9. C. de jur. delib.* 2) impensæ, in funus debitoris, vel eorum, quos sepelire debet debitor, factæ. *L. 17. pr. ff. h. t. L. 45. ff. de relig. & sumt. fun.* Classis prima.

§. CCLXIII.

Quumque in SECUNDA classe locum inve- Secunda.

inveniant hypothecarii privilegiati; (§. CCLXI.) tales ex jure Rom. sunt 1) fiscus, ratione debiti primipilaris. *L. 4. C. in quib. causs. pign. L. 3. C. de primipilo.* 2) Idem, ratione tributorum. *L. 1. C. si propt. pens. publ. L. 1. C. in quib. causs. pign. vel hypoth.* 3) Qui crediderunt ad militiam emendam, sibique de hypotheca prospexerunt. *Nov. XCVII. cap. 3.* 4) Uxor & liberi, ratione dotis ejusque augmenti, *L. 12. §. 1. C. qui pot. in pign. Nov. XCVII. cap. 2. seq.* non ratione paraphernalium, & donationis propter nuptias. *L. ult. C. de pact. conv. L. 12. §. 2. C. qui pot. in pign.* 5) Qui crediderunt in refectionem ædificii. *L. 1. ff. in quib. causs. pign.* 6) Qui in refectionem navis vel alterius rei, vel emtionem domus crediderunt, non aliter tamen, quam si ibi de hypotheca prospexerint. *L. 5. L. 6. C. qui pot. in pign.* 7) pupillus, cujus pecunia res emta: *L. 7. ff. eod.* 8) Qui sua pecunia aliquem ab hostibus redemit. *L. 2. C. de Capt. & postl.* 9) Fiscus, cui quid ex contractu debetur. *L. 28. ff. de jure fisc. L. 6. C. de priv. fisc.* 10) Dominus soli ratione solarii. *L. 15. ff. qui pot. in pign.*

* In hac classe quatuor priores omnibus præferuntur: quatuor sequentes inter se concurrentes pro ratione temporis collocantur. Matth. de *Judic. XIV*, 10. *sequ.*

§. CCLXIV.

Tertia. Quum in TERTIA classe sint hypothecarii simplices, (§ CCLXI.) iique quo ordine collocandi sunt jam supra ad *tit. qui pot. in pign.*

pign. dixerimus, quantum satis est. (P. IV. §. XXXI. *seqq.*) hic ea non repetimus.

§. CCLXV.

Quandoquidem porro QUARTAM classem occupant chirographarii privilegiati; (§. CCLXI.) eo referuntur 1) Respublica vel Ecclesia creditrix. *L.* 38. §. 1. *ff. h. t. L.* 23. *C. de SS. eccles.* 2) Sponsa ratione dotis. *L.* 74. *ff. de jur. dot. L.* 17. §. 1. *L.* 18. *sequ. ff. h. t.* 3) Qui ad rem aliam, quam domum, (§. CCLXIII, 6.) emendam credidit, nec jus pignoris accepit. *L.* 26. *L.* 34. *ff. h. t.* 4) Deponens, ratione rei depositæ non amplius exstantis modo usuras non acceperit. *L.* 24. §. 2. *ff. h. t.* Ceterum sicuti deponens reliquis omnibus in hac classe præfertur, & plures deponentes inter se pro rata concurrunt ante omnes: *L.* 7. §. 2. 3. *ff. depos.* ita reliqui omnes concurrunt pro rata sine discrimine temporis. *L.* 32. *ff. h. t.* Quarta.

§. CCLXVI.

Idem obtinet in QUINTA classe. (§. CCLXI.) Nam & simplices chirographarii omnes concurrunt simul pro rata, *L.* 6. *C. h. t.* iisque solus postponitur fiscus ratione mulctæ, ex delicto debitæ. *L.* 17. *L.* 37. *ff. de jure fisc.* Quinta.

§. CCLXVII.

Corollariorum loco observandum, 1) usurarum ratione eumdem locum obtinere creditores, quem obtinent ratione sortis. *L.* 18. *ff. qui pot. in pign.* 2) Eos qui scienter cum debitore post susceptum fraudationis consilium contraxerunt, numero creditorum eximi, Ubi usuræ locandæ.

mi, nec iis eo nomine actionem dari. *L. 25. ff. h. t.*

§. CCLXVIII.

Usus hodiernus quædam diversa habet circa classem primam.

Tale jus Romanum. Sed multa hic mutant mores. Sic in PRIMA classe (§. CCLXII.) privilegiatis passim accensentur 3.) famulorum mercedes. *Jus prov. Sax. I, 22.* quas in in Electoratu Saxonico præferunt ipsis sumtibus funeris, si famuli tempore mortis in convictu debitoris fuerint, & certam sibi mercedem stipulati sint. Carp. *P. I. Const. XXVIII. def. 24. sequ.* 4) Onera magistratui debita. 5) Annui reditus privatis debiti. 6) Pecuniæ hereditariæ. 7) Pecuniæ, ex venditione vel alio contractu statu distinctisque temporibus præstandæ. Vid. Brunn. *de Proc. Concurs. cred. V, 18. seq.*

§. CCLXIX.

Secundam & quartam.

Quod ad SECUNDAM classem (§. CCLXIII.) attinet: Saxones uxorem ratione dotis iis quidem præferunt, quibus est hypotheca tacita, non quibus expressa constituta, si hæc tempore sit prior. Carpz. *P. I. Const. XXVIII. def. 64.* In QUARTAM classem (§. CCLXV.) passim etiam referunt, alimenta non expresso fundo legata, sostra, salaria advocatorum, præceptorum, institorum, ea, quæ sine usuris, veluti frumentum ad alimenta, credita, vel oves possessori prædii rustici venditas. Brunnem. *ibid. V, 61. sequ.* Immo & venditor ratione residui pretii in Saxonia ad hanc classem pertinet, quamvis sibi de hypotheca non prospexerit. Carpz. *P. I. Const. XXVIII. def. 154.*

§. CCLXX.

§. CCLXX.

Est præterea, ubi fiscus etiam ratione mulctæ debitæ habet tacitam hypothecam, veluti in Saxonia & ducatu Magdeburgico. Et, ubi usuræ non in eadem classe, ubi sors, locantur, Struv. *h. t.* §. 58. Carpz. *ibid. Def.* 160. *sequ.* Si usquam, hic sane diligenter consulenda sunt locorum singulorum statuta. Quinam & ratione usurarum.

TIT. VI.

De separationibus.

§. CCLXXI.

Bonis abærati creditoribus raro sufficientibus; tria ipsi concessa sunt beneficia, inter quæ primum locum SEPARATIO obtinet, quæ nihil aliud est, quam patrimoniorum, per hereditatem confusorum, distinctio. Quum enim aliquando & defunctus & heres ære alieno premantur, bonisque confusis creditores hereditarii videant, sibi satisfactum non iri: Prætor rogatus id illis beneficii indulget, ut bona defuncti a bonis heredis separentur, & illa solis creditoribus hereditariis relinquantur: *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* Quid separatio?

§. CCLXXII.

Ex hac *separationis* inventæ caussa satis patet, 1) id beneficium habere creditores hereditarios, etiam quibus ex die vel sub conditione debetur, *L.* 4. *pr. ff. h. t.* etiam 2) legatarios, & fideicommissarios, *L.* 6. *pr.* Quis id beneficium impetret?

L. 1. §. 1. 2. ff. h. t. 3) modo id desiderent, L. 1. pr. ff. h. t. intra quinquennium. L. 1. §. 13. ff. h. t. & re adhuc integra, L. 2. eod. adeoque 4) quibusdam petentibus, his solis id prodesse. L. 1. §. 16. ff. h. t. 5) Creditoribus heredis hoc beneficium non dari, quamvis aliquando ob justam caussam in integrum restituantur. L. 1. §. 5. ff. h. t. 6) Impetrata semel separatione, creditores hereditarios ad heredem sine justissima caussa reverti non posse, quamvis contra, si quid superest ex bonis defuncti, id creditoribus heredis merito prosit. L. 1. §. 17. L. 3. §. 2. L. 5. ff. h. t.

§. CCLXXIII.

Quem effectum habeat, & quomodo cesset?

Ex eadem ratione haud obscurum est, 1) impetratæ *separationis* eum esse effectum, ut non aliter creditoribus defuncti ex solis bonis hereditariis satisfiat, ac si adita non esset hereditas. L. 1. §. 6. L. 5. ff. h. t. L. 1. §. 1. L. 7. C. de bon. auct. jud. poss. 2) Cessare *separationem*, si vel creditores fidem heredis sequuti, pignus ab eo vel fidejussorem acceperint, L. 1. §. 10. 11. 15. ff. h. t. vel bona hereditaria bonis heredis ita mixta sint, ut separari nequeant. L. 1. §. 12. ff. h. t.

§. CCLXXIV.

Usus hodiernus.

Utilissimum hoc remedium etiamnum in foro frequentari, nemo dubitat. Quin immo quibusdam locis nulla præscriptio illi obstat, veluti in Pomerania & Ducatu Meclemburgico. Quemadmodum etiam in jure nostro occurrit *quasi separatio*, si, qui filiofam. militanti credidit, peculium castrense separari, seque in eo creditoribus, qui ante mili-

militiam crediderunt, præferri postulat: *L.* 1. §. 9. *ff. h. t.* ita & alias species *quasi separationis* receptas videmus, veluti diversarum tabernarum mercatoris, ut ex ea mihi satisfiat, cujus contemplatione credidi. *arg. L.* 5. §. 15. *de trib. act.* Vid. Brunnem. *Proc. Conc. Cred.* V, 12. & *ad d. L.* 5. *ff. de trib. act. n.* 2.

TIT. VII.

De curatore bonis dando.

§. CCLXXV.

Creditorum bono introducta etiam est CURATIO BONORUM. Quum enim CURATOR rei detur: (P. IV. §. CCCXCVIII, 1) non absurdum etiam est, bona debitoris mortui, vel absentis, vel ejus, qui bonis cessit, a curatore administrari. *L.* 1. *ff. h. t.* Est autem hæc *curatio* non munus publicum, sed privatum, adeoque a curatione minorum in quibusdam differt. Curator bonorũ.

§. CCLXXVI.

Quum ergo curator bonorum munus mere privatum obeat; (§. CCLXXV.) consequens est, 1) ut perinde sit, sive magistratus curatorem constituat suffragio majoris partis creditorum, *L.* 2. §. 1. *ff. h. t.* sive ipsi creditores eum eligant. *L. ult. ff. h. t. L.* 8. §. *ult. ff. de reb. auct. jud. poss.* 2) Ut possit & aliquis ex creditoribus eligi; *L.* 2. §. 4. *ff. h. t.* immo 3) & plures, qui tunc in solidum & agunt & conveniuntur, nisi per regiones fuerint constituti. *L.* 2. §. 2. *L.* 3. *ff. h. t.* 4) Ut nemo, Quis curatorem hunc eligat, & quis constituatur?

 nisi

nisi urgente necessitate, invitus constituatur. *L. 2. §. 3. ff. h. t.*

§. CCLXXVII.

Ejus munus & obligatio.

Quumque curatoris sit bona administrare; (§. CCLXXV.) consequens est, 1) ut teneatur ad inventarium conficiendum, *L. 15. ff. de reb. auct. jud. poss.* 2) ad satisdationem, *L. 3. C. de postlim. rev.* 3. ad custodiam & administrationem, *L. 1. §. 17. 22. ff. de ventr. insp.* 4) & ad reddendas rationes. *L. 1. C. ubi de rat.* 5) Ut debitori ad culpam latam; *L. 9. §. 3. 5. ff. de reb. auct. jud. poss.* creditoribus ad levem etiam præstandam teneatur. *L. 1. §. 22. ff. de ventr. in poss. mitt.* 6) Ut a debitore & nomine *actione in factum*; a creditoribus *actione mandati*, vel *negotiorum gestorum*, conveniri possit. *L. 9. §. 3. 5. ff. de reb. auct. jud. poss. L. 1. §. 22. de ventr. in poss. mitt.*

§. CCLXXVIII.

Quis contradictor?

Ex eodem patet, 7) Curatorem bonorum non teneri, caussam debitoris in judicio agere. Et inde est, quod multis locis constitui solet CONTRADICTOR, quem vocant, qui creditoribus exceptiones, si quæ sint, opponat. Enimvero, quum ita sumtus augeantur, sæpe etiam id officium injungitur curatori bonorum Brunnem Proc. *Conc. Cred. I. 10. seq.*

TIT.

TIT. VIII.

Quæ in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur.

§. CCLXXIX.

POstremum beneficium concessum creditoribus est REVOCATIO eorum, quæ in fraudem sui alienata sunt a creditoribus: Edixerat enim Prætor, *quæ fraudationis causa cum eo, qui fraudem non ignoraverit, gesta fuerint, de his se curatori bonorum, vel creditoribus, intra annum utilem actionem daturum. L. 1. pr. ff. h. t.* Revocatio eorũ, quæ in fraudem creditorum alienata.

§. CCLXXX.

Ex hoc autem edicto inferimus, 1) hic quoque ut in manumissione in fraudem creditorum facta, (*Inst.* §. CXVII.) & *affectum & affectum* requiri. *L. 1. § 2. L. 17. §. 1. L. 10. §. 1. ff. h. tit.* 2) Ut in edictum incidant quicumque quidquam agunt, quo creditoribus aliquid decedat. *L. 1. §. 2. L. 2. sequ. ff. h. t.* 3) Ut non pertineat ad edictum, si debitor, quod adquirere poterat, non adquisivit. *L. 6. pr. §. 1. seq. ff. L. 3. C. h. t. L. 119. L. 134. pr. ff. de reg. jur.* Quo casu locum habeat?

§. CCLXXXI.

Ex eodem patet, 4) actionem a Prætore promitti adversus eos, qui scientes, in fraudem creditorum alienationem fieri, rem acceperunt: *L. 6. §. 8. ff. h. t.* adeoque 5) non teneri, qui quid in solutum accepit, probe sciens, jura vigilantibus esse scripta, *L. 1. §. 7. 8. L. 10. §. 16. L. 24. ff. h. tit.* nec 6) A quibus revocentur?

qui scientibus creditoribus emit. *L. 1. §. 9. ff. h. t.* 7) Eum, qui titulo lucrativo rem accepit, semper posse conveniri, quamvis fraudis conscius non fuerit. *L. 6. §. 11. ff. h. t.*

§. CCLXXXII.

Quamdiu? Quumque intra annum utilem actionem polliceatur Prætor; (§. CCLXXIX.) consequens est, 8) ut hic annus computetur a tempore factæ alienationis. *L. 10. §. 18. ff. h. t.* 9) Ut fundamento destituatur sententia eorum, qui titulo lucrativo alienata intra XXX. annos revocari posse arbitrantur. Carpz. *Part. II. Const. III. def. 20. n. 4.*

§. CCLXXXIII.

Actio Pauliiana. Ad revocationem hanc comparata est ACTIO IN FACTUM PAULLIANA, quam Justinianus actionibus in rem Prætoriis accenset, §. 6. *Inst. de act.* competens creditoribus, eorumque heredibus, in possessionem missis, *L. pen. C. h. t.* vel curatori bonorum, (§. CCLXXIX.) adversus possessores fraudis conscios, ad res, in fraudem creditorum alienatas, cum omni caussa restituendas. §. 6. *Inst. de act.*

§. CCLXXXIV.

Interdictum fraudatorium. Eodem comparatum est INTERDICTUM FRAUDATORIUM. *L. 67. §. 1. ff. ad SC. Treb. L. 96. de solution.* nisi quod illo non tam rem, quam ejus possessionem persequimur, una cum fructibus, qui tempore alienationis fundo cohærebant. *L. 10. L. ult. §. 4. 6. ff. h. t.*

L. I-

LIBER XLIII.

TIT. I.

De interdictis, sive extraordinariis actionibus, quæ pro his competunt.

§. CCLXXXV.

Liber totus XLIII. de INTERDICTIS agit, quæ olim ab actionibus multum differebant. Nam his non petebat actor a magistratu, ut statim aliquid impetraret vel prohiberet: sed jus suum exponebat, rogabatque, ut judex de facto cogniturus daretur. At in INTERDICTIS statim rogabatur Prætor, ut jubendo vetandove interdiceret: &, si negaret altera pars, recte interpositum esse interdictum, judex, qui ea de re cognosceret, dabatur, atque ita res redibat ad judicium ordinarium. Vid. V. C. Ant. Schult. *Juri'p. vet. antejustin. p.* 453. Jan. a Costa *ad pr. Inst. h. t.* Interdictorum differentia ab actionibus.

§. CCLXXXVI.

Itaque INTERDICTA olim erant formulæ & conceptiones verborum, quibus Prætor * aliquid fieri jubebat, vel prohibebat. *pr. Inst. h. t.* Hodie autem, sublato Prætoris & judicum discrimine, INTERDICTA sunt actiones extraordinariæ, quæ pro impetranda jussione vel prohibitione Prætoris competunt. §. *ult. Inst. h. t. rubr. ff. h. t.* Eorum definitio.

* Sunt tamen etiam, quæ non Prætori, sed ipsis Imperatoribus originem debent, veluti

ex *L. 5. & seqq. C. unde vi L. 1. C. si per vim. L. ult. C. de adq. poss.*

§. CCLXXXVII.

Divisiones. Fundamentum interdictorum omnium est possessio, vel quasi possessio. * Quæ quum non sit jus in re: (§. CXCIX.) facile patet, nullum interdictum esse in rem: sed omnia in personam concepta. ** *L. 1. §. 3. ff. h. t.* Unde rectius interdicta dividuntur I. in EXHIBITORIA, PROHIBITORIA: & RESTITUTORIA: II. in interdicta RETINENDÆ, ADIPISCENDÆ, & RECUPERANDÆ POSSESSIONIS, quorum omnium discrimen ex ipsis vocabulis elucet; ac demum III. in SIMPLICIA, in quibus alteruter tantum; & DUPLICIA, in quibus uterque actoris vel rei vice fungi posset. *L. 1. §. 1. L. 2. princ. §. 3. ff. §. 1. 2. ult. Inst. h. t.*

* Sunt quidem *interdicta*, quæ & caussam proprietatis continere dicuntur, veluti *de itinere, actuque privato*, quæ *de locis sacris & religiosis* proponuntur, item illa *de liberis exhibendis, & de aqua quotidiana & æstiva*. *L. 2. §. 2. ff. h. t. L. 3. §. 11. seq. de itin. act. priv. L. 1. §. ult. de aqu. quot. & æstiv.* Sed id tantum intelligendum per consequentiam. Possessio vel quasi possessio est & horum interdictorum fundamentum, quamvis is tantum vincat, qui jus, de cujus usu agitur, ad se pertinere ostenderit. Vinn. *ad. pr. Inst. h. t. n. 2.*

** Excipiendum *interdictum de itinere actuque privato*, teste Ulpiano *L. 3. §. 13. ff. de itin.*

act.

act. priv. Sed hæc ipsa exceptio firmat regulam in casibus non exceptis. Sane nec *interdicta quorum bonorum*, nec *Salvianum*, nec *uti possidetis & utrubi* in rem esse jam docuit celeberrimus Huber. *Prælect. ad Instit. h. t. §. VII.*

T I T. II.

Quorum bonorum.

§. CCLXXXVIII.

PRimo edixerat Prætor: QUORUM BONORUM *ex edicto suo alicui possessio data sit, id se ei restitui jussurum. L. 1. pr. ff. h. t.* Inde nascitur interdictum, quod a verbis edicti initialibus QUORUM BONORUM adpellatur. Ejus fundamentum non est jus hereditarium, vel civile, vel Prætorium: sed bonorum possessio, sine re data. * Unde nec jus hereditarium persequimur, sed possessionem. Huber. *Præl. ad Inst. IV, 15. 7.* — *Interdicti quorum bonorum.*

* Et in eo differt ab hereditatis petitione possessoria, qua ipsum jus hereditarium una cum re persequimur. (P. II. §. LXVII. *seqq.*)

§. CCLXXXIX.

Est itaque interdictum restitutorium & adipiscendæ possessionis, (§. CCLXXXVII, 1.) competens ei, cui bonorum possessio, data contra eum, qui pro herede, vel pro possessore possidet, (P. II. §. LXV. *) ad conse- — *Ejus descriptio.*

quandam rerum hereditariarum possessionem. (§. CCLXXXVIII.) *L. 1. pr. ff. h. t. §. 3. Inst. de interd.*

§. CCXC.

Remedium ex L. ult. C. de ed. D. Hadriani tol. Adfine huic interdicto est remedium *ex L. ult. C. de edicto D. Hadr. toll.* quo scriptus heres, si testamentum nullo visibili vitio laboret, petit, ut mittatur in possessionem hereditatis, quæstione de jure hereditario in aliud tempus rejecta.

TIT. III.

Quod legatorum.

§. CCXCI.

Interdicti quod legatorum fundamentum. Diximus supra, (P. V. §. CCXXXI, 2.) speciei legatæ dominium ipso jure ad legatarium transire statim a morte testatoris. Quandoquidem tamen possessio non potest adprehendi a legatario, sed tradenda est ab herede, ne forte is quarta Falcidia defraudetur; (P. V. §. CCXII.) hinc Prætor edixerat: QUOD LEGATORUM *nomine quis possidet, dolove desiit possidere, non ex voluntate ejus, ad quem res pertinet, si satis datum sit, id se restitui jussurum. L. 1. pr. §. 2. 7. 11. 16. ff. h. t.*

§. CCXCII.

Ejus descriptio. Quare hoc est interdictum restitutorium & adipiscendæ possessionis, (§. CCLXXXVII, 1.) competens heredi, vel bonorum possessori, qui de solvendis legatis vel fideicommissarium, qui rem legatam invito herede

occu-

occupavit, ad eam restituendam, præstandumve, quod interest. *L.* 1. §. 2. *ff. L. un. C. h. t. L.* 2. §. 1. *ff. eod.*

TIT. IV.

Ne vis fiat ei, qui in possessionem missus erit.

§. CCXCIII.

SÆpe Prætorem variis ex caussis aliquos misisse in possessionem, supra vidimus. (§. CCLV. *seqq.*) Sive autem missus *non admittatur*, sive admissus in possessione *turbetur*, sive in possessione constitutus dejiciatur: Prætor dat interdictum, primo casu *prohibitorium* & *adipiscendæ*; secundo *prohibitorium* & *retinendæ*; tertio *restitutorium* & *recuperandæ possessionis*. Omnibus autem casibus, *in factum judicium, quanti ea res fuerit, ob quam missus est, se daturum*, promisit. Interdicti *ne vis fiat* de natura.

§. CCXCIV.

Itaque hoc *interdictum* datur misso in possessionem, si vel non admissus, vel turbatus, vel dejectus sit, ejusve heredi, *L.* 1. §. 8. *ff. h. t.* adversus eum, qui dolo malo facit, quo minus quietem possideat, non adversus ejus heredes, nisi quis legatorum, vel fideic. servandorum caussa missus sit, vel aliquid ad eos pervenerit, *L.* 1. §. *ult. ff. h. t.* ad id, quantum actoris interest, possessionem habere *L.* 1. *pr.* §. 5. *ff. h. t.* Ejusdem descriptio.

§. CCXCV.

Hodie mandata pœnalia procul dubio decernerentur, iisque susque deque habitis, Usus hodiernus

manu militari missus induceretur in possessionem. Quod & olim factitatum esse, patet ex *L. 3. pr. ff. h. t. L. 1. §. 2. ff. si ventr. nom.*

T I T. V.

De tabulis exhibendis.

§. CCXCVI.

Interdicti de tab. exh. discrimen ab actione ad exhib.

QUod nostrum est, id exhiberi nobis petimus actione AD EXHIBENDUM; (P. II. §. CCXXXVII.) idque etiam in tabulis testamenti obtinet, si illæ ad nos jure dominii pertineant. *L. 3. §. 5. ff. h. t. L. 3. §. 8. ff. ad exhib.* At si cujus interest introspicere tabulas, ad quem eæ non pertinent: Prætor se illas exhiberi interdicto jussurum pollicitus erat. *L. 1. pr. ff. h. t.*

§. CCXCVII.

Ejus descriptio.

Itaque hoc interdictum exhibitorium (§. CCLXXXVII, 1.) datur omnibus, quorum interest, veluti legatariis, fideicommissariis, eorumque heredibus, *L. 3. §. 7. 10. ult. ff. h. t.* adversus quemcumque possessorem, etiam æditum, *L. 3. §. 3. eod.* eumve, qui dolo malo possidere desiit, *d. L. 3. §. 6. ff. h. t.* ad tabulas exhibendas, illudve, quod interest. *L. 3. §. 11. seq. ff. h. t.*

T I T. VI.

Ne quid in loco sacro fiat.

§. CCXCVIII.

Interdictum ne quid in loco sacro.

LOca sacra, sancta, religiosa adeo occupare videbatur religio, ut in ea nihil immit-

immitti posse crederetur, (P. I. §. CLXXXV, 2. §. CLXXXVII, 4. §. CLXXXVIII, 4.) maxime quod non ad ornamentum, sed ad deformitatem pertineret, *L. 1. §. 2. ff. h. t.* Si quid ergo immissum esset, Prætor hoc interdicto prohibitorio (§. CCLXXXVII, 1.) id vetabat. *L. 1. pr. ff. h. t.* Unde facile patet, hoc interdictum cuilibet ex populo dari.

TIT. VII.

De locis itineribus publicis.

§. CCXCIX.

Viæ veteribus erant vel PRIVATÆ, quarum solum alienum est, sine ex servitute per vicini agrum, sive a via publica ad agros muniantur; *L. 2. §. 21. 23. ff. h. t.* vel PUBLICÆ, quarum solum publicum est, eo fine publicatum, ut ea publice iretur, commearetur. * *L. 2. §. 21. 22. ff. h. t.* Viæ publicæ & privatæ.

* Harum aliæ erant Βασιλικαὶ, *regales*, *militares*, *consulares*, *prætoriæ*, quæ publice muniuntur, & auctorum nomina obtinent & curatores accipiunt, & per redemtores muniuntur. Sic Flacc. *de condit. agr.* aliæ *vicinales*, quæ in vicis erant, vel in vicos ducebant, quæ & ipsæ, si non ex collatione privatorum fierent, publicæ habebantur. *d. L. 2. §. 22. ff. h. t.*

§. CCC.

Quum itaque usus viarum publicarum omnibus patere debeat, (P. I. §. CXC.) Interdictum de viis publicis.

& non

& non utendo hoc jus nunquam amittatur: *L. 2. ff. h. t.* Prætor eo nomine cuivis ex populo dabat interdictum *de locis & itineribus publicis* adversus prohibentem, ad id, ut locis his & itineribus publicis uti liceret. *L. 1. ff. h. t.*

TIT. VIII.

Ne quid in loco publico vel itinere fiat.

§. CCCI.

Interdicta *ne quid in loco publico vel itin.*

Similia quodammodo sunt quatuor interdicta ad loca & itinera publica pertinentia, quorum unum *restitutorium*, reliqua *prohibitoria* sunt. Nam edixerat Prætor; I. *Ne quid in loco publico fieret, vel in eum locum immitteretur, qua ex re damni quid illi detur, præterquam quo lege SCo edicto decretove Principum alicui concessum sit. L. 2. pr. §. 1. sequ. ff. h. t.* II. *Ne quid in via publica* extra urbem, (*L. 2. §. 24. ff. h. t.*) *itinereve publico fieret, immitteretur ve, quo ea via idve iter deterius fiat. L. 2. §. 20. ff. h. t.* III. *Ut quod in via publica factum immissum quis habet,* * *quo via illa iterve deterius sit, restituatur. L. 2. §. 35. sequ. ff. h. t.* IV. *Ut ne cui vis fiat, quo minus ei via publica vel itinere ire, agere, liceat. L. 2. §. 45. ff. h. t.*

* Datur enim contra possessorem hujusmodi operis, eumve, qui dolo malo possidere desiit, non contra eum, qui fecit, vel immisit. *L. 2. §. 37. 38. 42. ff. h. t.*

TIT.

TIT. IX.

De loco publico fruendo.

§. CCCII.

Loca publica hic sunt agri publici & municipales, alicui pro certis vectigalibus locati. (P. II. §. XCVII.*) Quorum conductores defensurus Prætor, *vim fieri vetuerat, quo minus loco publico, quem is, cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locaverit, conductori socio ve ejus e lege locationis frui liceat. L. 1. §. 3. ff. h. t.*

Interdictum de loco publico fruendo.

TIT. X.

De via publica, & si quid in ea factum esse dicetur.

§. CCCIII.

INterdicta *de viis & itineribus publicis* supra (§. CCXCIX. *sequ.*) exposita ad vias publicas atque itinera extra urbem pertinet. Jam porro de viis urbicis proposuerant Æ-diles Curules (P. I. §. LXXII.) primo interdictum *prohibitorium*: *Ne quis viam publicam effodiat, subruat, vel in ea quid construat*: deinde & *restitutorium*: *Ne quis in viam publicam stercora, morticina, coria, similiave projiciat, vel si quis contra fecerit, ut restituat. L. un. §. 2. ff. h. t.*

Interdicta de via publica, & si quid in ea factum sit.

TIT.

TIT. XI.

De via publica & itinere publico reficiendo.

§. CCCIV.

Interdictum de via publ. reficienda.

QUum porro reip. interfit, vias publicas & itinera per urbes refici, & uniuscujusque esset, vias publicas secundum propriam domum construere: *L. un.* §. 3. *ff. de via publ. & si quid in ea fact.* visum est Prætori, *vim fieri vetare illi, qui viam publicam iterve publicum aperire*, id est, ad veterem altitudinem latitudinemve restituere, *purgare*, id est, ad libramentum proprium redigere, &, quod super eam esset, tollere, *& reficere, velit, dumve ea via idve iter deterius fiat*. *L.* 1. *ff. h. t.*

TIT. XII.

De fluminibus, ne quid in flumine publico ripave ejus fiat, quo pejus navigetur.

§. CCCV.

Interdicta de fluminibus.

HActenus viis atque itineribus publicis Prætor consuluit, jam pergit ad *flumina publica*, (de quibus solis hæc interdicta agunt, *L.* 1. §. 4. *ff. h. t.*) de quibus primum interdictum proposuit, *prohibitorium*; *Ne quid in flumine publico ripave ejus fiat immittaturve, quo statio iterve navigio deterior sit*. *L.* 1. *pr.* §. 1. *seq. ff. h. t.* deinde *restitutorium*: *Ut, quod in flumine publico ripave ejus factum immissumve habetur, quo statio iterve navigio deterior sit, restituatur*. *L.* 1. §. 19. *ff. h. t.*

TIT.

TIT. XIII.

Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat; atque uti priori æstate fluxit.

§. CCCVI.

Superiore edicto, ne navigationi mora fieret, providerat Prætor. Jam, ne derivationibus minus concessis flumina exarescant, vel mutatus alveus vicinis injuriam adferat, cavet. *L. un.* §. 2. *ff. h. t.* Eo enim comparata sunt bina interdicta, quorum altero *prohibitorio* cavetur: *Ne quid in flumine publico ejusque ripa fiat, immittaturve, quo aliter aqua fluat quam priore æstate fluxerat. d. L. un. pr. h. t.* altero *restitutorio*: *Ut, si quid hujusmodi factum immissumve habeatur, id restituatur. L. un.* §. 11. *sequ. ff. h. t.* Interdicta *ne quid in flumine publ. fiat.*

TIT. XIV.

Ut in flumine publico navigare liceat.

§. CCCVII.

Non solum qui deteriorem reddit navigationem, male reip. consulit; (§. CCCV.) verum etiam, qui quem in flumine publico navigare prohibet. Unde interdictum *prohibitorium* proposuerat Prætor: *Ne quis in flumine publico navem ratem agenti, vel per ripam onerare & exonerare volenti, vim faciat, utque per lacum, fossam, stagnum publicum navigare liceat. L. un. pr. ff. h. t.* Interdictum *ut in flum. publ. navig. lic.*

TIT. XV.

De ripa munienda.

§. CCCVIII.

Interdictum *de ripa munienda.*

NE flumina exundatione vicinis agris noceant, Prætor cuivis prædii possessori ripam munire concedit, & id conanti *vim fieri vetat, dumne ob id navigatio deterior fiat, modo & amuniente* vicinis, & trans flumen possidentibus ante opus factum *) *damni infecti in annos decem viri boni arbitratu cautum satisve datum sit*. *L. un. pr.* §. *sequ. ff. h. t.*

*) Nam jam facto opere, non locus est huic interdicto, sed ob damnum postea datum ex lege Aquilia experiundum est. *L. un.* §. 5. *ff. h. t.*

TIT. XVI.

De vi & de vi armata.

§. CCCIX.

Connexio.

QUæ hactenus proposita sunt, interdicta ad res sacras, publicasve pertinent. Sequuntur quædam *ad res privatas immobiles*, & *jura recuperanda, retinendave* comparata. Inter quæ primum est DE VI ET VI ARMATA, seu, ut in Codice & Institutionibus a verbis initialibus vocatur, interdictum UNDE VI.

§. CCCX.

Interdicti *unde vi* ratio.

Quamvis enim *possessio* sit jus momentaneum,

neum, reque ablata exspiret; (§. CXCIX.) iniquum tamen Prætori visum est, eum, qui vi possidentem dejecit, ex delicto suo fructum capere, atque hinc edixit, UNDE VI *quis ejusve familia dejecerit, si de eo, quaque ille tunc ibi habuit, intra annum, post annum de eo, quod ad dejicientem pervenit, judicium daturum.* L. 1. pr. ff. h. t.

§. CCCXI.

Unde axiomata: I. Interdictum hoc pertinet ad res immobiles. (§. CCCIX.) II. Datur dejecto adversus dejicientem, occasione delicti. (§. CCCX.) III. Intra annum in solidum, post annum in id, quod ad dejicientem pervenit. (§. CCCX.) De eo axiomata.

§. CCCXII.

Quum itaque hoc interdictum ad res immobiles pertineat; (§. CCCXI, 1.) consequens est, 1) ut de rebus mobilibus ablatis vel *furti*, vel *vi bonorum raptorum* agendum sit. *L.* 1. §. 6. 7. *ff. h. t.* 2) Ut tamen recte etiam hoc interdicto utamur, si usufructu dejiciantur. *L.* 9. §. 1. *ff. h. t.* De quibus rebus detur?

§. CCCXIII.

Ex altero axiomate (§. CCCXI, 2.) patet, 1) non interesse, sive is, qui hoc interdicto utitur, naturali sive civili, sive justa sive injusta possessione dejectus sit. *L.* 1. §. 9. 10. 22. 24. 30. *ff. h. t.* 2) Ut non detur dejecto procuratori vel colono, *L.* 1. §. 22. *L. ult. ff. h. t.* multoque minus 3) liberis contra parentes, vel liberos libertosque decet, (§. XLIII, 3.) nisi vis sit armata. *L.* 1. §. 43. *ff. h. t.* Cui?

ff. h. t. 4) Recte tamen hoc interdicto experiri heredes dejecti. *L.* 1. §. 44. *ff. h. t.*

§. CCCXIV.

Contra quem?

Ex eodem axiomate colligimus, 5) interdictum hoc dari adversus omnem dejicientem, sive ipse dejecerit, sive, per alium, *L.* 1. §. 12. *ff. h. t.* sive alterius factum ratum habuerit. *L.* 1. §. 14. *ff. h. t.* sive familia injussu domini dejecerit. *L.* 1. §. 15. *seq. ff. h. t.* 6) Si verus procurator dejecerit, cum eo æque ac domino; sin falsus, cum hoc solo agendum esse. *L.* 1. §. 13. *ff. h. t.* 7) Non agi posse cum herede, nisi in quantum ad eum pervenerit, *L.* 1. §. *ult. L.* 2. *ff. L.* 2. *C. h. t.* multoque minus 8) cum tertio, *L.* 7. *ff. h. t.* vel 9) cum iis, qui jure suo usi dejicientem in continenti rursum dejecerunt, *L.* 3. §. 9 *ff. h. t.* aut vim vi repulerunt. *L.* 12. §. 1. *ff. quod met. causs.*

§. CCCXV.

Ad quid?

Denique ex tertio axiomate (§. CCCXI, 3.) fluit 1) intra annum utilem non solum possessionem restituendam, sed & res mobiles, quæ in fundo fuerunt, etiam alienas, veluti depositas, commodatas, oppignoratas, *L.* 1. §. 32. *seq. L.* 19. *ff. h. t.* adeo, ut 2) etiam res, quas dejiciens non possidet, vel quæ postea ibi esse desierunt, e. g. pecora post dejectionem demortua, restituendæ sint. *L.* 1. §. 34. *seq. ff. h. t.* 3) Post annum non nisi, quod ad dejicientem pervenit, esse restituendum. *L.* 1. §. 15. 19. *L.* 3. §. 12. *ff. h. t.*

§. CCCXVI.

§. CCCXVI.

Quæ quum ita sint, UNDE VI est interdictum recuperandæ possessionis, (§. CCCIX.) competens ei, qui de possessione rei immobilis vi dejectus est, (§. CCCXII, *sequ.*) ejusve heredi, (§. CCCXIII, 4.) adversus dejicientem, sive per se, sive per alium, (§. CCCXIV, 5.) non adversus heredem tertiumve possessorem (§. CCCXIV, 7. 8.) intra annum ad possessionem fundi cum rebus, quæ tunc ibi fuerunt, restituendam, post annum in id, quantum ad dejicientem pervenit. (§. CCCXV.) Interdicti hujus descriptio.

§. CCCXVII.

Adfine remedium est ex jure canonico, & speciatim ex *canone redintegrandæ 3. causs. 3. qu.* 1. juncto *cap.* 18. *X. de restit. spoliat.* quod tamen ab illo interdicto in eo discrepat, quod 1) hoc de re tantum immobili, illud & de mobili; 2) hoc adversus dejicientem, illud adversus quemcumque possessorem datur. Vid. Ziegl. *tract. sing. ad can. redintegr.* Remediū ex canone redintegrandæ.

§. CCCXVIII.

Adeo verum est, neminem dejici posse de possessione, ut ne dominus quidem sibi jus manu dicere, * remque suam alteri vi eripere possit, sed is, qui id ausus fuerit, rerum suarum dominium amittat. *L. exstat. 13. ff. quod met. causs. L. si quis in tantum 7. C. unde vi.* Unde & pignus propria auctoritate occupare nefas est, quantumvis creditori eam facultatem promiserit debitor. *L. 3. C. de pign.* Prius tamen in Saxonia non obtenere docet Carpzov. *Part. IV. Const. XXXV. def. XI.* An domino liceat rei suæ possessionē occupare?

TIT.

TIT. XVII.

Uti possidetis.

§. CCCXIX.

Interdictum uti possidetis.

NOn solum dejecto de possessione consulit Prætor, sed & ei, qui in quieta possessione turbatur. Edixerat enim Prætor. I. *uti fundum nec vi nec clam nec precario alter ab altero possideat, quo minus ita possideat, se vim fieri vetiturum.* II. *De cloacis se hoc interdictum non daturum.* III. *Non pluris, quam quanti res est, intra annum utilem se agi permissurum. L. 1. pr. ff. h. tit.*

§. CCCXX.

Ejus descriptio.

Itaque hoc interdictum, retinendæ possessionis est duplex, (§. CCLXXXVII.) datur ei, qui rem immobilem, vel jus, præter cloacam, nec vi, nec clam, nec precario tempore litis contestatæ ab altero possidet, vel quasi possidet, contra turbantem, ad retinendam possessionem, præstandum id, quod interest, & cautionem de non amplius turbando. *L. un. C. h. t.*

§. CCCXXI

Possessorium ordinarium & summariissimum.

In foro hoc interdictum obtinet sub nomine *possessorii ordinarii*. Nam & in hoc de possessione antiquiore & minus vitiosa retinenda agitur. Ab eo distinguunt *possessorium summariissimum*, ideo inventum, ne litigantes de dubia possessione ad arma ruant, in quo non quæritur, quis nec vi, nec clam nec precario possideat; sed uter ultimum

actum

actum possessorium exercuerit? De modo utrumque instituendi fusius actum a Jac. Friedr. Ludovici *in Introd.* ad Process. civil. *Cap. II.* §. 1. 21.

T I T. XVIII.

De superficiebus.

§. CCCXXII.

Quemadmodum interdictum *uti possidetis* ad res immobiles ac incorporales omnes pertinet; (§. CCCXX.) ita & speciatim *de* SUPERFICIEBUS edixerat Praetor, *uti quis ex lege locationis superficie nec vi nec clam, nec precario fruitus sit, ita quo minus fruatur, se vim fieri vetiturum. L. 1. pr. ff. h. t.* Unde fere omnia similia hic sunt interdicto uti possidetis. *L. 1. §. 2. ff. h. t.* Interdictum *de superficiebus.*

§. CCCXXIII.

Est autem SUPERFICIES, quidquid solo implantatum inaedificatumque est *L. 2. ff. h. t.* JUS vero SUPERFICIEI jus habendi aliquid aedificatum, plantatum, insitum, vel alio modo impositum in solo alieno. *L. 73. §. 1. L. 74. ff. de rei vind. L. 15. ff. qui pot. in pign. L. 3. §. 7. ff. uti poss.* Est itaque vel mera locatio conductio, vel dominium utile, (§. CLXI.*) *L. 37. sequ. ff. de rei vind. L. 19. ff. de damn. inf.* pro quo superficiarius domino soli solvit solarium annuum vel pensionem. * *L. 74. ff. de rei vind. L. 15. qui pot. in pign.* Quid superficies?

* Et hinc non mirum; in *L.1. pr. ff. h. t.* etiam hoc jus tantum ex locatione conductione derivati. Quemadmodum enim olim de ipso contractu emphyteutico dubitatum novimus, sitne emptio venditio, an locatio conductio: (P. III. §. CCCVIII.) ita similiter de superficie disputatum esse, non dubitandum videtur.

§. CCCXXIV.

An hoc jus interitu superficiei exspiret?

An superficiei interitu jus hoc exspiret, non adeo expeditum est. Adfirmat Donell. *Jur. Civ. XIX*, 18. Nec tamen ductum ab usufructu argumentum, & *L. 39. §. 2. ff. de damn. infect.* id videtur demonstrare. Saltim lex hæc non de superficiei, sed de soli interitu loquitur.

TIT. XIX.

De itinere actuque privato.

§. CCCXXV.

Interdictum de usu itineris actusque privati.

SImile est sequens interdictum de ITINERE ACTUQUE *privato*. (§. CCXCIX.) De his enim Prætor duplex proposuerat interdictum, quorum *altero* promiserat, *uti quisque itinere actumque privato vel via hoc anno*, (ejusve modico tempore, id est, non minus quam triginta diebus,) *nec vi, nec clam, nec precario ab alio usus esset, quo minus ita utatur, se vim fieri vetiturum. L. 1. pr. §. sequ. ff. h. t.*

§. CCCXXVI.

De ejus-

Altero cautum fuerat, *ei, qui itinere actu-*

ve

ve hoc anno non vi, nec clam, nec precario usus sit, quominus ei jus sit reficiendi, se vim fieri vetiturum, dummodo *adversario damni infecti caverit*. *L.* 3. §. 11. *ff. h.t.* & sibi jus reficiendi esse docuerit. Quo ipso hoc interdictum a priore discrepat. *L.* 1. §. 13. *ff. h.t.* dem refectione.

TIT. XX.

De aqua quotidiana & æstiva.

§. CCCXXVII.

Quemadmodum superiora interdicta ad servitutes itineris, actus, viæ pertinebant: ita & de servitute AQUÆDUCTUS (P. II. §. CLI.) tria extabant interdicta. Quorum *uno* Prætor promiserat, *se* eum, *qui hoc anno aquam* quotidianam & perennem *non vi, nec clam, nec precario ab alio duxit*, in quasi possessione istius juris defensurum, alterumque quidquam in fundo suo, quo aqua inquinetur, vitietur, corrumpatur, deteriorve fiat, facere prohibiturum. *L.* 1. *pr.* §. 1. 2. 3. 4. *seqq. ff. h. t.* Interdictum *de aqua quotidiana usu*.

§. CCCXXVIII.

Altero edixerat Prætor, *uti quis priore æstate aquam* æstivam, *L.* 1. §. 3. 4. 30. 31. 32. *ff. h.t. nec vi, nec clam, nec precario ab alio duxerit, quo minus ita ducatur, se vim fieri vetiturum*. *L.* 1. §. 29. *ff. h.t.* De aqua æstive usu.

§. CCCXXIX.

Tertio denique cautum fuerat, ut is, *cui ex castello * aquam ducere ab eo, cui ejus rei jus est, permissum fuit*, in quasi possessione illius juris defendatur, modo, si de opere facien- De aqua ex castello ducta.

do agatur, damni infecti caveatur. *L.* 1. §. 38. *ff. h. t.* Unde in eo differt a superioribus hoc interdictum, quod non solum quasi possessio, sed & jus aquam ducendi probandum sit.

* *Castellum* est *receptaculum, quod aquam publicam suscipit. L.* 1. §. 39. *ff. h. t.* vel, uti elegantius Hesychius, ὄνομα τόπου ἄνω καὶ κάτω φέροντος καὶ μερίζοντος τὸ ὕδωρ. *Loci vocabulum unde sursum ac deorsum aqua dicitur & dispensatur.* Quum enim ex isto receptaculo aqua fistulis in urbes fundosque privatorum duceretur, adeoque veluti divideretur: *L.* 78. *ff. de contr. emt.* hinc a Festo vocatur DIVIDICULUM; a Valentiniano, Valente & Gratiano in *L.* 2. *C. Theod. de aquæd. Lib. XV, tit.* 2. CONCEPTACULUM. Ceterum de Castellorum constructione quædam habent Vitruv. *Architect. VIII,* 7. & Plin. *Hist. Nat. XXXI,* 6. *XXXVI,* 15. De jure aquam inde ducendi consensu Principis Frontin. *de Aquæduct. p.* 106. 109. & passim.

T I T. X X I.

De Rivis.

§. CCCXXX.

Interdictum de rivis. SImile est interdictum, quod de RIVIS proposuerat Prætor, *ut rivos, specus, septa* reficere, aquæ ducendæ caussa liceat, dumne aliter aqua ducatur, quam vi priore æstate nec vi, nec clam, nec precario ducta est. L.* 1. *pr. ff. h. t.*

* RI-

* RIVUS est *locus, per longitudinem depressus, quo aqua decurrit.* *L. 1. §. 2. ff. h. tit.* SPECUS sunt loca excavata in montibus, inter mœnia & caput fontis interjectis, per quæ aqua ducitur. Vitruv. *Archit. VIII, 7.* SEPTA sunt, quæ ad *incile* opponuntur aquæ derivandæ compellendæve ex flumine caussa. *L. 1. §. 4. ff. h. t.* Denique INCILE est locus, ad latus fluminis depressus, vel incisus. *L. 1. §. 5. ff. h. tit.* Menag. *Amæn. Jur. cap. XXXIX.*

TIT. XXII.

De fonte.

§. CCCXXXI.

QUemadmodum superiora interdicta ad aquæductus pertinent servitutem: ita sequentia hæc partim eos tuentur, qui de *aliquo fonte, lacu, puteo, piscina, hoc anno aqua nec vi, nec clam, nec precario usi sunt*: *L. 1. pr. §. 1. 2. ff. h. t.* partim, *qui fontem purgare, reficere, vel aquam coercere, ut ea uti possint, conantur.* *L. 1. §. 6. 7. 8. 9. ff. h. t.* Ex quo facile patet, hæc interdicta ad servitutes AQUÆ HAUSTUS, PECORISQUE AD AQUAM ADPULSUS comparata esse. *L. 1. §. 1. 2. ff. h. t.* Interdictu n *de fonte.*

TIT. XXIII.

De Cloacis.

§. CCCXXXII.

INterdicto *uti possidetis* nominatim Prætor exceperat CLOACAS, (§. CCCXIX, 2) Cloacæ quid & quodu- plices.

 quæ

quæ erant loca cava & subterranea, per quæ colluvies exonerabatur. *L.* 1. §. 4. *ff. h. tit.* Eæ erant vel PUBLICÆ stupendæ & antiquissimæ structuræ, vel PRIVATÆ, per quarum *illas* colluvies ex urbe; per *has* ex privatis prædiis defluit. Vid. *Antiqu. nostr. Rom, II, 3, 6.*

§. CCCXXXIII.

De iis Interdicta. De PRIVATIS itaque interdictum *prohibitorium* proposuerat Prætor, quo minus nobis cloacam, quæ ex cujusque ædibus in nostras pertinet, purgare reficere liceat, se vim fieri vetiturum, simulque damni infecti caveri jussurum. *L.* 1. *pr.* §. *sequ. ff. h. t.* DE PUBLICIS autem *restitutorium*: quod quis in cloaca publica factum, sive immissum habet, quo usus ejus deterior sit fiatve, se restitui jussurum. *L.* 1. §. 15. *seq. ff. h. t.*

TIT. XXIV.

Quod vi aut clam.

§. CCCXXXIV.

Interdictū quod vi aut clam. QUemadmodum si quis opus in solo alieno moliretur, adversus illum prodita est *novi operis nunciatio*; (§. XCIII.) Ita perfecto jam opere locus est interdicto QUOD VI AUT CLAM. (§. XCV, 2.) Edixerat enim Prætor: QUOD VI AUT CLAM* *factum est, qua de re agitur, id, quum experiundi potestas futura sit, se restitui jussurum. L.* 1. *pr. ff. h. t.*

* VI. factum dicitur, quod factum contra prohibitionem. *L.* 1. §. 5. *ff. h. t.* CLAM, qui celavit, nec denunciavit, & controver-

siam

ſiam timuit, vel timere debuit, ne melioris conditionis ſint ſtulti, quam periti *L.* 4. *ff. h. t.*

§. CCCXXXV.

Itaque hoc interdictum intra annum, ex quo opus fieri deſiit, *L.* 15. §. 3. 4. *ff. h. t.* datur domino, omnibuſque, quorum intereſt, opus non fieri. *L.* 11. §. 10. 14. *L.* 14. *L.* 16. *ff. h. t.* eorumque heredibus, *L.* 13. §. 5. *ff. h. t.* contra eum, qui vi vel clam, ſive per ſe ſive per alios, opus ſine juſta cauſſa fecerit, *L.* 5. §. 8. *eod.* nec non adverſus omnes operis poſſeſſores. *L.* 15. *pr. ff. h. t.* non etiam contra heredes, niſi quid ad eos pervenerit, *L.* 15. §. 3. *eod.* ut opus reſtituant præſtentque, quod intereſt, vel, ſi ipſi non fecerint, ut tolli patiantur. *L.* 15. §. 7. *L.* 16. §. 2. *ff. h. t.* Ejus deſcriptio.

§. CCCXXXVI.

Quum vero detur adverſus eum, qui ſine juſta cauſſa novum opus fecit; (§. CCCXXXV.) facile patet, ceſſare interdictum, 1) ſi quid incendii, *L.* 7. §. 4. *ff. h. t.* vel 2) agri colendi cauſſa factum ſit; *L.* 7. §. 7. *ff. h. t.* vel 3) ſine opere novum quid exſtet. *L. ult.* §. 3. *ff. h. t.* Quando ceſſet?

T I T. X X V.

De remiſſionibus.

§. CCCXXXVIII.

NUnciato novo opere abſtinendum eſſe diximus ab opere inchoato, donec REMISSIO fiat a Prætore, (§. C, 1.) quæ nihil aliud eſt, quam decretum Prætoris, quo, nunciationem non te- Remiſſio quid & de ea interdictū.

nere, declarat. Promiserat enim Prætor, *se, si jus prohibendi non sit, nunciationem missam facturum*, L. un. pr. §. seq. ff. h. t.

TIT. XXVI.

De precario.

§. CCCXXXVIII.

Precariũ quid?

SIngulare est interdictum *restitutorium* DE PRECARIO. Ita autem dicitur, quidquid precibus petenti conceditur tamdiu, quoad is, qui concessit patitur * *L.* 1. *pr. ff. h. t.* Ex quo fluunt axiomata: I. Precarium non esse contractum, sed genus liberalitatis. *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* II. Ei, qui precario possidet, nullum esse jus in re quæsitum. *L.* 1. §. 2. *ff. h. t.*

* Si enim diutius quis re aliena utitur invito domino, nascitur inde *precaria possessio*, quam æque ac violentam & clandestinam vitiosam esse supra notavimus. (§. CXCVIII.)

§. CCCXXXIX.

Quemodo differat a cõmodato & donatione.

Quum itaque precarium non sit contractus, sed genus liberalitatis; (§. CCCXXXVIII, 1.) consequens est, 1) ut a commodato differat, quod ad certum usum conceditur. *L.* 17. §. 3. *ff. L.* 3. *C. commod.* 2) Ut nullo minus dominium transferatur, siquidem tunc non esset precarium, sed donatio. *L.* 1. §. 2. *ff. h. t.* 3) Ut precario quis accipere possit rem alienam, ac

ac propriam oppignoratam. *L.* 4. §. 3. *L.* 6. §. 4. *L.* 11. *ff. h. t.*

§. CCCXL.

Quumque ei, qui precario possidet, nullum sit jus quæsitum; (§. CCCXXXVIII, 2.) sequitur, 1) ut rem semper teneatur restituere, *L.* 1. *pr. ff. h. t.* neque 2) concessio precarii ad heredes accipientis transeat. *L.* 12. §. 1. *ff. h. t.* quamvis 3) si heres possidere pergit, dominus rem illi de novo precario concessisse intelligatur. An jus aliquod tribuat?

§. CCCXLI.

Quum denique precarium non sit contractus; (§. CCCXXXVIII, 1.) nulla etiam prodita erat actio, qua revocari posset, *L.* 14. *ff. h. t.* nisi forte quis extra ordinem *præscriptis verbis* agere vellet. *L.* 2. §. 2. *L.* 19. §. 2. *ff. h. t.* Sed Prætor interdictum *restitutorium* proposuerat: *Quod precario ab illo habes, aut dolo malo fecisti, ut desineres habere, qua de re agitur, id illi restituas. L. 2. pr. ff. h. t.* Interdictum *de precario.*

§. CCCXLII.

Itaque hoc interdictum competit ei, qui precario petenti quid dedit, ejusve heredi, contra eum, qui precario habet, aut habere dolo malo desiit, ejusve heredem, (§. CCCXL, 2.) ad rem cum omni caussa restituendam, præstandumque dolum, & culpam latam. * *L.* 8. §. 3. 6. *ff. h. t.* Ejus descriptio.

* Quumque qui invito domino possidet diutius, vitiose possideat: §. CCCXXXVIII. *) ratio patet, cur post interdictum etiam culpa levissima, immo & casus præstari debeat. *L.* 8. §. 6. *ff. h. t.*

TIT. XXVII.

De Arboribus cadendis.

§. CCCXLIII.

Interdictum *de arborib. prædio urbano impendentibus.*

DE ARBORIBUS quoque CÆDENDIS duo prodita erant interdicta PROHIBITORIA. Quum enim primo sæpe vicinus arbores voluptatis caussa plantet, quæ, ædibus nostris impendentes, molestiam nobis adferre possent, Prætor edicto suo cavet, *ut qua arbor ex vicini ædibus in ædes nostras impendet, si per vicinum stet, quo minus eam adimat, tunc quo minus nobis eam arborem adimere nobisque habere liceat, se vim fieri vetiturum. L. 1. pr. ff. h. t.*

§. CCCXLIV.

De *arboribus impendentibus prædio rustico.*

Deinde quum legibus XII. tabularum cautum esset, ut, si arbor in vicini fundum impendeat, ea XV. pedibus altius sublucetur: *L. 1. §. 8. ff. h. t.* Jac. Gothofred. *Leg. XII. Tab. Tab. VIII.* eodem exemplo Prætor, ne umbra prædio nostro noceret, *L. 1. §. 8. ff. h. t.* edixerat, *ut qua arbor ex vicini agro in nostrum agrum impendet, * si per eum stet, quo minus pedes XV. a terra eam coerceat, tunc quo minus nobis ita coercere, lignaque nobis habere liceat, se vim fieri vetiturum. L. 1. §. 7. ff. h. t.*

* Quare multo magis ad adimendam arborem agi potest, si eam ventus e vicini fundo in nostrum inclinarit. *L. 2. ff. h. t.*

§. CCCXLV.

§. CCCXLV.

Sed, ubi jura Saxonica adhuc vigent, rami arboris, ad vicinum pertinentis, quatenus illi meo fundo imminent, fine interdicto fuccidi poſſunt. Jus prov. Sax. II, 52. Vveichb. *art.* 125. Carpz. *Part. III. Conſt. XXXII. Def.* 25. *n.* 5. Uſus hodiernus.

TIT. XXVIII.

De glande legenda.

§. CCCXLVI.

EX XII. Tabulis etiam erat, quod de GLANDE LEGENDA * Prætor edixerat. Quemadmodum enim illa cautum fuerat, ut, ſi glans in fundum vicini caduca ſit, eam domino legere jus eſſet: Plin. *Hiſt. Nat. XVI*, 5. ita Prætor promiſerat, *glandem, quæ ex vicini agro in noſtrum cadat, quo minus illi tertio quoque die legere auferre liceat ſe vim fieri vetiturum. L. un. pr. ff. h. t.* Interdictum *de glande legenda*.

* *Glandis* adpellatione omnes fructus contineri, quemadmodum & Græcis omnes arborum ſpecies ἀκρόδρυα dici ſoleant, obſervavit Cajus, *L.* 236. §. 1. *ff. de verb. ſignif.* (ubi jungendus V. C. Jo. Goeddei. *Commentarius*) *& L. un.* §. 1. *ff. h. t.*

§. CCCXLVII.

Hodie, quum de arboris dominio fere non ex radice, ſed ex ramis judicari ſoleat, (§. CLXXIX.*) fructus, in allerium fundum procidétes, fere ad fundi dominum pertinent. Quin & omnes ſibi quiſque recte vindicat, Ejus uſus.

qui ex ramis, fundo suo imminentibus, pendent. De Saxonia id testatur Carpz. *Part. III. Const. XXXII. Def. 25. n. 4.* de terris Brunsvicensibus Hann. *ad Vvessemb. ff. h. t.* Add. Schilt. *Exerc. XXXII, 35.*

TIT. XXIX.

De Homine libero exhibendo.

§. CCCXLVIII.

Interdictum de libero homine exhibendo.

INterdicto de HOMINE LIBERO EXHIBENDO cautum est, *ut quem quis liberum dolo malo retinet, eum exhibeat. L. 1. pr. ff. h. t.* Est vero hoc interdictum *exhibitorium* quod cuivis ex populo datur, *L. 1. §. 1. L. 3. §. 9. ff. h. t.* contra eum, qui dolo malo, non qui ex justa caussa liberum hominem possidet, *L. 3. §. 2. seq. L. 4. pr. ff. h. t.* ad liberum istum hominem exhibendum, vel litis æstimationem toties, quoties agitur, usque dum exhibeatur, præstandam. *L. 3. §. 8. 13. ff. h. t.* Exemplum elegans habet Schilter. *Exert. III, 23.*

TIT. XXX.

De liberis exhibendis, item ducendis.

§. CCCXLIX.

Interdicta de liberis exhibendis & ducendis.

SImilia erant interdicta de LIBERIS EXHIBENDIS & DUCENDIS: quorum alterum *exhibitorium* eos, *qui in mea potestate sunt, si ii apud alium sint,* * *dolove ejus malo factum sit, quo minus apud*

eum

cum essent, *exhiberi* jubet: *L. 1. pr. ff. h. t.* alterum *prohibitorium* nobis, liberos in potestate nostra constitutos *ducere volentibus*, *vim fieri vetat*. *L. 3. pr. ff. h. t.*

* Ex nulla aut injusta caussa. Unde facile patet, 1) cur hoc interdictum non detur contra matrem, liberos ex justa caussa apud se retinentem. *L. 1. §. 2. 3. L. 3. §. 5. ff. h. tit.* 2) Cur nec pater hoc interdicto filiam a marito abducere, & bene concordans matrimonium turbare possit. *L. 1. §. 5. ff. h. tit.* 3) Cur contra maritus de exhibenda ducendaque uxore agere possit, quam pater viro invito domi suæ retinet. *L. 2. ff. L. ult. C. h. t.*

TIT. XXXI.

Utrubi.

§. CCCL.

INterdictum UTRUBI est *retinendæ possessionis* & ab interdicto UTI POSSIDETIS (§. CCCXIX. *seq.*) non differt, * nisi objecto, siquidem interdictum *uti possidetis* de rebus soli seu immobilibus; interdictum *utrubi* de rebus mobilibus datur. *L. un. §. 1. ff. h. t. §. 4. Inst. de interdict.* Interdictum *utrubi.*

* Olim tamen & in modo possidendi erat discrimen. Nam interdicto *uti possidetis* vincebat, qui tempore litis contestatæ (§. CCCXXI.) nec vi, nec clam, nec precario possidebat: interdicto *utrubi*, qui majore parte anni nec vi, nec clam, nec precario

possederat. *L. un.* §. 1. *ff. h. t.* Paull. *Rec. Sant. V,* 6, 1. Quia interdictum *utrubi* olim etiam recuperandæ possessionis fuisse ex *L.* 2. §. 5. 12. *ff. ad exhib.* & Petron. *Satyric. cap. XIII.* acute colligit Cl. A. Pagenstecher. *Admonit. ad Pand. Part. VI,* §. 260.

TIT. XXXII.

De migrando.

§. CCCLI.

Interdictum *de migrando.* QUum aliquando contingeret, ut locator prædii urbani inquilini, migrare volentis, res retineret: Prætor interdictum DE MIGRANDO proposuerat, quod datur inquilino, soluta pensione migrare volenti, ejusve heredi, *L.* 1. §. 6. *ff. h. t.* adversus locatorem, ejusve heredem, invecta & illata retinentem, ad id, ut illa abducere liceat. *L.* 1. *pr.* §. *seq. ff. h. t.*

TIT. XXXIII.

De Salviano interdicto.

§. CCCLII.

Salvianum. INterdictum SALVIANUM an Salvio Julio inventum adpellatumque sit, incertum est. Vid. V. A. Corn. van-Bynkersh. *Obs.* 1, 24. Est autem interdictum *adipiscendæ possessionis*, quo locator prædii rustici persequitur possessionem rerum coloni, pro mercede fundi oppignoratarum. *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* §. 3. *Inst. de interdict.*

§. CCCLIII.

§. CCCLIII.

Differt ergo hoc interdictum ab actione *Serviana*, qua non possessionem, sed jus persequimur. Hinc in actione *Serviana* probandum, rem tempore factæ oppignorationis in dominio debitoris, & legitimæ oppignoratam fuisse: In *hoc interdicto* sufficit, illationem & oppignorationem probari. *L.* 1. *ff. h. t.* 2) Actio *Serviana* adversus quemcumque possessorem; interdictum *Salvianum* tantum adversus debitorem seu colonum datur. * *L.* 1. *C. h. t.* Ejus discrimen ab actione Serviana.

* Turbat hic *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* quam vulgo ita conciliant *Legi* 1. *C. h. tit.* quod interdictum Salvianum *directum* detur adversus colonum *utile* adversus quemcumque possessorem. Sed sane *d. L.* 1. §. 1. non agit de utili interdicto, sed de directo: nec ibi de tertio possessore quidquam legimus. Quæstio est, si colonus res in fundum duorum intulerit, easque utrique vel in solidum vel pro partibus oppignorarit, viri competat hæc actio? Respondet Julianus: *Si in solidum utrique obligatæ: singuli adversus* EXTRANEUM *Salviano interdicto recte experientur: inter* IPSOS *vero* (locatores) *si reddatur hoc interdictum, possidentis conditio melior erit. At si id actum fuerit, ut pro partibus res obligaretur, vilis actio & adversus* EXTRANEOS *& inter* IPSOS (locatores vel creditores) *dari debebit, per quam dimidias partes possessionis singuli adprehendant.* Hic sane extranei non opponuntur debitori, qui intulit & oppignoravit, ut intelligi possint tertii possessores, sed creditoribus vel loca-

locatoribus inter se agentibus, adeoque æque commode ipsi debitores intelliguntur,

§. CCCLIV.

Interdictũ Salvianum vel directum vel utile. In eo vero conveniunt actio *Serviana* & interdictum SALVIANUM, quod quemadmodum *illa* in *veram* & *quasi Servianam* dividitur; ita & *hoc* interdictum vel DIRECTUM vel UTILE fit, quorum *illud* datur locatori adversus colonum; (§. CCCLII.) *hoc* omni creditori hypothecario adversus debitorem ad possessionem pignoris adipiscendam. Unde hoc *utile* interdictum QUASI SALVIANUM adpellari solet.

LIBER XLIV.

T. I T. I.

De exceptionis præscriptionibus & præjudiciis.

§. CCCLV.

Exceptio quid? EXplicatur hoc libro materia de EXCEPTIONIBUS, & generatim etiam DE OBLIGATIONIBUS & ACTIONIBUS agitur. EXCEPTIO sensu juris Romani non est omnis allegatio rei, qua actio etiam ipso jure tollitur: * sed est defensio rei, qua actio, jure stricto competens, æquitatis ratione excluditur. *L. 2. pr. ff. pr. Inst. L. 10. C. h. t.*

* Re-

* Receptum tamen in foro, ut, quidquid actori opponitur, exceptionis nomine veniat, quamvis jus actoris ipso jure sublatum dicamus. Unde exceptiones solutionis, compensationis, quæ a prudentibus *exceptiones facti* adpellari solent, & distingui ab *exceptionibus juris*, quas in hoc paragrapho definivimus.

§. CCCLVI.

Quid præscriptio & præjudicium?

Exceptionum harum quædam speciale nomen sortiuntur. Si enim extra caussam petuntur a loci, temporis aliisque circumstantiis vocantur PRÆSCRIPTIONES; * quales sunt *præscriptio fori*, *L. ult. C. h. t. præscriptio moratoria*, *L. 2. C. de prec. imp. off. præscriptiones temporales tit. ff. de div. & temp. præscr.* Sin actionem excludunt eo nomine, quod per eam præjudicium fiat quæstioni de re majoris momenti; PRÆJUDICIA adpellantur. *L. 16. L. 18. L. 21. ff. h. t.* Coras. *Miscell. II, 5.*

* Græcis παραγραφαί, quasi παρὰ τὴν γραφήν, extra actionem ex aliis circumstantiis natæ Bachov. *ad rubr. Inst. de usucap. & long. temp. præscript.* Itaque præscriptio, strictius accepta, (nam aliquando exceptionem omnem denotat, *L. 11. L. pen. L. 14. ff. h. tit. L. ult. ff. de susp. tut. L. 3. §. 1. ff. de prævaric.*) actionem directo non adgreditur, sed aliam illi circumstantiam extra caussam opponit. Unde jam non obscurum est, quid sibi velit Tertullianus scripto libello *de præscriptione adversus hæreticos*. Non enim eo hæreticorum doctrinas directo

cto oppugnat, sed eos nova & ab apostolicorum virorum doctrinis diversa tradere ostendit.

§. CCCLVII.

Exceptiones civiles prætoriç, perpetuæ, temporales.

Ceterum *exceptiones*, quæ *ex legibus*, *SCis*, *Principum placitis* nascuntur, CIVILES; quæ *edicto pratorio* originem debent, PRÆTORIÆ adpellantur. §. 7. *Inst. h. t.* Deinde, quum vel agentibus in *perpetuum* obstent, & actionem adeo perimant, vel *ad tempus* duntaxat noceant: illæ PEREMTORIÆ vel PERPETUÆ; hæ DILATORIÆ vel TEMPORALES dicuntur. * *L.* 3. §. 8. 9. 10. *Inst. h. t.*

* Alio sensu *perpetuæ* vocantur, quæ nulla temporis præscriptione excluduntur; *temporales*, quæ certi temporis lapsu exstinguuntur. Harum paucissimæ sunt, puta pacti de non petendo post certum tempus, querelæ inofficiosi, *L.* 8. §. 13. *ff. de inoff. test.* non numeratæ pecuniæ & dotis, *L.* 14. *C. de non num. pec.* §. *un. Inst. de litt. obl.* restitutionis in integrum. *L.* 3. *ff. h. t.* Ordinarie exceptiones oportet esse *perpetuas*, quia actoris in arbitrio est, agere, quandocumque velit, non autem rei, quando conveniatur. *L.* 5. §. *ult. ff. de dol. mal. & met. except.*

§. CCCLVIII.

In rem & personam.

Denique quum exceptio vel *rei* vel *personæ* cohæreat: illa vocatur exceptio IN REM vel REALIS, & hinc & heredibus & fidejussoribus prodest, veluti rei judicatæ, SCi Macedoniani; hæc in PERSONAM

NAM vel PERSONALIS, quæ nec heredibus nec fidejussoribus prodest; veluti exceptio pacti personalis, beneficii competentiæ. * *L. 7. pr.* §. 1. *L. 19. ff. h. t.*

* Quia itaque exceptio minorennitatis in se personæ cohæret, & tamen etiam heredibus prodest, (P. I. §. DI, 3.) *L.* 18. §. *ult. L. 19. ff. de min. L. un. C. si adv. dot.* mixta vocari potest.

§. CCCLIX.

Quando quidem ergo exceptiones DILATORIÆ litem differunt; (§. CCCLVII.) consequens est, 1) ut opponendæ sint ante litis contestationem. *L. pen. & ult. C. h. t.* Ut tamen 2) & post litem contestatam locus sit exceptionibus dilatoriis, de novo emergentibus. *L.* 4. *ff. h. t.* 3) Ut quæ judicium reddunt nullum, semper, immo & post sententiam opponi possint, veluti exceptio incompetentis judicis. *L. ult. C. si a non comp. jud. L.*24. *C. de procur.* quali privilegio 4) etiam exceptiones competentiæ & cedendarum actionum munitæ sunt. *L.* 41. *ff. de re jud. L.* 41. §. 1. *ff. de fidejuss.* Quando opponendæ dilatoriæ.

§. CCCLX.

Quumque PEREMTORIÆ litem perimant; (§. CCCLVII.) facile patet, 5) exceptiones *peremtorias* in bonæ fidei judiciis quandocumque proponi posse, in stricti juris caussis ante litis contestationem proponendas, post eam autem probandas esse. *L. 8. C. h. t. L. 9. C. de præscr. long. temp.* 6) Ex- Quando peremtoriæ?

ceptio-

ceptiones litis impressum impedientes, & ante litis contestationem allegari probarique posse, modo jure hodierno in continenti probentur. 7) exceptiones peremtorias etiam post sententiam locum invenire, e. g. exceptionem SC. Vellejani, Macedoniani. *L. 12. ff. ad SC. Macedon.*

§. CCCLXI.

Quid replicatio, duplicatio &c.

Si pluribus allegationibus opus est, actor rei exceptioni REPLICATIONEM, reus huic DUPLICATIONEM, actor huic TRIPLICATIONEM, reus denique huic QUADRUPLICATIONEM opponit. §. 2. *Inst. de replic.* Quotcumque vero allegationes concedant leges & judices: semper tamen reo ultima allegatio competit.

T I T. II.

De exceptione rei judicata.

§. CCCLXII.

Exceptionis rei judicatæ descriptio.

INter exceptiones *peremptorias* in rem haud postrema est exceptio REI JUDICATÆ. Quum enim sententia, ubi in rem judicatam transiit, pro veritate habeatur; (§. CCXXXVII, 6) consequens est, ut rescindi non possit, (§. CCXLII, 2.) adeoque ei, qui semel absolutus est, ejusque successori, & fidejussoribus (§. CCCLVIII.) hæc exceptio competat adversus eum, qui eamdem rem iterum in judicium deducit, & ex eadem caussa instituit actionem.

§. CCCLXIII.

Ejus requisita.

Ex quo per se patet, tunc demum esse huic

huic exceptioni locum, si 1) agitur de eadem re, qualis etiam habetur, si qui in petitione totius succubuit, partem jam vindicare velit, contra *L. 7. pr.* §. 4. 5. *L. 3. ff. h. t.* 2) ex eadem caussa; *L. 25. pr. ff. h. t.* 3) inter easdem personas, * *L. 1. L. 3. ff. h. t.* pro quibus etiam habentur res ejusque successiones, universales ac singulares, *L. 11.* §. 3. *ff. h. t.* dominus & procurator, tutor & pupillus, pater & filius. *L. 11.* §. 7. 8. *ff. hoc tit.*

* Res enim inter alios acta aliis haud facit præjudicium, nisi quod in liberali caussa id nocet ei, de cujus statu judicatum, si legitimus contradictor adfuerit. *L. 25. ff. de statu hom.*

T I T. III.

De diversis temporalibus præscriptionibus, & de accessionibus possessionum.

§. CCCLXIV.

INter exceptiones peremtorias etiam sunt PRÆSCRIPTIONES TEMPORALES, (§. CCCLVI.) quibus actor, elapso tempore lege finito actionem instituens, * repellitur. *L. 45. ff. de adm. & peric. tut.* Sunt vero actiones vel PERPETUÆ, quæ triginta annos, vel saltim ad longum tempus durant, vel TEMPORALES, quæ citius exspirant. (*Inst.* §. MCCLXIV.) *Præscriptio temporalis quid?*

* Unde facile patet, 1) actione nondum nata cum

cum effectu, etiam præscriptionem non currere. *L. ult.* §. 2. *ff. de annal. exc. L.* 9. §. 2. *ff. de pign. act.* nec 2) prodesse reo præscriptionem interpellatione interruptam. *L.* 8. §. *ult. C. de præscr. trig. ann.* nec 3) tempus in actionibus temporalibus elapsum credi, si ultimus dies cœptus sit, *L.* 6. *ff. de obl. & act.* secus ac in usucapione rerum. (§. CCXIX. *)

§. CCCLXV.

Regula I. de actionibus in rem. Nimirum, quum actiones *in rem* nascantur ex *jure in re*; (*Inst.* §. MCXXVII. *seq.*) de iis merito obtinet regula. I. *Actiones in rem tamdiu durant: quamdiu ipsum jus in re*, id est, de rebus mobilibus triennio; de immobilibus X. annis inter præsentes, XX. inter absentes. (§. CCXIX.) *pr. Inst. de usuc. L. ult. C. de præscr. long. temp.*

§. CCCLXVI.

Regulæ primæ ampliatio & limitatio. Eandem naturam ex actionibus *personalibus* in rem scriptis servat actio QUOD METUS CAUSSA, quatenus non in quadruplum, sed in simplum agimus. *L.* 3. *C. de his, quæ vi met. causs.* non autem actiones, quæ mixtam caussam habent, veluti *hereditatis petitio, familiæ erciscundæ, communi dividundo, & finium regundorum*, quæ durant XXX. annis; (P. II. §. CCXIV, 5. §. CCXXIV, 4.) nec *actio hypothecaria*, nisi quatenus adversus tertium b. f. possessorem agitur. Quod si enim cum tertio malæ fidei possessore agitur, triginta; sin cum ipso debitore, quadraginta annorum præscriptio requiritur. *L.* 1. 2. *C. si adv. cred. L.* 7. *pr. C. de præscript. XXX. ann.*

§. CCCLXVII.

§. CCCLXVII.

Quumque actiones *in perſonam* ſint vel rei *perſequutoriæ*, vel *pœnales*, vel *mixtæ*; de prioribus recepta regula: II. *Actiones perſonales rei perſequutoriæ tam prætoriæ, quam civiles, ſunt perpetuæ*. *L. 3. L. 7. C. de præſcr. XXX. vel XL. ann.* Exceptæ tamen ſunt actiones, quibus ſervitutem promiſſam petimus, quæ reales imitantur; (§. CCCLXV.) *L. pen. C. de uſufr. & L. 13. C. de ſerv.* & actiones eccleſiarum, quadraginta annos durantes. *Nov. CXXXI. cap. 6.* Regula II. de actionibus rei perſequutoriis.

§. CCCLXVIII.

Inter actiones rei perſequutorias quædam etiam ſunt *reſciſſoriæ*: de quibus addimus regulam III. *Actiones honorariæ, quæ ad reſciſſionem actus tendunt, ſunt temporales*. Hinc actio *redhibitoria* durat LX. dies, ſi venditor non caveat, vel de ornamentis reſtituendis, jumentisve eo nomine redhibendis agatur, *L. 28. L. 38. pr. ff. de ædil. edict.* alias ſex menſes (P. IV. §. LXV, 2.) *L. 19. §. ult. L. 55. ff. de ædilit. edict.* Actio *quanti minoris* priore caſu ſex menſes, alias annum utilem. * *L. 19. §. ult. L. 28. L. 38. pr. eod.* Regula III. de actionibus reſciſſoriis.

* Eodem annuo ſpatio & reliquis actionibus reſciſſoriis præſcribitur. *pr. Inſt. de perp. & temp. act. L. 35. ff. de obl. & act.* quadrienнio reſtitutionibus in integrum, (P. I. §. CDLXIV, 4.) *L. ult. C. de temp. in int. reſtit.* quinquennio querelæ inofficioſi. (P. II. §. LVII, 4.) *L. 8. §. ult. ff. & L. 34. C. de inoff. teſt.*

§. CCCLXIX.

§. CCCLXIX.

Regula IV. de pœnalibus.

Ad actiones *personales pœnales* pertinet regula IV. *Actiones pœnales civiles ex delictis privatis sunt perpetua: Pratoria contra & populares annales*. Exceptæ sunt actiones furti manifesti, furti adversus nautas, depositi miserabilis, servi corrupti, de effusis, & dejectis, (modo non de occiso homine libero agatur,) quæ quamvis Prætoriæ, tamen perpetuæ sunt, (*Inst.* §. MCCLXXI.) & actione doli quæ biennalis est, (P.I.§.CDLXIV, 4.) & ne quidem litis contestatione perpetuatur. *L. ult. C. de dol. mal.*

§. CCCLXX.

Regula V. de publicis accusat.

Denique de *publicis accusationibus* notanda regula V. *Accusationes criminales ordinarii vicennales sunt, nisi crimen sit permanens*. *L.* 12. *C. ad L. Cornel. de fals. L.* 4. *C. de apost.* Excepta sunt crimina adulterii, *L.* 29. §. 5. *seq. ff. ad L. Jul. de adult.* peculatus, *L.* 7. *ff. ad L. Jul. pecul.* & ex SCto Silaniano, quibus quinquennio præscribitur. *L.* 13. *ff. ad SC. Silan.*

§. CCCLXXI.

Regula VI de interdictis.

Denique de *interdictis* fere valet regula VI. *Interdicta, qua dantur simul ad omne, quod interest, anno; qua rem pure persequuntur, XXX. annis exspirant. L.* 1. *pr. ff. de vi & vi arm.*

§. CCCLXXII.

Tempora præscriptionis extraordinaria.

Sunt & *extraordinaria tempora* præscriptionum, quæ ad certam regulam referri nequeunt. Sic 1) juri glandem legendi in vicini agro *triduo* præscribitur. (§. CCCLXVI.)

2) In-

2) Intra *decendium* adpellandum *Nov. XXIII. cap.* 1. 3) Intra *XX. dies* a libello oblato judex recuſandus, *Auth. offeratur C. de lit. cont. Auth. conſequenter C. de ſent. & interloq.* 4) Intra *XXX. dies* petendi apoſtoli, *L.* 24. *C. de adpell.* & opponenda exceptio non num. pec. apochis. (*Inſt.* §. DCCCXCII.) *L.* 14. §. 2. *C. de non num. pec.* 5) Intra L. *dies* excuſare ſe debet tutor. (P. IV. §. CCCLXIII, 4.) *L.* 38. *ff. de excuſ.* 6) Intra *C. dies* petenda ab extraneis bonorum poſſeſſio. (*Inſt.* §. DCCXXVI.) §. 4. *Inſt. de bon. poſſ.* 7) Intra *biennium* chirographo opponenda exceptio N. N. P. *L.* 14. *C. de non num. pec.* & inſtituenda actio doli. (P. I. §. CDLXXXIX.) 8) Actio, qua, quod alea amiſſum, repetitur, non niſi L. *annorum* præſcriptione excluditur. *L. ult. C. de aleator.*

§. CCCLXXIII.

Quid ſit acceſſio poſſeſſionis, & quibus ea caſibus locum habeat: jam ſupra monuimus. (§. CCXX, 1) Ibidem etiam diximus jure Sax. & aliarum gentium in mobilibus anni & diei; in immobilibus 30. annorum anni & diei uſucapionem obtinere; (§. CXXIV.) Quod tempus etiam in præſcriptione actionum obſervatur. Carpz. *Part. II. Conſt. III. def. III, IV.* Denique quemadmodum mores ex principiis juris canonici in uſucapione requirunt bonam fidem continuam; (§. CCXVI.*) ita & bonam fidem in temporalibus præſcriptionibus exigunt, quum eam non exigat jus Romanum. *L.* 1. *C. de ann. except.* Uſus hodiernus.

TIT.

TIT. IV.

De doli mali & metus exceptione.

§. CCCLXXIV.

Exceptio doli mali specialis.

INter exceptiones *peremtorias* porro celebrantur exceptiones DOLI MALI, & METUS. Quum enim non omnis dolus negotium nullum redderet; (P.I.§.CDLXXXVI) Prætor edicto suo non modo actionem, verum etiam exceptionem DOLI MALI promiserat dolo ita læsis, ut locus esset restitutioni in integrum, (P. I. §.CDLXXXIX.) eorumque heredibus & fidejussoribus, *L.7.* §. 1. *ff. de except.* adversus eos, a quibus circumventi sunt, eorumque successores, ex caussa lucrativa, *L.* 4. §. 29. *ff. h. t.* modo sint doli capaces, *L.* 4. §. 26. *ff. h. t.* neque iis debeatur reverentia, (§. XLIII. 3.) *L.* 4. §. 16. ad elidendam actoris intentionem. *

* Adeo ut ne doli quidem replicatione elidatur: quia in pari caussa melior est conditio possidentis. (§. CCVII, 2.) *L.* 4 §. 13. *ff. h. t.*

§. CCCLXXV.

Generalis.

Et hæc quidem est exceptio doli *specialis*. *Generalis* autem *doli mali* exceptio locum habet, quotiescumque æquitas obstat actori. *L.* 12. *ff. h. t.* Quare hæc exceptio est veluti genus, sub quo omnes reliquæ exceptiones comprehenduntur. *L.* 4. §. 5. *ff. h. t.*

§. CCCLXXVI.

Exceptio metus.

Exceptionem QUOD METUS CAUSSA (P.I.§.CDLXX.) similiter dat Prætor iis, qui

qui metu coacti promiserunt, eorumque heredibus, & omnibus, quorum intereſt. *L.* 14. §.6. *ff. quod met. cauſſ. L.* 4. §. 33. *ff. h. t.* contra omnes, qui ex negotio geſto agunt, quamvis vim non intulerint, *d. L.* 4. §. 33. ad elidendam actionem. *

* Hic tamen locus eſt replicationi metus, quia, qui ſe defendit adverſus vim inferentem, vim inferre non videtur. (§. CCIX, 9.) *L.* 12. §. 1. *ff. quod met. cauſſ.*

T I T. V.

Quarum rerum actio non datur.

§. CCCLXXVII.

Eam, quæ ſequitur, exceptionem doctores vocant exceptionem NON COMPETENTIS ACTIONIS. Caſus autem, quibus actio non competit, tres præcipue hic referuntur. I.) Si quis, deferente actore, juravit, ſe nihil debere. §. 4. *Inſt. de except. L.* 1. §. 2. *ff. h. t.* II.) Si quis onerandæ libertatis cauſſa aliquid promiſit. *L.* 1. §. 5. *ſeq. ff. h. t.* III.) Si evictionis nomine agitur ob rem in aleæ luſu perditam. *L.* 2. §. 1. *ff. h. t.* Exceptio non competentis actionis.

T I T. VI.

De litigioſis.

§. CCCLXXVIII.

RES LITIGIOSÆ ſunt, de quibus lis, vel actio in rem, mota in judicio, & Res litigioſa quid?

tunc sufficit, modo libellus judici oblatus sit, quamvis nondum sit facta litis contestatio, *Nov. CXII. Cap.* 1. quæ tamen jure vetere necessario requirebatur, *L.* 1. §. 1. *ff. L.* 2. *C. h. t.* & etiamnum requiritur, si *actio personalis* fieri debeat litigiosa. Franzk. *Resol. I,* 11.

§. CCCLXXIX.

Exceptio litigiosi. Quum itaque res litigiosæ alienari non possint; (P. III. §. CCLVIII, 1. 1.) non modo lis peragenda erat alienanti, *L.* 2. *C. h. t.* nec tantum, qui scientes alienabant, vel sibi comparabant, incidebant in pœnam fiscalem: *L. ult. C. h. t.* verum etiam possessori rei litigiosæ alienatæ dabatur EXCEPTIO LITIGIOSI adversus eum, qui rem lite pendente comparavit, & inde eam petit, ad excludendam ejus actionem. *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.*

T I T. VII.

De obligationibus & actionibus.

§. CCCLXXX.

Quid obligatio? EXceptionibus digestores subjecerunt doctrinam generalem de OBLIGATIONIBUS & ACTIONIBUS. Et OBLIGATIO quidem generatim accepta est juris vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus rei solvendæ, id est, faciendæ, vel præstandæ. *L.* 3. *pr. L.* 51. *ff. h. t.*

§. CCCLXXXI.

Ejus divisio prima. Omnis ergo illa necessitas alicujus rei solven-

vendæ *a lege* imponitur, (alias non esset vinculum juris,) (§. CCCLXXX.) & quidem vel sola *naturali*, sed cui jus civile non adsistit, * vel a solo *jure civili*, quod tamen Prætor, æquitate motus, excludit exceptione, vel ab *æquitate naturali* & *jure civili* simul. Unde primi generis obligationes MERE NATURALES; *L. 95. §. 4. ff. de solut.* secundi MERE CIVILES, *L. 3. §. 1. ff. de pec. const. L. 112. ff. de reg. jur.* tertii MIXTÆ adpellantur. *pr. Inst. de obl.*

* Eatenus ut actio inde nulla nascatur. Ceterum quædam obligationes mere naturales *effecta alia* habent, veluti 1) quod pariunt exceptionem, *L. 7. §. 4. ff. de pact.* 2) quod compensationem admittunt, *L. 6. ff. de compens.* 3) quod constitui possunt, *L. 1. §. pen. ff. de pec. const.* itemque 4) novari. *L. 1. pr. ff. de novat.* 5) Quod iis recte accedunt fidejussores & pignora. *§. 1. Inst. de Fidejc. L. 5. ff. de pig.* Quod 6) ea soluta conductione indebiti repeti non possunt. *L. 10. ff. h. t. L. 26. §. 12. ff. de cond. indeb.* Quædam tamen obligationes mere naturales *ne hæc quidem effecta* habent, sed a jure civili plane reprobantur, v. g. obligatio mulieris contra SC. Vellejanum. *L. 16. §. 1. ff. ad SC. Vell.* Unde non incommode a quibusdam obligatio mere naturalis in EFFICACEM & INEFFICACEM dividitur.

§. CCCLXXXII.

Quum porro obligationes MIXTÆ jure civili sustineantur; (§. CCCLXXXI.) iis vel *lex* adsistere debet, vel *Prætor*, adeoque Secunda.

obligationes vel CIVILES, vel PRÆTORIÆ sunt, quales hipotheca & constitutum. (P. I. §. CCCLV.*)

§. CCCLXXXIII.

Tertia & quarta. Quamvis vero omnis necessitas alicujus rei solvendæ præstandæque *ex lege* nascatur; (§.CCCLXXXI.) In eo tamen est differentia, quod quædam obligationes IMMEDIATE ex sola æquitate vel lege nascuntur: quædam MEDIATE, accedente facto quodam obligatorio. Quumque factum hoc obligatorium sit vel *licitum*, vel *illicitum*: obligatio ex illo nata CONVENTIO; ex hoc DELICTUM vel MALEFICIUM adpellatur. *

* *Conventionum* divisiones supra *Lib. II. tit. XIV.* tradidimus. De maleficiorum vel delictorum generibus infra *Lib. XLVII. tit. I.* differemus. Obligationes *ex variis caussarum figuris L. 1. pr. ff. h. t.* commodissime ad has species referuntur. Unde non magis his opus est in jurisprudentia, quam in physica *qualitatibus occultis*.

§. CCCLXXXIV.

Actiones quid? Sequuntur ACTIONES, quæ *latius* acceptæ, ut & accusationes, & extraordinarias cognitiones comprehendant, sunt media jus quodcumque in judicio persequendi: *L. 37. L. 178. §. 2. ff. de verb. signif. L. un. C. quando civ. act. crim.* At strictius sumtæ sunt media in jure persequendi, quod nobis ex jure in re vel ad rem restituendum,

præ-

præstandumque est. *L.* 178. §. *ult. L.*108. *ff. de verb. signif.*

§. CCCLXXXV.

Quum itaque actionibus persequamur, quod nobis vel ex *jure in re*, vel ex *jure ad rem* restituendum præstandumve est; (§. CCCLXXXIV.) consequens est, ut actiones I. dividantur in REALES, quæ ex jure in re; & PERSONALES, quæ ex jure ad rem, vel obligatione descendunt. Nec incommode dixeris, quasdam esse MIXTAS, quæ partim ex jure in re, partim ex jure ad rem nascuntur. **Divisio illarum prima.**

§. CCCLXXXVI.

Quumque illud jus in re & ad rem, vel ex jure *civili*, vel ex *honorario* proficiscatur: facile patet, actiones II. in CIVILES & PRÆTORIAS recte dividi. *L.* 25. §. 2. *ff. h. t.* §. 3. *Inst. de act.* **Secunda.**

§. CCCLXXXVII.

Quia etiam actionibus persequimur, quod nobis restituendum præstandumve est; (§. CCCLXXXIV.) non potuit non inde nasci divisio actionum III. in REI PERSEQUUTORIAS, POENALES & MIXTAS. §. 16. *Inst. h. t.* Et quum rei persequutoriis rem; poenalibus poenam pecuniariam persequamur, ea vero jure nostro vel in duplo, vel in triplo, vel in quadruplo consistat: IV. actiones dividuntur in eas, quæ in SIMPLUM, DUPLUM, TRIPLUM, QUADRUPLUM conceptæ sunt, §. 21. *Inst. de action.* **Tertia & quarta.**

§. CCCLXXXVIII.

Quinta. Quumque in quibusdam actionibus liberior esset judicis potestas ex bono & æquo æstimandi, quod alterum alteri præstare oporteret: in quibusdam judex formulæ adstrictus esset: in aliis denique ob contumaciam reum, rem ejusve æstimationem restituere nolentem, in majus condemnare posset: V. primi generis actiones BONÆ FIDEI, secundi STRICTI JURIS; tertii ARBITRARIÆ adpellantur, * §. 28. *Inst. h. t. L. 99. ff. de verb. oblig.* §. 31. *Inst. hoc tit.*

* Catalogum actionum BONÆ FIDEI habes in §. 28. *Inst. de act. emti venditi, locati conducti* (adeoque etiam emphyteuticaria) *negotiorum gestorum*, cujus generis etiam est funeraria, *mandati*, *depositi*, *pro socio*, *tutelæ*, *commodati*, *pignoratitia*, *familiæ erciscundæ*, *communi dividundo*, *præscriptis verbis æstimatoria*, *& ex permutatione*, *petitio hereditatis & actio ex stipulatu de dote*. §. 29. *Inst. eod.* ARBITRARIÆ actiones sunt *Publiciana*, *Serviana & hypothecaria*, *quod metus caussa*, *de eo*, *quod certo loco*, *ad exhibendum*, *finium regundorum*, *Faviana*, *Calvisiana*: *redhibitoria*, *& actiones in rem*, præter hereditatis petitionem. Reliquæ ergo STRICTI JURIS sunt.

§. CCCLXXXIX.

Sexta. Porro VI. quibusdam actionibus SOLIDUM, quibusdam MINUS QUAM SOLIDUM

LIDUM consequimur. §. 36. *Inst. de act.* *Illud* est ordinarium; *hoc* extra ordinem contingit, vel quia agitur peculiotenus, (P.III. §. CLXXXVI.) vel quia compensatio summam minuit, (P.III. §.CCIX, 3.) vel quia reo competentiæ beneficium a lege indulgetur. (§. CCXLIV. **) §. 36. *seq. Inst. de act.*

§. CCCXC.

Ratione temporis VII. quædam actiones sunt PERPETUÆ, quædam TEMPORALES, de quibus jam paullo ante dictum. (§. CCCLXIV.) Quumque & actiones in bonis sint: non mirum sane est, VIII. alias dari & HEREDIBUS *& adversus heredes*; alias HEREDIBUS, *sed non adversus heredes*; alias NEC HEREDIBUS, *nec adversus heredes* competere. * §. 1. *Inst. de perp. & temp. act.* Septima & octava.

* Hinc notanda axiomata: I. Actiones *rei persequutoriæ* & heredibus dantur, & adversus heredes. *L.* 48. *ff. h. tit. L.* 157. §. 2. *ff. de reg. jur.* II. Actiones *pœnales* dantur heredibus, III. non autem, quæ vindictam persequuntur. §. 1. *Inst. de perp. & temp. act.* IV. Actiones *ad vindictam* comparatæ non dantur adversus heredes, *d.* §. 1. *eod.* nec V. *privatæ pœnales*, nisi vel a principalibus personis contestatæ sint, §. 1. *Inst. eod. L.* 26. *L.* 58. *ff. h. tit.* vel aliquid ex delicto ad heredes pervenerit. *L. un. C. ex delict. defunct. in quant. ten. her.* Dissentit hic clarissimus Duirsema *Conjectural. jur. civ. I,* 7. *pag.* 110. *sequ.* VI. *Persequutiones publicæ* omnes morte rei perimuntur. *L.* 3. *ff. h. t.*

§. CCCXCI.

Nona. Denique IX. actiones, in quibus uterque actoris vice fungi posset, DUPLICES; in quibus necessario ab initio alter actor, alter reus est, SIMPLICES adpellantur. §. 7. *Inst. de interdict.*

§. CCCXCII.

Conclusio & remissio. Sed accuratius plerasque actionum classes persequuti sumus alibi. (*Inf.* §. M.CXXVII. *seqq.*) Unde iis jam immorari, & dicta repetere, nihil attinet.

PANDECTARUM

PARS SEPTIMA,

QUÆ EST

DE VERBORUM OBLIGATIONIBUS, delictis, adpellationibus, jure publico, verborum significatione & regulis juris.

LIBER XLV.

TIT. I.

De verborum obligationibus.

§. I.

DOctrinæ de *obligationibus* in genere ideo procul dubio tractatum de STIPULATIONIBUS & VERBORUM OBLIGATIONIBUS subjecit Tribonianus, quia hæ obligationum firmandarum caussa inductæ erant. Paull *Recept. Sent. V.* 7. 1. adeoque per se non subsistebant, sed ex aliis obligationibus pendebant. *L.* 5. *princ. vers. conventionales ff. h. t.* adeo, ut, deficiente justa debendi caussa, ex stipulatione agenti obstet exceptio doli mali, *L.* 2. §. 3. *ff. de dol. mal. & met. exc.* Add. V C. Ant. Schult. *ad Paull. ibid. p.* 464. Connexio.

§. II.

In se VERBORUM OBLIGATIONES erant contractus, qui ex verborum sollemni- Verborũ obligationes quæ?

tate capiebant substantiam, (P.I.§.CCCLXI.) Eorumque quum olim tres essent DOTIS DICTIO, (*Inst.* §. DCCCXXVIII.) PROMISSIO OPERARUM, doni, muneris jurata, a liberto facta, (P. VI. §. XLVII, 3.) & STIPULATIO: Caj. *Inst. II, 9. 2. sequ.* jus nostrum solum adhuc memorat *stipulationem*.

§. III.

Quid stipulatio? Est itaque STIPULATIO contractus nominatus accessorius, (§. I.) juris civilis, (P. I. §. CCCLXIII.) stricti juris, (P. I. §. CCCLXV.) quo quis ad alterius interrogationem congrue respondendo * ad dandum faciendumve, quod stipulantis interest, obligatur. *L. 5. §. 1. ff. pr. Inst. h. t.*

* Olim quum omnia civilia linguam Latinam requirerent: (P. V. §. XLIII. *) *stipulationes* praeterea Latine abscisse fieri oportebat. Sed id constitutione sua sustulit Leo Imperator *L. 10. C. de contr. stipul.* Ceterum inde discimus etiam, stipulationem fuisse *civile*, & si alienae obligationi accederet, *virile* negotium *L. 1. §. 1. L. 2. §. 1. ff. ad SC. Vell. L. 2. pr. ff. de reg. jur.*

§. IV.

De ea axiomata. Inde axiomata: I. Stipulatio est contractus accessorius. II. Stipulari possumus, quod dari fierive potest, & quod dari fierique nostra interest. III. Forma consistit in interrogatione & responsione congrua.

§. V.

Stipulatio certa, pura, in Quum itaque stipulatio sit contractus accessorius, (§. IV.) 1) obligari autem possimus vel

vel *ad præstandam speciem quantitatemve*, vel *ad genus factumve*: prioris generis stipulatio CERTA; posterioris INCERTA adpellatur. *L. 74. L. 75. ff. pr. Inst. h. t.* Et quemadmodum aliæ quoque obligationes vel *pure*, vel *in diem*, vel *sub conditione* contrahuntur: ita & stipulationes vel PURE, vel IN DIEM, vel SUB CONDITIONE concipi possunt. diem, sub conditione.

§. VI.

PURE promittit, qui promissionis eventum a nulla circumstantia suspendit: SUB CONDITIONE, qui promissionis effectum suspendit ab incerto eventu: (P. V. §. LXIII.) IN DIEM vel EX DIE, quando dies adjicitur tanquam terminus, vel ad quem, vel ex quo obligatio effectum sortiri debeat. Unde nova axiomata: IV. Stipulationis *puræ* dies & cedit statim & venit. *L. 213. ff. de verb. signif.* V. Stipulationis *sub conditione possibili* factæ dies pendente conditione nec cedit nec venit. *d. L. 213.* VI. *Ex die certo* quod promissum, ejus dies cedit quidem, sed non venit: *d. L. 213.* Dies *incertus* pro conditione est. *L. 75. ff. de cond. & dem.* VII. *In diem* concepta obligatio ipso jure perpetuatur. (*) Stipulationis puræ, conditionalis & in diem natura.

* Est enim stipulatio contractus stricti juris: (§. III.) & dies, ad quem adjectus, loco pacti adjecti est, quod non potest in contractibus hujusmodi quidquam præter exceptionem producere: (P. I. §. CCCLVI.)

§. VII.

Quid juris in stipulatione pura?

Quum itaque *pura* stipulationis dies statim & cedat & veniat; (§. VI, 4.) sequitur, 1) ut quod promissum est, statim recte petatur. §. 2. *Inst. L.* 41. §. 1. *L.* 137. §. 4. *ff. h. t.* 2) Ut tamen id intelligendum sit civiliter, tantumque laxamenti indulgendum debitori, ut se ad solvendum, tradendumve comparare possit. *L.* 105. *ff. de solut.* §. *ult. Inst. de inutil. stip.*

§. VIII.

Quid in conditionali?

Et quia stipulationis *sub conditione possibili* factæ dies pendente conditione nec cedit nec venit; (§. VI, 5) sequitur, 1) ut *impossibilis* stipulationem plane vitiet, *L.* 7. *L.* 26. *seq. L.* 35. *L.* 97. *L.* 123. *ff. h. t.* secus ac in ultimis voluntatibus (P. V. §. LXVII, 1.) 2) Ut *ex conditionali stipulatione* tantum spes nascatur, sed talis, quæ in heredes transit; §. 4. *Inst. L.* 57. *ff. h. t.* quod iterum aliter se habet in ultimis voluntatibus (P. V. §. LXV, 5.) 3) Ut *conditio*, in arbitrium promittentis expresse collata, ridicula & nullius momenti sit. *L.* 17. *L.* 46. *fin. ff. h. t.*

§. IX.

Quid in stipulatione ex die?

Quum porro *ex die certo* conceptæ stipulationis dies statim cedat, at non veniat; dies autem *incertus* pro conditione sit; (§. VI, 6.) facile patet, 1) diem *certum* in favorem promittentis plerumque adjici, *L.* 41. §. 1 *ff. h. t. L.* 17. *ff. de reg. jur.* adeoque 2) in hujus quidem arbitrio esse, an *ante diem* solvere velit, *L.* 50 *ff. de obl. & act. L.* 70. *L.* 98. §. 4. *ff. de solut.* & 3) quod ita solutum per

erro-

errorem, repeti non posse, *L.* 10. *ff. de cond. indeb.* non autem 4) in arbitrio stipulantis esse, an *citius* petere velit, adeo, ut ne ultimo quidem currente die promittentem urgere possit. *L.* 38. §. 16. *L.* 42. *ff.* §. 2. *Inst. h. t.* 5) Si negotium uno momento confici non possit, annum temporis ei promissioni tacite inesse, quanto probabiliter opus est, ad illud explicandum. *L.* 14. *L.* 131. *L.* 41. §. 1. *L.* 73. *pr. L.* 137. §. 2. *ff.* §. 5. *Inst. h. t.* 6) Si die *incertus* adjectus sit, omnia eadem esse, ac in stipulationibus conditionalibus. (§. VIII.)

§. X.

Quandoquidem etiam quod *in diem* promissum ipso jure perpetuatur, (§. VI, 7.) pactum tamen, etiam contractui stricti juris adjectum, exceptionem parit, (P. I. §. CCCLVI consequens est, 7) ut finito die petenti obstet exceptio pacti. *L.* 41. §. 1. *ff. de obl. & act.* Vel in diem?

§. XI.

Ceterum ex eodem axiomate, & quod stipulatio sit contractus accessorius, (§. IV, 1.) facile patet, 1) eos demum promittere posse, qui possunt pacto obligari, (P. I. §. CCCLXVII. *seq.*) adeoque 2) nec inter patrem & filium stipulationem intercedere posse, nisi in caussa castrensi vel quasi castrensi, vel publica. (P. I. §. CCCLXIX, 1.) §. 6. *Inst. de inut. stip.* nec inter dominum & servum, immo nec 3) inter fratres in ejusdem patris potestate constitutos. *L.* 38. *ff. de cond. indeb.* 4) Nullius momenti esse stipulationem sine caussa debendi. *L.* 2. §. 3. *ff. de dol. & met. except.* Qui possint promittere?

§. XII.

§. XII.

Alterum alteri stipulari nō posse?

Quumque stipulari nobis possimus, quod nostra intereſt; (§. IV, 2.) consequens est, 1) ut regulariter nemo stipulari alteri possit, *L.* 38. *pr.* §. 1. 17. *ff. h. t.* §. 4. 18. *Inst. de inut. stip.* adeoque nec pater filio, nisi heredi. *L.* 17. §. 4. *ff. de pact. L.* 33. *ff. eod.* 3) Ut, si quis sibi & alteri stipulatus sit, stipulatio pro parte dimidia stipulantis susistat. *L.* 110. *pr. ff. h. t.* §. 4. *Inst. de inut. stipul.*

§. XIII.

Exceptiones a regula.

Contra ex eo axiomate non male colligas, 4) filium & servum stipulari posse iis, quorum in potestate sunt. *L.* 38. §. 17. *ff. h. t. pr. Inst. de inut. stip.* 5) Valere quoque stipulationem, alterius in rem factam, si stipulantis intersit pecuniariter; *L.* 38. §. 20. *seq. L.* 118. §. *ult. ff. h. t.* §. 19. *Inst. de inut. stip.* quod quum probatu difficile sit, 6) optime sibi consulere, qui stipulationi hujusmodi pœnam subjiciat. §. 18. *Inst. eod. L.* 38. §. 17. *ff. h. t.* 7) Solutionem etiam in alterum conferri posse, idque factum videri, si quis dixerit: *Mihi aut Sejo dare spondes?* 8) eoque casu Sejo ante litis contestationem me etiam invito solvi posse. *L.* 56. §. 2. *L. ult.* §. 3. *ff. h. t.* §. 4. *Inst. de inut. stip. L.* 12. §. 1. *L.* 57. §. 1. *ff. de solut.* 9) Nihil prohibere, quo minus plures & sibi stipulari, & plures promittere possint.

§. XIV.

Quæ res in stipulationem deducantur?

Præterea quum stipulari nobis possimus, quod dari fierive potest; (§. IV, 2.) consequens est, 1) non posse in stipulationem deduci

duci res, extra commercium positas, *L. 69. L. 82. pr. L. 103. ff. h. t.* 2) ne quidem in eum casum, si res in commercio futura sit. *L. 34. §. 2. ff. de contr. emt. L. 83. §. 5. ff. h. t. §. 2. Inst. de inut. stip.* 3) Multo minus, quæ nec exsistunt, nec exsistere possunt, §. 1. *Inst. de inut. stip.* secus ac res non exsistentes quidem, sed possibiles. *L. 73. ff. h. t.* 4) Stipulari sibi neminem posse res suas, §. 2. *Inst. de inutil. stip.* nec 5) promittere aliquem posse pro alio, §. 3. §. 21. *Inst. eod.* nec 6) rem alienam, *d.* §. 21. nec 7) rem turpem, §. 23. *Inst. eod. L. 26. ff. h. t.* nec 8) genus remotum. *L. 94. sequ. ff. h. t.*

§. XV.

Vitia stipulationis in forma.

Denique quum forma stipulationis consistat in interrogatione & responsione congrua; (§. IV, 3.) sequitur, 1) ut, si quis pure rogatus, sub conditione respondeat, vel contra, stipulatio inutilis fit, nisi stipulator statim adquiescat, *L. 1. §. 3. ff. h. t.* Plaut. *Trin. V, 2. v. 34.* (*Inst.* §. DCCCLXX.) 2) Ut eodem modo se res habeat, si quis Stichum aut Pamphilum stipulato, unum se daturum respondeat. *L. 83. §. 2. ff. h. t.* 3) Ut contra valeat promissio si quis Stichum & Pamphilum stipulato unum, *L. 1. §. 5. L. 83. §. 4. ff. h. t. §. 17. Inst. de inut. stip.* vel 4) decem roganti quinque promiserit. *d. L. 1. §. 4. L. 83. §. 3. ff. h. t.*

§. XVI.

Alia eiusdem generis.

Ex eodem axiomate reddi potest ratio, 5) cur inutilis sit stipulatio, si promissor & stipulator non de eadem re senserint, §. 22.

Inst.

Inst. h. t. itemque 6) si perplexa sit stipulatio, (*Inst.* §. DXLVII.) *arg. L.* 16. *ff. de const. inst.* vel 7) errorem in persona involvat. *L.* 9. *pr. ff. eod.* 8) Cur tamen stipulationem non vitiet præpostera loquendi ratio. (*Inst.* §. DXLVII.) §. 13. *Inst. h. t. L.* 64. *ff. de verb. obl.* 9) Cur nec inter absentes intercedere possit stipulatio, §. 12. *Inst. de inut. stip.* nec 10) ea per epistolam, internuncium, litteras interponi possit. *

* Si tamen scriptum est, omnia facta sollemniter, pro scriptura & veritatis & sollemnitatis præsumtio militat. §. 21. 17. *Inst. de inut. stip. L.* 14. *de contr. vel comm. stip.*

§. XVII.

Actio ex stipulatu.

Ceterum, quia *stipulatio* est contractus unilateralis, & stricti juris, & quidem nominatus; (§. III.) nasci inde oportet actionem unam, & contractui cognominem, EX STIPULATU, (*L.* 83. §. 6. *ff. h. t.*) quæ datur stipulanti, ejusve heredi, adversus promittentem, ejusve heredem ad præstandum certum incertumve, quod promissum est. Unde priore casu condictio CERTI; posteriore INCERTI est, quamvis condictio incerti κατ' ἐξοχὴν *actio ex stipulatu* dici soleat. *pr. Inst. h. t.*

§. XVIII.

An promissor facti liberetur præstando id,

Quod si itaque promissorem præstare oportet, quod promisit; (§. XVII.) facile patet, 1) eum quoque, quid factum promisit, illud factum præstare teneri, & 2) quamvis stipulatoris sit optio, factumne an id, quod

quod intereſt, petere malit: vulgo tamen 3) falſo dici, eum, qui factum promiſit, liberari præſtando id, quod intereſt. *L.* 72. *ff. de verb. obl. L* 13. §. *ult. ff. de re jud. L.* 71. §. 2. *ff. de condit. & demonſtr. L.* 2. *ff. de lib. hom. exhib.* Unde porro inferimus, 4) Juſtinianum, dum hic pœnam conventionalem adjici ſuadet, id non ideo facere, quod factum promittens factum præſtare non cogatur, ſed quod plerumque, ſi non præſtetur, incertæ ſit æſtimationis, quantum noſtra interſit. §. *ult. Inſt. h. t.* Add. Cujac. ad *L.* 72. *ff. de verb. obl.* Coraſ. *Miſcell. II*, 3. Huber. *Præl. ad Inſt. h. t.* §. 5. Thomaſ. *Diſſert. ſing. an qui factum promiſit, liberetur, præſtando id, quod intereſt.* — quod intereſt?

§. XIX.

Ceterum Germanicæ originis gentes, quemadmodum hujuſmodi formulis nunquam uſæ ſunt, ita hodienum inter *pacta* & *ſtipulationes* nihil ſtatuunt diſcrimini, ſed ex utriſque concedunt actionem, quam ſive condictionem ex ſtipulatu, ſive ex moribus adpelles, parum videtur intereſſe. — Uſus hodiernus.

TIT. II.

De duobus reis conſtituendis.

§. XX.

Quando quidem non ſolum unus alteri, ſed & duo pluresve promittere, vel duo pluresve ſibi idem ſtipulari poſſunt; (§. XIII, 9.) obſervandum eſt, eo caſu ſingulos pro — Plures obligantur, pluribusque debetur pro rata, niſi ſint correi.

pro patre & obligari, & jus ex ea stipulatione adquirere, *L.* 11. §. 1. 2. *ff. h. t.* nisi duo pluresve in solidum promiserint, vel duobus in solidum promissum sit, quo casu REI * vel CORREI adpellantur, & in solidum vel obligantur, vel agere possunt.

* *Rei* generatim sunt, quorum de re disceptatur. Cic. *de Orat. II,* 43. & 79. Fest. *voce reus.* Unde & qui agit, & is, unde petitur, aliquando communi nomine REI vocantur. Fest. *ibid.* Hinc & qui inter se aliquod negotium contraxerunt, *rei* vel *correi* vocantur. *L.* 5. *pr. de verb. obl.* Unde, qui se obligarunt, *rei constituti, L.* 14. §. 6. *ff. quod met. causs. vel rei facti; L.* 1. §. 8. *ff. quar. rer. act.* qui crediderunt, *rei credendi*; qui acceperunt, *rei debendi*; qui satis dederunt, *rei satisdandi*; qui satis acceperunt, *rei satis accipiendi* adpellantur. *L.* 34. §. 8. *ff. de solut.*

§. XXI.

Qui rei promittendi & stipulandi?

Itaque duo REI PROMITTENDI sunt, qui alteri, una oratione interroganti, congrue respondent, seque singulos ex eadem caussa in solidum idem daturos spondent; *L.* 1. *sequ. ff.* §. 1. *Inst. h. t.* Duo REI STIPULANDI quibus eamdem sibi rem ex eadem caussa separatim stipulantibus debitor eam se daturum praestiturumve spondet. * *L.* 1. *ff. pr. Inst. h. t.*

* Itaque hodie, postquam stipulandi ritus exolevit, (§. XIX.) sufficit, modo plures expresse in solidum promittant sibive stipulen-

lentur, v. c. verbis: *te zamen en elk voor' t igeheel*, vel Germanice: *Alle vor einen unde einer vor alle.*

§. XXII.

Quum itaque duo *rei promittendi* in solidum obligentur; (§. XX.) sequitur, 1) ut singuli possint conveniri in solidum, & optio sit stipulatoris, utrum convenire malit. §. 1. *Inst. L.* 3. §. 1. *ff. h. t.* 2) Ut unus, creditori satisfaciendo, obligationem perimat. *L.* 2. *sequ. ff. h. t. L.* 20. *ff. ad SC Vellej. L.* 16. *ff. de acceptil.* 3) Ut non gaudeant beneficio divisionis, ne quidem jure novissimo, nisi eo casu,* si simul sint ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνοι, id est, *si reciproca fidejussione sint obligati, Nov. XCIX. cap.* 1. (qua tantum *L.* 11. *pr. ff. h. t.* derogatur. 4) Ut si unus pure, alter in diem, vel sub conditione promiserit, nihil prohibeat, quo minus ab eo, qui pure debet, petatur. *L.* 7. *L.* 9. *ff. h. t.* Obligatio reorũ promittendi.

§. XXIII.

Quumque contra *reis stipulandi* singulis solidum debeatur; (§. XX.) consequens est, 1) ut singuli possint petere solidum, &, 2) si uni satisfactum sit, reliqui amplius exigere nequeant: *L.* 2. *L.* 3. §. 1. *ff. h. t.* 3) Ut perinde sit, sive ipsis solutum, sive debitum acceptilatione, novatione, jurejurando exstinctum sit. * *L.* 2. *L.* 16. *ff. h. t. L.* 31. §. 21. *ff. de novation. L.* 27. *sequ. ff. de jurejur.* Jus reorũ stipulandi.

* Non si pacto sublatum sit ab uno cor reorum, *L.* 27. *pr. ff. de pact.* Quum enim nihil

hil fit tam naturale, quam eo genere quidque diſſolvi, quo colligatum eſt; adeoque verborum obligatio non niſi verbis ſollemnibus ſeu ſtipulatione tolli poſſit: *L. 35. ff. de reg. jur.* facile patet, pacto debitorem non liberari.

An correi inter ſe habeant actionem?

§. XXIV.

Ex eodem denique ſequitur, 4) ut unus reorum ſolvens actionem non habeat adverſus correum, *L. 36. ff. de fidejuſſ.* nec 5) unus correorum, cui ſolutum, cogi poſſit partem cum correo communicare, niſi vel ſocii ſint, vel ita inter eos convenerit. *L. 62. pr. ff. ad L. Falcid. L. 2. C. h. t. L. 43. pro ſoc. L. 62. ff. de reb. cred.*

TIT. III.

De ſtipulatione ſervorum.

De ſervorum ſtipulatione axioma.

§. XXV.

Diximus & *ſervum* ſtipulari poſſe ei, cujus in poteſtate eſt. (§. XIII, 4.) Hi enim, quum ipſi ſint ἀπρόσωποι, (P. I. §. CXXXII.) ſtipulantur ex perſona dominorum, *pr. Inſt. h. t.* & hinc quidquid ſtipulantur, adquirunt domino, niſi in facto conſiſtat. *L. 1. pr. L. 15. ff. §. 1. 2. Inſt. h. t.*

Cuinam adquirat ſervus hereditarius, communis, publicus.

§. XXVI.

Quum itaque ſervus ſtipulatione ſua adquirat domino; (§. XXV.) conſequens eſt, 1) ut ſervus hereditarius ſtipulando adquirat hereditati jacenti, & perſonam defuncti ſuſtinenti. (P. I. §. CXCII, 5) *pr. Inſt. h. t.* 2) Ut ſervus communis ſtipulans adquirat dominis pro portione domini, niſi

vel

vel jussu unius, vel nullo jubente, ut sibi stipularetur, uni nominatim stipulatus sit. *L. 5. L. 7. ff.* §. 3. *Inst. h. t. L. ult. C. per quas pers. obl. adqu.* 3) Ut servus publicus cuivis ex universitate stipulari possit. * *L. 3. ff. de prætor. stip. L.* 1. §. 4. *ff. ut legat.*

* Et inde sunt satisdationes factæ τῷ ταβυλαρίῳ, *tabulario*, de quibus Aamaya ad *L.* 3. *C. de tab. scrib. logograph.* Add. Jac. Gothofredi *Comm. ad L.* 73. §. *ult. ff. de reg. rei. pag.* 322.

§. XXVII.

Ex eodem constat, 4) nihil interesse, sive sibi servus stipuletur, sive domino, sive conservo, sive impersonaliter. §. 1. *Inst. L.* 1. *pr. L.* 15. *ff. h. t.* 5) Fructuarium servum, si ex re fructuaria vel operis suis vel fructuarii jussu stipuletur, usufructuario; si vero aliunde, domino stipulatione adquirere. *L.* 18. §. *ult. L.* 22. *L.* 31. *ff. h. t.* 6) Servum alienum alii nominatim stipulando, non adquirere domino, *L.* 30. *ff. h. t.* nec 7) qui bona fide servit, nisi b. f. possessoris jussu vel ei nominatim stipulatus sit. *L.* 31. *L.* 39. *ff. h. t.* — *Cui privatus fructuarius, & bona fide serviens?*

§. XXVIII.

Denique ex eodem axiomate inferimus; 8) Ea quæ facti sunt, servum sibi stipulari posse, veluti ire, ambulare, adeoque 9) hujusmodi jura ex stipulatione servi domino haud adquiri. *L.* 44. *ff. de cond. & dem. L.* 38. §. 6. *ff. de verb. obl.* — *Stipulatio facti cui prosit?*

§. XXIX.

§. XXIX.

Usus hodiernus. Enimvero quum hodie servi vel homines proprii non omnia dominis, sed pleraque sibi adquirant; (P. I. §. CXXXVIII, 3.) facile patet, totius hujus tituli hodie usum ne ullum quidem esse posse. (*Inst.* §. DCCCLI.)

LIBER XLVI.

TIT. I.

De fidejussoribus & mandatoribus.

§. XXX.

Connexio. QUemadmodum omnibus aliis obligationibus, (§. I.) ita & FIDEJUSSIONIBUS firmandis inductæ erant *stipulationes*. §. 1. *Inst. de verb. obl.* Quare jam de FIDEJUSSORIBUS agitur hoc titulo.

§. XXXI.

Fidejussoris definitio. FIDEJUSSOR, (qui & ADPROMISSOR, *L.* 5. §. 2. *ff. de verb. obl. L.* 64. §. 4. *ff. sol. matr.*) est, qui alienæ obligationi mediante stipulatione & sine novatione majoris securitatis caussa accedit. *L.* 7. §. 3. *ff. de dolo. L.* 12. *C. de fidejuss. pr. Inst. h. t. L.* 1. §. 8. *ff. de obl. & act.* Unde facile a *pecunia constituta reo*, *mandatore* & *expromissore* distinguitur. *

* Qui enim sine stipulatione per nudum pactum alterius obligationi accedit, is non *fideju-*

dejubet, sed CONSTITUIT. (P. III. §. XCVII.) *L. 1. §. 4. L. 11. §. 1. ff. de const. pec.* Qui non per stipulationem, sed per consensualem contractum obligationem principalem antecedit, is MANDATOR, non *fidejussor*, est. *L. 12. §. 14. ff. mandat.* Unde hic suo, non alieno nomine teneri dicitur: *L. 1. §. 8. ff. de obl. & act.* Denique qui non alienæ obligationi accedit, sed eam novando in se suscipit, reo priore liberato, is non *adpromittere* vel *fidejubere*, sed EXPROMITTERE dicitur. *L. ult. ff. ad SC. Mac. §. 3. Inst. quib. mod. toll. obl.*

§. XXXII.

Inde ergo fluunt axiomata: I. Fidejussio est stipulatio, adeoque civile & virile negotium. (§. III.*) *L. 1. §. 1. L. 2. §. 1. ff. ad SC. Vell. L. 2. pr. ff. de reg. jur.* II. Eadem est contractus accessorius. III. Fidejussores olim ut correi promittendi, (§. XXII, 1.) omisso debitore principali, conveniri poterant: *L. 5. C. de fidejuss. L. 4. §. 1. ff. eod. L. 20. ff. de cond. indeb.* hodie, si beneficio ordinis utuntur, in subsidium sunt obligati.

De fidejussione axiomata.

§. XXXIII.

Ex primo axiomate (§. XXXII, 1.) patet, 1) fidejubere posse, quicunque se spondendo obligare possunt; (§. XI, 1.) *L. 3. L. 10. §. 2. ff. L. 8. C. h. t.* non autem 2) furiosos, §. 8. *Inst. de inut. stip.* infantes & infantiæ propiores, §. 9. *Inst. eod.* nec surdos & mutos, §. 7. *Inst. eod.* nec prodigos, *L. 6. ff. de verb. obl.* immo ne 3) pupillos quidem pubertati propiores, & minores sine tutorum

Quinam fidejubere non possint ob inhabilitatem?

rum auctoritate & curatorum consensu. §. 9. *Inst. de mut. stip.*

§. XXXIV.

Qui non possint ob prohibitionem legum?

Et quia fidejussio civile ac virile videbatur negotium; (§. XXXII, 1.) facile reddideris rationem, cur 4) nec mulieres pro aliis intercedere patiatur SC. Vellejanum; (P. III. §. CXCVII.) & *Authentica si qua mulier C. ad SC. Vellej.* (P. III. §. CCV.) & 5) cur fidejussiones clericorum pro laicis jura nostra non magis approbent. *Novell. CXXIII. cap. 6.* §. 1. quam 6) militum, *L. 8. §. 1. ff. qui satisd. cog.*

§. XXXV.

Quibus in negotiis fidejussioni locus sit?

Quandoquidem porro fidejussio est contractus accessorius; (§. XXXII, 2.) consequens est, 1) ut accedere possit omnibus obligationibus, sive naturalibus, sive civilibus, sive mixtis; modo effectu non destitutis, (*Inst.* §. DCCCLXXVIII. sive ex conventione, sive ex maleficio ortis. (*ibid.*) *L. 1. L. 6. §. 2. L. 7. L. 8. §. 1. sequ. §. 5. ff. h. t. L. 6. ff. de verb. obl.*

* Excipiuntur tamen 1) caussa restituendæ dotis, ob quam nec volens maritus fidejussorem datum, nec hic, si sponponderit, obligari potest. *L. 2. C. ne fidei dot. dent.* 2) Actiones populares. *L. 56. §. ult. ff. h. tit.* 3) Caussæ capitales, ubi tantum cautio judicio sisti & judicatum solvi locum habet, si æstimare possit judex; pœnam non imminere corporis adflictivam. *L. 26. ff. L. 22. C. de pœn. L. 1. L. 2. pr. §. 1. L. 3. seq. ff. de cust. & exh. reor.*

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Ex eodem axiomate inferimus, 2) posse quidem fidejussorem se magis obligare, quam debitorem principalem, non autem in majus, vel duriorem caussam; * §. 5. *Inst. h. t.* nec valere 3) fidejussionem in aliam rem, quam debitum principale. *L.* 42. *ff. h. t.* 4) Exstincta obligatione principali vel confusione sequuta, fidejussoris etiam obligationem exstingui. *L.* 93. §. 2. 3. *ff. de solut. pr. Inst. quib. mod. toll. obl.* An in majus fidejuberi possit?

* Sed annon tunc obligatur fidejussor tantum ad summam concurrentem? Ita videtur ob *L.* 213. *ff. de reg. jur.* & §. 8. *Inst. de mand.* Nec obstat *L.* 8. §. 7. *ff. h. t.*

§. XXXVII.

Denique ex postremo axiomate (§. XXXII, 3.) patet, 1) fidejussores plures teneri in solidum. §. 4. *Inst. L.* 3. *C. h. t.* 2) Reo principali non solvente, adversus fidejussorem, ejusve heredes, dari actionem ex stipulatu. * (§. XVII.) *L.* 4. §. 1. *L.* 24. §. 2. *Inst. h. t* 3) Fidejussionem ad certum tempus factam cum protestatione, quod ultra obligari nolimus, expirare, tempore elapso, & tunc nobis conventis in promtu esse exceptionem pacti, (§. VI, 7.*) *L.* 44. §. 1. *ff. de obl. & act.* Fidejussionis effecta.

* Hac actione etiam convenitur *fidejussor fidejussoris*, quem vulgo *fidejussorem succedaneum* (*Ruckte-burge*) vocant, id est, qui in securitatem non creditoris, sed fidejussoris spopondit. *L.* 8. §. *ult. L.* 27. §. 2. *ff. h. tit.* Ab

hoc diversus *fidejussor indemnitatis*, (*Schadloss-burge*) qui se obligat tantum sub conditione, si quid creditor a debitore servare nequeat. Mev. *Decis. VII*, 321, 1.

§. XXXVIII.

Beneficium divisionis. Quum itaque plures fidejussores teneantur in solidum; (§. XXXVII, 1.) epistola Hadriani Imp. fidejussori, (præter eum, qui pro tutore spopondit, *L. ult. ff. rem pupill. salv. fore*) indulget, ut in solidum conventus possit exceptione opposita impetrare, ut obligatio inter se & confidejussores DIVIDATUR, & creditorem a singulis, dummodo solvendo sint, partes petere oporteat. §. 4. *Inst. L. 26. L. 51. §. 1. ff. h. t.*

§. XXXIX.

Ejus natura. Ex quo sua sponte fluit, 1) non ipso jure dividi obligationem, (§. XXXVII, 1.) sed ope exceptionis, *L. 26. ff. h. t.* adeoque 2) omissa hac exceptionis, post latam sententiam fidejussorem solidum solvere teneri, adeo ut nec adversus confidejussores agere possit, nisi ex jure cesso. §. 4. *Inst. L. 26 L. 39. ff. L. 11. C. h. t.* 3) Non prodesse hoc beneficium, si confidejussores non sint solvendo, *L. 10. §. 1. C. h. t.* vel 4) si conveniri commode nequeant, vel 5) si huic beneficio renunciarint. *L. pen. C. h. t.* pro qua renunciatione non habetur, si fidejussores se obligarint in solidum. *L. 3. C. h. t.*

§. XL.

Beneficium ordinis. Quumque fidejussores a creditore, omisso debitore principali, conveniri possent; (§. XXXII, 3.) a Justiniano inventum est

BE-

BENEFICIUM ORDINIS, vel *excussionis*, quod fidejussoribus indulget, ut, opposita hac exceptione, non teneantur solvere, priusquam excussus sit debitor principalis. *Nov. IV. cap.* 1. Ex quo sequitur, 1) ut nec hoc beneficium ipso jure competat, eique 2) possit renunciari, 3) utque cesset, si reus principalis vel manifesto non sit solvendo, vel latitans conveniri nequeat.

§. XLI.

Et cedendarum actionum.

Denique quum fidejussor, in solidum condemnatus, actionem non habeat adversus confidejussorem, nisi ex jure cesso; (§. XXXIX, 2.) inventum est BENEFICIUM CEDENDARUM ACTIONUM, quod fidejussori solidum soluturo *) indulget, ut non teneatur solvere, priusquam creditor ei cesserit actiones, quibus a confidejussoribus, quod ultra ratam solvit, repetere possit. *L.17. L. 36. L.39. ff. L. 2. L. 11. L. 14. C. h. t.*

* Non ei, qui jam solvit. Quum enim solutione actio exstinguatur: actio exstincta cedi nequit. *L. 67. ff. de solut. L. 1. C. de contr. tut. judic.* nisi ea lege facta sit solutio, ut actiones cedantur: *d. L. 67. ff. de solut.* quod præsumi putat Paulus. *L. 36. ff. h. tit.*

§. XLII.

Ejus natura.

Ex quo consequitur, 1) cessis actionibus ordinarie opus non esse adversus reum principalem, * (qui vel actione mandati, vel negotiorum gestorum conveniri potest, §.6.

Inst. h. t. L. 4. *pr. ff. h. t.*) sed adversus confidejussores, quos nullo facto obligatos habet. *L.* 39. *ff. h. t.* 2) Non posse huic beneficio renunciari. Carpz. *Part. II. Const. XVII. def.* 17. 3) Fidejussorem ex jure cesso impensas, ante cessionem factas, non repetere posse. Idem *ib. def.* 21.

* Aliquando tamen & adversus hoc *utilis* est cessio, si creditoris actio sit pinguior, v. c. hypothecaria. *L.* 13. *ff. h. t.* Aliquando & *necessaria*: si quis pro invito fidejusserit. *L.* 40. *ff. L. ult. C. de negot. gest.*

§. XLIII.

Usus hodiernus. Ceterum quum hodie sollemnitas verborum in stipulationibus cesset, & Germanicæ originis gentes inter pacta & stipulationes nihil statuant discriminis; (§. XIX.) facile intelligitur, etiam sine stipulatione factam fidejussionem valere, adeoque inter illam & constitutam pecuniam nihil admodum interesse. Vid. Hering. *de Fidejuss. XI*, 26.

TIT. II.

De novationibus & delegationibus.

§. XLIV.

Modi quibus obligatio solvitur. Vidimus, quo pacto obligationes stipulationibus firmentur. Superest, ut quibus modis tollantur, dispiciamus. Id fit vel IPSO JURE, vel per modum EXCEPTIONIS. (*Inst.* §. CMXCV.) Modi, quibus *ipso jure* tolluntur, vel *communes* sunt omnibus,

con-

contractibus, veluti COMPENSATIO, (P. III. §. CCXVI.) NOVATIO, SOLUTIO, CONFUSIO, REI INTERITUS, OBLATIO, CONSIGNATIO, quæ vel quibusdam contractuum generibus *propriis*, uti ACCEPTILATIO & MUTUUS DISSENSUS.

§. XLV.

De COMPENSATIONE supra actum est. NOVATIO est prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem vel naturalem, transfusio ac translatio. *L. 1. pr. ff. h. t.* Id quod quum vel per *stipulationem* *) fiat, vel per *litis contestationem*: illam VOLUNTARIAM, hanc NECESSARIAM vocamus. *L. 29. ff. h. t.* Novatio quid?

* Cui non obstant *L. 17. ff. h. t. L. 13. §. 10. ff. de acceptilat.* (*Inst.* §. MXIII. *)

§. XLVI.

Quia vero, mutata priore obligatione, vel idem debitor creditorve manet, vel novus debitor in locum prioris substituitur; hinc Novatio priore casu SINE DELEGATIONE; posteriore PER DELEGATIONEM fieri dicitur. Quotuplex?

§. XLVII.

Quum itaque Novatio sit modus tollendi obligationes communis; (§. XXIV.) consequens est, 1) ut novari possint obligationes omnes, civiles & prætoriæ æque ac naturales, sive verbis, sive consensu, sive alio modo contractæ: *L. 1. §. 1. L. 2. L. 5. L. 14. ff. h. t.* transfundique, Quibus obligationibus locum habeat?

 non

non modo in aliam civilem, verum etiam in mere naturalem. *

* Hinc contingere potest, ut si persona valide promittere nequeat, civilis obligatio in naturalem transfundatur, & prior illa perimatur; posterior autem non teneat, v. c. si pupillus novarit. *L.* 1. §. 2. *L.* 20. §. 2. *ff. h. tit.* Aliud ubi jus effecta obligationis naturalis plane sustulit. Hinc novatio a servo facta priorem obligationem non tollit. *L.* 16. *ff. h. t.* Muliere novante, pristina obligatio restituitur. *L.* 8. §. 7. *L.* 16. §. 1. *ff. ad. SC. Vellejan.*

§. XLVIII.

Qui novare possint?

Quumque novatio priorem obligationem tollat; (§. XLV.) sequitur, 1) ut novare possint, quibus solvi potest. *L.* 10. *L.* 25 *ff. h. t.* non autem 2) pupilli sine tutorum auctoritate, *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* nec 3) servi jussu dominorum, *L.* 16. *ff. h. t.* neque 4) qui sub curatione sunt, sine curatoribus, nisi meliorem reddant conditionem. *L.* 3. *ff. h. t.* 5) Ut non sufficiat animus novandi, qui olim sufficere videbatur, *L.* 2. *L.* 8. §. *ult. L.* 28. *ff. h. t.* sed requiratur, ut iste diserte exprimatur, siquidem alias & prior obligatio manet, & posterior ei accedit. §. 3. *Inst. quib. mod. toll. obl. L. ult. C. h. t.*

§. XLIX.

Quomodo novatio fiat sine delegatione?

Quandoquidem porro novatione *sine delegatione* facta, idem manet debitor & creditor; (§. XLVI.) consequens est, ut talis novatio fiat, 1) si genus obligationis mutatur.

tur. §. 3. *Inst. h. t.* 2) Si priori obligationi aliquid accedit, vel detrahitur, e. g. dies vel conditio. *d.* §. 3. *eod.* 3) Si nihil quidem ex priore obligatione mutatur, sed, quod ex stipulatione debebas, iterum a te stipulor. *L.* 8. *pr. ff. h. t.*

§. L.

Quia contra *per delegationem* prior debitor mutatur: (§. XLVI.) facile patet, DELEGATIONEM esse speciem novationis, qua alius debitor, consentiens in locum prioris, substituitur. *L.* 11. *pr. ff. h. t.* Unde hic novus fit reus, qui vocatur EXPROMISSOR, (§. XXXI.*) & tam se ipsum ultro delegare, * *L.* 4. §. 1. *ff. de manumiss.* quam a debitore priore per mandatum delegari potest. *L.* 17. *ff. h. t.* Quid delegatio?

* Prius fecisse D. Paullum Apostolum, pro Onesimo expromittentem, *Philem. v.* 11. *seq.* erudita dissertatione demonstravit V. A. Zach. Hub. *Dissert. Phil. jurid. Lib. I. Diss. III. cap. II.*

§. LI.

Ex qua definitione sequitur, 1) ut prior debitor per delegationem liberetur, quamvis delegatus non sit solvendo. *L.* 26. §. 2. *ff. mand. L.* 3. *fin. C. h. t.* 2) Ut delegationem & creditore volente, & consentiente delegato fieri oporteat. *L.* 6. *L.* 1. *C. h. t.* 3) Ut inter delegantem & delegatum mandatum, inter creditorem & delegatum stipulatio intercedat, *L.* 11. §. 1. *ff. h. t.* 4) Ut manifesta sit inter *delegationem*, *fidejussionem*, *con-* Ejus natura.

stitutam pecuniam, *cessionem*, & *adsignationem* differentia. *)

* *Fidejussores* enim & *constituentes* priori obligationi accedunt, illi per stipulationem; hi per pactum; expromissor illam perimit, seque de novo obligat: (§. XXXI. *) *Cessio* est actus, quo creditor alteri nomen, etiam invito debitore, sine novatione cedit, *L.* 1. *C. h. tit.* Unde ea non tollitur obligatio inter cedentem & cessum. *L.* 3. *C. h. tit.* *Adsignatio* denique est mandatum, quo debitor alium, qui pro se solvat, adsignat sine novatione. Unde & hic, adsignato non solvente, ad adsignantem recurritur, vid. Strykii *Us. modern. Dig. Lib. XVIII. tit. IV.* §. 46. *seq.* secus ac in delegatione. *L.* 3. *fin. C. h. tit.*

§. LII.

Necessaria novatio.

Hæc de *voluntaria* novatione, NECESSARIÆ, seu litis contestationis, quæ effecta sint, jam alibi nos dicere meminimus. (P. II. §. XLIII, 3.) Ceterum quum ea pristina actio non perimatur; *L.* 29. *ff. h. t. L.* 2. *C. de judic.* facile patet, eam improprie id nomen ferre.

TIT. III.

De solutionibus & liberationibus.

§. LIII.

Solutionis defi L.1.10.

TErtius modus obligationes solvendi communis est SOLUTIO, (§.XLIV.) quæ hic

hic est vera & naturalis præstatio ejus, quod in obligatione est, *L. 176. ff. de verb. signif. L. 49. ff. h. t. pr. Inst. quib. mod. obl. toll.*

§. LIV.

Unde axiomata: I. Cui libera est rerum suarum administratio, is & solvit recte, & solutum accipit. *§. ult. Inst. quib. al. lic.* II. Præstito, quod in obligatione est, obligatio perimitur ipso jure. *pr. Inst. quib. mod. toll. obl.* De ea axiomata.

§. LV.

Ex priore axiomate (§. LIV, 1.) inferimus, 1) perinde esse, sive quis per se solvat, sive per procuratorem, mandato sive generali sive speciali instructum. *L. 56. L. 87. ff. h. t.* 2) Nec quidquam interesse, an debitor solvat, an loco ejus alius, sive velit debitor, sive nolit: *L. 23. L. 40. L. 53. ff. h. t.* quamvis, qui pro invito solvit, regressum adversus eum non habeat, nisi ex jure cesso. *L. 8. §. 3. ff. L. ult. C. de neg. gest.* 3) Ut solvere nequeant furiosi, *L. 5. ff. de reg. jur.* pupilli, minores, sine tutorum curatorumve auctoritate. *§. ult. Inst. al. lic. L. 9. §. 2. ff. de auct. tut. L. 3. C. de in int. rest. min.* Quis solvere possit?

§. LVI.

Ex eodem axiomate sequitur, 4) solvi posse creditoribus, & 5) eorum procuratoribus, mandato sive generali sive speciali instructis, *L. 12. pr. L. 34. §. 3. ff. h. t.* quantumvis postea mandatum a creditore revocatum sit. *L. 12. §. 2. ff. h. t. junct. L. 38. §. 1. ff. h. tit.* Recte 6) solvi tutoribus & curatoribus, *L. 14. §. 1. sequ. L. 49. L. 96. L. 100. ff. h. tit.* non autem 7) pupillo & minori, sine decreto Cui?

Prætoris, & tutorum curatorumque auctoritate & consensu. *L. 15. L. 96. ff. h. t. §. 2. Inst. quib. al. lic. L. 25. C. de adm. tut.*

§. LVII.

Quomodo ? Ex posteriore axiomate (§ LIV, 2.) colligimus, 1) neque aliud pro alio invito creditori solvi posse, *pr. Inst. quib. mod. obl. toll. L. 2. §. 1. ff. de reb. cred.* neque 2) per partes eidem invito solutionem fieri debere, *L. 9. C. h. t.* nisi debitum pro parte tantum liquidum sit, eamque repræsentet debitor. *L. 21. ff. de reb. cred.* vel debitoris pecunia parata destituti bona nemo emere velit. *Nov. IV. cap. 3.* 3) Solvendum esse justo loco & tempore, * *L. 39. ff. h. t.* ista tamen, 4) ut debitor ordinarie ante diem solvere possit. *L. 38. §. 16. de verb. obl.*

* *Loco* nimirum, ubi convenerat: *L. 9. ff. de eo, quod certo loco* vel ubi petitur. *L. 38. ff. de jud. Tempore* vel convento, *§. 2. Inst. de verb. obl.* vel, si nihil conventum, simul ac debitorem interpellet creditor, ita tamen, ut paullulum laxamenti concedendum sit debitori. *L. 105. ff. h. t.*

§. LVIII.

Solutionis effecta. Denique ex hoc posteriore axiomate consequitur, 5) ut & reus solutione liberetur, & fidejussores, (§. XXXVI, 4.) & pignora. *L. 43. ff. h. t. pr. Inst. quib. mod. obl. toll.* 6) Ut, si ex diversis caussis debeatur, & aliquid solvatur, in arbitrio solventis sit dicere, quod debitum potius velit solutum. 7) Si solvens nihil dixerit, in creditoris arbitrio

sit,

sit, cui potius debito acceptum ferat. *L. 1. L. 2. L. 3. pr. ff. L. 1. C. h. t.* 8) Si ne id quidem factum, solutum primo videatur in usuras, deinde, quod superat, in duriorem caussam, hinc porro, si omnia paria sint, in sortem antiquiorem, *L. 5. pr. §. 2. 3. L. 7. ff. h. t.* denique, si par omnium ætas, in omnes pro rata imputetur. *L. 8. ff. h. t.*

§. LIX.

Eodem titulo & de LIBERATIONIBUS agitur. Liberatio vero quum sit omnis obligationem solvendi ratio: de reliquis obligationem solvendi modis communibus agere hic licebit. Quid liberatio?

§. LX.

Talis est IV. CONFUSIO, (§. XLIV.) quæ contingit, quoties jus creditoris & obligatio debitoris in una persona coalescunt. *L. 75. L. pen. ff. h. t. L. 7. C. de pact.* V. REI INTERITUS, quamvis hic modus non ad genus, nec ad quantitatem, sed ad speciem debitam pertineat. *L. 23. L. 49. pr. ff. de verb. obl.* eoque non is, qui in mora fuit, *d. L. 23. L. 49.* nec is, cujus culpa res periit, *L. 14. §. 1. ff. depos. L. 15. §. ult. ff. de re vind.* nec fur, vel vi possidens liberetur. *L. ult. ff. de condict. furt. L. 1. §. 34. L. pen. ff. de vi & vi arm.* Quid confusio & rei interitus?

§. LXI.

Modus sextus est OBLATIO & CONSIGNATIO, (§. XLIV.) quæ in eo consistit, quod debitor totam summam, justo loco & tempore oblatam, & a creditore non receptam, in judicio, citata altera parte Oblatio & consignatio.

obſignatam deponit. *L. 19. C. de uſur.* Cujus factæ is effectus eſt, ut offerentem ab obligatione liberet, curſum uſurarum ſiſtat, *d. L. 19.* & periculum rei vel pecuniæ depoſitæ ſtatim in creditorem transferat. *L. 9. C. de ſolut.*

T I T. IV.

De acceptilatione.

§. LXII.

Modorũ tollendi obligationem propriorum fundamentũ

HActenus de *communibus* obligationes tollendi modis: ſequuntur jam *proprii*, (§. XLIV.) qualis præcipue eſt ACCEPTILATIO. Quam enim nihil tam ſit naturale, quam eo genere quodque diſſolvi, quo colligatum eſt, convenientiſſimum videbatur, verborum obligationem verbis tolli; nudi conſenſus obligationem contrario conſenſu diſſolvi. *L. 35. ff. de reg. jur.* & ibi Jac. Gothofr. in Comment.

§. LXIII.

Acceptilationis & pacti de nõ petendo differentia.

Ex eo ergo principio ſequebatur, 1) ut nuda remiſſio, ſeu pactum de non petendo, non ipſo jure tolleret obligationem, ſed exceptionem tantum pacti produceret. §. 3. *Inſt. de except. L. 7. §. 4. L. 27. §. 2. ff. de pact.* 2) Ut ad tollendam obligationem verborum opus eſſet verbis ſollemnibus: iiſque adhibitis obligatio ipſo jure exſpiraret. *L. 19. §. 1. ff. h. t.*

§. LXIV.

Quid acceptilatio?

Itaque ACCEPTILATIO eſt actus legitimus, (P. I. §. XXXV.) *L. 77. ff. de reg. jur.* quo interrogatione debitoris: QUOD EGO

TIBI

TIBI PROMISI, HABESNE ACCEPTUM? & congrua creditoris responsione, obligatio, per stipulationem contracta, tollitur. *L. 1. ff. h. tit.* §. 1. *Inst. quib. mod. obl. toll.*

§. LXV.

Quis acceptum ferre possit?

Quum ergo sit actus legitimus, (§. LXIV.) sequitur, (§. XXXVI.) 1) ut acceptum recte ferat creditor, qui liberam habet rerum administrationem, & alienandi facultatem, ejusque heres; *L. 13. §. 10. seq. ff. L. 1. C. h. tit.* non autem 2) tutor, curator, Procurator. *L. 13. §. 10. L. 3. ff. h. tit.* 3) Ut acceptilatio nec diem admittat nec conditionem, *L. 4. L. 5. ff. h. t.* quamvis obligatio, etiam sub conditione vel in diem contracta, acceptilatione pure tolli possit. *L. 2. ff. eod.* 4) Ut pupillus quidem sine auctoritate tutoris acceptum rogare, non autem acceptum ferre possit. *L. 2. ff. L. 1. C. eod.*

§. LXVI.

Ad quas obligationes pertineat acceptilatio?

Quumque ad solas verborum obligationes pertineat acceptilatio: (§. LXII.) consequens est, 5) ut, si acceptilatio fiat ob alias obligationes, ea non ipso jure obligationes illas perimat, sed tanquam pactum de non petendo producat solum exceptionem pacti (§. LXIII.) *L. 8. pr. L. 19. pr. ff. h. t.*

§. LXVII.

Stipulatio Aquiliana.

At C. Aquilius Gallus, æquissimus ille & solertissimus cautionum formularumque artifex, (Cic. *de Nat. Deor. III, 30. de Offic. III. 14. pro. A. Cæcin. cap. XXVII.*) invenit formulam, qua omnes obligationes, etiam verbis

bis non contractæ, perimi possent ita, ut primum obligatio per stipulationem novaretur, ac deinde per acceptilationem tolleretur. (*Inst.* §. MXXVII.) Formulam habes §. 2. *Inst. quib. mod. obl. toll.* & *L.* 18. §. 1. *ff. h. t.*

§. LXVIII.

Usus hodiernus. Enimvero, quum istas ambages nunquam probaverint majores nostri, (§. XIX.) & pacta inter Germanicæ originis gentes non minus validam producant obligationem, ac stipulationes; (P. I. §. CCCLXXIV.) inter pactum de non petendo & acceptilationem hodie nihil interesse, inter omnes omnino constant.

§. LXIX.

Quæ obligationes mutuo dissensu tollantur? Denique uti quædam conventiones nudo consensu ineuntur; (P. I. §. CCCLXI.) ita eædem mutuo dissensu dissolvuntur, (§. LXII.) modo, re adhuc integra, a contractu discedere uterque statuat. §. *ult. Inst. quib. mod. obl. toll.*

TIT. V.

De stipulationibus prætoriis.

§. LXX.

Stipulationes Prætoriæ judiciales, communes. Redit Digestor ad *stipulationes*. Quum enim non solum privato arbitrio stipulemur, verum etiam publico: illæ quæ a Prætore vel Ædilibus jubebantur interponi, PRÆTORIÆ; quæ a mero judicis pedanei officio proficiscebantur, JUDICIALES; quas denique uterque præstari jubebat, COM-

COMMUNES dici solebant. * §. 2. *Inst. de divis. stip. L. 5. pr. ff. h. t.*

* Quum itaque quæ ante litis constitutionem fiebant, IN JURE; quæ lite jam contestata, IN JUDICIO fieri dicerentur: (P. II. §. I. consequens est, 1) ut *prætoriæ* interponerentur ante litem contestatam, veluti *damni infecti*, (P. VI. §. CI.) *legatorum*, (P. V.) §. CCCXXXIII. sequ.) *fructuaria*, (P. II. §. CXXXII.) *judicatum solvi*, *&* *rem ratam haberi*. 2) Ut *judiciales* exigantur post lites contestationem, veluti cautio, *de dolo*, *&* *de persequendo servo*, qui in fuga est. L. 69. §. *ult. ff. de legat.* 1. 3) Ut *communes* & ante litis contestationem, & post eam locum habeant, veluti *rem pupillo salvam fore*, *rem ratam haberi*, &c.

§. LXXI.

Alio sensu PRÆTORIÆ dividuntur in JUDICIALES, quæ judicii caussa interponuntur; v. g. *judicatum solvi*, CAUTIONALES, quæ se instar actionis habent, e. g. *damni infecti*, & COMMUNES, quæ judicii sistendi caussa fiunt. *L. 1. §. 1. 2. 3. ff. h. t.* Harum omnium stipulationum Prætoriarum ea natura est, 1) quod exigatur satisdatio, *L. 7. ff. h. t.* & 2) quod in dubio Prætoris sit, interpretari, quo sensu accipienda sit stipulatio, *L. 9. ff. h. t.* Prætoriæ quotuplices? earumque natura.

TIT.

TIT. VI.

Rem pupilli vel adolescentis salvam fore.

§. LXXII.

Cautio rem pupillo salvam fore. CAutionem REM PUPILLI SALVAM FORE præstant omnes tutores, præter testamentarios & cum inquisitione datos, (P. IV. §. CCCXXV, 2.) *pr. Inst. de sat. tut. L. 7. ff. h. t.* datis fidejussoribus, (§. LXX, 1.) *L. 4. §. 1. ff. h. t.* & ita quidem, ut hi non gaudeant beneficio divisionis, (§. XXXVIII.) *L. ult. ff. h. t.* Quare committitur hæc stipulatio, quotiescumque male gerit tutor vel curator: actio tamen adversus tutorem finita demum tutela; (P. IV. §. CCCLXXI, 1.) adversus curatorem statim locum habet, (P. IV. §. CCCLXXVII, 2.) *L. 4. §. 4. ff. h. t.*

§. LXXIII.

Quis pupillo stipuletur? Quum vero pupillus & sine tutoris auctoritate conditionem suam meliorem reddere possit; (P. IV. §. CCCXXXIV, 2.) facile patet, 1) eum siquidem velit. Quumque servus proprius domino; (§. XXV.) publicus cuivis ex universitate stipulari possit; (§. XXVI, 3. *) consequens est, 2) ut pupillo infanti rem salvam stipulari potuerit servus, vel proprius, vel publicus *L. 2. L. 3. L 4. pr. ff. h. t. L. 3. C. de tabular.* Quibus ambagibus hodie, sublata verborum sollemnitate, (§. XLIII.) non opus esse, quilibet animadvertit.

TIT.

TIT. VII.

Judicatum solvi.

§. LXXIV.

JUDICATUM SOLVI stipulantur, quicumque actionem, vel suo vel alieno nomine, instituunt, *L. 3. pr.* §. 1. *seqq. ff. h. t.* a rei procuratore vel defensore. §. 4. *Inst. de satisd.* Et tunc hic satisdat, vel pro procuratore reus cavet, 1) rem recte & boni viri arbitrio defensum iri, *L. 17. ff. h. t.* 2) dolum malum abesse & absuturum esse, *L. 19. ff. h. t.* & 3) solutum iri, quod deberi judex pronunciaverit. *L. 9. ff. h. t. princ. Inst. de satisd.* Has enim tres clausulas cautione judicatum solvi contineri, patet ex *L. 6. ff. h. t.* *Cautio judicatum solvi.*

TIT. VIII.

Ratam rem haberi.

§. LXXV.

REM RATAM HABERI satisdant procurator actoris in judiciis omnibus, & procurator rei in actionibus in rem, *L. 40.* §. 2. *ff. de proc. fisc.* si vel ex præsumto, vel dubio mandato in foro agant. (P.I.§.CDXXVIII.) *L. 35. L. 40.* §. *ult. ff. de procurat. L. 1. C. eod.* Simul ac itaque dominus, re comperta, vel omnia vel quidquam ratum non habet, committitur hæc stipulatio, & ex hac cautione peti potest, quod interest. *L. 5. L. 12.* §. 1. *L. 17. sequ. ff. h. t.* *Cautio rem ratam haberi.*

LIBER XLVII.

TIT. I.

De privatis delictis.

§. LXXVI.

Connexio. Libri duo insequentes, quia de delictis agunt, & omnem continent severitatem pœnarumque atrocitatem, TERRIBILES vocantur a Justiniano. *L. 2. § 8. C. de vet. jur. enucl.* Nimirum quum hactenus non modo de juribus in re, verum etiam de obligationibus, ex æquitate factisque licitis descendentibus, actum sit: proximum est, ut & de iis, quæ ex factis illicitis vel maleficiis proficiscuntur, dissceramus. P. IV. §. CCCLXXXII.)

§. LXXVII.

Delictū quid? DELICTUM est factum illicitum, sponte admissum, quo quis & ad restitutionem, si fieri possit, & ad pœnam obligatur. Grot. *de I. B. & P. II, 17, 22.* Unde, & pluribus admissis delictis, ex quibus privata pœna petitur, alterum alterius pœnam non minuit. *L. 2. pr. §. 1. 2. ff. h. t.*

§. LXXVIII.

Est verum vel quasi delictum. Quum vero illud factum illicitum vel ex *dolo malo* admittatur, vel *ex culpa*: illud dicitur DELICTUM vel MALEFICIUM VERUM: hoc QUASI DELICTUM, vel QUASI MALEFICIUM adpellatur, (*Inst.* §. MCXII.)

§. LXXIX.

§. LXXIX.

Vera maleficia vel publico judicio publicaque animadversione vindicantur: vel quia directe ad privatorum laesionem tendunt, privatam producunt persequutionem.* Priora PUBLICA; posteriora PRIVATA adpellantur, quorum quatuor sunt, FURTUM, RAPINA, DAMNUM INJURIA DATUM, (P. II. §. CLXXXI. *seq.*) INJURIA. *pr. Inst. de obl. quae ex del.* Verum vel publicum, vel privatum.

* At quatenus reip. interest; haec delicta non permitti, & criminalis inde permittitur persequutio. L. *ult. ff. h. t.*

§. LXXX.

PUBLICA delicta vel ex lege quadam publicorum judiciorum, descendunt, & certam poenam habent propositam, *L.* 1. *ff. de publ. jud.* vel extra ordinem, quamvis nulla lex specialis eam in rem lata sit, vindicantur. Priora ORDINARIA, vel κατ᾽ ἐξοχὴν PUBLICA; posteriora EXTRAORDINARIA CRIMINA vocantur.* Publicū vel ordinariū, vel extraordinarium.

* Non esse haec crimina extraordinaria proprie delicta privata, supra demonstravimus. (P. II. §. IV.*) Cur vero quaedam *privata* vocentur, L. 1. §. *ult. ff. de concuss.* L. 3. *ff. de praevar.* L. 1. *de stellion.* rationem reddidimus ad Institutiones. (*Inst.* §. MXXXVI.*)

TIT.

TIT. II.

De furtis.

§. LXXXI.

Quid furtum? JAm de delictis PRIVATIS, quorum primum est FURTUM, (§. LXXIX.) FURTUM est contrectatio fraudulosa, lucri faciendi caussa, vel ipsius rei, vel usus ejus, possessionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere. *L.* 2. §. 3. *ff. h. t.* §. 1. *Inst. de obl. quæ ex delict.*

§. LXXXII.

Rei, usus, possessionis. Itaque furtum est vel REI, quod in contrectatione rerum mobilium, (adeoque etiam filiorum familias P. I. §. CXLIX, 4. & servorum) consistit; §. 9. *Inst. eod. L.* 14. §. 13. *ff. h. t.* vel USUS, quando quis aut re sibi non concessa utitur, aut concessa aliter utitur, ac dominus velit, *L.* 40. *L.* 54. *pr. L.* 76. *pr. ff. h. t.* Gell. *Noct. Att.* VII, 15. vel POSSESSIONIS, quando ipse dominus surripit rem, ab altero naturaliter sed juste possessam. *L.* 12. §. 2. *L.* 19. §. *pen. L.* 79. *ff. h. t.* §. 10. *Inst. de obl. quæ ex del.*

§. LXXXIII.

Manifestum, nec manifestum cō ceptum oblatum prohibitum non exhibitum, Olim quoque *furtum* MANIFESTUM dicebatur, quando fur in ipso furto, antequam eo pervenerat, quo rem deferre decreverat, adclamando vel adcurrendo deprehendebatur. *L.* 3. *pr.* §. 1. *seq. ff. h. t.* NEC MANIFESTUM, quando fur ἐπ' αὐτοφόρῳ non deprehendebatur. *L.* 8. *ff. eod.* CONCEPTUM, quando res furtiva sollemni ritu

per

per lancem & licium quæsita *, ac apud aliquem, qui rem furtivam esse sciverat, inventa erat. §.4.*Inst. de obl. quæ ex del.* OBLATUM, quando res furtiva ab aliquo ignoranti oblata, & apud hunc concepta erat, dum eo oblata esset animo, ut apud hunc potius, quam illum deprehenderetur. Paull. *Sent.II*, 3. 4. *Inst. de obl. quæ ex del.* PROHIBITUM, quando quis furtum quærere præsentibus testibus volentem prohibebat, & denique NON EXHIBITUM, quando quis rem furtivam, apud se quæsitam & inventam non exhibuerat. §. 4. *Inst. eod.* Sed quatuor posteriora furti genera ab usu recesserunt.

* De ritu isto disputavimus alibi *Antiq. Rom. IV*, 1. §. 13. Conferri tamen meretur viri docti mihique amici, Abr. Vvielingii, *de furto per lancem & licium concepto commentarius*, ubi singularem sententiam erudite tuetur. De pœna horum furtorum diximus quædam ad *Instit.* §. MLVIII.

§. LXXXIV.

Jam definitio supra tradita (§. LXXXI.) nobis suppeditat axiomata: I. Furtum consistit in fraudulosa rei contrectatione. II. Non intelligitur furtum, ubi id, quod contrectatur, non alienum est. III. Nec ubi aliquid non lucri faciendi caussa contrectatur. Est hoc jure Rom. delictum privatum, moribus hodiernis publicum. Axiomata de furto.

§. LXXXV.

Quum itaque furtum consistat in fraudulosa Quid furti rei sint?

rei

rei contrectatione; (§. LXXXIV, 1.) consequens est, 1) ut, qui furandi animo ingressus ædes nihil contrectavit, fur dici nequeat; sed vel ob vim teneatur; vel tanquam DIRECTARIUS extra ordinem puniatur. *L 21. §. 7. ff. h. t. L. 7. ff. de extr. crim.* 2) Ut sola cogitatio & consilium furem non faciat, nisi cujus ope & consilio furtum factum sit. *§. 11. Inst. de obl. quæ ex del.* 3) Ut furti rei non sint furiosi, mente capti, infantes, infantiæ proximi, 4) pubertati vero proximi fraudis capaces, sed mitius tamen puniendi sint. *§. 18. Inst. eod. L. 23. ff. de furt.* 5) Ut fraus non cadat in eum, qui in extrema necessitate aliquid modicum contrectavit. *cap. 3. X. de furt.* Grot. *de I. B. & P. II, 2, 6.*

§. LXXXXVI.

Ob quas res?

Ex altero axiomate (§. LXXXIV, 2.) sequitur, 1) ut non rei propriæ, sed possessionis tamen in re propria furtum fieri possit. (§. LXXXII.) *L. 43. §. 1. L. 76. h. t.* 2.) Ut in hereditate jacente (P. I. §. CXCII.) non furti crimen fiat, sed EXPILATÆ HEREDITATIS *L. 4. ff. expil. her.* 3) Ut, quia constante matrimonio inter conjuges jure vetere vinculum potestatis; jure novo divini & humani juris communicatio erat, (P. IV. §. CLIX.) conjuges quoque, ante divortium sibi invicem aliquid surripientes, non furti, sed RERUM AMOTARUM rei essent. (P. IV. §. CCLIV.) *tit. ff. rer. amot.* 4) Ut nec filiusfamilias, patri quid suffuratus, rem alienam contrectasse, *§. 12. Inst. de obl. quæ ex del.* nec 5) servus, si aliquid ex rebus domini

con-

convasarit, furtum fecisse videretur, §. 12. *Inst. eod. L. 17, pr. ff. de furt.*

§. LXXXVII.

Quum porro furtum non intelligatur sine animo lucrum faciendi; (§. LXXXIV, 3.) sequitur sane, 1) ut nec, qui libidinis caussa clam rapuit ancillam, reus furti sit. *L. 39, pr. ff. h. t.* nec 2), qui rem alienam vel nocendi vel contumeliæ caussa contrectavit, sed 3) priore hoc casu *actioni ex L. Aquilia*, posteriore *actioni injuriarum*, locus sit. *L. 5. §. ult. L. 41. ff. ad L. Aquil. L. 53. ff. h. t.* **Furtum fit animo lucri faciendi.**

§. LXXXVIII.

Denique quum hoc delictum privatum sit jure Romano, (§. LXXXIV, 4.) & ex delictis obligatio, & ad restitutionem, & ad pœnam nascatur; (§ LXXVII.) consequens est, 1) ut res furtiva vindicari, *L. 23. pr. ff. de rei vind.* immo & (quod hic singulare & odio furum receptum est,) condici possit, eumque in finem prodita sit CONDITIO FURTIVA. (P. III. §. LXVII. 2.) Ut & ad pœnam persequendam comparata sit ACTIO FURTI, & quidem ex furto *manifesto* (§. LXXXIII.) in quadruplum; ex *nec manifesto* in duplum. §. 5. *Inst. de obl. quæ ex delict.* **Quæ inde actiones nascantur?**

§. LXXXIX.

Itaque ACTIO FURTI datur domino, eique, cujus interest, cujusque periculo res fuit, eorumque heredibus, adversus furem, eumque, cujus vel ope vel consilio furtum factum fuerit, (§. LXXXV, 2.) *L. 50. §. pen. L. 52. L. 54. §. pen. ff. h. t. L. 53. §. ult.* **Actionis furti descriptio.**

ff. de

ff. de verb. signif. non adversus heredes, (P. VI. §. CCCXC. * 5) ob furtum manifestum in quadruplum; ob nec manifestum in duplum. (§. LXXXVIII, 2.)

§. XC.

Ejusdem persequutio criminalis.

At quia ex privatis delictis & criminalis persequutio extra ordinem permittitur: (§. LXXIX. *) Italia etiam adversus furem dabatur, non solum ad mulctam fisco adplicandam, verum etiam ad pœnam corporis adflictivam, *L. 6. ff. ad L. Jul. pecul.* quam tamen capitalem, vel cum membri multitudine conjunctam esse vetuit Justinianus *Nov. CXXXIV. cap. ult. Auth. sed nostro C. de serv. fugit.*

§. XCI.

An furē liceat occidere?

Quin immo, quum furtum nocturnum summo cum periculo conjunctum sit, & fures non modo furandi, sed & jugulandi occidendique animo irruere soleant: *Joann. X, 10.* jus Romanum furem *nocturnum* post clamorem vel quiritationem occidi permisit; *diurnum* non aliter, quam si telo se defenderit. Gell. *Noct. Att. XI. ult. L. 52. §. 2. ff. h. t. L. 4. §. 1. ff. ad L. Aquil. L. 9. ff. ad. L. Corn. de sicar.*

§ XCII.

Hodie furtū est crimen publicū.

At quum moribus Europæ furtum habeatur pro crimine publico: (§. LXXXIV, 4.) pluribus legibus gentium originis Germanicæ jam olim cautum videmus, ut fures certis casibus capitis damnentur, & quidem in crucem acti laqueo suffocentur. Vid. Schilt. *Exerc. ad Pand. LXX, 6. sequ.* Quam pœnam & *Nemesis Carolina* servat. *Art. CLXII.*

CLXII. ita tamen, 1) ut varia furti genera accurate distinguat, & 2) quibusdam casibus mitius puniri fures jubeat.

§. XCIII.

Quando fures suspendio puniantur?

Nimirum furtum I. est vel *simplex*, quod nullæ atrociores circumstantiæ aggravant, vel *qualificatum*, id est, cum effractione, adscensu per scalas, vel vi majore conjunctum. In quo posteriore ordinarie locus est pœnæ suspendii. *Const. Crim. Car. art. CLIX.* II. Simplex vel *magnum* est, quod quinque aureos Hungaricos excedit, vel *parvum*, quod infra hanc summam subsidit. Illud quoque laqueo expiandum per *Carolinam Const. art. CLX. CLXI.* III. Parvum, vel *primum*, vel *iterum*, vel *tertium* commissum est. Prima & secunda vice pœna carceris, relegationis, fustigationis obtinet. Tertium furatus in crucem agitur, si summa omnium furtorum sit saltim quinque aureorum. *Const. Crim. Car. Art. CLVIII. CLXI. seq.*

§. XCIV.

Quando pœna hæc cesset?

Quandoquidem vero hæc pœna sic satis atrox est: mitius animadverti jubetur 1) in fures domesticos, *Art. CLXV,* 2.) in eos, qui res inventas celant, 3) in piscantes in alienis rivis, 4) in fures, quorum de furti quantitate non satis constat. *Art. CLXV. CLXVIII. CLXIV.* Quibus quidam addunt 5) fures rem ablatam restituentes. Carpz. *Part. IV. Const. XXXII. Def. 15. seq.*

§. XCV.

Restitutio rerum furtivarum.

An furis, laqueo enecti, heredes ad restituendas res furtivas teneantur, alibi disquisivimus.

mus. (*Inst.* §. MLXX.) Minime itaque ferenda consuetudo magistratuum, res furtivas sibi vindicantium. Vid. *Const. Crim. Car. Art. CCVII. & CCXVIII.*

TIT. III.

De tigno juncto.

§. XCVI.

Actio de tigno juncto.

SUnt quædam facta, quæ itidem in contrectatione rerum alienarum consistunt, & quædam tamen habent singularia, de quibus titulis sequentibus agitur. Talis est actio DE TIGNO JUNCTO, ex XII. Tabulis orta, quibus cautum, ut tignum ædibus alienis junctum vindicari non posset, sed contra jungentem ageretur in duplum. *L. 1. pr. ff. h. t.*

§. XCVII.

Ejus natura.

Quum vero aliquis aut *mala* aut *bona fide* jungat: priore casu actio de tigno juncto est *pœnalis*; posteriore *rei persequutoria*. A. A. Pagenst. *Irner. injur. vap. Coit. XXXIV.* §. 7. *seq.*

§. XCVIII.

Quando locus præter ea fit tigni vindicationi?

Ex quo principio sequitur, 1) ut, si a *mala fide* jungente dominus duplum consequutus sit, tamen diruto ædificio adhuc tigni vindicatio locum habeat, *L. 2. ff. h. t.* non autem 2) si, qui *bona fide* junxit, duplum persolverit. §. 29. *Inst. de rer. divis.*

TIT.

T I T. IV.

Si is, qui testamento liber esse jussus erit, post mortem domini, ante aditam hereditatem surripuisse aut corripuisse quid dicetur.

§. XCIX.

Si is, qui testamento liber esse jussus erat, post mortem domini ante aditam hereditatem aliquid surripuisse dicebatur: deficiebat civilis actio: Neque enim ut servus coerceri poterat, quia furtum fecerat hereditati jacenti, quæ defunctum repræsentabat. (P. I. §. CXCII, 5.) adeoque loco domini erat; (§. LXXXVI, 5.) neque tanquam liber, quia a nemine adita hereditate, nondum competebat libertas. (P. VI. §. CXLII, 2.) Ne tamen spe impunitatis audaciores fierent servi, Prætor edixerat: *Si quid ab hujusmodi manumisso dolo malo surrepeum corruptumque fuerit, se, alia deficiente actione, intra annum in duplum judicium daturum.* *L. 1. pr. §. 2. 10. 13. sequ. h. t.*

Actio adversus testamento manumissum si quid ex hereditate surripuerit.

T I T. V.

Furti adversus nautas, caupones stabularios.

§. C.

Furtum aliudve damnum in navi vel diversorio patimur *vel* ab ipsis nautis, cauponibus, stabulariis, *vel* a vectoribus aut viatoribus, *vel* a nautæ, cauponis, stabularii familia. *Primo* casu adversus hos agitur ex

Actio furti adversus nautas, caupones, stabularios.

vero delicto: *secundo* ex quasi contractu actione de recepto; (P. I. §. DLII.) *tertio* ex quasi delicto. (§. LXXVIII.) Eo enim casu Prætor dat actionem adversus nautam, cauponem, stabularium in duplum. *L. 1. pr. & §. 6. ff. h. t.* Quæ actio quamvis Prætoria pœnalis, tamen perpetua est. (*Inst.* §. MCCLXXI, 2.) *L. ult. §. 6. ff. naut. caup.*

TIT. VI.

Si familia furtum fecisse dicatur.

§. CI.

Actio noxalis, si familia furtum fecerit.

EX quovis servorum delicto cum domino agitur noxaliter. (P. II. §. CCII.) Quum vero si familia tota furtum vel damnum fecisset, periculum esset, ne domini patrimonium everteretur; si omnes servos dedere, aut pro singulis æstimationem litis offerre cogeretur: Prætor edicto permiserat domino, quo ignorante hujusmodi quid factum fuerat, ut aut omnes servos, si vellet dederet, aut pro omnibus tantum offerret, quantum, si unus liber furtum fecisset, damnumve dedisset. *L. 1. pr. §. 1. 2. L. 3. ff. h. t. L. 32. pr. ff. ad L. Aquil.*

TIT. VII.

Arborum furtim cæsarum.

§. CII.

Actio arborum furtim cæsarum.

QUI arborem lucri faciendi caussa cædit, furti reus est, *L. 7. §. 1. ff. h. t.* qui sine furandi animo, ex lege Aquilia, *L. 1. ff. h. t.* vel interdicto *Quod vi aut clam* tenetur. Præterea tamen exemplo XII. tabularum *

(*L. 1.*

(*L. 1. ff. h. t.* Plin. *Hist. Nat. XVIII*, 1.) Prætor adversus eum, qui arbores furtim cecidit, cinxit, id est, deglabravit, subsecuit, promisit, se actionem in duplum daturum. *L. 5. pr. L. 7. pr. §. seq. L. 8. ff. h. t.*

* Unde facile patet, cur hæc actio, quamvis prætoria pœnalis, & in duplum concepta, tamen sit perpetua. *L. 7. §. 6. 7. ff. h. t.* Nam & actio furti manifesti ob eandem rationem est perpetua. *Inst.* §. MCCLXXI, 1.)

T I T. VIII.

Vi bonorum raptorum & de turba.

§. CIII.

Quid rapina & turba?

ALterum privatum delictum est RAPINA; (§. LXXIX.) quæ est violenta rei alienæ mobilis ablatio, lucrifaciendi caussa dolo malo facta, *pr. §. 1. Inst. L. 1. C. h. t.* immo omne aliud damnum, hominibus coactis, dolo malo datum, eo pertinet. *L. 2. pr. §. 4. 5. ff. h. t.* Unde facile hoc delictum a damno in TURBA dato discernitur, quod est damnum non per raptum, sed alio modo in turba, id est hominum saltim decem * concursu datum. *L. 4. §. 6. sequ. ff. h. t.*

* Si enim duo, tres vel quatuor inter se tumultuentur, ea RIXA est, non turba. *L. 4. §. 3. ff. h. t.*

§. CIV.

De utroque delicto quid Præ-

De priore delicto Prætor actionem VI BONORUM RAPTORUM promiserat *adversus eum, qui dolo malo rapuerat, vel damnum coactis hominibus dederat, intra*

Prætor edixerit? *annum in quadruplum; post annum in simplum. L. 2. pr. Inst. h. t.* De posteriore edixerat, *se adversus eum, cujus dolo malo in turba damni quid datum sit, intra annum utilem in duplum, post annum in simplum judicium daturum. L. 4. pr. ff. h. t.*

§. CV.

Quibus casibus rapina committatur? Ex definitione itaque rapinæ (§. CIII.) colligimus, 1) locum non esse actioni *vi bonorum raptorum*, sed interdicto UNDE VI, (P. VI. §. CCCXII.) vel judicio publico ex lege Julia de vi publica vel privata, si quis rem immobilem alienam vi invaserit: *L. 2. §. 1. ff. h. t.* nec 2) si quis rem suam alteri extorserit, quamvis ne id quidem impune ferat, (P. VI. §. CCCXVIII,) *L. 13. ff. quod met. causs. L. 7. C. unde vi.*

§. CVI.

Qui eam admittat? Qumque hic ad solum dolum malum respiciatur: (§. CIII.) consequens est, 1) ut perinde sit, sive ipse quis cogat homines, sive ab alio coactis utatur, *L. 2. §. 3. 12. ff. h. t.* item 2) sive per alios, sive ipse rapiat. *L. 2. §. 6. 7. eod.* 3) Non dari hanc actionem adversus impuberes, quippe doli incapaces, *L. 2. §. 19. ff. h. t.* nec 4) contra heredes raptoris, quamvis adversus eos, quatenus aliquid pervenit, condictio furtiva locum habeat. *L. 2. §. ult. ff. h. t.* 5) Quod ad rem raptam attinet, nihil interesse, sive ea majoris, sive minimi pretii sit. *L. 2. §. 11. ff. h. t.*

§. CVII.

Quæ actiones Quamvis vero hæc actio in quadruplum detur; (§. CIV.) tamen quid tantum intra

annum

annum quadruplum consequimur, * & præterea illud quadruplum non solam pœnam continet, sed & rei æstimationem, *pr. Inst. h. t.* hinc actio furti manifesti locum habet adversus raptorem, tamquam furem improbum. *pr. Inst. L. 2. §. 10. ff. h. t. L. 80. §. 3. ff. de furt.* Immo & criminalis persequutio extra ordinem prodita est, adversus grassatores, quique ferro instructi rapiunt, & latrones. *L. 28. §. 10. 15. ff. de pœn.* inde dena tur?

* Si tamen 1.) Christianus Judæo quid rapuerat, pœna erat dupli. *L. 6. C. de pagan.* 2.) Si quis navicularios diripuerat, quadruplum pœnale tantum erat, neque rei æstimationem simul continebat. *L. 5. C. de navic.*

§. CVIII.

Itaque actio VI BONORUM RAPTORUM dabatur domino, eique, cujus interest, *L. 2. §. 22. 23. ff. h. t.* ejusve heredi, adversus eum, qui dolo malo rapuit, (§. CVI.) non adversus ejus heredem, (§. CVI, 4.) intra annum in quadruplum, post annum in simplum. (§. CIV. CVII.) Actionis vi bonorum raptorum descriptio.

§. CIX.

Contra actio DE TURBA datur domino eive, cujus interest, adversus eum, cujus dolo malo in turba damni quid factum est, non adversus ejus heredes intra annum utilem in duplum, post annum in simplum. (§. CIV.) Actio de turba.

§. CX.

Enimvero, quemadmodum furtum, ita & rapina, moribus nostris est crimen publi- Usus hodiernus.

 cum.

cum. Itaque raptores gladio feriuntur, grassatorum cadavera præterea rotis in via publica illigantur, latrones crurifragio puniuntur. *Const. Crim. Car. Art.* CXXVI. *& arg. Art.* CXXX.

TIT. IX.

De incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata.

§. CXI.

De incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata.

ADhuc atrocior videbatur rapina, si quis ex incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata, quidquam *rapuisse, recepisse* dolo malo, * *damnive quid* in his rebus *dedisse* diceretur. Quare tametsi ejusmodi raptores & criminaliter conveniri possint; (§. LXXIX.) tamen & forensem actionem proposuit Prætor intra annum utilem in quadruplum; post annum in simplum. *L.* 1. *pr.* §. *seqq. ff. h. t.*

* Quare in eo differt a superiore hæc actio, quod & sine vi aliquid auferens, vel recipiens, quadrupli reus est. *L.* 1. *pr. L.* 3. §. 4. 5. *ff. h. t.*

TIT. X.

De injuriis & famosis libellis.

§. CXII.

Injuriæ definitio, & divisio prima.

TErtium delictum privatum est DAMNUM INJURIA DATUM. (§. LXXIX.) Sed quia de eo jam supra Lib. IX. Tit. II. actum est: jam sequitur postremum,

puta

puta INJURIA, quæ est quodvis dictum vel factum, ad alterius contumeliam dolo malo directum. Ex quo per se patet, *injuriam* aliam esse VERBALEM, si quis alteri convicium adversus bonos mores facit, vel fieri curat: aliam REALEM, quæ re & facto infertur. *L.* 1. §. 1. *ff.* §. 1. *Inst. h. t.* Ad priorem etiam injuria *scripta*, ad posteriorem & *per picturam illata* refertur.

§. CXIII.

Secunda divisio.

Quumque major minorve esse possit illata alteri injuria: ea etiam in SIMPLICEM & ATROCEM recte dividitur, quæ ex facti atrocitate, vel loci, ubi contumeliose quis habitus, celebritate, vel ex personæ, cui illata injuria, dignitate æstimatur. *L.* 7. §. 7. 8. *L.* 8. *L.* 9. *ff. h. t.*

§. CXIV.

De injuriis axiomata.

Inde perspicua axiomata: I. Injuria est omnis contumelia, alteri dolo malo illata. II. Et is, qui nos per nostrorum latus petit, injuriæ reus est. III. Injuriæ non eadem semper pœna, eadem æstimatio est. * IV. Qui injuriarum agit, is vindictam persequitur.

* Id quod patet lepido exemplo Veracii, (vel ut alii codices habent, L. Neratii,) hominis stolide improbi apud Gellium *Noct. Att.* XX, 1.

§. CXV.

Quis injuriam inferre non videatur?

Quum itaque injuria sit contumelia omnis dolo malo illata; (§. CXIV, 1.) consequens est, 1) ut injuriæ reus non sit impubes, vel furiosus: *L.* 3. §. 1. *hoc tit.* nec 2) qui

corrigendi emendandique animo quid dixit fecitque, *L.* 15. §. 39. *ff. h. t.* *L.* 5. §. 3. *fin. ff. ad L. Aquil.* modo non officii metas excesserit: *L.* 32. *ff. h. t. d. L.* 5. *L.* 3. §. 3. *ff. ad L. Aquil.* nec 3) qui per jocum quid fecit: *L.* 3. *ff. h. t.* vel per servum percussurus hominem liberum, vel casu, vel per errorem, percussit. *L.* 3. §. 4. *L.* 4. *ff. h. t.*

§. CXVI.

Quomodo inferri possit? Contra ex eodem axiomate consequitur, 4) ut injuria fiat, non modo, si quis verbis contumeliosis innocentem lacessit, sed etiam 5) si quis vera se dixisse probare velit, *L.* 5. *C. h. t.* cui non obstat *L.* 18. *pr. ff. h. t.* immo & 6) gestibus ad alterius invidiam compositis, *L.* 9. *pr. L* 15. §. 27. *ff. h. t.* & 7) factis, quæ vel ad infamiam alterius pertinent, *L.* 1. §. 2. *L.* 15. §. 20. 22. *ff. h. t.* vel ad contemtum; minuendamque dignitatem. *L.* 1. §. 2. *L.* 15. §. 16. 21. *ff. h. t.*

§. CXVII.

Quibus? Ex eodem axiomate (§. CXIV, 1.) colligimus, 8) injuria adfici posse non modo invitum & scientem, verum etiam infantem, furiosum, multoque magis absentem; *L.* 3. §. 1. 2. *ff. h. t.* immo & 2) volentem si illa injuria vel bonis moribus repugnet, vel in alterius opprobrium vergat. *L.* 1. §. 5. *ff. h. t.*

§. CXVIII.

An etiam injuria alteri illata ad nos pertineat. Quumque & per alterius latus peti possimus injuria; (§. CXIV, 2.) sequitur, 1) ut semper superior habeat actionem injuriarum, si inferiori ab eo, qui scivit, eum e familia nostra esse, illata sit injuria, adeoque 2) ob inju-

injuriam, liberis vel uxori illatam, pater vel maritus: *L.* 18. § 5. *ff. h. t.* ob sponsam injuria affectam sponsus, *L.* 15. §. 24. *ff. eod.* 4) ob servos vel ancillas nostras, in domini contumeliam durius & contumeliosius habitos, dominus agere possit: *L.* 15. §. 35. & 48. *ff. h. t.* non autem 5) uxor ob injuriam marito intentatam, nisi ea simul in eam redundet. *L.* 2. *L.* 11. §. 8. *ff. h. t.*

§. CXIX.

Denique quum injuriarum omnium non eadem semper possit esse pœna atque æstimatio; (§. CXIV, 3.) non mirum est, plura media reperta esse vindicandæ injuriæ. Et hinc I. PRÆTOR, insuper habita lege XII. Tab. (Gell. *Noct. Att.* XX, 1.) dedit actionem ÆSTIMATORIAM ad id, quanti quisque injuriam æstimaverit, §. 7. *Inst. L.* 21. *ff. h. t.* simulque competit CRIMINALIS ad pœnam arbitrariam, (§. LXXIX. *) *L. ult. ff.* §. 10. *Inst. h. t.* quæ ob sacra turbata & libellum famosum capitalis; *L.* 10. *C. de Episc. & cler. L. un. C. de famos. lib.* ob injuriam studiosis illatam cum infamia & dignitatis privatione conjuncta esse potest. *Auth. Habita C. ne fil. pro patre.* Actio injuriarum Prætoria.

§. CXX.

Deinde II. ex LEGE CORNELIA de injuriis & *civiliter* & *criminaliter* agi potest, *si quis* cum dolore *verberatus*, *aut* sine dolore *pulsatus*, *aut* domus ejus vili introita fuerit. §. 8. 10. *Inst. L.* 5. *pr. L.* 37. §. 1. *ff. h. t.* Civilis ex L. Cornelia de injuriis.

§. CXXI.

Retorsio. Conceditur III. RETORSIO, quæ est medium extrajudiciale, quo quis injuriam verbalem in continenti in alterum retorquendo amollitur. *L. 17. §. 6. ff. h. t.*

§. CXXII.

Actio ad palinodiam. Quin & IV. *actionem ad* PALINODIAM concedunt mores, qua injuria verbali adfectus agit ad *recantationem*. Quæ actio cum famam sugillet, loco istius παλινῳδίας, si injuria non sit atrocissima, *deprecatio Christiano digna*, (*eine Christliche Abbitte*) sin verba dubiæ interpretationis sint, *declaratio honoris*, (*eine Ehren Ercklarung*) decerni solet. Carpz. *Prax. Crim. Qu.* XCVII. 82. Mev. *Dec.* III. 30. Hahn. *ad Vvesemb. h. t. n.* 18.

§. CXXIII.

Discrimen horum remediorum. Permultum autem inter hæc remedia interesse, facile patet. 1) Actio civilis & criminalis cumulari non possunt. *L. 6. L. 7. §. 1. ff. h. t. L. un. C. quando civ. act. crim. prajud.* potest autem cumulari cum æstimatoria actio ad palinodiam, quam vulgo rei, id est famæ, persequutoriam statuunt. Hahn. *ibid.* Bachov. *ad Treutl. Vol. II. Disp.* XXX. *th. ult. lit. A.* 2) Civiliter actio institui & suscipi potest per procuratorem, *L. 11. §. 2. ff. h. t.* non autem criminaliter. *L. ult. ff. de furt.* nisi quod id privilegium ad evitandam infamiam (P. I. §. CDXIII, 1.) personis illustribus ac superillustribus concessum est. §. 10. *Inst. hoc tit. Nov. LXXI. cap. 1.*

3) Prætoriæ actiones anno; civilis ex L. Cornelia

nelia XXX. criminalis XX. annis expirat, (P. VI. §. CCCLXIX, 4.) *L.* 17. §. 6. *ff. L.* 5. *C. h. t. L.* 30. *C. de præscr. trig. vel quadr. ann. L.* 12. *C. ad L. Corn. de fals.*

§. CXXIV.

Quando cesset injuriarum persequutio?

Denique quum, qui injuriarum agit, vindictam persequatur; (§. CXIV, 4.) consequens est, 1) ut hæ actiones nec heredibus nec contra heredes dentur; (P. VI. §. CCCXC.* 3. 4.) §. 1. *Inst. de perp. & temp. act. L.* 10. §. 2. *ff. si quis caut. in jud.* adeoque 2) & morte utriusque, *L.* 13. *pr. ff. h. t.* nisi jam lis cum defuncto contestata sit, (P. II. §. XLIII, 5.) *L.* 13. *pr. ff. h. t.* & 3) remissione sive expressa, sive tacita, §. *ult. Inst. L.* 11. *ff.* §. 1. *h. t.* & 4) retorsione §. CXXI. tollatur.

§. CXXV.

Usus hodiernus.

Multa hic mutant mores. Alicubi singulis injuriarum generibus certæ mulctæ & pœnæ constitutæ sunt, veluti in Frisia. Alibi actio injuriarum æstimatoria publicis legibus abrogata est, & hine per modum inquisitionis summarie proceditur. Ob famosum libellum, quo alicui crimen objicitur, suppresso nomine, pœna talionis statuitur in Nemesi *Carol. art. CX.* quamvis in ipsa Germania pœna fere arbitraria relegationis vel fustigationis decerni, & libellus famosus manu carnificis feralibus flammis absumi soleat. Brunn. *ad L. ult. C. de requir. reis.*

TIT.

TIT. XI.

De extraordinariis criminibus.

§. CXXVI.

Delictorum extraordinariorũ pœna qualis?

HActenus de delictis *privatis*. Sequuntur *publica*, eaque EXTRAORDINARIA, (§. LXXX.) quæ quum extra ordinem, licet nulla lex specialis eam in rem lata sit, vindicentur: (*ibid.*) consequens est, ut non certam semper ac lege definitam pœnam habeant, quamvis aliquando pœnæ capitis locus esse possit ob atrocitatem, *L. 1. §. ult. L. 9. ff. h. t.*

§. CXXVII.

Quotuplicia?

Hæc delicta autem vel reipublicæ saluti adversantur, *L. 1. ff. de popul. act.* vel in privati alicujus tendunt injuriam. Unde est, quod ob quædam cuivis ex populo; ob alia illi, cujus interest, persequutio detur. Hinc illæ actiones, vel accusationes, POPULARES; hæ PRIVATÆ adpellantur. Vid. *L. 3. pr. ff. de sepulcr. viol. L. 3. ff. de term. mot. L. 1. §. ult. ff. de pœn. L. 2. ff. de concuss. L. 5. ff. de pravar. L. 1. ff. de stellion.*

§. CXXVIII.

Crimina extraordinaria ad publicam caussam pertinentia.

Talia *extraordinaria* crimina hoc titulo plura recensentur. Et quidem *ad publicam* magis *caussam* pertinere videntur I. Cœtus illiciti, *L. 2. ff. h. t.* II. Abactio partus, vel relegatione punita, *L. 4. ff. h. t.* vel, si fœtus jam vixit, supplicio capitali. *L. 1. ff. ad L. Corn. de sicar.* juncta *L. 38. §. 5. ff. de pœn. Const. Crim. Art. CXXXIII.* III. Dardanariatus, seu vexatio annonæ, qualis & per stateras ac

mensuras adulterinas fieri solet. *L. 6. pr.* §. 1. *ff. h. t.* IV. Crimen eorum, qui Ægypto chomata, seu aggeres, Niloticam aquam continentes, rumpunt, *L.* 10. *ff. h. t.* quod aliquando & vivicomburio expiatur. *L. un. C. de Nil. agg.* Joseph. *Ant. Jud. II,* 5. V. Violatio arboris sycaminonis, cujus radicibus aggeres Nilotici continebantur. *L.* 10. *ff. h. t.* VI. Crimen mendicantium validorum. *L. un. C. de mendic. valid.*

§. CXXIX.

Contra magis ad *privatorum læsionem* pertinere videntur. VII. Sollicitatio alienarum nuptiarum & matrimoniorum interpellatio. *L.* 1. *pr. ff. h. t.* VIII. Stuprum, puero, abducto comite, aut mulieri puellæve persuasum, *L.* 1. §. 2. *ff. eod.* IX. Crimen ejus, qui alterum fimo corrupto, cœno velluto perfudit, vel aquas spurcavit. *L.* 1. §. 1. *eod.* X. Instigatio servi, ut ad infamandum dominum ad statuam confugiat. *L.* 5. *ff. h. t.* XI. Crimen sacculariorum, qui, vetitas in sacculo artes exercentes, partem subducunt, partem subtrahunt. *L.* 7. *ff. h. t. L.* 1. *ff. de effract.* Cujac. *Obs. X,* 27. Menag. *Amœn. cap. XXXIX.* XII. Scopelismus apud Arabes frequens. *L.* 9. *ff. h. t. Job. V,* 23. & ibi interpretes. XIII. Crimen circulatorum, serpentes circumferentium, si quis eorum metu damnum passus sit. *L. ult. ff. h. t.* XIV. Crimen directariorum vel derectariorum, qui se in aliena cœnacula furandi caussa dirigunt. *L.* 7. *ff. h. t. L.* 1. § 2. *ff. de effract.* XV. Proditio alienorum instrumentorum. *L.* 8. *ff. h. t.*

Ad privatorum læsionem pertinentia.

TIT.

TIT. XII.

De Sepulcro violato.

§. CXXX.

Crimen sepulcri violati quadruplex.

INter crimina *extraordinaria* est etiam XVI. VIOLATIO SEPULCRI. Quum enim sepulcra essent res religiosæ: (P. I. §. CLXXXIV.) illa violare videbantur, I. sepulcrum quodvis (non hostile) dolo malo diruentes, mortuum invito domino inferentes, cadavera vel reliquias contrectantes. *L.* 2. *L.* 3. §. 3. *L.* 7. *ff. L.* 4. *L.* 5. *C. h. t.* II. In sepulcro dolo malo habitantes, ædificiumve aliud, quam quod sepulcri caussa factum sit, ibi habentes, *L.* 3. *pr.* §. 6. *ff. h. t.* III. Cadavera spoliantes, * *L.* 3. §. 7. *h. t.* vel IV. ipsa corpora extrahentes. *L. ult. ff. h. t.*

* Saxa, marmora, columnas de sepulcro auferentes, sive fabricandi, sive lucri caussa id faciant, decem pondo auri fisco inferre coguntur. *L.* 4. *C. h. t.*

§. CXXXI.

Actio ex primo casu.

Primo casu ei, ad quem pertinebat, *L.* 6. §. 9. *L.* 1. *h. t.* ejusve heredi, *L.* 10. *eod.* dabatur ACTIO SEPULCRI VIOLATI privata & famosa. *L.* 1. *h. t.* contra violantem, ad id, quanti æquum videbatur. *L.* 3. §. 8. *h. t.* Si non ageret is, cujus intererat: actio popularis dabatur cuivis ex populo, vel, si plures agere vellent, ei, cujus justissima caussa videbatur, ad centum aureos. *L.* 6. *ff. h. t.*

§. CXXXII.

§. CXXXII.

Secundo casu itidem competebat actio popularis cuivis ex populo ad ducentos aureos *L.* 3. §. 6. *ult. ff. h. t.* non tamen noxalis, si servus hujus criminis reus esset. *L.* 3. §. 11. *eod. Tertio* casu spoliatores armati capite plectebantur: qui sine armis spoliaverant, contra eos usque ad pœnam metalli procedebatur. *L.* 3. §. 7. *eod. Quartum* denique delictum in humilioribus summo supplicio, in honestioribus deportatione vindicabatur. *L. ult. ff. h. t.* Ex secundo, tertio & quarto.

§. CXXXIII.

Sed hæc hodie extra usum sunt. Qui cœmiteria nostra violant, sepulcra diruunt, marmora vel saxa inde auferunt, cadavera spoliant, pro modo delicti extra ordinem puniuntur. Usus hodiernus.

TIT. XIII.

De concussione.

§. CXXXIV.

AD eadem crimina pertinet XVII. CONCUSSIO, quæ est crimen, quo quis, simulato **Præsidis** jussu, pecuniam aliudve quid extorquet. *L.* 1. 2. *ff. h. t.* Datur inde actio ei, cui quid extortum, contra concutientem ad pœnam extraordinariam, *L.* 1. *ff. h. t.* immo & aliquando publicam Legis Corneliæ, si qui in accusationem innocentum cojerint, vel ob accusandum denunciandumve testimonium pecuniam acceperint. *L.* 2. *ff. h. t.* Crimen concussionis.

TIT.

TIT. XIV.

De Abigeis.

§. CXXXV.

Abigeatus quid? PRoximum eſt XVIII. *crimen* ABIGEATUS. Sunt vero ABIGEI, partim, qui pecora ex paſcuis vel ex armentis ſubtrahunt, & quaſi deprædantur; *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* partim qui abigendi ſtudium quaſi artem exercent, equos de gregibus, vel boves de armentis, abducentes, *L.* 1. §. 1. *L.* 3. §. 2. *ff. h. t.* partim qui decem oves vel capras, porcos quinque vel quatuor, unum equum vel bovem (*duas equas, totidemque boves* Paull. *Rec. Sent. V,* 18. 1) abegerunt. *L.* 3. *pr. ff. h. t.* Unde 1) qui ſtabulo abegit domitum pecus, vel qui pauciora animalia abduxit, fur eſt, non abactor vel abigeus. *L.* 1. §. 2. *L.* 3. §. 1. *ff. h. t.* 2) Multoque minus id nomen meretur, qui pecora abegit, quæ ſua eſſe contendit. *L.* 1. §. *ult. h. t.*

§. CXXXVI.

Ejus pœna. Abigeorum admiſſum gravius punitur 1) gladio, metallo, opere publico, Paull. *Rec. Sent. V,* 18, 2. in iis regionibus, ubi id crimen frequentiſſimum, veluti in Hiſpania *L.* 1. *pr. ff. h. t.* Serv. *ad Virgil. Georg. III, v.* 406. quamvis honeſtiores relegentur, aut ordine moveantur. *L.* 1. §. 3. *h. t.* 2) Damnatione ad beſtias, ſi qui cum gladio abegerint. *d. L.* 1. §. 3. *h. t.* 3) Plenius * quoque puniuntur, qui pecora de ſtabulo abegerunt, quamvis proprie non ſint abigei.

(§. CXXXIV.

(§. CXXXIV.) *L.* 3. §. 1. *eod.* 4) Receptatores abigeorum decem annis extra Italiam relegantur. *L.* 3. §. 1. *ff. eod.*

* Cujac. *Obs. VI*, 8. & Jan. Langl. *Ot. Semestr. VIII*, 1. legendum putant *lenius*, quin & apud Græcos bis occurrere πραότερον κολάζεται, observat laudatus Cujacius. Ast nihil mutandum esse & connexio docet, & consensus Paulli *Rec. Sent. V*, 18, 2. & lectio Basilicorum: σφοδρότερον κολάζεται.

§. CXXXVII.

In Germania abigei fere, ut alii fures, in furcam eunt. Carpz. *Prax. Crim. Quæst. LXXXVI, n.* 39. In Frisia gladio percussos abigeos, docet Sand. *Decis. V*, 9, 9. aliquando fustigationem cum stigmate, vel relegationem ibi irrogatam, observat. Huber. *Prel. ad Pand. h. t.* Pœna capitalis etiam obtinet in Britannia. Polyd. Verg. *Hist. Angl. l. p.* 13. & in Prussia. *Jus prov. Pruss. III*, 6. 21. Usus hodiernus.

TIT. XV.

De Prævaricatione.

§. CXXXVIII.

SEquitur XIX. PRÆVARICATIO. Dicitur autem *speciatim* PRÆVARICATOR, qui publico judicio accusans, prodita caussa, cum reo colludit, ut absolvatur. *L.* 1. §. 1. *ff. h. t. L.* 1. §. 1. 6. *ff. ad SÇ. Turpill. Generatim* vero, quisquis diver- Crimen prævaricationis.

sam

ſam partem, prodita cauſſa clientis ſui, adjuvat. *L. 1. pr. ff. h. t.*

§. CXXXIX.

Ejus pœna. Prioris generis prævaricatorem perſequuntur leges judicio publico ad infamiam, *L. 4. ff. h. t. L. 4. §. pen. ff. de his, qui not. inf.* quin ad eamdem ſuſtinendam pœnam, quam ſuſtinuiſſet reus, ſi non fuiſſet abſolutus. *L. 6. ff. h. t.* Poſteriore caſu pœna eſt arbitraria & extraordinaria. *L. 1. §. 1. L. 2. ff. h. t.*

TIT. XVI.

De receptatoribus.

§. CXL.

Receptatorum crimen & pœna. CRiminis extraordinarii rei etiam ſunt XX. RECEPTATORES, qui latrones, aliorumque criminum reos, dolo malo receperunt. Ii puniebantur perinde, ac ipſi latrones, vel facinoroſi, quos receperant. *L. 1. ff. L. 1. C. h. t.* niſi eos cognatio, vel adfinitas, a dolo malo excuſaret, quo caſu extra ordinem coercebantur. *L. 2. ff. h. t. L. 1. C. de his, qui latr. vel al. crim. reos occult.*

§. CXLI.

Uſus hodiernus. Pœna hæc extraordinaria hodie ſemper obtinet, niſi ſocietatem criminis cum facinoroſis injerint; Schilter. *Ex. XLIX. §. 40.* cujus rei grave indicium ipſa receptio ſuppeditat. *Conſt. Car. Crim. art. XL.*

TIT.

TIT. XVII.

De furibus balneariis.

§. CXLII.

EXtra ordinem quoque puniuntur XXI. FURES BALNEARII, qui vestimenta sarcinasve eorum, qui in balneis publicis lavant, surripiunt. *L.* 1. *ff. h. t.* Vid Arist. *Probl. XXIX*, 10. Langl. *Or. Semest. VIII*, 2. Marqu. Freh. *Parerg. II*, 12. Ii plerumque in metallum aut in opus publicum damnabantur, si magna esset admissorum frequentia: Paull. *Rec. Sent. V*, 3. 5. eandemque pœnam subibant fures nocturni, licet nec effractores, nec telo se defendentes. *L.* 1. *ff. h. t.* Miles hujus criminis reus cum ignominia mittebatur. *L. ult. ff. h. t.* Crimen furum balneariorum:

TIT. XVIII.

De effractoribus & expilatoribus.

§. CXLIII.

NOn minore severitate animadvertitur XXII. in EFFRACTORES, qui parietes vel fores carcerum, aliarumve ædium effringunt, *L.* 1. *pr.* §. 2. *ff. h. t.* & EXPILATORES, qui sunt fures atrociores, *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* qui a furibus reliquis qualitate distinguuntur; *L.* 16. §. 6. *ff. de pœn.* siquidem homines vi exuunt, iisque vix pilum relinquunt. Cujac. *Obs. XV*, 31. Qui effractores & expilatores.

§. CXLIV.

§. CXLIV.

Eorum pœna. Effractores carcerum capitis damnabantur. *L. 1. pr. ff. h. t.* Effractores vel perfossores parietum, qui pecuniam alienam abstulerant, pœna metalli, operis publici, relegationis afficiebantur, prout vel noctu vel interdiu id fecissent. *L. 1. §. 2. ff. h. t.* Expilatores vilioris conditionis in opus publicum perpetuum vel temporarium dabantur, honestiores ordine ad tempus movebantur, vel fines patriæ excedere jubebantur. *L. 1. §. 1. ff. h. t.*

§. CXLV.

Usus hodiernus. Effractio carceris, a reo innocente facta, hodie arbitraria est, uti & olim, *L. 13. ff. de cust. & exhib. reor.* leviorque, si culpa commentariensis reus aufugerit. Ipse commentariensis ob culpam arbitrarie, ob dolum eadem pœna coercetur, quam reus sustinuisset, *Const. Crim. Art. CLXXX.* quod tamen non ubique observatur, uti nec olim. *L. 8. L. 10. ff. eod.* Qui vi armata & coadunatis hominibus carcerem effregit, capitis damnatur. Carpz. *Prax. Crim. Qu. XXXV. num. 39. sequ.* Effractores & expilatores non mitius severiusque, quam reliqui fures vel raptores, plectuntur. (§. XCIII. §. CX.)

TIT. XIX.

Expilatæ hereditatis.

§. CXLVI.

Crimen expilatæ hereditatis. QUum XXIII. ob EXPILATAM HEREDITATEM jacentem furti agi non

non posset; (§. LXXXVI, 2.) *L.* 2. §. 1. *h. t.* accusatio extraordinaria expilatæ hereditatis dabatur heredibus contra expilantem, (non tamen contra uxorem, (P. IV. §. CLXXIV, 3. coheredem, *L.* 3. *ff. L.* 1. *C. h. t. L.* 51. *ff. pro soc. L.* 3. *fam. ercisc.*) ad pœnam extraordinariam, in jure nostro non expressam. *L.* 1. *ff. h. t.*

TIT. XX.

Stellionatus.

§. CXLVII.

Quotiescumque aliquid dolo malo, & contra bonos mores fuerat factum, cujus proprium vocabulum propriusque titulus deficiebat: id vocabatur XXV. crimen STELLIONATUS. * *L.* 3. §. 1. *ff. h. t.* a stellionibus, astutissimo lacertæ genere, de quo Plin. *Hist. Nat.* XXX, 10. Stellionatus quid?

* Exempla varia in jure nostro occurrunt, veluti, 1.) si quis rem alii oppignoratam distraxerit, permutarit, in solutum dederit: *L.* 3. §. 1. *h. t.* quod delictum tamen furtum vocatur in *L.* 66. *ff. de furt.* 2 Si quis rem alienam pignori dederit: *L. ult. ff. h. t.* 3) si quis imposturam fecerit in necem alterius: *L.* 3. §. 1. *ff. h. t.* 4) si quis æs pro auro oppignorarit: *L.* 16. §. 1. *L.* 36. *ff. de pign. act.* 5) si quis merces supposuerit, vel obligatas averterit, vel corruperit: *L.* 3. §. 1. §. *ult. ff. h. t.* 6.) si quis creditor pecuniam a se non numeratam acceperit, vel numeratam iterum exegerit *L.* 29. §. 5. *ff. mand.*

§. CXLVIII.

§. CXLVIII.

Ejus pœna. Hujus quoque criminis persequutio est extraordinaria, non semper famosa, *L. 2. ff. h. t.* junct. *L. 13. §. ult. ff. de his, qui not. inf.* ad pœnam arbitrariam, *L. 3. §. 2. ff. L. 4. C. h. t.* quam in vilioribus pœnam metalli, in honestioribus relegationem, vel remotionem ab ordine, excedere haud oportet. *L. 3. §. 2. ff. h. t.*

TIT. XXI.

De termino moto.

§. CXLIX.

Crimen termini moti. PRoximum est XXVI. crimen TERMINI MOTI. Terminum Deum esse, Romanis persuaserat Numa, cujus quum simulacra viderentur lapides: eos qui terminum exarassent, cum bobus sacros ac detestabiles esse jusserat. Dionys. Halic. II, 76. Fest. *voce termino*. Sed mitiores leges novæ, tamen & criminaliter & civiliter hoc crimen persequuntur.

§. CL.

Ejus pœna. *Criminaliter* agitur ad pœnam extraordinariam, & arbitrariam, quæ in humilioribus est castigatio vel damnatio ad opus publicum: in honestioribus relegatio. *L. 1. L. 2. L. 3. §. ult. ff. h. t. Civiliter* ex lege agraria C. Cæsaris quisque ex populo agit adversus eos qui terminos dolo malo moverint, ad pœnam L. aureorum in lapides singulos. *L. 3. pr. ff. h. t.* Hodie quoque pœna pro qualitate delicti est arbitraria, & ad fustiga-

ſtigationem uſque perveniri poteſt. *Conſt. Crim. Car. art. CXIV.*

TIT. XXII.

De collegiis & corporibus.

§. CLI.

POſtremo crimen extraordinarium eſt XXVII. COLLEGII vel CORPORIS ILLITI. * Collegia Romæ modo permittebantur, modo prohibebantur. Permiſſa ſeu licita gaudebant juribus reliquarum univerſitatum. (P. I. §. CDXXXIX. *ſequ.*) Illicita, ſeu publica auctoritate haud conſtituta, vel ita diſſolvebantur, ut ſociis permitteretur pecunias communes dividere: *L. 3. pr. ff. h. t.* vel, ſi ad factiones, ſeditiones, ἑταιρείας pertinerent, pœna publica legis Juliæ de vi, vel majeſtatis quoque, locum habebat. *L. 1. ff. ad L. Jul. maj. L. 2. ff. h. t.* Crimen collegiorum illicitorum.

* Quæ ad hiſtoriam collegiorum apud Romanos pertinent, fuſius exſequuti ſumus in diſſertatione ſingulari *de collegiis & corporibus opificum*.

TIT. XXIII.

De popularibus actionibus.

§. CLII.

HActenus de extraordinariis criminibus *privatis*, id eſt, ex quibus actio dabatur iis, quorum intererat: ſequuntur actio- Actiones populares quid?

actiones POPULARES, quæ tuendi juris publici caussa cuivis ex populo competunt. *L. 43. §. 2. ff. de procur. L. 1. ff. h. t.*

§. CLIII.

Earum natura & indoles.

Itaque ea est harum actionum natura, 1) ut agere possit quilibet ex populo, modo ei per edictum postulare liceat. *L. 43. §. 2. ff. de procur. L. 4. L. 6. ff. h. t.* 2) Ut, si plures agere velint, is præferatur, cujus interest, vel qui magis videtur idoneus. *L. 3. §. 1. L. 2. ff. h. t.* 3) Ut per procuratorem institui nequeant; *L. 5. L. 42. ff. de procur.* 4) Ut nec contra heredes nec post annum dentur. (P. VI. §. CCCLXIX, 4. §. CCCXC.* 5.) *L. ult. ff. h. t.* 5) Ut pœna pecuniaria, nisi aliud nominatim constitutum sit, (*L. 3. ff. de term. mot. L. 25. §. ult. ff. ad SC. Silan.*) ipsi actori adplicetur. *L. 12. pr. ff. de verb. sign.* & ibi Jo. Goedd. *Comment. adh. l. num. 15. sequ. p. 211.*

LIBER XLVIII.

TIT. I.

De publicis judiciis.

§. CLIV.

Judicium publicum quid?

Divisimus supra delicta publica in extraordinaria & ORDINARIA, quæ & κατ᾽ ἐξοχὴν PUBLICA adpellari, diximus. (§. LXXX.) De illis hactenus actum: de his toto hoc libro XLVIII. agitur. Sunt vero

vero judicia PUBLICA, quæ ex lege quadam publicorum judiciorum descendunt, & certam ex illa lege pœnam habent propositam. *L. 1. ff. h. t.*

§. CLV.

Quum vero illa pœna aut in morte naturali, vel civili, aut in alia corporis coercitione, vel infamia pœnave pecuniaria consistit: hinc est, quod priore casu judicia publica CAPITALIA, posteriore NON CAPITALIA, adpellantur. *L. 2. ff. h. t.* Quotu-plex?

§. CLVI.

Utraque id habent commune, 1) quod morte rei perimuntur; (P. VI. §. CCCXC. *6.*) *L. 3. ff. h. t.* 2) quod infamia manet damnatos: *L. 7. ff. h. t.* 3) quod non admittunt operam procuratorum, nisi ad excusandam absentiam: *L. pen. §. 1. ff. h. t.* & 4) quod accusatio cuique ex populo plerumque datur. §. 1. *Inst. h. t.* Ejus natura & indoles.

TIT. II.

De accusationibus & inscriptionibus.

§. CLVII.

Quum itaque in judiciis publicis cuivis ex populo plerumque accusatio detur; (§. CLVI, 4.) statim jam sequitur tractatus de ACCUSATIONIBUS & INSCRIPTIONIBUS. ACCUSATIO est sollemnis criminis ad judicem competentem delatio, vindictæ publicæ caussa facta. Libellus, quo fit illa delatio, quique crimen, personam, locum & tempus, nec Quid accusatio & inscriptio?

non subscriptionem accusatoris continere debet, dicitur INSCRIPTIO. *L. 3. pr. §. 2. ff. h. t. L. 16. C. de accus. & inscript. C. de his, qui acc. poss. L. 2. §. 8. ff. ad L. Jul. de adult.*

§. CLVIII.

De ea axiomata. Quam reip. utilis æque ac periculosa sit accusandi licentia eleganter docuit Cicero *pro Sex. Rosc. cap. XX.* Unde a Romanis merito recepta axiomata: I. Accusare non possunt, quicumque rem vel non satis intelligere, vel reo terrori esse, vel pietatem accusando lædere, vel quocumque modo suspecti esse videntur. II. Omnes licet accusare, qui & delinquere, & pœnam sine publico dedecore sustinere possunt. III. Accusatori inulta esse non debet calumniosa accusatio. *L. 7. pr. C. h. t.*

§. CLIX.

Qui accusare non possint? Ex primo axiomate (§. CLVIII, 1.) reddimus rationem cur ad accusationem non admittantur 1) impuberes & minores. *L. 8. ff. h. t. L. 4. C. de act. præst.* nisi mortem propinquorum, suamve injuriam, ex auctoritate tutorum vel curatorum exsequuturi: *L. 2. §. 1. L. 11. pr. ff. h. t. L. 2 C. de auct. præst.* 2) feminæ, *L. 1. L. 8. ff. h. t.* nisi propinquorum necem suamve injuriam vindicaturæ, *L. 3. pr. L. 11. pr. ff. h. t.* vel delaturæ crimina majestatis, *L. 8. ff. ad L. Jul. majest.* sacrilegii, *L. 10. C. de episc. & cler.* & annonæ: *L. ult. §. 2. ff. ad L. Jul. de ann.* 3) milites, nisi suorum mortem, vel injuriam suam vindicent, vel crimen majestatis deferant. *L. 11. pr. ff. h. t. L. 7. §. 1. ad L. Jul. maj.*

§. CLX.

De iisdem. Nec minus inde patet, cur non liceat accusare

sare 4) magistratibus majoribus. *L.8.pr.ff.L.8. C.h.t.* 5) infamibus. *L.4. L.8.ff.h.t.* 6) accusationes pro quæstu habentibus, *L.8.ff.h.t.* 7) liberis & libertis, *L. 8. L. 11. §. 1. ff. h.t. L. pen. & ult. C. de his, qui accus. non poss.* 8) falsi testimonii convictis, *L. 9. ff. h. t.* 9) minus, quam L. aureos possidentibus. *L. 10. ff. h. t.* 10) servis, * nisi crimen læsæ majestatis, annonæ, falsæ monetæ, vel homicidii, in dominos admissi, deferre velint. *L. pen. C. de his qui acc. non poss. L. 7. ff. ad L. Jul. maj. L. 53. ff. de jud. L. 1. C. de prec. Imp. off.*

* Non eædem prohibendi caussæ militant contra filium familias. Quia tamen accusatio res magni momenti est: non patiuntur leges eum accusare, nisi jussu patris, (*Inst.* §. CXXXIX, 11.) præterquam si uxorem accusare velit adulterii. *L. 6. §. pen. L. 37. ff. ad. L. Jul. de adult.*

§. CLXI.

Denique inde consequi videbatur, 11) ut si plures exsisterent, qui accusare vellent, caussa cognita, æstimatisque accusatorum personis, judex eligere deberet vel dignitate præcellentem, vel eum, cujus maxime interesse videretur, vel ætate, vel moribus vel alia justa præferendum.* *L. 16. ff. h. t.* Quid si plures accusare vellent?

* Et ad hanc quæstionem definiendam comparata olim erat DIVINATIO, qualis est illa Ciceronis in *Q. Cæcilium*, ad quam Ascon. Pædian. *p. m.* 348. DIVINATIO *dicitur hæc oratio, quia non de facto quæritur,*

sed de futuro, quae est divinatio & conjectura, uter debeat accusare. Alii ideo putant divinationem dici, quod injurati judices in hac caussa sedeant, ut quod velint, praesentire de utroque possint. Alii, quod res agatur sine testibus, & sine tabulis, & his remotis argumenta sola sequantur judices, & veluti divinent. Add. Quintilian. *Inst. Orat.* III, 10. VII, 4.

§. CLXII.

Qui accusari potuerint?

Quumque omnes accusare liceat, qui delinquere pœnamve sine publico dedecore sustinere possunt, (§. CLVIII, 2.) consequens est, ut dies dici nequeat 1) furiosis & mente captis, *L. 12. ff. ad L. Corn. de sicar. L. 5. ff. de pœn.* 2) infantibus & infantiae propioribus, *L. 12. ff. ad L. Corn. de sicar.* immo nec pubertate proximis & minoribus, sine tutorum curatorumve consensu. *L. 4. C. de auct. praestand.* 3) magistratibus majoribus, *L. 12. pr. ff. h. t.* 4) mortuis, *L. 20. ff. h. t.* 5) reip. caussa absentibus, *L. 12. pr. ff. h. t.* 6) jam ab alio accusatis ob idem crimen, *L. 11. §. 1. ff. h. t.* & 7) servis, si pœna publicationis bonorum lege definita sit. *L. 12. §. 4. ff. h. t.*

§. CLXIII.

Subscriptio in similitudinem pœnae.

Denique ex postremo axiomate (§. CLVIII, 3.) ratio reddetur subscriptionis in crimen, qua accusator se ad similitudinem supplicii obstringere tenebatur, nisi probarit, simulque cavere, se perseveraturum in crimine usque ad sententiam. *L. 7. pr. L. ult. C. h. t.* * Cujus tamen subscriptionis gratiam leges faciunt 1) personis publicis, crimina ex offi-

officio denunciantibus, *L. 7. C. h. t. L. ult. §. 2. C. de cust. reor.* 2) parentibus liberorum; & liberis parentum; 3) mulieribus quoque suorum injuriam persequentibus, *L. 12. C. qui accus. non poss.* & denique 4) marito uxorem accusanti adulterii. *L. 30. C. ad L. Jul. de adult.* Add. Symmach. *Epist. I, 49.*

* Formulam hujusmodi subscriptionis Oloranni Monachi schedis extulit Barn. Brisson. *de form. Lib. V. p. 469.*

§. CLXIV.

Hodie accusatio non quidem abolita, sed dura illa conditione onerata est, ut accusator in carcere habitet, nisi cautionem præstiterit. *Const. Carol. Crim. art. XII.* Multis locis resp. crimina publica persequitur per procuratorem fisci: alibi ipse judex ex officio INQUIRIT, primum *generaliter* in corpus delicti, & an illud vere admissum sit? deinde *specialiter* in eum, qui in priore, ista ac generali Inquisitione indiciis oneratus videtur. Inde reus ad articulos respondet; testes audiuntur, reus negans cum iisdem committitur, (quod *confrontationem* vocant,) aliquando & diris quæstionibus subjicitur, ac demum ubi ejus defensio accessit, vel condemnatur, vel absolvitur. Usus hodiernus

TIT. III.

De custodia & exhibitione reorum.

§. CLXV.

QUandoquidem rei publicorum criminum semper de fuga suspecti sunt: Rei requirendi & custodiendi.

Procul vel magistratus primo operam dabit, ut eos e fuga retrahat, (quem in finem jure Romano cautum erat, ut a Præside provinciæ, in qua degebant, ad locum delicti remitterentur: *L. 7. ff. h. t. L. 2. C. de exh. & transm. reis: Nov. CXXXIV. cap. ult.*) deinde ut ne, si eos fuga iterum aliquo abstulerit, judicium publicum fiat elusorium.

§. CLXVI.

Quomodo custodiendi?

Itaque ex criminis, quod objicitur, qualitate, personarum dignitate, opibus, vel innocentia æstimandum est, sintne rei in carcerem recipiendi, an militi tradendi, an committendi fidejussoribus, vel suæ promissioni. *L. 1. ff. h. t.* Hinc axiomata: I. Ubi delictum gravius, vel reus multis præsumtionibus oneratus est: ille publico, sed tolerabili, carceri mancipandus est. II. Si persona honesta, & nec confessa, nec convicta est, militi committi solet. III. Si levius sit delictum, reus fidejussoribus; sin amplissimæ præterea ejus facultates sint, suæ promissioni committitur.

§. CLXVII.

Quando & quomodo carceri includendi?

Ex primo itaque axiomate patet, 1) in carcerem recipiendum esse reum, quoties ejus delictum pœnam capitis vel saltim corporalem meretur. *L. 3. ff. h. t.* 2) Non temere tamen id faciendum, nisi vel confessione sua damnatus, vel gravibus indiciis oneratus sit. *L. 3. L. 7. ff. h. t. L. 2. C. h. t. L. 2. C. de exh. & transm. reis.* 3) Non ferendum esse, qui carcerem privatum habet, *L. 1. C. de priv. carc.* quamvis 4) pater liberos; dominus ser-

servos domi includeret. *L. un. C. de emend. serv.* & 5) unusquisque reum, in flagranti deprehensum, tamdiu custodire possit, donec judici exhibeatur *L. 25. ff. ad L. Jul. de adult.* 6) Ipsum quoque carcerem publicum ita comparatum esse debere, ut eo non tam affligatur, quam custodiatur reus. *L. 1. C. de cust. reor.*

§. CLXVIII.

Ex altero axiomate (§. CLXVI, 2.) ratio reddetur, 1) cur leges nec personas illustres, & in aliqua dignitate majore constitutas, *L. 17. C. de dign. L. 6. C. de episc. & cler.* nec 2) mulieres honestas in vincula publica duci patiantur. *Nov. CXXXIV. cap. 9.* 3) Cur qui militari custodiæ committuntur, nec tironi, nec uni soli * credantur, proposito iis extremo supplicio, si dolo malo; castigationis vel missionis periculo, si negligentia sua amiserint custodias. *L. ult. pr. §. 1. 2. ff. h. t.* Quando committendi militibus?

* Exemplum habes Act. XII, 6. Aliquando reus uni committebatur militi, qui uti ei semper comes indivulsus adhæreret, eadem catena cum reo alligabatur, ceu ex Seneca *de Tranqu. an. I,* 10. *& Epist. V.* Athen. *Dispons. V.* 11. Joseph. *Ant. Jud. XVIII,* 13. & Augustin. *ad Psalm. CXXVIII.* jam demonstravit Just. Lips. *Excess. ad Tacit. Ann. Lib. III. lit. B.* Senatores aliique, in maxima dignitate constituti, plerumque domibus magistratuum custodiebantur Vid. Tacit. *Ann. VI,* 13. & quæ ibi notat laudatus Lipsius.

§. CLXIX.

Denique ex postremo axiomate (§. CLXVI, Quando

Fidejussoribus & suae promissioni?

3.) colligunt prudentes, 1) si persona honesta levioris delicti arguatur, eam potius vadum vel fidejussorum, quam militum custodiae esse committendam. *L.* 1. *ff. h. t.* Sueton. *Vitell. cap. II.* 2) Fidejussores, reum non EXHIBENTES, poena pecuniaria plectendos, quin & extra ordinem esse damnandos, si dolo malo non exhibeant: & 3) quantitate neque in cautione neque in decreto judicis expressa, Praesidis esse, de modo pecuniae inferendae statuere. *L.* 4. *ff. h. t.* 4) Reum levioris criminis satis locupletem merito suae promissioni committi. *L.* 1. *ff. h. t.*

§. CLXX.

Usus hodiernus.

Pleraque haec & hodie observantur. Non tamen hodie magistratus invitus cogitur reum in suo territorio deprehensum, ad locum delicti remittere (§. CLXV.) Cessat quoque privilegium mulierum, (§. CLXVIII; 2.) quamvis, quoad fieri potest, secreto a reliquis reis loco includi soleant, ne earum pudicitia periclitetur.

TIT. IV.

Ad Legem Juliam majestatis.

§: CLXXI.

Lex Julia majestatis a quo lata?

JAm de ipsis judiciis publicis, & quae de iis latae sunt, legibus quarum XIII. his sequentibus titulis recensentur. Prima est LEX JULIA MAJESTATIS, post varias alias lege lata a C. Julio Caesare Dictatore. Cic. *Philipp. I, 9.* Historiam legis de ma-

majeſtate ab urbe condita ad extrema reip. tempora accurate & cum apparatu expoſuit amicus & olim collega conjunctiſſimus, Nic. Hier. Gundling. V. C. *in ſingular. ad Leg. Majeſt. Cap. I.*

§. CLXXII.

Quemadmodum vero MAJESTAS eſt ſumma atque αὐτεύθυνος in qualibet republica poteſtas, ſive illa in uno, ſive in pluribus, ſive in toto populo conſpicua ſit: ita quiſquis aliquid adverſus illam ſupremam & ſacroſanctam poteſtatem dolo malo committit, is CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS dicitur admiſiſſe. *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* §. 3. *Inſt. de publ. jud.* Quid majeſtas & crimen majeſtatis.

§. CLXXIII.

Quumque vel hoſtili animo aliquid fieri poſſit adverſus ſecuritatem ſummi imperantis & reipublicæ, immo & conſiliariorum Principis, vel ſaltim in ejuſdem contemtum & contumeliam: prius crimen PERDUELLIONIS; poſterius MAJESTATIS, accepto in ſenſu ſtrictiore nomine, venire ſolet. * *L. ult. ff. h. t. L.* 5. *pr. ff. h. t.* Quotuplex hoc crimen?

* *Perduellionis* exempla varia habes in *L.* 1. §. 1. *L.* 2. *L.* 3. *L.* 4. *pr. L.* 10. *ff. L.* 5. *C. h. t.* Criminis *majeſtatis* in *L.* 6. *L.* 7. §. *ult. ff. h. tit. un.* §. 1. *C. de carc. priv. L.* 2. *C. de falſ. mon.* Sub malis Principibus ſingulare & unicum fere hoc erat crimen eorum, qui crimine vacabant. Plin. *Panegyr. cap. XLII.* Exempla ſuppeditant Tacit. *Ann. III,* 38. Suet. *Neron. cap. XXII. & Domitian. cap. XII.* Unde mitioris ingenii Principes nec

quælibet leviora facta, veluti in statuis suis admissa, nec lubricum linguæ tam facile ad pœnam trahi passi sunt. *L.* 4. §. 1. *L.* 5. *pr.* §. 1, 2. *L.* 7. §. 1. 2. *ff. h. tit.* Adde dignissimam magno principe vocem *L. un. C. si quis Imp. maledix.*

§. CLXXIV.

Pœna perduellionis ex lege Iulia.

Quamvis autem Cæsar PERDUELLIBUS aqua & igni interdicendum esse sanxisset: Paull. *Rec. Sent. V*, 29. 1. post varias tamen & satis acerbas sequentium Principum leges prodiit demum omnium acerbissima Arcadii & Honorii Augustorum, *L.* 5. *C. h. t.* cujus in originem & caussas singulari dissertatione accurate inquisivit Jac. Gothofredus.

§. CLXXV.

Ex *L.* 5. *C. h. t.*

Ea lege, non atramento, sed sanguine scripta, cautum, 1) ut perduellionis rei & conscii gladio feriantur, aliove ultimo supplicio afficiantur. *L.* 5. *pr.* §. 6. *C. h. t.* 2) Ut iis non concedantur advocati. *L.* 5. §. 2. *C. h. t.* 3) Ut non solum omnia eorum bona fiscus occupet, *L.* 5. *pr. C. L. ult. ff. h. t.* sed & 4) filii eorum a materna & avita hereditate excludantur, nec ex testamento extraneorum quidquam capiant: filiabus tantum legitima ex bonis maternis concedatur; & 5) filii perpetuo sint infames, nec ad ullum honorem vel sacramenta perveniant. *L.* 5. §. 1. 3. 6. *C. h. t.* 6) Ut & nudum consilium, quamvis effectu caruerit, nec non silentium puniatur, *L.* 5. *pr.* §. 6. *C. h. t.* immo 7) & intercessio. *L.* 5. §. 2. *C. h. t.* Denique ex aliis legibus & hoc accedit, 8) quod reorum me-

memoria post mortem damnatur. §. 3. *Inst. de publ. jud. L. 6. seq. L. 24. ff. h. t.*

§. CLXXVI.

Crimen *majestatis* strictius dictæ pro modo delicti, & circumstantiarum ratione, modo capite, modo deportatione, modo relegatione expiatur, *L. 24. ff. de pœn.* §. 3. *Inst. de publ. jud.* neque hic ad liberos pœna ullo modo porrigenda videtur. Pœna læsæ majestatis.

§. CLXXVII.

In priore crimine & hæc sunt singularia, 1) quod omnes, etiam alias accusare prohibiti, majestatis accusare possunt. *L. 7. pr.* §. 1. 2. *L. 8. ff. h. t.* 2) Quod admittuntur testes ceteroquin inhabiles. *L. 7.* §. 1. *C. h. t.* 3) Quod nulla dignitatis habetur ratio. *L. 3. L. 4. C. h. t.* Quod 4) damnatis adpellationis beneficio uti non licet. *L. 6.* §. 9. *ff. de injust. rupt. irr. fact. test.* 5) Quod accusator, si crimen probare nequit, diris quæstionibus subjicitur. *L. 3. C. h. t.* 6) Quod & mortuus adhuc accusari potest. *L. 6. pr. L. 7. C. h. t.* 7) Quod reo statim non amplius vel vendere quidquam vel alienare vel solvere licet. *L. 5.* §. 4. *L. 6.* §. 1. *C. h. t.* Singularia criminis majestatis.

§. CLXXVIII.

Probant hæc *Aurea Bulla Tit. XXIV.* & *Constitutio Carolina art. CXXIV.* nisi quod hæc reum vel vivum vel mortuum in quatuor partes dissecari jubet; illa idem crimen etiam in Electores Imp. Germ. admitti posse statuit. Eadem Carolina Nemesis blasphemiam gladio persequitur, coque refert etiam ver- Usus hodiernus.

verba parum reverenter de B. Maria Virgine facta. *Const. Crim. Art. CVI.* Sed hic cautos esse oportet judices, ne quaelibet verba, sive dolo malo prolata, vel male explicata, pro blasphemis habeant.

TIT. V.

Ad Legem Juliam de adulteriis coercendis.

§. CLXXIX.

Lex Julia de adulteriis a quo lata? ALtera lex de judiciis publicis est II. JULIA DE ADULTERIIS, qua Augustus omnia probra coercuit, vel, uti eleganter Horat. *Carm. IV, 5. v. 22. maculosum edomuit nefas.* Capita hujus legis complura fuerunt, quae collegit, at sine certo ordine dispofuit Barn. Brisson. in *Comm. ad L. Jul. de adulteriis.* Praecipua crimina, quae haec lex persequitur, sunt ADULTERIUM, VENUS NEFANDA, STUPRUM, INCESTUS, LENOCINIUM.

§. CLXXX.

Quid adulteriū, Venus nefanda, stuprum, incestus, lenocinium? ADULTERIUM jure civili est *alieni tori violatio*; *L. 6. §. 1. L. 34. §. 1. ff. h. t.* jure canonico violatio fidei conjugalis. *Can. 15. causs. 32. qu. 5.* VENUS NEFANDA est congressus tam naturae adversus, ut de eo ne fari quidem liceat. STUPRUM est vitium vel virgini honestae sine vi oblatum. *L. 6. §. 1. L. 34. pr. §. 1. ff. h. t.* INCESTUS coitus illicitus contra reverentiam, sanguini vel adfinitati debitam. *L. 6. L. ult. C. de*

inc.

inc. nupt. LENOCINIUM denique crimen eorum earumve, qui quæve quæstus caussa feminas aliis prostituunt. *L.* 29. *pr. ff. h. t.*

§. CLXXXI.

Quinam adulterium admittant?

Quum itaque adulterium jure civili sit violatio tori alieni; (§. CLXXX.) consequens est, 1) ut mulier maritum adulterii accusare non possit. *L.* 1. *C. h. t.* 2) Ut nec sponsus sponsam postulare potuerit adulterii, quamvis id postea permissum sit constitutione Severi & Antonini. *L.* 13. §. 3. *ff. h. t.*

§. CLXXXII.

Qui accusare possint?

Quumque ista violatio tori alieni magis cum domus quam reip. injuria conjuncta sit: factum inde est, 3) ut non promiscue omnes ad accusandum admitterentur, sed pater, frater, patruus, avunculus: ita tamen, ut his omnibus præferretur maritus, dummodo adulteram repudiaret, & intra LX. a divortio dies accusationem instituerct. *L.* 14. §. 2. *L.* 30. §. 1. *ff. L.* 11. *L.* 30. *C. h. t.* quamvis jure novissimo id & ante repudium fieri possit. *Nov. CXVII. cap.* 8. 4) Ut extraneus constante matrimonio adulterum, non autem adulteram accusare posset, nisi maritum convicisset lenocinii. *L.* 26. *ff. h. t.*

§. CLXXXIII.

Pœna adulterii ex L. Julia.

Pœnam adulterii ex lege Julia fuisse relegationem in insulam, & publicationem partis dimidiæ bonorum adulteri; dimidiæ dotis & tertiæ bonorum adulteræ, docet nos Paullus *Rec. Sent. II,* 26, 12. Constantinus M. primus pœnam gladii statuit, * *L.* 30. §. 1. *C. h. t.* cujus Justinianus gratiam fecit adul-

adulteræ, verberandæ ac in monasterium detrudendæ, ita, ut, si maritus eam intra biennium in totum recipere nolit, attendatur *Nov. CXXXIV. cap.* 10. Præterea cautum, ut adulter donationem propter nuptias, adultera dotem amittat. *L.* 11. §. 3. *ff. h. t.* *L.* 8. *C. de repud. Nov. CXVII. cap.* 8.

* Et hinc Triboniani emblemata in §. 4. *Inst. de publ. jud.* *L.* 9. *C. h. t.* & *L.* 19. *C. de contract.* deprehendere sibi videntur viri docti Vid. Vvissenbach. *Embl. Trib. pag. m.* 160. & 103. Acriter Tribonianum defendit Marc. Lyklama *Membran. II,* 9. *pag.* 70. Sed vide tu *Antiqu. nostr. Rom. IV,* 18, 51.

§. CLXXXIV.

An adulterum deprehēsum liceat occidere?

Præterea quum nullus sit dolor justior, quam maritorum parentumve, quando *μέγα δέσφισι κέντρον ὅτ' ἤδεϊ ζηλυαντιαροῖο*. Oppian. Ἁλιευτ. III. v. 491. eadem lex Julia patri & marito permisit adulteri interitu dolori suo parentare, sed ita ut 1) marito occidere liceret adulterum vilioris conditionis, domi suæ, vel alibi, si triduana denunciatio intercesserit, non autem uxorem, quam tamen statim dimittere tenetur: 2) patri autem & filiumfam. domi suæ vel generi deprehensam una cum adultero cujuscumque conditionis. *L.* 20. *L.* 21. *L.* 22. § 2. 4. *L.* 23. *pr.* §. *sequ.* *L.* 24. *pr.* §. 1. *ff. h. t.* *Nov. CXVII. cap.* 15.

§. CLXXXV.

Adulterium hodie vel simplex

Quandoquidem autem jure canonico adulterium est violatio fidei conjugalis; (§. CLXXX.) con-

consequens est, ut hoc jure, quod fere ubique hac in re obtinet, maritus cum vidua vel virgine congressus æque ab uxore adulterii postulari possit, ac si alienas nuptias temerasset. Hinc Doctores adulterium dividunt in DUPLEX, quod ab iis, qui utrique in matrimonio vivunt, perpetratur, & SIMPLEX, quod solutus cum aliena uxore, vel soluta cum alieno marito admittit. vel duplex.

§. CLXXXVI.

Duplex alibi capitale est: * *Const. Crim. art.* CXX. alibi pecuniario damno, alibi fustigatione expiatur. *Simplex* itidem capitale habetur multis locis in soluto, qui rem habuit cum aliena uxore, quum hæc tantum fustibus cædatur: in Saxonia autem uterque gladio percutitur. Aliis locis & hic obtinet mulcta. Ubi maritus cum soluta congressus est, in Saxonia & ei pereundum est: femina virgis cæsa in perpetuum relegatur. Alibi marito fustigatio, feminæ relegatio temporalis vel carcer: alibi utrique mulcta imminet. Magna hic morum diversitas, ex singulorum locorum statutis addiscenda. Ex quibus etiam id proficiscitur, quod pœnæ ordinariæ locus non est, nisi uterque reus fateatur factam commixtionem seminis. Vid. Carpz. *Prax. Crim. Quæst. L. seqq.* Ludov. *ad Const. Crim. art. CXX.* Utriusque pœna hodie varia.

* Sed quia hæc pœna sic satis gravis est: ea mitigatur non solum, 1) si quis cum femina meretrice & vulgari, quamvis alteri nupta, corpus miscuit, verum etiam 2) si quis

quis a conjuge desertus in eam turpitudinem inciderit. Carpz. *ib. Quæst. LVII. num.* 20. *sequ. Quæst. LVIII. n.* 23. *Quæst. LXI. n.* 16. *seq.* Immo 3.) si conjux innocens deprecatur alterius supplicium, eique se cohabitaturum pollicetur, nocens in Germania relegari solet, eique comitem se adjungere tenetur deprecator. Vid. Brunnem. *Process. inquis. IX*, 32. Quod tamen in Saxonia locum non habet in adulterio duplici. Carpz. *P. IV. Const. XIX.*

§. CLXXXVII.

Criminis polygamiæ pœna. Crimen polygamiæ simultaneæ in se nihil aliud est, quam adulterii species; (§. CLXXX.) Unde & locus jure civili est pœnæ adulterii. *Nov. CXVII. cap.* 11. juncta *L.* 1. *C. h. t. L.* 7. *C. de repud.* Secundum Constitutionem Carolinam pœna gladii obtinet. *Const. Crim. Art. CXXI.*

§. CLXXXVIII.

Nefanda venus, ejusque pœna. Pergimus ad NEFANDAM VENEREM, quam vulgo Sodomiam adpellitant, cujus pœna & jure civili capitalis est. *L.* 31. *C. h. t.* §. 4. *Inst. de publ. jud.* Jure criminali Carolino tum qui suo sexu abutuntur, tum qui cum bestiis se committunt, una cum bestia vivicomburio plectuntur. *Const. Crim. Car. art. CXVI.* Prius tamen probrum fere amissione capitis expiatur.

§. CLXXXIX.

Stuprum qui committant. STUPRUM & ADULTERIUM in lege Julia fere promiscue accipiuntur. *L.* 6. §. 1. *L.* 241. *ff. de verb. sign.* Strictius sumtum quum sit vitium viduæ vel virgini sine vi oblatum; (§. CLXXX.)

(§. CLXXX.) consequens est, 1) ut stuprum non committeretur in persona humili, & muliere quæstuaria *L. 3. pr. ff. de concub.* Add. *Comm. nostr. in L. Jul. & Pap. II, 4. p. 172,* 2) Ut congressus cum meretrice, ipsaque vita meretricia turpis quidem, sed extra legum civilium pœnam essent *Comm. ad L. Jul. & Pap. II, 1. p. 131.* 3) Ut stuprum violentum, quod vocant JCti, non ad hunc, sed sequentem titulum pertineat, *L. 3. §. 4. ff. de L. Jul. de vi publ.*

§. CXC.

Pœna stupratorum humilium erat corporis coercitio; honestiorum publicatio partis dimidiæ bonorum §. 4. *Inst. de publ. jud.* Jure hodierno stuprata agit civiliter primum ad alimenta infanti constituenda, deinde ut stuprator eam aut ducat aut dotet, * quamvis prius simpliciter decerni soleat, si stuprator eam spe matrimonii ad stuprum pellexerit. Pœna utriusque est carceris aliquot dierum, vel mulcta pecuniaria. Immo & meretricia vita & illicita cum his mulierculis consuetudo pœna extraordinaria coercetur. Carpz. *Prax. Crim. Qu. LXX.* Stupri pœna.

* Quæ dos quum sit loco satisfactionis privatæ, quam stupratæ leges decernunt, merito etiam honestæ viduæ solvitur. Stryk. *ad* Brunnem. *Jus eccles. II, 18. §. 28.* Excidit contra ea dote 1) quæ nuptias stupratoris adspernatur: 2) quæ ipsa stupratorem pellexit, vel ei se sponte substravit: 3) quæ mercedem, quam sibi pacta est, abstulit.

§. CXCI.

Incestus ejusque pœna.

INCESTUS quum in personis sanguine vel adfinitate junctis committatur; (§. CLXXX.) si inter se congressi erant adscendentes & descendentes, crimen illud incestus JURIS GENTIUM; sin alii, JURIS CIVILIS vocabatur. *L. 38. §. 2. ff. h. t. § ult. ff. de rit. nupt.* Illius pœna erat deportatio; *L. 5. ff. de quæst. Nov. XII. cap. I.* hujus arbitraria. *L. ult. ff. de rit. nupt.* Hodie priore casu pœna gladii; posteriore, si fratres & sorores vel personæ, inter quas respectus parentelæ est, concubuerunt, fustigatio, alias relegatio, vel carceris pœna obtinet. Carpz. *Prax. Crim. Qu. LXXII. sequ.*

§. CXCII.

Lenocinium, ejusque pœna.

Denique LENOCINIUM in se turpe, quum tamen in iis multo turpius sit, qui filias vel uxorem prostituere non dubitant: hoc casu pœna gladii; alias arbitraria obtinebat. *Nov. XIV. L. 29. §. 3. ff. h. t.* Quod & Nemesis Carolina *art. CXXII.* confirmat.

TIT. VI.

Ad Legem Juliam de vi publica.

§. CXCIII.

Quid vis publica.

PRoxima est III. LEX JULIA DE VI PUBLICA, a Julio Cæsare, ut videtur, lata. Cic. *Philip. I, 9.* Est autem VIS PUBLICA quælibet vis atrocior, sive a persona publica, sive personæ publicæ, sive armis illata sit.* *L. 7. L. 10. pr. L. 3. §. 2. 6. ff. h. t.*

* Exem-

* Exempla habes in *L.* 1. *L.* 2. *L.* 3. *L.* 4. *L.* 5. *L.* 7. *sequ. L.* 10. *ff. h. t.* Inprimis vim publicam facere dicuntur, 1) arma domi cogentes, 2) seditionem agitantes 3) villas expugnantes, 4) bona rapientes, 5) per vim stuprantes, (§. CLXXXIX, 3.) 6) domos obsidentes, 7) funus diripientes, 8) aliquem sibi per vim obligantes, 9) magistratus contra leges quid vi facientes; 10) legatos violantes, 11) judicia vel concionem turbantes, 12) convocatis hominibus aliquem verberantes, vel pulsantes 14) vectigalia nova exercentes, 14) virgines libidinis caussa rapientes, &c.

§. CXCIV.

Pœna erat aquæ & ignis interdictio. *L.* 10. §. *ult. ff. h. t.* §. 8. *Inst. de publ. jud.* Servi vim publicam facientes, & liberi, in turba ædes alienas expugnantes, nec non raptores virginum, viduarum & sanctimonialium capitis damnabantur. *L.* 8. *C. L.* 1. *pr. ff. h. t. L. un.* §. 2. 3. *C. de rapt. virg.* Raptorum præterea bona vel raptæ vel monasterio cedunt. *d. L. un. C. de rapt. virg. L.* 54. *C. de ep. & cler. Nov. CXXIII. cap.* 43. Tantum quoque abest, ut raptorem excusent intermissum stuprum, sponsalia, & raptæ deprecatio, ut persequutio ne quidem adpellatione possit suspendi. *d. L. un. pr.* §. 1. 2. *C. de rapt. virg. Nov. CXLIII, CL.*

Ejus pœna præcipue in raptu feminarũ.

§. CXCV.

Deinde id quoque singulare est in crimine raptus & stupri violenti, quod & raptor, & ii, qui ipsi opem ferunt, a parentibus, cognatis, tutoribus & curatoribus, *L. un.* *pr.*

Raptor & stuprator.

pr. C. de rapt. virg. ſtuprator autem violentus a femina, vel ejus patre, impune occidi poſſit. *L. 1. §. 4. ff. ad L. Corn. de ſicar.*

§. CXCVI.

Uſus hodiernus. Hodie vis publica arbitrarie punitur. Capitale eſt in Germania crimen fractæ pacis, ſi quis coadunatis hominibus armiſque adhibitis, id eſt, bello privato, aliquem invaſerit. Carpz. *Prax. Crim. Qu. XXXV. ſeqq.* Stuprum violentum gladio vindicatur, modo pro puella vel ætas aliæve circumſtantiæ militent, vel illa injuriam in ſe admiſſam ſtatim ad judicem detulerit. *Conſt. Car. Crim. art. CXVI.* Carpz. *Prax. Crim. Quæſt. LXXV.* Raptus quoque virginum capitalis eſt ex conſtitutione criminali *Art. CXVIII.* Supplicium tamen illud remitti ſolet, ſive femina conſentiat, & pro raptore deprecetur, ſive hic ipſe raptam ſponte dimiſerit, ſive rapta antea cum eo fecerit ſponſalia *c. fin. X. de rapt.*

T I T. VII.

Ad Legem Juliam de vi privata.

§. CXCVII.

Vis privatae jusque pœna. EIdem Julio Cæſari Romani debuerunt IV. Legem JULIAM DE VI PRIVATA. Quemadmodum vero hæc eſt vis minus atrox & ſine armis illata, §. 8. *Inſt. de publ. jud. L. 1. L. 2. L. 3. L. 4. L. 5. L. ult. ff. h. t.* ita pœna erat mitior, publicatio tertiæ partis bonorum * cum infamia: *L. 1. pr. L. ult. ff. L. 2. C. h. t.* hodie arbitraria, Carpz. *Prax. Crim. qu. XL. n. 7.*

* Unde

* Unde facile patet, cur adversus servum, si vim privatam intulisset, non potuerit ob hoc crimen institui accusatio. (§. CLXII, 7.) *L.* 12. §. 4. *ff. de accus. & inscr.*

T I T. VIII.

Ad Legem Corneliam de sicariis & veneficis.

§. CXCVIII.

Legis Corneliæ de sicariis capita potiora.

QUinta est LEX CORNELIA *de sicariis & veneficis* a L. Cornelio Sulla, Dictatore, lata, *L.*2. §.32. *ff. de orig. jur.* circa annum V. C. DCLXXI. Fuere ejus capita complura, siquidem etiam de parricidiis in ista lege actum esse, non obscure docet *L.* 1. *pr. ff. de parric.* ubi adde V. C. Ant. Schult. *Jurisp. vet. antejustin. p.* 513. Hodie tria potissimum supersunt ejus capita DE SICARIIS, VENEFICIS & INCENDIARIIS, quæ una lege comprehensa diversos tamen judices diversasque quæstiones habuisse videntur. Cic. *pro Cluent. cap. LIII. d. L.* 2. §. 32. *ff. de orig. jur.*

§. CXCIX.

Qui sicarii & quæ eorum pœna.

SICARII olim erant, qui sicca homines furtim interimebant. Joseph. *Ant. Jud.* XX, 7. *de Bell. Jud. II,* 12, 17. In hac lege autem ita vocantur, quicumque dolo malo hominem occidunt, ejusve neci caussam præbent, vel ejus occidendi furtive faciendi caussa cum telo ambulant. §. 5. *Inst. de jud. publ. L.* 16. §. 8. *ff. de pœn. L.* 1. *pr. ff. h. t.* Cic. *pro Milon. cap. IV.* Paull. *Rec. Sent. V,* 23. 1. Et his lex Cornelia,

nelia, publicatis bonis, aqua & igni interdixit; leges recentiores supplicium capitale minantur, nisi sint honestioris conditionis. *L.* 3. §. 5. *L. pen. ff. L.* 8. *C. h. t.* §. 5. *Inst. de publ. jud.*

§. CC.

De iis axiomata.

Inde axiomata: I. Sicarius non intelligitur sine dolo malo. II. Quicumque homini mortem intentat, vel ejus morti caussam præbet, criminis sicariorum reus est. III. Culpa extra ordinem punitur.

§. CCI.

Quando animus occidendi præsumatur?

Quum ergo sicarius sine dolo malo non intelligatur; (§. CC, 1.) consequens est, 1) ut potissimum inquirendum sit in occidendi animum. *L.* 1. §. 3. *L.* 14. *ff. h. t.* 2) Ut tamen iste occidendi animus præsumatur ex telo vel instrumento, quo usus est homicida. *L.* 1. §. 3. *L.* 15. *ff. h. t.* 3) Ut nec infans, nec 4) furiosus, *L.* 12. *h. t.* 5) qui vim injustam, sibi suisque illatam, vi repulit, *L.* 3. §. 4. *ff. h. t. L.* 3. *ff. de justit. & jur. L.* 45. §. 4. *ff. ad L. Aquil.* nec 6) qui casu fortuito occidit, hac lege teneatur. *L.* 1. *C. h. t. L.* 11. §. 2. *ff. de pœn.*

§. CCII.

Qui homicidæ.

Ex altero axiomate (§. CC, 2.) sequitur, 1) ut hac lege teneantur non modo homicidæ, sed & 2) cædis furtive caussa cum telo ambulantes, 3) magistratus testesque innocentem falsis judiciis, testimoniis, corruptionibus opprimentes; *L.* 1. *pr. L.* 4. *pr. ff. h. t.* 4) is, cujus familia sciente eo adipiscendæ recuperandæve possessionis caussa arma sumsit,

sit, 5) auctor seditionis, 6) qui naufragium suppressit, 7) qui hominem libidinis vel promercii caussa castravit. *L. 3. §. 4. ff. h. t.* vel thlibias fecit aut thlasias, *L. 5. ff. h. t. L. 128. ff. de verb. signif.* immo & 8) qui quaeve poculum amatorium alteri praebuit, unde mors sequuta. * *L. 38. §. 5. ff. de poen.*

* Est enim philtri datio in se actio illicita. Unde inepte Areopagitę absolverunt mulierem, quae dato philtro amatorem necaverat. *Arist. Magn. Moral. l,* 17. Vid. Pufendorff. *l. N. G. l,* 5, 10.

§. CCIII.

Ex eodem axiomate (§ CC, 2.) patet, 9) facto dolose homicidio nihil interesse, sive liber homo occisus, sive servus, *L. 3. §. 2. ff. h. t.* itemque 10) sive proprius sive alienus, (P. I. §. CXXXIV, 2.) *L. 11. §. 1. 2. ff. h. t.* 11) sive ipse quis occiderit, sive per alium. * *L. 15. pr. ff. h. t.* In quibus & per quo admittatur.

* Hic si pecunia emtus, *assassinus* vocatur in *cap. 1. de homicid. in 6.* quod vocabulum Turcicum esse ex Nicet. *Chon. Lib. II. init.* Matth. Paris. *ad. ann. MCL. & MCCLVII.* Guil. Tyr. XX, 31. docent Voss. *de Vit. Serm. II, pag.* 178.

§. CCIV.

Porro inde patet, 12) si in rixa homo percussus est, ictus ipsos contra unumquemque considerari oportere: *L. ult. ff. h. t.* junct. Paull. *Rec. Sent. V,* 23. 4. & 13) si de occidente non Quid si quis in rixa occisus?

non constet, omnes extraordinaria poena esse adficiendos. *L. 5. L. pen. ff. de poen.*

§. CCV.

Qui si culpa? Denique ex postremo axiomate (§. CC, 3.) sequitur. 1) ut ad ordinariam legis Corneliæ pœnam infligendam non sufficiat culpa qualiscumque, etiam lata, *L. 7. ff. h. t.* adeoque 2) ei locus non sit, si quis telo alterum cciderit, ex quo mors sequi non solet, *L. 1. §. 3. ff. h. t.* vel 3) si quis poculum ad conceptionem dederit, & mulier inde mortua sit, *L. 3. §. 2. ff. h. t.* vel 4.) si quis incaute aliquid projecerit, vel jaculis luserit in eo loco, ubi vulgo iter fit. §. 4. 5. *Inst. ad L. Aquil.* 5) Ut tamen his similibusque casibus locus sit pęnæ extraordinariæ pro culpæ magnitudine. *L. 4. §. 1. ff. h. t.*

§. CCVI.

Usus hodiernus circa homicidiū dolosum. Et hæc pleraque hodie observantur. Pœna homicidarum vel sicariorum ordinaria est gladii. *Const. Crim. art. CXXXVII.* modo de dolo malo vel animo occidendi vulnerisque lethalitate constet. Eadem afficiuntur plures, qui per conspirationem hominem occiderunt. Si rixa cædes facta, & de auctore vulneris lethalis constat, is solus capitis damnatur, reliqui extra ordinem puniuntur, si singuli vulnera lethalia inflixerunt, singuli plectuntur: si denique de auctore vulneris plane non constat, omnes extra ordinem coercentur. *Const. Crim. art. XLVIII.*

§. CCVII.

Circa culposum. Eadem extraordinaria pœna locum habet,

in

in cæde, non dolo sed *culpa* facta. *Const. Crim. art. CXXXIV.* Casuale homicidium pœna omni vacat. *Ibid. art. CXLVI.* eoque etiam pertinet moderamen inculpatæ tutelæ. *Ibid. art. CXL. seq.* Admisso assassinio mandatarius rota contunditur, mandans ordinarii homicidii pœna adficitur, & cadaver rotæ illigatur. Carpz. *Prax. Crim. Part. I. Quæst. XIX.* Qui eo animo exposuerunt infantes hieme, vel in loco solitario, ut pereant, sequuta morte gladio feriuntur: qui tempore minus frigido locove, ubi frequenter homines commeant, sine animo occidendi, fustigantur vel relegantur. Si vivus repertus infans, relegationi duntaxat vel carceris pœnæ locus est. *Const. Car. Crim. art. CXXXII.* casuale, assassinium, expositionem infantis.

§. CCVIII.

Fuit etiam in hac lege caput de VENEFICIS. Ita autem vocantur primum, qui venenum malum, (est enim hoc vocabulum ἐκ τῶν μέσων, *L. 3. §. 2. ff. h. t. L. 136. pr. ff. de verb. signif.*) necandi hominis caussa fecerunt, vendiderunt, dederunt; *L. 1. §. 1. L. 3. pr. §. 1. 3. ff. h. t.* deinde qui susurris magicis & incantationibus hominibus mortem vel inferunt, vel intentant. *L. 13. ff. h. t. §. 5. Inst. de publ. jud. L. 4. C. de malef. & math.* Quid venefici?

§. CCIX.

Horum quoque pœna ex lege Julia erat aquæ & ignis interdictio. Paull. *Recept. Sent. V, 22. 1.* postea mors *L. 1. L. 4. 5. C. d. malef. & math.* Hodie, qui venena præbet, facit, Eorum pœna.

vendit, ad hunc finem, ut homo intereat, si masculus sit, rota contunditur: sin femina, in aqua suffocatur. *Const. Crim. art. CXXX.* Qui negligenter in vendendo veneno versatus est arbitrariè punitur. *Const. Crim. art. XXXVII.* Malefici, si pactum expressum cum cacodæmone fecerint, vivi comburi; si malis artibus hominibus nocuerint, * gladio percuti jubentur. *Const. Crim. art. CIX.* Sed hic quidem non modo oculatum esse decet judicem, sed & minime omnium credulum.

* Quid si ejusmodi artibus non nocetur, sed consulitur hominibus. e. g. si adhibentur *remedia humanis quæsita corporibus, vel in agrestibus locis innocenter adhibentur suffragia, ne maturis vindemiis metuantur imbres, aut ne ventis grandinisque lapidatione quatiantur?* Hujusmodi artes *nullis criminationibus implicandas esse* ait Constantinus *L. 4. C. de malef. & mathem.* non quasi probet hanc stoliditatem, sed quod eam Romæ, (ubi adhuc pagana superstitio altissimas radices egerat,) impunem esse vellet. Hoc apparet, si quis conjungat *L. 1. 2. 3. C. Theod. Lib. IX. Tit. XVI*, & quæ ibi notat Jac. Gothofredus.

§. CCX.

De incendiariis & pœna eorum.

Denique Jus Romanum etiam INCENDIARIOS igni necari jubet, *L. 9. C. de incend. ruin. naufr.* qui dolo malo incendia fecerunt in civitate. *L. 10. ff. h. t. L. 9. L. 12.* §. 1. *ff. de incend. ruin. nauf.* Quam pœnam etiam comminatur *Const. Crim. art. CXXV.* modo

modo ignis in flammas proruperit. Incendium, incuria vicinorum factum, pœna extraordinaria vindicatur. (P.I. §. CCXVII.) *L. 3. §. 1. ff. de off. praef. vig. L. 9. L. 11. ff. de incend. ruin. naufr.*

T I T. IX.

De Lege Pompeja de parricidiis.

§. CCXI.

LEX sexta de publicis judiciis, puta POMPEJA, PARRICIDIUM persequitur, quod jam ante Legem Pompejam Cornelia vindicaverat. (§. CXCVIII.) Cic. *pro Cluent. cap. LIII. pro Sex. Rosc. Amer. cap. XXV.* Committebatur autem parricidium in patrem, matrem, avum, aviam (non in filium, filiam, nepotem, neptem ex filio, (P.I. §. CXLVI, 1.) fratrem, sororem, patruelem, matruelem, patruum, avunculum, amitam, consobrinum, consobrinam, uxorem, virum, generum, socerum, vitricum, privignum, privignam, patronum, patronam. *L. 1. pr. ff. h. t.* Parricidiũ quid?

§. CCXII.

At sublato jure vitæ & necis, quod olim competierat patri, (P.I. §. CXLVII, 1.) pater etiam filium filiamve occidens parricidii reus est, *L. un. C. de his, qui par. vel. lib. occid.* multoque magis mater, quæ liberos interemit, *L. 1. fin. ff. h. t.* immo & privignus, qui novercæ, & sponsus, qui sponsam manus violentas intulerat. *L. 4. ff. h. t.* Ejus extensio.

§. CCXIII.

Pœna. Pœna antiquitus constituta parricidis erat, ut virgis sanguineis cæsi, culleoque insuti cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia, vel in vicinum mare, vel in amnem, projicerentur, omniumque elementorum usu vivi carerent: sin mare vel flumen non esset proximum, vivi comburerentur, bestiisve objicerentur. *L. 9. pr. ff. h. t.* Add. Cic. *pro Sex. Rosc. cap. XXV.* Val. Max. I, 1, 13. Cic. *Epist. ad Att. III,* 24. Eam pœnam in personis propioribus etiam constituit *Const. Crim. Car. art. CXXXI.* nisi quod ante supplicium non quidem virgidemia, at forcipi candenti aliquando locus est, si magnæ insidiæ præcesserint. *Ibid. art. CXXXVII.*

TIT. X.

De Lege Cornelia de falsis, & de SC. Liboniano.

§. CCXIV.

Quid falsum? SEptima lex criminibus publicis opposita est CORNELIA DE FALSIS. FALSUM vocatur qualibet imitatio vel suppressio veritatis dolo malo in alterius fraudem facta. *Nov. LXXIII. pr.*

§. CCXV.

Ejus variæ species. Itaque hujus criminis rei fiunt I. qui dolo malo circa testamentum falsi quid fecerunt, * *L. 2. L. 30. pr. ff. h. t.* II. Qui aliud instrumentum falsum fecerunt, signarunt, verumve celarunt, surripuerunt, subjecerunt, resignarunt. *L. 9. §. 3. L. 16. §. 1. 2. ff. h. t.* III. Qui falsum testimonium perhibuerunt, pecuniamumve eo nomine acceperunt pactive sunt.

L. 1. *pr.* §.*ſeq.* *L* 27. *pr.*§. 1. 2. *ff. h. t.* IV. Qui falſo nomine, cognomine, diplomate uſi ſunt. *L.* 13. *pr.* *L.* 27. §. 3. *ff. h. t.* *L. un. C. de mut. nom.* V. Qui falſum partum ſuppoſuerunt. *L.* 19. §. 1. *L.* 30. §. 1. *L.* 10. *C. h. t.* VI. Qui menſuras vel pondera corruperunt, vel falſarunt. *L.* 32. § 1. *ff. h. t.* VII. Qui adulterinam monetam flaverunt, cuderunt, veram raſerunt, tinxerunt, finxerunt dolo malo. *L.* 8. *L.* 9. *pr.* *L.* 19. *pr. ff. h. t.* *L.* 1. 2. *C. de falſ. mon.*

* Nec tamen hæc capita omnia ex lege Cornelia eſſe videntur. Sane caput II. & III. ſunt ex SC. Liboniano, T. Statilio Tauro & L. Scribonio Libone Coſſ. anno V. C. DCCLXVIII. condito, & alio, quod Licinio & Tauro Coſſ. tribuit Ulpianus apud Pariat. *LL. Moſ. & Rom.* *VIII*, 7. Add. *Antiq. Rom. noſtr.* *IV*, 18, 64.

§. CCXVI.

Sex priorum criminum pœna in ſervis eſt ultimum ſupplicium, in liberis (honeſtioribus) deportatio cum publicatione bonorum, (in humilioribus metallum.) Paull. *Rec. Sent.* *V*, 25. 1. *L.* 1. §. *ult.* *L.* 27. §. *ult.* *L.* 32. *ff. h. t.* §. 7. *Inſt. de publ. jud.* Quintus caſus id habet ſingulare, quod non poſſint accuſare, niſi quorum intereſt. *L.* 30. §. 1. *ff. h. t.* Poſtremum delictum capitale eſt, & vivicomburio expiandum. *L.* 8. *ff. h. t.* *L.* 2. *C. de falſ. mon.* Et pœna.

§. CCXVII.

Acceſſerunt huic Legi varia SCa, qualia SC. Libonianum.

præter ea, quæ paullo ante memoravimus, Libonianum & Licinianum, (§.CCXV. *) etiam sunt illa, quæ anno V.C. DCCLXXII. M. Aurelio Cotta & M. Valerio Messalla, & anno V.C.DCCLXXX. duobus Geminis Coss. facta sunt, apud *Aut. Collat. Leg. Mos. & Rom. VIII*, 7. Aliud memorat Paull. *Rec. Sent. V*, 25. 6. in primis ex Liboniano notandum falsi reos esse, qui sibi, iisve, quos in potestate habent, in testamemto legatum vel fideicommissum adscribunt, nisi testator se id jussisse subscriptione sua testatus sit. * *L.* 1. §. 7. 8. *L.* 14. *pr.* §. 2. *L.* 15. *pr.* §. 1. *ff. h. t. L.* 2. *C. de his, qui sibi adscrips.*

* Et quidem, si extraneus aliquid sibi adscripserit testator expresse addere debet: Quod illi dictavi, & recognovi; siquidem tunc & pœna cessat, & capere potest, quum alioquin sola subscriptio eum a pœna dumtaxat liberet: sin filius vel servus: sufficit nuda subscriptio tum ad capiendum, tum ad pœnam L. Corneliæ evitandam, *L.* 1. §. 8. *L.* 15. §. 1. 2. *ff. h. tit. L.* 2. *C. de his, qui sibi adscr.*

§. CCXVIII.

Usus hodiernus. Hodie falsi pœna est arbitraria: aliquando capitalis, si quis falso testimonio oppressit reum, ut capitis damnaretur. *L.* 1. §. 1. *ff. ad L. Corn. de sicar.* Vivicomburio etiamnum plectuntur, qui falsam monetam Principis vel reip. suæ cudunt, (qui enim alterius principis monetam effingunt, gladio percuti solent, Carpz. *Prax. Crim. qu. XLII. n.* 71.) vel ab alio cæsam expendunt. *Const. Crim.*

Car. art. CXI. Qui probam monetam immutant, minuunt, radunt, & majorem in fornace conflant, ut inde minorem faciant, arbitrarie puniuntur. *Const. Crim. art. eod.* Carpz. *ibid. n. XLV.*

TIT. XI.

De Lege Julia repetundarum.

§. CCXIX.

QUotidiana quoque in foro Romano erat VIII. quæstio ex LEGE JULIA REPETUNDARUM. REPETUNDÆ vocabantur pecuniæ, quascunque is, qui in magistratu officioque publico erat, ob militem legendum, mittendumve sententiam in senatu dicendam, accusationem, judicis dationem, vincula alicui injicienda, demendave, sententiam ferendam, aliudve simile a quoquam acceperat. * *L. 1. pr. L. 6. §. 2. L. 7. pr. §. 2. ff. h. t.* Quod crimen C. Jul. Cæsar in primo consulatu lata hac lege æstimatione litis & infamia expiari jussit. *L. 6. §. 1. ff. h. t.* Cic. *Vatin. cap. XII. & pro Rabir. cap. XIV.* Postea vel exsilium irrogari cœptum, vel ipsa capitis pœna, si quis pecuniam ad necandum hominem acceperat. *L. 7. §. ult. ff. h. t.* Paull. *R. Sent. V,* 28. 1. *& ibi* Cl. Schultingius. Lex Julia repetundarum.

* Munera ergo plane accipere non poterant, qui fungebantur officio publico, præterquam a cognatis usque ad consobrinos, uxore, nec non in ingressu provinciæ esculenta

& potulenta, quæ proximis diebus prodigerentur. *L. 1. §. 1. h. tit. L. 18. ff. de off. Procos.*

TIT. XII.

De Lege Julia de annona.

§. CCXX.

Lex Julia de annona.

PRoxima est IX. LEX JULIA DE ANNONA, qua cautum, ut qui quid contra annonam fecerit, societatemve inierit, quo annona carior fieret, quive navem retinuerit, aut dolo malo fecerit, quo magis detineretur, is a quocumque etiam ad accusandum inhabili, (§. CLX, 10.) deferri possit, pœnamque inferat XX. aureorum. * *L. 2. pr. §. 1. 2. L. 1. L 3. §. ult. ff. h. t. L. 13. ff. h. t.*

* Datur tamen adversus illos etiam persequutio extraordinaria. (§. CXXVIII. 3) *L. 6. pr. §. 1. ff. de extr. crim.* Immo hodie nullum est dubium, quin aliquando ad pœnam capitalem pervenire possit. arg. *Const. Crim. Carol. CXIII.*

TIT. XIII.

Ad Legem Juliam peculatus, & de sacrilegis, & de residuis.

§. CCXXI.

Quid peculatus, sacrilegium, crimen de residuis.

X. LEGE JULIA DE PECULATU tria potissimum crimina coercentur. PECULATUS, qui est furtum pecuniæ publicæ ab eo, cujus fidei commissa erat, factum,

factum, *L. 9. § 2. ff. h. t.* SACRILEGIUM, quod est furtum pecuniæ vel rei sacræ e loco sacro vel religioso, *L. 1. L. 4. pr. §. 1. L. 5. L. 9. §. 1. 2. L. 11. §. 1. ff. h. t.* & de RESIDUIS, quales sunt pecuniæ publicæ, ab eo, cujus fidei commissæ erant, interceptæ, aut in usus ejus conversæ. *L. 2. L. 4. § 3. 4. ff. h. t.*

§. CCXXII.

Pœna juris civilis. Pœna PECULATORUM olim erat aquæ & ignis interdictio, & postea aliquando quadrupli: *L. 3. L. 6. §. ult. L. pen. ff. h. t.* quæ persequutio quinquennio exstinguitur. (P. VI. §. CCCLXX.) *L. 7. ff. h. t.* SACRILEGI extra ordinem, & plerumque capitis damnabantur. *L. 4. §. 2. L. 6. pr. L. 9. pr. ff. h. t.* RESIDUARUM nomine quis amplius tertia parte, quam debebat puniebatur, *L 4. §. 5. ff. h. t.* Sed jure novo pœna erat capitalis. *L. un. C. de crim. pec. §. 9. Inst. de publ. jud.*

§. CCXXIII.

Usus hodiernus. Hodie quum pœna furti satis grandis sit, PECULATORES, nisi quid singulare statutum, uti alii fures plectuntur: idemque inter Protestantes fere observatur in SACRILEGIS, nisi quod in Saxonia pœna rotæ irrogatur. Carpz. *Quæst. LXXXIX. n. 18. seq.* Durius supplicium vivicomburii *Nemesis Carolina Art. CLXXII.* minatur iis, qui hierothecam surripuerunt. Denique & crimen de RESIDUIS fere arbitrariæ punitur, nisi pœnam furti ordinariam irrogent leges provinciales. Exempla sunt apud Stryk. *Us. Modern. ff. h. t. §. IV.*

TIT. XIV.

De Lege Julia ambitus.

§. CCXXIV.

Crimen ambitus. TUlit porro Augustus XII. LEGEM JULIAM AMBITUS. Suet. *Aug. cap. XXXIV.* quod crimen admittebant, quicumque conductis corruptisve suffragiis, magistratum aliumve honorem invaserant. * *L. un. C. h. t.* Ex quo patet, exstincta libertate reip. imperioque ad principes translato, cessasse crimen ambitus. *L. un. pr.* §. 1. *ff. h. t.* Nec ambitus tenetur, qui ministro principis quid promisit, ut suffragio suo se adjuvet apud principem. *L. un. C. de suffrag.* Poena erat deportatio, *L. un. C. h. t. Nov. VIII. cap. I.* 7. 8. in municipiis C. aureorum & infamiæ. *L. un.* §. 1. *ff. h. t.* Sed pridem hic oblanguit publicæ disciplinæ vigor.

* Proinde etiam, qui sacerdotium sibi pecunia comparant, ambitus rei sunt. *L. un.* §. 1. *ff. h. tit. L.* 31. *C. de Episc. & cler.* Sed Canonistæ hoc delictum vocant *Simoniam* ex *Act. VIII*, 18. 19. quasi qui parochiam sibi comparant, spiritus χαρίσματα emere sibi conentur. Inde hæresis illa nata, cujus fere perpetuo reos agebant Imperatores & principes qui juris circa sacra paullo erant tenaciores. Vid. *tit. X. de Simon.* & Ant. Matth. *Manud. ad. Jus. Can. III*, 4.

TIT.

TIT. XV.

De Lege Fabia de Plagiariis.

§. CCXXV.

DEnique XIII. qui hominem ingenuum vel libertinum invitum celant, habent, fcientes dolo malo emunt, fervumve alienum celant, ad fugam pelliciunt, fcientes emunt, PLAGIARII dicuntur, *L. 6. §. 2. ff. h. t.* Quibus LEX FABIA pœnam irrogavit pecuniariam. *L. ult. ff. h. t.* recentiores leges graviorem, immo & capitalem aliquando. *d. L. ult. L. 1. ff. L. 7. L. ult. C. h. t.* §. 10. *Inſt. de publ. jud.* Crimen plagii.

TIT. XVI.

Ad SC. Turpillianum, & de abolitione criminum.

§. CCXXVI.

EXpenfis legibus de judiciis publicis progredimur ad quædam omnibus hifce judiciis communia, qualia funt omnia, quæ in titulis infequentibus ufque ad libri hujus terribilis finem tractantur. Connexio.

§. CCXXVII.

Ex primo quidem, quum accufatorum tria fint peccata, pœnis graviffimis coercenda, CALUMNIA, PRÆVARICATIO & TERGIVERSATIO: de his agitur hoc titulo. CALUMNIA hic eft, quando quis innocenti dolo malo falfa crimina intendit. *L. 1. §. 1. ff. h. t.* PRÆVARICATIO, Quid calumnia, prævaricatio, tergiverfatio.

quan-

quando quis cum reo colludit, & in ejus gratiam vera crimina abſcondit, probationes diſſimulat, falſaſque rei excuſationes admittit. (§. CXXXVIII.) *L. 1. §. 6. ff. h. t.* TERGIVERSATIO, quando quis ad accuſandum habilis, non impetrata venia aut abolitione, ab accuſatione vere publica in univerſum deſiſtit. *L. 1. §. 1. ff. h. t.*

§. CCXXVIII.

Calūniatorum pœna. CALUMNIATORES olim Lege Remmia, (quæ V. A. Henrici Brenkmanni facem exſpectat, ſtigmate urebantur, adeoque in fronte præferre cogebantur litteram K. Cic. *pro Sex. Roſc. Cap. XX. L. 13. ff. de teſt. L. 1. §. 2. ff. h. t.* Sed pœna hac a Conſtantino M. in *L. 17. C. de pœn.* abolita, invaluit pœna talionis, *L. ult. C. de accuſ. L. ult. C. de calumn.* hodie arbitraria.

§. CCXXIX.

Nec non prævaricantiū & tergiverſantium. De PRÆVARICATORUM pœna jam, quantum ſatis eſt, diximus (§. CXXXIX.) De TERGIVERSANTIBUS SC. Turpillianum conditum anno V. C. DCCCXIV. C. Petronio Turpiliano & C. Cæſonio Paeto Coſſ. eoque cautum eſt, ut tergiverſantibus pœna V. librarum auri irrogetur, & in poſterum accuſare prohiberentur. *L. 2. ff. L. 2. C. h. t. L. 3. §. ult. ff. de prævaric.*

§. CCXXX.

Quando hoc SC. ceſſet? Sed ex *tergiverſationis* definitione (§. CCXXVII.) ſatis adparet, non incidere in hoc SC. 1) qui deſiſtunt ab accuſatione tutoris ſuſpecti, *L. 1. §. 11. ff. h. t.* 2) nec mulieres & majores, qui accuſationem cœptam non

non profequuntur, *L.* 1. §. 10. *ff. h. t.* nec 3) qui permiffu Imperatoris, aut impetrata ABOLITIONE, deftiterunt. *L.* 13. §. 1. *L.* 1. §. 6. *ff. h. t.*

§. CCXXXI.

Nam ABOLITIO eft beneficium, quo Princeps aliquem e numero reorum eximit, & accufatori neceffitatem accufationem profequendi remittit. *L.* 12. *ff. h. t.* Unde eam accufationem, non crimen, tollere, fatis patet. *L.* 7. *L.* 12. *ff. h. t. L.* 2. *C. de gen. abolit.* Ceterum, quum abolitio fieret vel ex ultronea Principis voluntate, vel ex neceffitate, e. g. accufatore impedito, vel reo mortuo: illaque aut ob lætitiam publicam, * aut rogatu accufatoris & rei concederetur: quæ ex neceffitate fit, LEGITIMA; *L.* 10. *pr. L.* 15. §. 3. *ff. h. t.* quæ ob lætitiam publicam conceditur, PUBLICA; *L.* 8. *L.* 9. *L.* 12. *ff. h. tit. C. de gen. abol.* quæ partium precibus datur, PRIVATA adpellatur. *L.* 10. *pr. ff. h. t. L.* 2. *L. ult. C. de abolit.* Abolitio quid & quotuplex?

* Id jam olim factitabant Romani per fenatus confulta ob infignem diem, publicam gratulationem, vel rem profpere geftam, vel in honorem domus divinæ, id eft Auguftæ. *L.* 8. *L.* 9. 10. *L.* 11. *ff. h. tit.* Id imitati etiam Principes Chriftiani, qui frequenter folvi jubebant reos, veluti ob natales filiorum, *L.* 1. *C. Theod. de jud. crim. Lib. IX. tit. XXVIII.* Chryfoft. *in Matth. III. hom. III.* Aimon *Hift. Franc. III,* 54. ob victorias infignes, *L.* 2. *C. Th. eod.* Julian. *Orat. I.* & ibi

Ez.

Ez. Spanh. ob Pascha, *L. 3. C. de episc. aud. L. 3. seqq. C. Th. de jud. crim.* Greg. Nyssen. *de resurrect. Christi Orat. III.* Chrysost. *Homil. VI. ad pop. Antioch.* quem morem a Judæis ad Christianos traductum esse, verosimile est. Vid. *Matth. XXVII*, 15. & quæ ibi notavit Grotius & Jac. Gothofred. *ad L. 3. seq. C. Th. de indulg. crim.*

TIT. XVII.

De requirendis vel absentibus damnandis.

§. CCXXXII.

Absentes quando damnari non possint?

COmmunis quoque omnibus indiciis publicis est REQUISITIO REORUM, quos aliquo fuga abstulit. Quum enim omnes, etiam innocentissimi, a carcere & vinculis abhorreant: non sane humanum esset, criminis gravioris & capitalis suspectos absentes, indicta caussa, damnare. Et hinc id nunquam fecerunt Romani, nec id jura nostra patiuntur. *L. 1. pr. §. 1. ff. h. t. L. 5. ff. de pæn. L. 6. C. de accus.*

§. CCXXXIII.

Quando possint?

Ex quo recte colligebant JCti, 1) aliter se rem habere in delictis levioribus, quibus ultra relegationem nihil imminet, *L. 5. ff. de pæn. L. 21. C. eod.* nec non 2) in reis, quibuscum lis contestata est, *L. 10. ff. de publ. jud. L. 13. C. ad L. Jul. de adult.* quos absentes etiam in contumaciam damnari posse existimabant.

§. CCXXXIV.

Quomo-

Deinde ex eodem colligebant, 3) requiren-

rendos eſſe reos, & quidem tribus edictis per trinundinum vocandos, *L.* 1. §. 1. 2. *ff. h. t.* & 4) interim eorum bona annotanda, ea, quæ mora interire poſſent, diſtrahenda, & debitoribus, ne abſentibus ſolvant, eoque fugam eorum inſtruant, prohibendum eſſe. *L.* 2. *pr. L.* 5. *pr.* §. 1. 2. 3. *ff. L.* 1. *C. h. t.* 5) Si tunc intra annum ſe ſiſtant rei, admittendam adhuc eſſe eorum defenſionem, & ſe purgantibus vel ſatiſdantibus bona reſtituenda, *L.* 1. §. 3. 4. *L* 4. *pr. L.* 5. *pr. ff. h. t.* quin 6) & heredibus reſtituenda bona, ſi reus intra annum deceſſerit. *L.* 1. *fin. ff. h. t.* 7) Anno elapſo adhuc audiendum eſſe reum ſed tunc illum bonorum exſortem fore, *L.* 4. §. 2. *L.* 5. *pr. ff. h. t.* modo fiſco non obſtet lapſus XX. annorum a tempore, quo annotatio bonorum publice innotuit. *L.* 2. §. 1. *L.* 3. *ff. h. t.* do requirendis

§. CCXXXV.

Annotationi bonorum adhuc locus eſt per *Conſt. Crim. Art. CCVI.* Rei fugitivi requiri ſolent litteris patentibus, in proximas juriſdictiones dimiſſis, (*Steck-Briefe*,) aliquando etiam præmium indici publice promittitur, ſi crimen vel ſit graviſſimum, vel ad remp. pertineat. Abſentes nec hodie damnantur, ſi capitale ſit eorum crimen. In Saxonia tamen adverſus abſentes locus eſt proſcriptioni vel banno, (*Dem Achts-Proceſs*,) de quo pluribus agunt Carpzovius & reliqui Saxonum prudentes. Uſus hodiernus.

T I T. XVIII.

De quæstionibus.

§. CCXXXVI.

Cui quæstiones?

NEc minus inter ea, quæ omnibus judiciis publicis communia sunt, referri possunt QUÆSTIONES, quæ sunt interrogationes, sub tormentis ad eruendam facinoris, non obscuris judiciis confirmati, confessionem factæ. *L.* 15. §. 41. *ff. de injur. L.* 12. *C. h. t.* Quod, quamvis sit fragile ac periculosum medium, *L.* 1. §. 20. *ff. h. t.* plerisque tamen gentibus olim placuit, tanquam malum necessarium. De Atheniensibus saltim & Rhodiis testis est Cicero *Partit. Orat. Cap. XXXIV.* de Germanicæ originis populis id constat ex *Lege Vvisigoth. IV,* 1. *Lege Bajuvvar. tit. VIII. fin. Lege Salica tit. XLII. Capitular. Reg. Franc. VI,* 144.

§. CCXXXVII.

De iis axiomata.

Unde axiomata fluunt: I. Quæstiones diræ proprie ad servos pertinebant *L.* 1 §. 1. §. 19. *ff. L.* 15. *C. h. t.* II. Eæ adhibendæ ad eruendam veritatem, III. concurrentibus indiciis delicti gravioris urgentissimis.

§. CCXXXVIII.

Qui torqueri possint.

Quum itaque quæstiones diræ proprie ad servos pertinerent: (§. CCXXXVII, 1.) facile jam intelligitur ratio, 1) cur torqueri illi possent, sive rei essent, sive testes: *L.* 1. §. 19. *ff. h. t.* nec tamen 2) contra dominos, nisi in criminibus majestatis, adulterii & quibusdam aliis atrocioribus. *L.* 1. §. 5. *seq. ff.*

L. 1.

L. 1. *C. h. t. L.* 1. *ff. ad L. Jul. ann. L.* 53. *ff. de jud.* 3) Cur ejusdem conditionis olim viderentur homines viliores, si vel rei postularentur criminum, vel tanquam testes producerentur. *L.* 22. §. 2. *ff. de testib.*

§. CCXXXIX.

Quique non possint? Ex eodem axiomate patet, cur ab istis quæstionibus jure nostro immunes censeantur 4) illustres & clarissimi, *L.* 17. *C. h. t. L.* 10. *C. de dignit.* 5) Episcopi & presbyteri, *L.* 8. *C. de Ep. & cler.* 6) artium professores, *L.* 6. *C. de Prof. & med.* 7) Decuriones, eorumque liberi ad tertium gradum, *L.* 11. *L.* 17. *C h. t. L.* 12. *C. decurion.* 8) milites eorumque liberi primi gradus. * *L.* 8. *pr. C. h. t. L.* 3. §. 1. *ff. h. t.*

* Omne tamen dignitatis privilegium cessat in delictis majoribus, veluti perduellionis & majestatis, *L.* 3. *L.* 4. *C. ad L. Jul. maj. L.* 10. §. 1. *ff. h. tit. L.* 3. §. 10. *ff. de re milit.* falsi, *L.* 21. *C. ad L. Corneliam de fals.* veneficii, *L.* 7. *C. de malef. & mathem.* quibus & hæreseos crimen accenseri videmus ex principiis hæreticomastigum *arg. L.* 4. §. 4. *C. de hæret.*

§. CCXL.

An & furiosi, impuberes, feles, prægnantes? Quumque tormenta tantum ad eruendam veritatem adhibenda sint; (§. CCXXXVII, 2.) consequens est 1) ut tormentis non sit sæviendum in eos, a quibus veritatis eruendæ nulla spes adfulget, quales sunt furiosi; *L.* 1. §. 10. *ff. ad SC. Silan.* & impuberes: *L.* 10. *pr. ff. h. t.* 2) nec in illos illasve, quibus ipsis, quarumve fœtui inde mors immineat, *L.* 7. *ff. h. t.*

h. t. prægnantes. (P. I. §. CXXV, 4.) *L. 3. ff. de pœn.* 3) Ut judex, si reum dolo malo ad mortem usque torqueri jusserit, ex lege Cornelia de sicariis; sin culpa & imperitia, extra ordinem puniendus sit. *L. 1. §. 4. L. 4. §. 1. ff. ad L. Corn. de sicar.*

§. CCXLI.

Quo ordine & quoties torquendi sint rei?

Ex eodem axiomate colligebant veteres, 4) ordinem observandum esse in torquendis pluribus reis, ut initium fieret vel a suspectissimo, vel a debiliore, qui facilius doloribus superari posse videatur. *L. 1. §. 2. L. 18. pr. ff. h. t.* 5) Reum convictum, non autem confessum, torqueri posse in aliorum capita. *L. 16. §. 1. L. 1. §. 26. ff. h. t. L. 29. ff. de pœn. L. 17. C. de SC. Silan. L. ult. C. de malefic. & mathem.* 6) Quæstiones repeti posse, si ex supervenientibus indiciis novis adpareat, reum in tormentis animum corpusque durasse. *L. 16. pr. L. 18. §. 1. ff. h. tit.*

§. CCXLII.

Quomodo?

Nec minus inde inferimus, 7) tormenta adhibenda esse, non qualia postulet accusator, sed legitima, * *L. 10. §. 3. ff. h. t.* 8) eaque attemperanda a judice esse indiciis, quæ contra reum militant, & atrocitati delicti, ne medium eruendi veritatem ipsa pœna imminente sit gravius. *L. 7. ff. h. t.*

* Inter tormenta Romanorum erant ustulatio, verbera, stimuli, nervi, laminæ, bojæ, vulgulæ, fidiculæ, plumbatæ seu Martiobarbuli, & præcipue equuleus, de qui-

quibus erudite suo more Guido Panciroll. *Thesaur. Var. lect. I, 41. p. 67. sequ.*

§. CCXLIII.

Denique quum dictis quaestionibus tantum locus sit, si urgentissima adversus reos indicia militent: (§. CCXXXVII, 3. consequens est, 1) ut a tormentis non sit incipiendum. *L. 1. pr. L. 20. ff. h. t.* 2) Ut illa adhibenda tantum, ubi reus suspectus criminis capitalis, *L. 8. ff. h. t.* & 3) ita quidem, ut sola confessio deesse videatur. *L. 1. §. 1. ff. L. 8. C. h. t.* 4) Ut reus constanter negans, vel confessionem revocans, & in eo perseverans, purgasse se censeatur, adeoque absolvendus sit. *L. 4. C. de edend. L. ult. ff. de calumn.* Quando his quaestionibus locus sit?

§. CCXLIV.

Eadem fere observat *Nemesis Carolina*. tantum notandum, 1) moribus hodiernis dignitatis non adeo haberi rationem. 2) Indicia criminum pleraque, quae ad quaestiones sufficere videantur, recensita esse in constitutione illa Carolina, tum *generalia*, *art. XXV. XXVI. XXX. seq.* tum *specialia* homicidii, *art. XXXIII. seqq.* infanticidii, *art. XXXV.* veneficii *art. XXXVII.* furti & rapinae, *art. XXXVIII. XXXIX. XL. XLIII.* incendii, *art. XLI.* magiae & sortilegii. *art. XLIV.* 3) Gradus torturae plerumque hodie esse tres, quamvis alia alibi instrumenta adhibeantur. 4) Aliquando, si vel delictum sit mediocre, vel indicia non admodum urgeant, loco torturae *territionem*, quem vocant, eamque vel *verbalem* vel *realem* decerni. 5) Reum, tormentis vel territione ad confessionem Usus hodiernus.

ada-

adactum, illam confessionem, interjectis aliquot diebus, ratam habere teneri extra locum quaestionis. *Const. Crim. Carol. art. LVI.*

T I T. XIX.

De poenis.

§. CCXLV.

Quid poena?

PRaeterea communes omnibus criminibus sunt POENAE. Iis enim ideo opus est in republica, ut 1) vel meliores reddantur homines, *L. 1. §. 1. ff. de just. & jur. L. 20. ff. h. t.* vel 2) horum exemplo alii in officio contineantur. *L. 31. ff. depos. L. 1. C. ad L. Jul. repet.* Quare poena est malum passionis ob malum actionis inflictum a superiore. Vid. Pufendorff. *Jur. Nat. & gent. VIII, 3, 4.*

§. CCXLVI.

Capitalis non capitalis.

Prout ergo malum illud passionis vel tollit caput, id est vitam statumve libertatis & civitatis, (P. I. §. DV.) vel non tollit: poena vel CAPITALIS vel NON CAPITALIS dicitur. * *L. 2. pr. L. 6. §. ult. L. 28. pr. §. 1. ff. h. t. §. 2. Inst. de publ. Jud.*

* Poenae CAPITALES Romae erant *vivicomburium*, sub principatu demum repertum, *furca, damnatio ad bestias, gladius, metalla, aquae & ignis interdictio, deportatio. L. 28. pr. §. 11. L. 8. §. 1. 4. 6. ff. h. tit.* NON CAPITALES *fustium admonitio flagellorum castigatio, damnatio in opus temporarium, relegatio, infamia, dignitatis privatio, litis aestimatio vel mulcta. L. 6. §. ult. L. 7. seqq. L. 28.*

L. 28. §. 1. 2. 6. *ff. h. tit.* *L.* 103. *ff. de verb. sign.* De his pœnis egregie differit Guido Pancirol. *Thesaur. Var. Lect.* I, 41. Reliqua suppliciorum ac pœnarum genera illicita erant, qualia habes *L.* 8. §. 9. *L.* 8. §. 1. 3. *L.* 25. §. 1. *L.* 35. *ff. h. tit.*

§. CCLVII.

Ordinaria & extraordinaria.

Quumque pœna illa vel legibus definita, vel judicantium religioni & arbitrio relicta sit; hinc illa ORDINARIA; hæc EXTRAORDINARIA, vel ARBITRARIA, adpellatur. *L.* 11. *pr. L.* 13. *ff. h. t.* Unde facile patet, 1) ordinariam neque intendi neque mitigari a judice posse, nisi concedentibus legibus (P. I. §. CXVII, 1.) * *L.* 41. *ff. h. t. L.* 1. §. 4. *ff. ad SC. Turpill.* 2) In statuenda pœna arbitraria circumstantias omnes cum cura expendendas esse. *L.* 11. *pr. L. pen. ff. h. t. L.* 155. §. *ult. ff. de reg. jur.*

* *Exacerbantur* autem pœnæ ordinariæ, si dolus ingens, vel alia atrocior circumstantia accedat. *Mitigantur* 1) propter sexum L. 6. *ff. ad* L. *Jul. pec.* 2) ætatem, L. 16. §. 3. *ff. h. t.* 3) ebrietatem, L. 6. §. 7. *ff. de re mil.* 4) affectus, veluti doloris vehementiam, L. 6. §. 6. *ff. ad* L. *Jul. de adult.* & 5) dignitatem. L. 16. §. 3. L. 22. §. *ult. ff. h. tit.* An etiam 6) ob diuturnitatem captivitatis? Ita est in L. 25. *pr. ff. h. tit.* sed id recte limitant, si pœna sit arbitraria, & reus non ipse tergiversando, negando, & judicem fatigando, id est, suo adjumento, id malum sibi adsciverit.

§. CCXLVIII.

§. CCXLVIII.

Qui punire, & pœnam remittere possint?

Ceterum ex definitione pœnæ satis patet, 1) eam decernendam esse a magistratu competente, *L. 11. pr. L. 13. L. 39. ff. h. t.* adeoque 2) non ferendam esse vindictam privatam, nisi in casibus a legibus speciatim concessis, veluti *L. 20. seq. ff. ad L. Jul. de adult. L. 35. ff. de religios. Nov. CXVII. cap. 5.* 3) Non magistratum, sed Principem gratiam facere posse pœnarum. *L. 31. pr. ff. h. t. tit. ff. & C. de sent. pass. & restit.*

§. CCXLIX.

Qui puniendi & ubi?

Deinde ex eadem inferimus, 4) cogitationis pœnam neminem sentire. *L. 18. ff. h. t.* 5) Eam esse infligendam delinquentibus confessis vel convictis, *L. 16. C. h. t.* non 6) propinquis & heredibus. *L. 22. L. 20. 26. ff. h. t.* 7) Semel decretam esse exsequutioni mandandam quantocyus, *L. 18. C. h. t.* nec 8) supplicationibus rei vel promissis de re magna detegenda indulgendum esse. *d. L. 18. L. 6. pr. ff. h. t.* 9) Merito tamen aliquid temporis indulgeri, si socii criminis convincendi, *L. 29. ff. h. t.* vel damnatus rationes nondum reddiderit gestæ administrationis, *L. 5. C. de bon. proscr.* vel rea sit prægnans, (P. I. §. CXXV, 4.) *L. 3. ff. h. t.* vel denique Princeps aliquid atrocius per modum privilegii statuerit, quo casu per XXX. dies differendum supplicium. * *L. 20. C. h. t.*

* Historiam hujus legis Theodosianæ accurate exponit Jac. Gothofred. ad L. 13. *C. Theod. h. tit. Lib. IX. tit. XL. pag. 305. Tom. III.*

§. CCL.

§. CCL.

Jure nostro etiam id cautum fuerat, ut pœna ejus infligeretur in loco, ubi peccaverant: *L.* 28. §. *pen. ff. h. t.* nec non, ne infligeretur feriis. *L. ult. C. de fer.* Sed prius non semper hodie observatur: quemadmodum & aliæ pœnæ passim receptæ sunt, quas jus Romanum plane ignorat. Ubi?

TIT. XX.

De bonis damnatorum.

§. CCLI.

QUum capitis damnati olim vel servi pœnæ fierent, vel ad peregrinitatem redigerentur: (P. I. §. DVI. *Inst.* §. CCXXVI.) fieri non poterat, quin & bona eorum fisco cederent. *L.* 1. *L.* 2. *ff. L.* 2. *C. h. t. L.* 3. *ff. de interd. & releg.* solis exceptis pannicula iis, id est, spoliis, quæ secum in carcerem attulerunt, quibusque ad supplicium ducti induti fuerunt, quæ nec fisco cedebant, nec spiculatoribus, sed jure Præsidis erogabantur, *L.* 6. *ff. h. t.* Bona damnatorū publicata.

§. CCLII.

Postea 1) unciam eorum bonorum Hadrianus liberis reliquit, aliquando & plus indulsit. *L.* 7. *pr. ff. h. t.* 2) Theodosius semissem concessit. *L.* 10. *C. h. t.* Exstabat etiam 3) lex, ut damnatæ mulieris dos penes maritum maneret, præterquam si majestatis, vis publicæ, parricidii, veneficii, vel cædis damnata esset. *L.* 3. *ff. h. t.* Denique 4) bonorum publicationem, excepto majestatis Illegibus novis mutatum.

crimine, (§. CLXXV, 3.) eatenus ſuſtulit Juſtinianus, ut liberi & parentes uſque ad tertium gradum fiſco præferantur. *Nov. CXXXIV. cap. ult.* & uxori dos & donatio propter nuptias, nec non, ſi egena ſit, pars quarta bonorum mariti. (P. VI, §. XC.) ſalva relinquatur *Nov. CXV, 3. CXXXIV. cap. ult. Auth. præterea C. unde vir. & ux.*

TIT. XXI.

De bonis eorum, qui ante ſententiam mortem ſibi conſciverunt, vel accuſatorem corruperunt.

§. CCLIII.

Publicatio bonorum ob *αὐτοχειρίαν* & corruptionem accuſatoris.

QUamvis vero bona tantum eorum, qui capitis fuerant damnati, publicari juſſiſſent leges; (§. CCLI.) id tamen etiam porrectum eſt ad eos I. qui non tædio vitæ, * vel impatientia doloris, vel inſania aut furore, ſed conſcientia criminis capitalis mortem ſibi conſciverant. *L. 3. pr. §. 1. ſeqq. L. 1. C. h. t. L. 54. §. 2. ff. de jur. fiſc.* II. Qui ante ſententiam accuſatorem corruperant, & ſic diem ſupremum objerant. *L. 1. L. 2. ff. h. t.*

* Stoica & hæc ſunt. Huic enim ſectæ ſollemne erat tædio vitæ ſibi mortem conſciſcere. Sen. *Epiſt. LVIII.* & LXXVII. Lactant. *de falſa ſap. III,* 18. 4. quem Stoicorum impetum & jactationem, uti vocat, perſtringere videtur Ulpianus *L. 6. §. 7. ff. de injuſt. rupt. irrit.* Add. Emund. Merill. *Obſ. I,* 23.

TIT.

TIT. XXII.

De interdictis & relegatis & deportatis.

§. CCLIV.

INter pœnas non capitales erat etiam RELEGATIO, & INTERDICTIO. RELEGATI sunt, qui salva civitate in insulam aliumve locum vel ad tempus vel in perpetuum mittuntur. *L.* 4. *L.* 7. §. 3. *ff. h. t.* INTERDICTI, quibus sine relegatione vel deportatione certo aliquo loco vel ordine interdicebatur. * *L.* 7. §. 16. 19. 20. *ff. h. t.* Nemo tamen ultra territorium relegare potest. *L.* 7. §. 6. *ff. h. t.* Qui relegati & interdicti?

* Quo etiam pertinet interdicto publici loci, ne reus domo sua procedat. *L.* 9. *ff. h. tit.* Quod hodie vocant *confinationem*.

§. CCLV.

Quum itaque hæc pœna non esset capitalis (§. CCLIV.) adeoque nec vitam nec libertatem civitatemque tolleret: (§. CCXLVI.) consequens est, 1) ut nec bona relegatorum ac interdictorum publicarentur, *L.* 1. *ff. h. t.* nec 2) testamenti factionem amitterent. *L.* 4. *L.* 7. §. 3. *ff. h. t.* secus ac in deportatione, vel exsilio, quo civitas, & bona amittebantur. *L.* 6. *pr. ff. h. t. L.* 2. *ff. de publ. jud. L.* 17. §. 1. *ff. de pœn. L.* 3. *ff. de sent. pass. & rest.* Eorum conditio & differentia a deportatis.

TIT. XXIII.

De sententiam passis & restitutis.

§. CCLVI.

Restitutio sententiam passorum quid & quotuplex?

COmmunis omnibus delictis erat etiam RESTITUTIO eorum, qui passi fuera sententiam, in pristinum statum, a Principe impetrata. *L. 2. L. 4. §. 1. ff. h. t.* Quemadmodum autem Princeps sententiam passum vel ob innocentiam sibi probatam, vel ex mera indulgentia restituit, ita illa restitutio JUSTITIÆ, hæc GRATIÆ adpellatur. *L. 1. §. ult. ff. de quast. L. 2. ff. L. 1. C. h. t.* Hæc, si pœna tantum remittitur, GENERALIS; *L. 2. ff. L. 2. L. 4. seq. C. h. t.* sin simul bona, honores, aliaque jura restituuntur, SPECIALIS adpellari solet. *L. 1. L. ult. §. ult. C. h. t. §. ult. Inst. quib. mod. jus patr. pot. solv.*

TIT. XXIV.

De cadaveribus punitorum.

§. CCLVII.

Cadavera damnatorum an sepulta?

CAdavera punitorum non sepeliebantur, nisi id fuisset impetratum. Impetrari autem poterat, modo peteretur. *L. 1. L. 3. ff. h. t.* sive a Principe, sive a Præside. *L. 2. L. 1. ff. h. t. L. 11. C. de religios. Matth. XXVII,* 58. & ibi Vviffemb. *in Not. nomicophilol ad Paff. Christ. p. 567.*

§. CCLVIII.

Quid hodie?

Excepta tamen erant cadavera eorum, qui ma-

majestatis vel latrocinii fuerant damnati. *L. 1. ff. h. t. L. 28. §. ult. ff. de pœn.* Hodie etiam fere omnes ad corporis dissectionem; rotam & patibulum damnati sepultura carent. Corporum crematorum cineres in flumen projici vidi. Reliquorum damnatorum cadavera clam sepeliuntur in loco separato: aliquando etiam a Principe conceduntur Medicis Academicis ad anatomen publice instituendam.

L I B E R XLIX.

TIT. I.

De adpellationibus & relationibus.

§. CCLIX.

EXpositis tot actionibus, ad ea, quæ in secunda instantia fieri solent, progredimur. Ne enim vel iniquitate vel imperitia judicantium damnum aliquod patiamur: inventæ erant ADPELLATIONES & RELATIONES. Connexio.

§. CCLX.

ADPELLATIO est legitima ad judicem superiorem ab inferiore provocatio, illati gravaminis caussa justo tempore facta. *L. 1. pr. L. 30. L. 32. C. h. t.* RELATIO est quando judex, re ad Principem delata, ex ejus consilio judicat. *L. 1. §. 1. ff. h. t. L 2. C. de relat.* Quæ tamen hodie ob abusum sublata est. *Nov. CXXV. cap. 1.* Quid adpellatio & relatio?

§. CCLXI.

Caussa itaque & fundamentum adpellationis est GRAVAMEN, quod quum vel *in judicio* nobis inferatur, vel *extra judicium*: adpell. quo- Quotuplex?

quoque in JUDICIALEM & EXTRAJUDICIALEM dividi solet. *L. 1. pr. L. 21. §. 2. ff. h. t. L. 1. §. 1. sequ. ff. quando adpell.*

§. CCLXII.

De ejus natura axiomata.

Ceterum ex hac adpellationis indole fluunt axiomata: I. Quibus gravamen illatum, ii possunt adpellare. II. Adpellandum est a judice inferiore ad superiorem. Ea adpellatio & rite interponenda, & apud superiorem judicem introducenda, & ordine prosequenda est.

§. CCLXIII.

Quis adpellare possit.

Ex primo axiomate inferimus, 1) adpellare posse omnes, quibus sententia damnum illatum. *L. 1. pr. L. 30. C. h. t.* 2) Unius adpellationem omnibus reliquis litis consortibus, eadem sententia damnatis, & eodem damno adfectis prodesse. *L. 1. 2. C. si un. ex plur. adpell. L. 10. pr. §. ult. L. 17. ff. h. t.* 3) Immo & eos, quorum interest, adpellare posse, quamvis directe condemnati non sint. *L. 4. §. 2. seq. L. 5. pr. §. 1. ff. h. t.*

§. CCLXIV.

In quibus caussis adpellationi locus sit?

Ex eodem axiomate (§. CCLXII, 1.) colligimus, 1) provocationi huic locum esse in caussis omnibus, civilibus & criminalibus; *L. 6. ff. L. 4. L. 29. seq. C. h. t.* quin 2) criminalium tantum esse favorem, ut modo reo istud refugium pateat, verum & alius ejus tum mandantis tum inviti nomine provocare possit: *L. 6. ff. h. t.* 3) Non tamen adpellandum esse ab interloquutione, nisi definitivae vim habeat, damnumve inferat irreparabile, *L 36. C. h. t.* multoque minus 4) ab exsequutione; *L. 4. pr.*

L. 21.

L. 21. C. h. t. nisi forte exsequutor modum judicati excedat, aut pe perso ordine procedat. *L. 5. C. quor. adpell. non. recip.*

§. CCLXV.

Quumque adpellatio sit rite interponenda (§. CCLXII, 3.) consequens est, 1) ut id fieri oporteat justo tempore, antequam sententia transeat in rem judicatam. *Nov. XXIII. Cap. I.* 2) Ut nihil intersit, sive viva voce appelletur, *L. 2. L. 5. §. 5. ff. L. 14. C. h. t.* sive per scripturam, vel libellum adpellatorium. *L. 6. §. ult. C. h. t.* 3) Ut simul petendi sint apostoli, vel libelli dimissorii, intra 30. dies a lata sententia. *L. 24. C. h. t.* 4) Ut ea omnia fieri oporteat sine conviciis, & adpellans, si secus fecerit merito extraordinem puniatur. *L. 8. ff. h. t.*

Quomodo interponenda?

§. CCLXVI.

Multa hic hodie secus se habent. Sane RELATIONIBUS, jure novissimo prohibitis, nihil est in foris Germanicis frequentius. Ubi ipsa respublica crimina per modum inquisitionis persequitur: reis raro conceditur jus adpellandi, sed tantum nova defensio. Contra non desunt leges provinciales, quae & ab interloquutionibus adpellationem indulgent. Denique preter adpellationem passim recepta sunt remedia, quae tantum a viribus rei judicatae suspendunt, sententiam, non autem caussam ad superiorem devolvunt, qualia sunt in Saxonia LEUTERATIO & OBERLEUTERATIO; in terris Brunsvicensibus SUPPLICATIO; in Pomerania RESTITUTIO IN INTEGRUM; in aliis foris REVISIO.

Usus hodiernus.

TIT. II.

A quibus appellari non licet.

§. CCLXVII.

A quibus adpellari non liceat jure Romano?

QUum adpellatio fiat a judice inferiore ad superiorem; (§. CCLXII, 2.) consequens est, ut ab omni magistratu provocari possit, quippe qui saltim Principem vel populum habet superiorem. Attamen jure nostro privilegium de non adpellando concessum erat 1) Senatui Romano, *L.* 1. §. 2. *ff. h. t.* & 2) Præfecto Prætorio, *L. un.* §. 1. *ff. de off. Præf. Præt.* contra cujus sententiam tantum SUPPLICATIO, vel ipsi Præfecto intra decendium, vel Imperatori intra biennium erat offerenda. *L. un. C. de sent. Præf. Præt. Nov. CXIX. cap.* 5.

§. CCLXVIII.

Moribus hodiernis.

Moribus quoque hodiernis quibusdam judiciis simile privilegium indulgetur. Maxime in Germania hoc insigni jure gaudent Electores, & familiæ quædam Principes. Aliis id privilegium datum usque ad certam summam adpellabilem, salva tamen semper querela denegatæ justitiæ. Gail. *Obs. I*, 28.

TIT. III.

Quis a quo adpelletur.

§. CCLXIX.

A quo ad quem provocandum sit?

EX eodem axiomate; (§. CCLXII, 2.) porro colligunt prudentes, adpellandum esse non per saltum, sed gradatim ad judi-

judicem proxime superiorem. *L.* 1. §. 3. *L.* 21. *pr.* §. 1. *ff. de adpell.* Nisi judex ita ab Imp. datus sit, ne ab eo adpellare liceat. *L.* 1. §. 4. *ff. a quib. adpell. non lic.*

TIT. IV.

Quando adpellandum sit, & intra qua tempora.

§. CCLXX.

Diximus supra, adpellationem rite interponendam, & apud judicem superiorem introducendam prosequendamque esse. (§. CCLXXII, 3.) Unde *tempora adpellatoria* vel *fatalia*. *L.* 1, §. *ult. ff. h. t. L.* 2. *L. ult.* §. 1. *C. de temp. adpell.* Fatalia adpellationis.

§. CCLXXI.

Et *interponendæ* quidem adpellationis tempus esse decendium, jam supra (§. CCLXV, 1) monuimus. *Nov. XXIII. cap.* 1. Id vero fatale currit a momento publicationis, vel a tempore, quo absens scire potuit & debuit, quid fuerit pronunciatum. *d. Nov. XXIII, cap.* 1. *L.* 1. §. *ult. ff. h. t.* Interponendæ.

§. CCLXXII.

Introducendæ appellationis terminus in eadem provincia trium mensium; si ad auditorium Principis provocatum, sex mensium, vel anni est. *L.* 2. *L. ult. pr.* §. 2. *C. de temp. adpell.* Hodie fere judex, a quo adpellatum, certum tempus præfigit. *Cap.* 4. *de adpell.* Introducendæ.

§. CCLXXIII.

Denique fatale *prosequendæ* adpellationis est annus, vel ex justa caussa biennium. *L. ul.* §. 4. *C. de temp. adpell.* Quod hodie raro observatur. Prosequendæ

TIT. V.

De adpellationibus recipiendis, vel non.

§. CCLXXIV.

Adpellatio ordinarie recipienda.

ADpellatio a judice inferiore ordinarie recipienda est, sub pœna damni litis & decem librarum auri. *Nov. CXXVI. cap. 3.*

§. CCLXXV.

Quando non recipiatur?

Exceptæ tamen sunt adpellationes 1) reorum graviorum criminum, vel convictorum, vel sine tormentis confessorum. *L. 2. C. quor. adpell. non recip. L. 15. ff. de adpell.* 2) eorum, qui adpellationi renunciarunt. *L. 1. §. 3. ff. a quib. adp. non lic.* 3) In caussis alimentorum, aliisque, quæ moram non ferunt, *L. ult. pr. ff. h. t.* itemque 4) debitorum fiscalium & tributorum. *L. 4. C. quor. adpell. non recip.* 5) In caussis possessionum. *L. un. C. si de mom. poss. furt. adpell.* 6) Eorum, qui vel ob contumaciam, *L. 23. §. ult. ff. de adp.* vel 7) tribus sententiis conformibus condemnati sunt. *L. un. C. ne lic. in un. ead. causs. tert. adp.*

TIT. VI.

De libellis dimissoriis, qui Apostoli dicuntur.

§. CCLXXVI.

Quid apostoli?

AB adpellante simul petendos esse *apostolos*, seu libellos dimissorios, jam supra monuimus. (§. CCLXV, 3.) Sunt vero APOSTOLI litteræ, quibus iudex inferior adpel-

adpellationem apud se interpositam testatur, caussamque ad superiorem judicem remittit. *L. un. pr.* §. 1. *ff. h. t.*

§. CCLXXVII.

Petuntur instanter & sæpius intra XXX. dies, *L. un.* §. 2. *ff. h. t. L.* 24. *C. de adpell.* Impetrati una cum libello adpellationis exhibentur judici superiori, isque tunc, recepta adpellatione, decernit processus adpellatorios, id est, *citationem* ad partem adversam, *litteras inhibitoriales* ad judicem inferiorem, ut a judicando exsequendoque desistat, & *compulsoriales* ad eumdem, ad acta prioris instantiæ edenda. Quomodo petenti & exhibendi?

TIT. VII.

Nihil innovari adpellatione interposita.

§. CCLXXVIII.

Nimirum inhibitione ideo opus est, quia ADPELLATIO non solum *devolutivo*, sed & *suspensivo* effectu gaudet, *L.* 32. §. 3. *C. de adpell.* adeoque, ea pendente, a judice inferiore nihil innovandum est. *L. un. pr. ff. h. t.* Innovatio omnis ATTENTATUM vocatur, *cap.* 56. *X. de adpell.* & judex attentans spolii reus est, unde ad restitutionem mandato sine clausula compellitur. Mev. *Decis. III. cap.* 66. Pendente apellatione nihil innovandum.

TIT. VIII.

Quæ sententiæ sine adpellatione rescindantur.

§. CCLXXIX.

Sententia nulla nõ rescindi-tur.

ADpellatione interposita sententia prioris instantiæ vel confirmatur, vel rescinditur. Aliquando autem ne opus quidem est adpellatione, & rescissione sententiæ, si illa ipso jure nulla est. *L.* 19. *L.* 23. §. 1. *ff. de adpell.*

§. CCLXXX.

Quæ sententia sit nulla?

Nulla autem habetur sententia, 1) legibus & juri aperte contraria, *L.* 1. §. 2. *ff. h. t.* 2) lata contra rem judicatam. *L.* 1. *pr. ff. h. t.* 3) vel contra absentem non citatum, *L.* 1. §. 3. *ff. h. t.* vel 4) contra mortuum, *L.* 2. *pr.* §. 1. *ff. h. t.* vel 5) ab incompetente judice, *L.* 5. *L.* 6. *C. quando prov. non est nec* 6) continens vel errorem in calculo, *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* vel 7) aliquid quod fieri nequeat. *L. ult. pr.* §. 1. *ff. h. t.*

§. CCLXXXI.

Querela nullitatis.

His omnibus casibus locus est querelæ & exceptioni *nullitatis*, quas perpetuas esse, facile patet, quamvis *Rec. Imper. anni* CIↃ. IↃCLIV. §. 122. *sequ.* cautum sit, ut, si sanabilis sit nullitas, querelæ intra decendium; sin insanabilis, intra triginta annos locus sit.

TIT. IX.

An per alium caussæ adpellationum reddi possint.

§. CCLXXXII.

Quando in instantia ad-

IN quacumque caussa procuratoribus locus est in prima instantia: in eadem illi & in secun-

cunda admittuntur. *L. 1. fin. ff. h. t.* Ex quo facile patet, procuratoribus in caussis quidem civilibus, non autem in criminalibus, locum esse. (P. CDXXXII.) *L. 1. pr. ff. h. t.* pellatio-nis admittatur procuratcr.

T I T. X.

Si tutor, vel curator, vel magistratus creatus adpellaverit.

§. CCLXXXIII.

Ex quo porro inferimus, etiam tutorem, curatoremve loco pupilli vel minoris, & magistratum nomine municipii, vel municipem ratione munerum publicorum, adpellare posse. Quod tamen, si hi frivole faciant, omne periculum ad eos, immo & eorum heredes pertinebit. *L. 1. L. 2. ff. h. t.* Adpellatio a tutore, curatore, magistratu facta.

T I T. XI.

Eum, qui adpellaverit, in provincia defendi.

§. CCLXXXIV.

Quaestio hic incidit, an qui adpellationis caussa alicubi peregrinatur, domi conventus, ibidem defendendus sit? Idque adfirmatur, *L. 1. ff. h. t.* quia id privilegium tantum reip. caussa absentibus concessum est, ut se domi defendere non cogantur. *L. 2. ff. eod.* An adpellationis caussa absens domi possit cōveniri.

T I T. XII.

Apud eum a quo adpellatur, aliam caussam agere compellendum.

§. CCLXXXV.

An pendente adpellatione quis coram judice a quo conveniri possit?

QUum judicis inferioris officium, pendente adpellatione, interquiescat: quaeritur, an in aliis quoque caussis adpellans ejus jurisdictioni se subtrahere possit? Sed id merito negatur, quia in una tantum caussa provocatum est, & si denuo gravis sit judex, adhuc remedium adpellationis in promtu est. *L. un. ff. h. t.*

T I T. XIII.

Si pendente adpellatione mors intervenerit.

§. CCLXXXVI.

An mortuo adpellante adpellatio evanescat?

DEnique quaestio superest, an mortuo adpellatore adpellatio evanescat; Adfirmatur, si sine herede decesserit. Sin ei heres exstiterit, distinguitur, utrum alicujus intersit, adpellationem peragi, an non. Priore enim casu cogitur heres caussas adpellationis reddere, eoque casu ipsi ultra tempus residuum quatuor menses ad prosequendam adpellationem conceduntur: *L. ult. C. h. t.* posteriore casu adpellationem peragere non cogitur. *L. un. pr. ff. h. t.*

TIT.

T I T. XIV.

De jure fisci.

§. CCLXXXVII.

ULtimam Digestorum partem juri publico destinavit Justinianus. Et hinc primum de juribus FISCI, deinde de jure MILITARI, ac postremo de juribus MUNICIPALIBUS agitur. Connexio.

§. CCLXXXVIII.

FISCUS jure novissimo nihil aliud est, * quam pecunia Reip. seu Principis. * Quamvis vero in se odiosum ac incivile videatur, fiscum privatorum opibus & facultatibus locupletari, & hinc in dubio magis contra fiscum respondendum sit: *L. 10. ff. h. t.* quæ tamen & reip. interest, fiscum esse quam locupletissimum: multa ei privilegia, ad ADQUISITIONEM CONSERVATIONEMQUE rerumque pertinentiā, concessa sunt. Quid fiscus? eiusque privilegia.

* Olim enim aliud erat ÆRARIUM, cujus dominium penes populum; sola administratio penes principem erat: alius FISCUS, cujus proprietas itidem populi; ususfructus erat Principis: aliud denique PATRIMONIUM PRINCIPIS, quod ad solum Principem, tanquam privatum, pertinebat. Unde Dio Cass. *Hist. Lib. LIII. pag. 511.* distinguit τὸ βασιλικὸν καὶ τὸ ταμεῖον. Sed omnia confundit posteriorum Principum dominatus, adeo ut temporibus Antonini & Caracallæ promiscue accipian-

cipiantur fiscus & ærarium. *L. 13. pr. L. 15. §. pen. ff. h. t. L. 1. §. 9. ff. ad L. Corn. de falſ. L. ult. C. de quadr. præſcr.* Hinc vetus Glossa: *ταμεῖον fiſcus, ærarium.*

§. CCLXXXIX.

Ad adquæſtum pertinentia.

Ad ADQUÆSTUM rerum pertinent privilegia, quod in fiscum influant I. bona vacantia, intra quadriennium nunciata; (P. VI. §. XC.) *L. 1. §. 2. ff. h. t.* II. Pleraque, quæ ut indignis eripiuntur; (P. V. §. CXCVII.) *L. 1. pr. ff. h. t.* III. Bona damnatorum, deficientibus descendentibus & adscendentibus ad tertium usque gradum; (§. CCLII, 4.) *L. 1. pr. ff. h. t. Nov. CXXXIV. cap. ult.* IV. Fideicommissum tacitum clam relictum. *L. 1. L. 3. pr. L. 13. §. 1. ſeq. L. 40. ff. h. t.* Add. *Comm. ad L. Jul. & Pap. II, 14. p. 272. ſeq. III, 9. p. 439. ſequ.*

§. CCXC.

Ad rerum conſervationem cõparata.

Ad CONSERVATIONEM rerum comparata sunt jura singularia, I. quod in bonis debitoris, præterquam, si ex delicto mulcta debeatur, gaudeat jure pignoris (P. IV. §. XXI, 3.) *L. 46. §. 3. L. 17. L. 37. ff. h. t.* II. Quod in bonis, post contractum cum fisco initum quæsitis, habeat jus prælationis. *L. 28. ff. h. t. L. 8. ff. qui pot. in pign.* III. Quod ei non semper opponi potest exceptio compensationis. *L. 46. §. 4. 5. ff. h. t. L. 1. L. 3. C. de compenſ.* IV. Quod in fraudem fisci alienata, vel non adquisita, cum altero tantum revocantur. *L. 45. pr. L. 46. §. 1. ff. h. t.* V. Quod ipsi ex omni contractu usuræ deben-

bentur. *L.* 17. §. 5. 6. *ff. de usur. tit. C. de fisc. usur.* VI. Quod nunquam satisdet, *L.* 1. §. 18. *ff. ut leg. nom.* nec VII. duplum vel triplum evictionis nomine præstet, quantumvis tantum promiserit Procurator Cæsaris. *L.* 5. *pr. ff. h. t.*

§. CCXCI.

Ejusdem generis sunt privilegia: VIII Quod in caussa civili fisco semper edenda sunt instrumenta. (P. I. §. CCCXL, 2. 8) *L.* 1. §. 1. 2. *ff. h. t.* IX. Quod debitorum suorum debitores convenire possit. *L.* 3. §. 8. *ff. h. t. L.* 4. *C. quand. fisc. vel priv. deb.* X. Quod emtores rei fiscalis locationi stare teneantur. *L. ult. ff. h. t.* XI. Quod conductores vectigalium contraĉtum inviti continuare cogantur. *L.* 11. §. *ult. ff. de public. L.* 3. §. 6. *ff. h. t.* XII. Quod, hereditate a fisco vendita, non nisi emtor possit conveniri a creditoribus. *L.* 4. *ff. h. t.* Alia ejusdem generis.

§. CCXCII.

Quum itaque jura singularia sint strictioris interpretationis: facile patet, in reliquis fiscum uti jure communi. *L.* 10. *ff. h. t. L.* 25. *ff. de pign. L.* 12. *C. de compens.* In reliquis fiscus jure communi utitur.

T I T. XV.

De captivis & de postliminio & redemtis ab hostibus.

§. CCXCIII.

PRoximum est jus MILITARE, quo primo refertur tractatus de CAPTIVIS & POSTLIMINIO. Sunt autem CAPTIVI, Quis captivus?

qui

qui vel ab hoste * bello capti, vel, dum bellum subito exardescit, apud hostes deprehenduntur. *L.* 5. §. 1. *L.* 12. *pr. ff. h. t.* Quos moribus gentium fere omnium olim in servitutem redactos esse, alibi monuimus. (P. I. §. CXXXVI.) §. 4. *Inst. de cur. pers.*

* Hostes sunt, quibus bellum publice a populo libero decretum est. *L.* 24. *ff. h. t. L.* 118. *ff. de verb. signif.* Unde nec a latronibus, nec bello civili captos in servitutem redigi, facile patet. *L.* 19. §. 2. *L.* 21. §. 1. *L.* 24. *ff. h. t.*

§. CCXCIV.

Eorum conditio & beneficia. Quum itaque captivi in servitutem redigerentur (§. CCXCIII.) consequens erat, ut omnia jura amitterent, ac veluti mortui intelligerentur. *L.* 12. §. 1. *seqq. ff. L.* 209. *ff. de reg. jur.* Quod quum satis triste videretur, inventum est duplex remedium, alterum LEGIS CORNELIÆ, alterum JURIS POSTLIMINII, quorum I. illud fingit, eum in civitate decessisse, qui captivus apud hostes decessit; *L.* 18. *ff. h. t. L.* 12. *ff. qui test. fac. poss.* hoc contra, II. eum, qui captus fuerat, postquam ad limites nostros revertit, nunquam in captivitate, sed semper in civitate, fuisse. *L.* 16. *ff. h. t.*

§. CCXCV.

Fictio L. Corneliæ qualis? Ex primo itaque axiomate sequitur, 1) ut testamentum, quod in civitate fecerat captivus, valeat, si postea apud hostes decedat. *L.* 12. *ff. qui test. fac. poss.* §. *ult. Inst. quibus non est perm. fac. test.* 2) Ut eadem fictio L.

Cor-

Corneliæ in omnibus reliquis juris partibus obtineat. *L.* 18. *ff. h. t.*

§. CCXCVI.

Ex altero axiomate (§.CCXCV, 2.) inferimus, 3) perinde, sive captivus dimissus sit, sive vi ac fallacia hostium potestatem evaserit, sive 4) victis hostibus recuperatis libertatem receperit, *L.* 26. *ff. h. t.* sive 5) lytro persoluto redemtus sit, modo pretium pro se solutum restituerit. *L.* 12. §. 7. *seqq.* *L.* 15. *L.* 20. §. 2. *ff. h. t.* 6) Requiri tamen verum reditum ad præsidia nostra, vel amicorum, *L.* 5. §. 1. *L.* 19. §. 3. *ff. h. t.* & quidem 7) eo animo factum, ut ad hostes non revertatur. *L.* 5. §. *ult.* *L.* 12. §. 9. *L.* 26. *ff. h. t.* — Fictio postliminii quibus prosit?

§. CCXCVII.

Ex eodem collegerunt, 8) reverso omnia jura, quæ amiserat restitui, *L.* 5. §. 1. *L.* 12. §. 1. *ff. h. t.* non autem 9) ea, quæ facti sunt, quæque ulla constitutione infecta fieri nequeunt. *L.* 12. §. 2. *ff. h. t.* 10) Jus postliminii etiam ad res tam mobiles, quam immobiles, ab hostibus captas, & in potestatem nostram reversas, pertinere: *L.* 2. *pr.* *L.* 19. *pr.* *L.* 20. §. 1. *ff. h. t.* non tamen 11) ad arma & vestes, quæ non nisi cum ignominia amittuntur. *L.* 2. §. 1. *L.* 3. *ff. h. t.* — Ejus effecta.

T I T. XVI.

De re militari.

§. CCXCVIII.

JAM generatim quædam de RE MILITARI commentantur Digestores. MILITES — Militis definitio.

Roma-

Romanis erant personæ, ad militiam idoneæ & honestæ, publica auctoritate lectæ, præstitoque sacramento militari in numeros relatæ. *L. 1. L. 11. pr. L. 42. ff. de testam. mil.*

§. CCXCIX.

Qui milites conscribant militare possint.

Ex qua definitione patet, 1) solum Imperantem milites cogere, adeoque 2) privatim, milites conscribentem, perduellionis reum esse. *L. 3. ff. ad L. Jul. mai.* 3) Militare non posse cæcos, mutos, surdos, similes: *L. 13. §. 3. ff. h. t.* nec 4) servos, *L. 11. ff. h. t.* nec 5) infames aut publico judicio damnatos. *L. 4. §. 1. 4. ff. h. t.*

§. CCC.

Jura militum singularia.

Jura eorum singularia quam plurima esse, jam supra vidimus. Sane 1) a tutelis immunes sunt. (P. IV. §. CCCLX, 19.) §. 14. *Inst. de excus.* 2) Soluti sunt omnibus legibus testamentariis. (P. V. §. LXXVII.) *tit. ff. de test. mil.* 3) Non subjiciuntur diris quæstionibus. (§. CCXXXIX, 8.) *L. 8. pr. C. de quæst.* 4) Licet ipsis jus ignorare. (P. IV. §. CLXVII, 4.) *L. 9. §. 1. ff. de jur. & fact. ign.* 5) Gaudent beneficio competentiæ, (P. VI. §. CCXLIV.**) *L. 18. ff. de re jud.* & 6) præcipue subsunt singulari jurisdictioni & disciplinæ.

§. CCCI.

In eos jurisdictio.

Nimirum delicta vel COMMUNIA sunt militibus cum paganis, vel PROPRIA seu MILITARIA, qualia sunt, segnities, desertio, fuga &c. Illa extra castra commissa a judice ordinario; *L. 2. L. 3. pr. ff. h. t. L. ult. ff. de accus.* hæc a magistro militum vindicantur.

tur. *L. 2. L. 9. ff. de custod. & exhibit. reor. L. pen. C. de jurisd.*

§. CCCII.

Sed multa hic hodie secus se habent: neque jura militum nostrorum tam ex Pandectis, quam ex singulorum Principum ac Rerump. legibus militaribus, ac moribus inter gentes Europeas receptis, addiscenda sunt. *Usus hodiernus.*

TIT. XVII.

De castrensi peculio.

§. CCCIII.

INter privilegia militum, (§. CCC.) est etiam 7) castrense peculium, quod pleno jure tanquam paterfam. sibi adquirit filius familias, qui militiæ nomen dedit. *L. 4. pr. §. 1. ff. h. t. L. 2. ff. ad SC. Maced.* Sed de eo quum supra, (P. III. §. CLXXXI.) quantum satis, actum sit: hic quidem actum non agemus. *Peculium castrense.*

TIT. XVIII.

De veteranis.

§. CCCIV.

DEnique inter privilegia militum, (§. CCC.) etiam sunt 8) ea, quæ veteranis concessa sunt. VETERANI sunt, qui sine ignominia missionem impetrarunt, sacramentoque soluti sunt. *Qui veterani?*

§. CCCV.

Nimirum MISSIO aut dabatur exactis XX. annorum stipendiis, *L. ult. C. de his, qui* *Missio quotuplex?*

non implet. stipend. aut ob vitium animi vel corporis, aut ob delictum turpe ac famosum. Prima HONESTA; altera CAUSSARIA; tertia IGNOMINIOSA adpellatur. *L. 13. §. 3. ff. de re mil. L. 2. §. 2. ff. de his, qui not. inf.*

§. CCCVI.

Veteranorum privilegia.

Itaque *honeste* vel ob justam *caussam* missi, VETERANI erant, iique variis privilegiis erant ornati, veluti 1) quod immunes essent a muneribus personalibus; *L. 2. L. ult. pr. §. 1. ff. h. t. L. 7. ff. de vocat. & excus. mun.* 2) Quod decurionibus honore æquipararentur. *L. 3. ff. L. 1. L. 3. C. h. t.* 3) Quod nec in metallum dari, nec ad opus publicum, vel bestias damnari, nec fustibus cædi possent. *L. 1. L. 3. ff. h. t.*

§. CCCVII.

Mores hodierni.

Sed hodie ad tantas sordes ruit sæculum, ut fere nullo alio beneficio gaudeant veterani, quam privilegio mendicandi, ubicumque velint. Sunt tamen Principes, & Resp. quibus æquum visum, milites, ob vulnera accepta missos, in valetudinariis alere. Quorum institutum ex merito laudat illustris Academiæ Halensis Cancellarius, Jo. Petrus a Ludevvig. in *Diss. de jure valetudinar.*

L. I-

LIBER L.

TIT. I.

Ad municipalem, & de incolis.

§. CCCVIII.

Ultimus liber, si a duobus postremis titulis discesseris, totus ad jura municipalia pertinet. Et quidem primus statim titulus inscribitur ad MUNICIPALEM, ubi subaudiendum videtur: *legem*. * Rævard. *Varior. III*, 15. Connexio.

* Sane hujus legis municipalis mentio fit in *L. 25. ff. h. t. L. 1. ff. de albo scrib. L. 11. §. 1. ff. de mun. & hon. L. 3. ff. de decret. ab ord. fact.* Exstitisse ergo videtur lex quædam municipalis generalis, cujus partes fuerint tituli sequentes. Saltim eodem fere ordine illos pertractatos animadvertimus apud Paullum *Recept. Sent. Lib.* I.

§. CCCIX.

Erant autem MUNICIPIA civitates, a populo Romano in societatem munerum & honorum recepta, sed suo jure, (nisi populi fundi facti essent,) utentes. Gell. *Noct. Att. XVI*, 13. Add. *Antiq. Rom. Apend. Lib. I.* §. 114. *sequ.* Horum ergo oppidorum cives vocabantur MUNICIPES. *L. 1. §. 1. ff. h. t. L. 228. ff. de verb. signif.* Quid municipium & municeps?

§. CCCX.

MUNICIPES aut NASCUNTUR ex patre municipe, * *L. 1. pr. §. 2. ff. L. 3. C. h. t.* aut FIUNT Quomodo quis municeps fiat?

FIUNT vel per ADOPTIONEM, *L. 1. pr. L. 15. §. ult. L. 17. §. 9. ff. h. t.* vel per MANUMISSIONEM, *L. 1. pr. L. 22. pr. ff. L. 2. C. h. t.* vel per ADLECTIONEM in numerum civium. *L. 1. §. 1. ff. h. t.*

* Erant tamen quædam civitates, in quibus materna origo censebatur. Hujusmodi privilegio gaudebant Pontici, Ilienses, Delphi, Antiochenses: *L. 1. §. 2. L. 9. ff. h. tit.* cujus rei rationes acute, ut solet, investigat vir eximius Jac. Gothofred. *ad L. 51. C. Theod. de decurion. Lib. XII. tit. 1. p. 392. Tomo IV.*

§. CCCXI.

Quinam incolæ? A municipibus ergo differunt INCOLÆ, qui sunt, qui in municipio domicilium quidem constituerunt, nec tamen honorum ac suffragiorum sunt participes. *L. 239. §. 2. ff. de verb. sign. L. 7. C. de incol.* An autem quis aliquo loco incola sit, ex animi contestatione factoque habitationis simul judicandum est, *L. 17. §. 23. L. 20. L. 27. §. 2. ff. h. t.* neque incolatui, nisi perfecto munere, quisquam renunciare potest. *L. 34. ff. h. t.*

TIT. II.

De decurionibus & filiis eorum.

§. CCCXII.

Quid Decuriones? QUemadmodum Romæ consilium publicum penes Senatum erat; (P. I. §. CXCVIII.) ita in municipiis erat ordo DECURIONUM, e quibus Duumviri. De-

Decemprimi, Ædiles, aliique magistratus eligebantur. Quare DECURIONES sunt municipalis curiæ senatores. *L.* 33. *C. h. t.* *L.* 239. §. 5. *ff. de verb. signif.*

§. CCCXIII.

Eorum conditio.

Quamvis autem in dignitate viverent decuriones; *L.* 6. *L.* 7. §. 2. 3. *L.* 12. §. *ult. ff. L.* 3. *C. h. t.* tam parum tamen lucrosus erat eorum honor, totque cum oneribus conjunctus, ut sæpe curiæ inanes essent, & municipes non modo privilegiis quam plurimis invitandi, (*Inst.* §. CLXX. *) verum etiam aliquando cogendi essent, ut nomina curiæ darent. *L.* 38. *C. h. t.*

§. CCCXIV.

Qui decuriones esse nequierint?

Ex quo facile reddideris rationem, 1) cur ad decurionatum, aliis deficientibus, etiam admissi spurii, & ex incestu nati, *L.* 3. §. 2. *ff. L.* 6. *pr. h. t.* itemque 2) filii reorum criminum, *L.* 2. §. 7. *ff. h. t.* nec non 3) litterarum imperiti, *L.* 6. *C. h. t.* modo 4) nec minorennes essent, *L.* 11. *ff. h. t.* nec 5) infames. *L.* 8. *C. L.* 6. §. 3. *ff. h. t.*

§. CCCXV.

Eorum privilegia.

Nec magis jam obscurum est, cur tot privilegia decurionibus concessa sint, veluti 1) quod curiæ oblati, vel curiali nubentes, legitimarentur. (P. I. §. CLVII.) 2) Quod nec diris quæstionibus subjici. *L.* 33. *L.* 11. *C. h. t.* nec 3) ad metalla vel ignem damnari possent. *L.* 9. §. 11. *L.* 15. *ff. de pœn.* 4) Quod bonis lapsis decernenda essent alimenta. *L.* 8. *ff. h. t.* 5) Quod privilegia illa etiam ad liberos,

quamvis ante dignitatem hanc susceptos, transmitterent. *L. 2. §. 2. ff. h. t.*

T I T. III.

De albo scribendo.

§. CCCXVI.

Quid album?

ALBUM hic est index, in quem nomina decurionum secundum legem municipalem certo ordine referuntur, *L. 1. pr. ff. h. t.* ut secundum istum ordinem etiam sententiam in curia dicerent. *L. 1. §. 1. ff. h. t.*

§. CCCXVII.

Quis in eo ordo observatus?

Quamvis itaque albo inscriberentur Decuriones secundum legem municipalem: tamen non exstante aliqua lege speciali primi scribebantur, qui maximo in municipio honore functi essent, secundum annos, quibus quisque illo functus fuerat: deinde nullo honore functi, prout quisque eorum in ordinem venisset. *L. 1. L. 2. ff. h. t.*

T I T. IV.

De muneribus & honoribus.

§. CCCXVIII.

Quid honor & munus?

MUnicipum erat MUNERA obire, & HONORES gerere. Et HONOR quidem est administratio Reipublicae cum dignitate conjuncta, sive quis cum sumtu, sive sine erogatione eam gerat. *L. 14. pr. §. 1. ff. h. t.* Contra MUNUS est, quod necessa-

cessario obimus lege, more, imperiove ejus, qui jubendi habet potestatem. *L.* 214. *ff. de verb. signif.*

§. CCCXIX.

Quum vero munera vel animi provisione & corporis labore sine aliqua patrimonii deminutione; *L.* 18. §. 1. *seq. ff. h. t.* vel sumtibus patrimonii & damni administrantis; *L.* 18. §. 18. *seq.* vel corporis labore & sumtibus simul administrentur: *L.* 16. §. 26. 27 *ff. h. t.* Ista PERSONALIA; illa PATRIMONIALIA, hæc MIXTA solent adpellari. Exempla in hoc titulo quam plurima exstant, quæ vix quadrant sæculi nostri moribus. Quotuplicia munera?

§. CCCXX.

Ceterum inter honorem & munera id quoque interest, 1) quod ad honores non admittuntur minorennes, nisi annus ultimus jam cœptus sit. *L.* 8. *ff. h. t.* 2) Quod honores gradatim conferuntur, *L.* 11. *pr. L.* 14. §. 1. *ff. h. t.* 3) Quod honore fungenti munus imponi non potest; munus sustinenti honor deferri potest. *L.* 10. *ff. h. t.* 4) Quod munera, non ordinarie honores, & inviti suscipere tenentur. *L.* 9. *ff. h. t.* Munerum & honorum differentia.

TIT. V.

De vacatione & excusatione munerum.

§. CCCXXI.

Quamvis autem munera obire etiam inviti teneantur; (§. CCCXX, 4.) quidam tamen VACATIONEM habent, dum excusantur: quidam plane IMMUNES sunt. Vacatio & excusatio munerum.

sunt. VACATIONEM certæ caussæ præstant a muneribus personalibus: non a PATRIMONIALIBUS, *L.* 2. §.4. *L.* 10. *L.* 11. *ff. h. t. L.* 5. *C. de muner. patr.* nisi quod professio artium liberalium, *L.* 6. *C. de Prof. & Medic.* & numerus XVI. liberorum * ab omnibus muneribus excusare dicuntur. *L.* 5. §.2. *ff. de jur. immun.*

* Sed verius est *d.* L. 5. §. 2. *ff. de jur. immun.* merum privilegium competi, quod ad exemplum non trahendum videtur.

§. CCCXXII.

Excusationis caussæ. Ceterum eædem ferre hic occurrunt excusandi caussæ, quas supra in titulo *de excusationibus* tutorum & curatorum vidimus, veluti I. Numerus liberorum, *L* 2. §. 1. *L* 8. *ff. h. t. L. ult. C. de his qui num. lib.* II. Senectus LXX. annorum, *L.* 2. §.7. *ff. h. t.* III. Professio artium liberalium, *L.* 8. §. 4. *L.* 9. *pr. ff. h. t.* IV. Minorennitas, *L.* 2. *pr. ff. h. t.* V. Dignitas vel honor, *L.* 10. *ff. de muner.* VI. Militia, *L.* 5. §. 1. *ff. h. t.* VII. Privilegium veteranorum, *L.* 7. *ff. h. t.* & similes.

TIT. VI.

De jure immunitatis.

§. CCCXXIII.

Quid & quotuplex immunitas? QUidam IMMUNITATIS gaudent privilegio. (§. CCCXXI.) IMMUNITAS est privilegium a Principe concessum, ut ne quis munera obire cogatur. Quemadmodum ergo privilegium generatim

tim vel PERSONÆ vel REI datur; (P.I. §.CXV.) ita & immunitas vel personæ vel rei tribuitur. *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.*

§. CCCXXIV.

Et quemadmodum privilegia rei data ad heredes transeunt, non autem personalia; (P.I. §.CXVIII, 4.) ita & immunitas rei data ad quoscunque possessores transmittitur. *L.* 3. §. 1. *ff. de cens.* personæ concessa non item, *L.* 1. §. 1. *ff. h. t.* nisi vel posteris simul, *L.* 1. §. 2. *L.* 4. *ff. h. t.* vel collegiis & corporibus tributa sit. *L. pen.* §. *pen. ff. h. t.* Quando ad successores transeat.

TIT. VII.

De legationibus.

§. CCCXXV.

INter munera publica etiam est LEGATIO, quæ hic significat munus, quo quis ad negotia municipii explicanda ad Principem mittitur. *L.* 1. *L.* 8. §. 1. *ff. L.* 3. *L.* 5. *C. h. t.* Legatio quid?

§. CCCXXVI.

De legatis hujusmodi observandum, 1) Decuriones eas legationes obire eo ordine, quo in senatum lecti sunt. *L.* 4. §. 5. *h. t.* 2) Ad illas non admitti debitores reipublicæ, nec qui postulare non possunt. *L.* 4. *pr.* §. 1. *ff. h. t.* 3) Legatos non posse alios, quam filios suos, substituere. *L.* 4. §. 4. *ff. h. t.* 4) Et sumtus, seu *legativum*, & omnia damna, illis esse restituenda. *L.* 2. §. 3. *L.* 9. *ff. h. t.* Jura legatorum.

§. CCCXXVIII.

Privilegia legatorum.

Præterea ut eo lubentius Reip. caussa abessent, ipsis hæc privilegia data fuerant, 1) ut tempore legationis & biennio post a muneribus personalibus immunes essent. *L.* 7. *L.* 8. §. 1. *ff. h. t.* 2) Ut tempore legationis conveniri non possent, sed privilegio revocandi domum gauderent. *L.* 2. *ff. h. t.* *L.* 3. §. 2. *ff. de judic.* 3) Ut, si in legatione decesserint, heredes eorum sumtus, quos acceperant defuncti, restituere non cogantur. *L.* 10. §. 1. *ff. h. t.*

T I T. VIII.

De administratione rerum ad civitates pertinentium.

§. CCCXXVIII.

Curator civitatis.

POrro inter munera publica est officium CURATORIS CIVITATIS, qui res pecuniasve municipii administrat. *L.* 3. *pr.* *L.* 9. *pr.* §. 1. 2. *ff. h. t.* Ejus idem fere officium, ac periculum est, ac tutoris.

§. CCCXXIX.

Ejus officium & periculum.

Unde consequitur, 1) ut dolum & culpam latam & levem præstet. *L.* 6. *ff. h. t.* 2) Ut damnum dolo datum in duplum restituat. *L. ult.* §. 4. *ff. h. t.* 3) Ut plures teneantur in solidum, prior tamen conveniendus sit, qui gessit. *L.* 3. *pr. L. ult.* §. 8. *ff. h. t.* 4) Ut pecunias summa fide administrare, & operum exactionem sine cautione committere non debeat. *L.* 1. *L.* 2. §. 2. *L.* 4. *L.* 5. §. 1. *L. ult.* §. 3. *ff. h. t.*

§. CCCXXX.

§. CCCXXX.

In eo quoque conditio ejus satis dura est, 5) quod non quidem extraneo finito officio tenetur, *L.* 3. §. 2. *ff. h. t.* 6) rationes tamen ab eo redditæ, quamvis expunctæ & subscriptæ ob errorem calculi semper, ob aliam caussam vivente eo intra XX. annos, eoque mortuo intra X. annos retractari distrahique possint. *L.* 8. *pr.* §. 1. *ff. h. t. L.* 13. §. 1. *ff. de divers. & temp. præscr.* Quum diu possint conveniri.

TIT. IX.

De decretis ab ordine faciendis.

§. CCCXXXI.

Quemadmodum Senatus Romanus SCta: (P. I. §. XLIX.) ita ordo Decurionum DECRETA faciebat de rebus ad salutem & utilitatem civitatis pertinentibus. *L.* 1. *L.* 4. §. 2. *ff. h. t.* Eaque in municipio auctoritatem habebant, *L. ult. ff. h. t.* modo 1) ordo legitimæ coactus; *L.* 2. *ff. h. t.* 2) Partes Decurionum duæ saltim præsentes, *L.* 3. *ff. h. t.* & 3) secundum plurium sententias decretum factum fuerit. *L.* 45. *C. de cur.* prætereaque 4) nec ambitiosa sint, *L.* 4. *pr.* §. 1. *ff. h. t.* nec 5) utilitati publicæ adversentur. *L.* 5. *ff. h. t.* Decreta Decurionum.

TIT. X.

De operibus publicis.

§. CCCXXXII.

Porro in municipiis operum publicorum cura demandata erat CURATORI Operum publico-

rumstru- OPERUM. *L.* 1. *pr. L.* 2. §. 1. *ff. h. t.* Opera
ctura. enim ad decus civitatum aut publicis sumtibus fiebant, aut privati cujusdam liberalitate. Illa 1) fieri non poterant, nisi auctoritate Principis. *L.* 3. §. 1. *L.* 6. *ff. L.* 5. *C. h. t.* hæc & sine ejus auctoritate moliri quisque poterat, modo non ad æmulationem alterius civitatis, vel circa theatrum fierent, aut seditionis præberent materiam. *L.* 3. *pr. ff. h. t.* 2) In illis non alterius, quam Principis nomen; *L.* 3. §. 2. *ff. L.* 10. *C. h. t.* in his privati, sumtus suppeditantis, inscribi poterat. *L.* 2. *pr. d. L.* 3. §. 2. *ff. h. t.*

TIT. XI.

De nundinis.

§. CCCXXXIII.

Nundinæ earumque jura. IN municipiis etiam sunt NUNDINÆ, quæ sunt celebritates publicæ, mercatus caussa publica auctoritate constitutæ. *L.* 1. *L.* 2. *ff. L. un. C. h. t.* Quarum id privilegium est, quod negotiatores, aliive eo influentes in loco ac tempore nundinarum sub prætextu privati debiti conveniri nequeant. *d. L. un. C. h. t.* Ceterum uti hoc jus etiam longa consuetudine adquiritur: ita & non usu X. annorum, uti alia jura amittitur. *L.* 1. *ff. h. t.*

TIT.

TIT. XII.

De pollicitationibus.

§. CCCXXXIV.

Quid pollicitatio? Singulare id etiam habent municipia, quod sola POLLICITATIONE aliquis ei obligatur. Est autem POLLICITATIO promissio, Reip. facta, quæ & sine acceptatione producit obligationem. * *L. 3. pr. ff. h. t.*

* Quamvis enim alioquin promissio semper alterius consensum & acceptationem requirat: hic tamen ipsa lex promissum acceptat pro Republica.

§. CCCXXXV.

Ejus requisita. Producit autem pollicitatio obligationem, modo fiat 1) ab eo, qui se obligare potest. *L. 6. §. 2. ff. h. t.* 2) a præsente, *L. 3. L. 5. ff. h. t.* 3) ex justa causa, veluti ad honorem consequendum; *L. 1. §. 1. L. 4. ff. h. t.* nisi qui sine causa promisit, facere jam cœperit. *L. 1. §. 2. 3. ff. h. t.* 4) Reip. vel Deo, quo casu speciatim VOTUM dicitur, quod non rem, sed personam, & quidem puberem, & sui juris obstringit. *L. 2. pr. §. 1. ff h. t.*

§. CCCXXXVI.

Actio inde nata. Quibus observatis, ex pollicitatione nascitur actio, quæ municipio competit, adversus pollicitatorem, ejusque heredem, *L. 2. §. 2. L. 14. ff. h. t.* ad promissum præstandum cum usuris ob moram. *L. 1. pr. ff. h. t.* Quod si tamen facultatibus lapsus sit pollicitator, oblata quinta parte patrimonii liberatur. *L. 9. fin. ff. h. t.*

T I T. XIII.

De extraordinariis cognitionibus, & si judex litem suam fecisse diceretur.

§. CCCXXXVII.

Extraordinariæ cognitiones & persequutiones.

QUamvis Duumviri in municipiis jurisdictione aliqua gauderent: Præses tamen sibi seposuerat caussas quasdam majoris momenti, de quibus ipse cognoscebat: unde COGNITIONES EXTRAORDINARIÆ dicuntur, quemadmodum actiones, quæ coram iis eo nomine instituuntur, EXTRAORDINARIÆ PERSEQUUTIONES audiunt. *L.* 10. *L.* 34. *L.* 178. §. 2. *ff. de verb. signif.*

§ CCCXXXVIII.

Quando iis locus sit?

Tales sunt 1) quæstiones de muneribus & honoribus, *L.* 1. *pr. ff. h. t.* 2) de existimatione hominum, & 3) capitalibus criminibus, *d. L.* 5. *pr.* 4) de mercedibus & salariis præceptorum, Professorum, aliorumque, quibus actio locati non competit; *L.* 1. *pr.* §. 1. *seqq. ff. h. t.* 5) de honorariis advocatorum, *L.* 1. §. 11. 12. *ff. h. t.* itemque 6) comitum legatorum, 7) adsessorum, *L.* 1. *ff. h. t.* & 8) proxenetarum. *L.* 1. *ff. de proxenet.*

T I T. XIV.

De proxeneticis.

§. CCCXXXIX.

Quid proxene-

QUum ergo & de proxeneticis extra ordinem cognoscat Præses; §. CCCXXXVIII.

CCCXXXVIII. 8) hic agitur de PROXENETICIS. Quemadmodum vero PROXENETA est persona, quæ contractibus qualibuscumque conciliandis operam suam commodat: *L. 3. fin. h. t.* ita PROXENETICUM, seu φιλανθρώπιον vel ἑρμηνευτικὸν, est honorarium pro hac opera præstari solitum. *L. 1. L. 2. L. 3. ff. h. t.* Idque extraordinaria persequutione, quamvis non promissum, recte petitur. *L. 3. ff. h. t.* ta & proxenetica?

TIT. XV.

De censibus.

§. CCCXL.

DEnique ad municipiorum jura etiam CENSUS pertinet, qui hic est descriptio municipum eorumque facultatum, secundum quam tributa exigebantur. *L. 3. pr. L. 4. pr. §. 1. seq. ff. h. t.* Census quid?

§. CCCXLI.

Tributa imposita prædiis & facultatibus ita adficiunt possessiones, ut 1) fisco eo nomine tacita hypotheca in iis competat, (P. IV. §. XXI, 3) *L. 5. §. 2. ff. h. t.* & 2) ipsi census ab omni possessore peti atque extorqueri possint, quamvis forte aliud convenerit. *L. 1. L. 3. C. fin. cens. vel rel. fund. comp. non poss.* Tributorum jura.

§. CCCXLII.

Sed hæc omnia, quæ hoc libro dicta sunt, hodie in plerisque aliter se habent. Quæ enim jura singulorum municipiorum sint, Usus hujus libri exiguus.

Principis & Reip. est statuere: neque id ex Pandectis addiscitur, sed ex singulorum oppidorum privilegiis.

T I T. XVI.

De verborum significatione.

E T

T I T. XVII.

De diversis regulis juris antiqui.

§. CCCXLIII.

Tituli de V. S. & R. I. cur in epitomen redigi nequeant?

Subjunxit Tribonianus titulos hos generales, & universum jus nostrum praeclare illustrantes. Sed quum miscellanea complectantur: in compendium redigi nequeunt. Legant eos studiosi juris, ac relegant, meque sponsore credant, nunquam fore, ut eos impensae operae poeniteat.

F I N I S.

IN-

INDEX RERUM ET VERBORUM LOCUPLETISSIMUS.

Numerus Romanus partem; Arabicus paragraphum designat.

A

Abigeus quis dicatur VII, 135. quomodo puniendus? VII, 136.
Ablosliche Réten, quales reditus? III, 337.
Abolitio crimin. quid? VII, 231. a quo fieri possit hodie? *ib.*
Absentes reip. caussa qui? I, 517. excusantur a tutela. IV, 365. ab aliis munerib. publicis VII, 327.
Absentes qui restituantur contra præsentes? I, 516. *seq.* contra eos quādo præsētes restituantur? I, 520. *seq.* an & quando damn. possint? VII, 232-233.
Absentis, de cujus vita dubitatur, hereditas quamdiu jaceat, & cui interim committenda? II, 64.*
Abstinendi beneficium. V, 95.
Abstinere qui dicantur ab hereditate? V, 92.*
Acceptilatio quid? VII, 64. quomodo differat a pacto de non petendo? VII, 63. ejus fundamentum. *ib.* 62. a quo fieri possit? VII, 65. quas obligationes solvat? VII, 66. ejus usus. VII, 68.
Acceptilatio Aquiliana. VII, 67.
Accessio quid sit in titulo de usuris? IV, 86. quid in titulo de adquirendo rerum dominio. VI, 176. Naturalis, ejusque variæ species. VI, 177. Industrialis, ejusque variæ species. VI, 182. *seq.* Mixta, ejusque variæ species. VI, 189. *seq.*
Accusatio quid? VII, 157. privata hodie rarior? VII, 164. olim erat

erat conjuncta cum inscriptione. VII, 157.
Accusator quis esse possit, vel non possit? VII, 159. ad quid teneatur? VII, 164.
Actio quid? variæ ejus divisiones. VI, 282. seq. an mixta detur? II, 63. directa & contraria ex quo contractu oriatur? I, 364.
Actio Ædilitia adversus eum, qui canem, verrem, aprum eo loco habet, ubi vulgo iter fit. IV, 6.
Æstimatoria. III, 342.
Albi corrupti. I, 259.
Aquæ pluviæ arcendæ. VI. 110. seq.
Arborum furtim cæs. VII, 102.
Calvisiana. VI, 55.
Commodati directa. III 120. seq. contraria. III, 120. 122.
Comm. dividundo. II, 227. 231.
de Concussione. VII, 134.
Conducti. III, 327.
Confessoria ex servitute. II, 163. seq.
Confessoria contra confessum. VI, 247.
Confessoria ex interrogatione in judicio facta. II, 244.
Constitutoria, vel de constituta pecunia. III, 102. seq.
Damni infecti. VI, 103.
Depositi directa. III, 225. contraria. III. 226.
de Distrahendis rationibus. IV. 375. seq.
Doli. I, 489.
de Effusis & dei. II, 197. sequ.
Emphyteuticaria. III, 336.
Emti. III, 311, 316.
de Eo, quod certo loco. III, 91.
Exercitoriæ origo. III. 135. seq. natura. III, 137. sequ. usus. III, 142.
ad Exhibendum. II, 232. 237.
Expilatæ hereditatis. VII, 146.
Expletoria ad supplendam legitimam qualis actio? II, 56. in factum de alienatione ju-

judicii mutandi caussa facta, I, 530. de calumniatoribus. I, 475 de edendo. I. 347. de incendio, ruina, naufragio. VII, 3. de jurejurando. III, 20. de mortuo inferendo. II, 282. de posito & suspenso. II, 200. *seq.* de recepto adversus nautas, caupones, stabularios. I, 552. de religiosis. II, 273. de turba. VII, 109. contra eum, qui missum in possessionem non admisit. VI, 106. contra eum, cujus dolo possessio ventris nomine data in alium translata est. IV, 275. contra mensorem, qui falsum modum dixit. II, 267. *seq.* contra mulierem, quæ calumniæ caussa in possessione est. IV, 278. contra eum, qui jus dicenti non obtemperavit. I, 272. contra eum, qui iniquum jus statuit, vel impetravit. I, 266. *seq.* contra eum, qui personas, quibus debetur reverentia, in jus vocavit. I, 280. contra eum, cujus dolo malo factum, quo minus quis in judicio sistat, I, 209. *seq.* adversus nautas, caupones, stabularios ex quasi delicto. I, 554. si quid falso tutore auctore gestum. IV, 383.

Fam. erciscundæ. II, 219-226.

Faviana. VI, 55.

Finium regundor. II, 213-216.

Funeraria. II, 274-279.

Furti quotuplex? VII, 88. *sequ.* manifesti ob rapinam. VII, 108. noxalis, si familia furtum fecerit. VII, 101. adversus nautas, caupones, stabularios. VII, 100.

Hereditatis petitio civilis. II, 63-72. fideicommissaria. II, 75-77. possessoria. II, 74. si pars hereditatis petat. II, 73.

Hypothecaria, vid. quasi Ser-

Serviana.
Injuriarum æstimatoria. VII, 119. Criminalis. VII, ib. ex lege Cornelia. VII, 120. ad palinodiam. VII, 122. quando cesset? VII, 124.
de Inofficioso testamento. II, 45-59.
Institoria. III, 152. seq.
Interrogat. qualis olim? II, 244.
Judicati. VI, 243.
ex Lege Aquilia quotuplex? II, 186. ejus natura. II, 187-193. usus III, 194.
Locati. III, 326.
Mandati directa. III, 236. cõtraria. III, 237.
quod Metus caussa. I, 477.
Mutui. III, 11.
Negatoria, ejus fundamentum. II, 99. datur etiam possessori. II, 166. quis in ea probet? II, 167. ejus descriptio. II, 168.
Negotiorum gestorum directa. I, 451. contraria. I, 452. sequ.
Noxalis. II, 202. seqq.
Paulliana. VI, 283.
de Pauperie. II, 175-179 ejus usus hodiernus. II, 180.
de Peculio. III, 187. quando annalis fit? III, 188.
Personalis ex testam. V, 135.
Pignoratitia directa. III, 131. contraria. III, 132.
Præscriptis verbis ex contractibus innominatis. II, 349. æstimatoria. III, 342. de permutato. III, 344.
Protutelæ. IV, 381.
Publiciana in rem. II, 91-96.
Publiciana rescissor. I, 523. seqq.
Quanti minoris. IV, 64. sequ.
Quasi Serviana. IV, 13.
Quod jussu. III, 193.
Receptitia, qualis olim? III, 95. & 102.
Redhibitoria. IV, 62. seq.
Rei vindicatio. II, 82, 90.
Rei uxoriæ actio qualis olim? IV, 245.
de in ré verso. III, 189.

Rerum amotar. IV, 254-259.
Rescissoria. I, 523. *seqq.*
Sepulcri violati. VII, 131. *seq.*
Sequestraria. III, 229.
Servi corrupti. III, 251-253.
Serviana. IV, 12.
pro Socio. III, 249. *seq.*
de Stellionatu. VII, 148.
ex Stipulatu. VII, 17. de Dote. IV, 245.
Subsidiaria adversus magistratum. IV, 388. damni infecti. VI, 103.
de Suspectis tutor. IV, 350. *seq.*
de Termino moto. VII, 149.
Tigni juncti. VII, 96. an semper sit pœnalis? VII, 97. *sequ.*
Tributoria. III, 159-163.
Tutelæ directa. IV, 371-374. contr. IV, 378. utilis. 377.
Venditi. III, 316.
Vi bonor. raptorũ. VII, 108. actiones quid? VI, 384. in rem & personam. VI, 385. an dentur mixtæ? II, 63. Rei persequutoriæ, pœnales, mixtæ. VI, 387. in simplum, duplũ, triplum, quadruplum. VI, 387. bonæ fidei & stricti juris. VI, 388. quibus solidum vel minus solidum consequimur. VI, 389. an plures possint cumulari. I, 335. populares quænam? VII, 153. quænam vendi possint? III 283. iis venditis quid præstandum? III, 284 directæ & contrariæ ex quibus contractibus oriantur? I, 364.*
Actiones in factum quotuplices? III, 346.
Actiones præscriptis verbis unde dictæ? III, 347. earum natura. III, 348.
Actiones legis, earumque natura. I, 34. *sequ.*
Actor & syndicus quomodo differant? I, 419-441.
Actor (qui actionem in-

instituit.) quid? II, 13. quis esse possit? II, 14. seq. an quis esse cogatur? II, 17.
Actus legit. eorumq. nat. I, 35.
Actus servit. præd. rust. II, 149.
Addictio in diem quid? III, 267. sequ.
Addictio obærati veteri jure Rom. VI. 248. jure Lub. VI, 254.
Ademtio libertatis. VI, 145. legatorum & fideicommissorum. V, 183. seq.
Adferruminatio, modus adquirendi, VI, 183.
Adfirmatores quinam? IV, 385.
Adire hereditatem qui dicantur? V, 92.
Aditio hereditatis quid V, 92. a quo fiat? V, 93. quomodo? V, 94. seq. ejus effecta. V, 98.
Administratio tutorum & curatorum qualis? IV, 328. rer. ad civitatem pertinent. VII, 328.
Adnotatio Principis quid? I, 109. bonorũ fugitivi. VII, 234.
Adoptare qui non possint? I, 164.
Adoptio quotuplex? I, 167. ejus natura & finis. I, 162. sequ.
Adoptio stricte dicta quid? I, 167. quomodo fiat? I, 173. a quo? I, 174. ejus effecta. I, 175. plena seu perfecta, & minus plena seu imperfecta, quomodo differant? I, 175.
Adoptivi quomodo succed. VI, 81.
Adpellatio. vid. appellatio.
Adplicatio juris quoad factum in quo consistat? I, 24.
Adpromissor pro fidejuss. VII, 30.
Adquirendæ omittendæque hereditatis modi. V, 87. seqq.
Adscendentes jure Austriaco non succed. VI, 92. quomod. succedant jure civili? VI, 83. sequ.
Adsecuratio qualis contra-

tractus? IV, 108. quæ inde oblig. oriatur? IV, 109. quæ actiones inde nascantur? IV, 110. *seq.*
Adsertio quid? VI, 155.
Adsessores quinam jure Rom. I, 237. eorum officium, periculum, habilitas. I, 238. salarium. I, 239.
Adsignatio quomodo differat a delegatione? VII, 51.*
Adsignatio liberti quid? VI, 53. ejus effecta. VI, 59.
Adulterium quid jure Romano? VII, 180. quid jure Canonico & moribus hodiernis? VII, 185. quomodo vindicetur jure Rom. VII, 183. quomodo jure hodierno? VII, 186. ob illud quatenus sit permissa vindicta privata? VII, 184 ob illud solum an cōcedendum divortium IV, 235.
Advocatorum munus honorificum. I, 395. honorarium. I, 396. privilegia. I, 397.
Ædiles Cereales, Curules, Plebeii. I, 72. eorum edictum. I, 41. 53. IV, 40.
Æstimatorius contractus quid? III, 340. *sequ.*
Ætas hominum, quæ longissima? I, 130.
Afrania (Caja) an occasionem dederit edicto de feminis a postulando prohibendis? I, 391.*
Ager emphyteuticarius. II, 97.* vectigalis. *ib.*
Aggeres Nili rupti. VII, 128.
de Agnoscendo partu SCa. IV. 264. quid ex iis requiratur, si partus agnoscend. IV 265. *seq.*
Agnoscere liberos quid? IV, 260.
Albi corrupti actio. I, 259. *sequ.*
Album Prætoris. I, 259. * Decurionum. VII, 317.
Alea quid? II, 258. ea vetita. II, 259.
Aleatoribus qui dom. præ-

præbent, non habent actionem de damno dato. II, 261. eorum domus fisco addicitur II, 261. * illis non datur actio de pecunia ludo adquisita. II, 263. ab iis pecunia repeti potest. II, 263.

Alendi sunt parentes a liber. IV, 267. patroni a libertis. IV, 268. an & liberti a patronis? *ib.*

Alere liberos quis teneatur primario? IV, 262. quis in subsidiũ? IV, 263.

Alienatio judicii mutandi caussa facta, caussa restitutionis in integrum. I, 527. quãdo ob eam detur restitut. I, 528. eam dolo factam oportet. I, 529.

Alienatio rerum pupill. quando prohibita? IV, 391. *seq.* quando concessa? IV, 394. *seq.*

Alimenta non debentur liberis ex adulterio & incestu natis. VI, 82. quid contineant, si a parentibus præstētur? IV, 260. quid si ab extraneo legata? IV, 260. * V, 166. de iis transigi non potest. I, 383.

Alluvio cui adquiratur? VI, 179.

Altius tollēdi & non tollendi servitus. II, 144.

Alveus derelictus cui adquiratur? VI, 180.

Ambitus crimen quid? & quomodo puniatur? VII. 224.

Anatocismus quid, & an licitus? IV, 92. *seq.*

Androgyni cujus sexus juribus fruantur? I, 128.

Annonæ crimen quid, & quomodo puniatur? VII, 220.

Annus continuus & utilis. I, 331. utilis in restitutionibus in integrum mutatus in quadriennium. I. 331. I, 464. *

Antapocha quid? IV, 128.

Apocha quid? IV, 128.

Apo-

Apostoli quid? VII, 276. quomodo petendi exhibendique? VII, 277.
Appellatio quid? VII, 260. quotuplex? VII, 261. ab uno interposita quādo reliquis prosit? VII, 262. quis adpellare possit? VII, 263. in quibus caussis VII, 264. quomodo? VII, 265. a quibus interponi non possit? VII, 267, *seq.* quo ordine interponenda? VII, 269. quando, VII 270. *seq.* quādo introducenda? VII, 272. & prosequtnda? VII, 273. quando non recipiatur? VII, 274. *seq.* quando ea non opus sit? VII, 279. *sequ.*
Aqua pluvia quæ? VI, 109. de ea quid sanxerit Lex XII. Tab. VI, 109. * quid de eadem Prætor edixerit? VI, 109.
de Aqua ducenda edictum Prætoris. VI, 108.
Aquæductus, servitus prædiorum rusticorum. II, 151.
Aquæ haustus servitus prædiorum rusticorum. II, 151.
ad Aquam pecoris adpulsus servitus præd. rust. II, 151.
Arbiter quid? I, 531. quis esse possit? I, 533. *seq.* quomodo eligantur? I, 535. in quibus caussis? I, 536. non gaudet jurisdictione. I, 242. ejus officium. I, 538. *seq.* quomodo cogatur dicere sentētiam? I, 540. ejus sententiæ parendum. I, 541. *seq.* ejus officium quomodo finiatur? I, 543.
Arbor cujus sit, ex radice judicatur. VI, 189.
Arborum furtim cæsarum actio VII, 102.
Arenæ fodiendæ serv. II 153.
Argentarius quis? I, 343. rationes cur ederetenea tur? I, 345. quomodo eas edat? I, 345 quo loco? I, 346. qua actio-

actione ad edendum compellantur? I, 347.
Argentum legatū quid comprehendat? V, 169. *seq.*
Arrogatio quid? I, 167. quomodo fiat? I, 169. *seq.* impuberum quibus conditionib. fieri possit? I, 171. ejus effecta. I, 172.
As hereditarius quomodo dividendus? V, 46. quomodo usurarius? IV, 93.*
Athletæ excusantur a tutela. IV, 357.
Attentatum quid? VII, 278.
Auctor quis dicatur? IV, 69.
Auctor fieri tutor non potest in rem suam. IV, 338.
Auctoritas tutoris quid? IV, 333. unde dicta? *ib.* * est actus legitimus. IV, 335. in quibus negotiis necessaria sit? IV, 336. cur requiratur in aditione hereditatis? IV, 337. hodie etiam ab absente tutore & ex post facto interponitur. IV, 340.
Auctoritate tutoris opus est ad supplendam ac veluti augendam person. pupilli. IV, 332.
Audientia Episcopalis. I, 258.
Aves capiendi servitus. II, 153.
Augmentū dotis quid? IV, 200. *seq.*
Aurum legatum quid comprehendat? V, 169. *seq.*
Authenticæ si qua mulier C. ad SC. Vellej. sanctio, ejusque differentia a SC. Vellejano. III, 205. *sequ.*
Autocheiria ex principiis Stoicorum licita. VII, 253. * reorum quando bonorum cōfiscatione vindicata? VII, 253.

B

Beneficium abstinendi. V, 91. cedendarum actionum. VII 41. *seq.* competentiæ quid? III, 165. VI, 244.

244. quibus competat? VI, 244.* divisionis. VII, 38. epistolæ D. Hadriani. *ibid.* excussionis. VII, 40. ex L. vit. C. de Edict. D. Hadr. toll. VI, 290. inventarii. V, 72. ordinis. VII, 40. *sequ.* separationis. VI, 271.
Bodmeria quid? IV, 112 ejus effectus. IV, 113.
Bona censitica qualia? III, 337. *sequ.* emphyteutica. II, 97.
Bonę fidei actiones quæ? VI, 388. contractus. I, 365. possessor quos fructus adquirat? VI, 190.
Bonorum possessor habet hereditatis petitionem possessoriam. II, 74.
Bonorum possessio quid VI, 2. ejus origo. I, 41. VI, 1. consistit in jure & sine re esse potest. VI, 2. * edictalis & decretalis. VI, 3. ordinaria & extraordinaria. VI, 4. testatorum & intestatorum. VI, 5. quis eam agnoscere possit? VI, 6. quando petenda? VI, 7. eam quis pro furioso vel infante petat? VI, 9. testatorum dari non potest, nisi tabulæ extent. VI, 8.
Bonorum possessio contra tabulas quid? VI, 10. quibus detur? VI, 11. ea impetrata quædam legata præstanda. VI, 12. data parenti præterito a filio manumisso. VI, 36. *seqq.*
Bonorum possessio secundum tabulas quibus casibus detur? VI, 31. *seqq.* an hodie usum habeat? VI, 35.
Bonorum possessio ventri data. VI, 25. *seqq.* ejus usus. VI, 27. datur secundum tabulas militis, non contra eas. VI, 38. etiamsi miles vel veteranus capitis damnatus sit. VI, 65.
Bonorum possessio cōpetens patrono in bonis liberti. VI, 50. *seq.* quibus plane non de-

detur? VI, 66. ex Legibus, SC. & Constitutionibus Principum qualis? VI, 66.
Bonorũ possessionis ab intestato quot sint gradus? VI, 57.* unde liberi. VI, 58. unde legitimi. VI, 59. unde cognati. VI, 60. unde vir & uxor. VI, 63. *seq.* quis in ea ordo observetur? VI, 68.

C

CAdavera obtentu æris alieni non detinenda. II, 280. damnatorum, si petantur, ad sepulturam conceduntur. VII, 257.
Calcis coquendæ serv. II, 153.
Calumniator quis? I, 454. quando dicatur pecuniam accepisse calumniæ caussa? I, 455. contra eum edictum Prætoris. I, 456.
Canon ab emphyteuta solvendus. III, 333. an ob sterilitatẽ remittatur? *ib.* ob eum non solutum quando emphyteusi privetur emphyteuta? *ibid.**
Capitis deminutio quid? I, 506. maxima & media mors civilis. I, 506. qui illam patiantur? I, 507. minima quid? 506. *seqq.* ob eã cur opus fuerit restitutione? I, 509. an ejus usus aliquis hodie sit? I, 510.
Captivi caput quid in jure sit? I. 505.
Casus in nullo contractu præstatur. III, 115.
Cato quis regulæ Catonianæ auctor? V, 193.
Caussa legato adjecta quid? V, 201. falsa an noceat? V, 203.
Caussa petendi qualis in libello exprimenda? I. 335.*
Caussa quid significet in definitione contractus? I, 351. quot caussæ sint in contractibus? I, 161. quid significet in titulo de usuris? IV, 85.
Cautio quid? I, 229. quæ

idonea? *ib.* * fidejussor. I, 201. juratoria? I, 302. eam jure nostro præstant possessores rerū immobilium. *ib.* nude promissoria. I, 304.
Cautio damni infecti nomine. VI, 103. *seq.*
de Demoliendo ob novi operis nunciationem. VI, 100.
Ex Edicto Carbon. VII, 28. *seq.*
Judicatū solvi. VII, 74.
Judicio sisti. I, 305.
Legatorū & fideic. nomine. V, 232-236. *seq.*
Muciana. V, 66.
in Noxali actione. I, 306
Quasi usufructuaria. II, 124.
Ratam rem haberi. VII, 74.
Rem pupilli salvam fore. VII, 72. *seq.*
Si cui plus, quam per L. Falcidiam licet, legatum esse dicatur. V, 214. *sequ.*
Usufructuaria? VII, 122-136.
Cautioni de judic. sisti si quis non obtemperarit. I, 312.
Cedens actionē an præstet debitorem locupletem? III, 289.
Censitica bona qualia? III, 337. *sequ.*
Censorum origo & munus. I, 64.
Census libera Repub. *ib.* quid sub Imperat. VII, 340.
Cernere hereditatem quid? V, 36.
Cessio actionum a quo, & cui fieri possit? III, 285. 290.
bonorum quid? VI, 249.
ejus origo. VI, 248.
quid circa eam justum sit? VI, 250 252.
Chirographum quid? IV, 128.
Chomata rupta. VII, 128.
Cibaria quid? V, 166.
Ciculatorum serpentes circumferentium crimen. VII, 129.
Citatio quomodo differat ab in jus vocatione? I, 282.
quid sit? I, 283.
verbalis & realis. *ib.*
ordinaria & extraor-

dinaria. I, 284. quomodo concipienda? I, 285. quomodo insinuanda? I, 286. ejus effecta. I, 287. arctatoria. dilatoria, monitoria, peremtoria. I, 287.*
Civitates quatenus utantur jure minorum? I, 504.
Civ. Rom. jura & praerogativae. I, 141.
Classes in πρωτοπραξία creditorum. VI, 261. prima. VI, 262. secunda. 263. tertia. 264. quarta. 265. quint. 266.
Clausula codicillaris. V, 118. ejus effect. V, 119.
Cloacae servitus. II, 146.
Codex Gregorian. Hermog. Theod. I. 55.
Codicilli epistol V, 115. quid in jure sint? V, 116 quotuplices? ib. eorum discrimen a testamento. V, 117.
Coetus illiciti. VII, 128.
Cognitiones extraord. quid VII, 337. ob quas caussas receptae fuerint VII, 338.
Cognitores qui? I, 420.*
Collatio quid? VI, 15. ejus ratio. VI, 13. veteris & hodiernę differētia. VI, 14. quando cesset? VI, 29.
Collatio. dotis ut fiat? VI, 21. seqq.
Collegia & corpora illicita incidunt in crim. extraordinarium. VII, 151. quid tunc juris? ib. quaedam excusat a tutela. IV, 357. quae heredes institui possint? V, 340.
Collusio quid? VI, 159. ejus detectae premium. VI, 159.
Colonus partiarius. III, 322.
Commendare quid? III, 217.*
Commendationis effectus inter mercatores. III, 235. seq.
Commissum quid? VI, 119. quando res in cōmissum cadat? VI, 120. quaenam in commissū incidant? VI, 121. qua actione a fisco petatur? VI, 122.
Commixtio modus adquirendi. VI, 188.
Commodatum quomodo

do

do ab aliis conventionibus differat? III, 105. quid sit? III, 106. ad quē usū detur? III, 108 quæ inde obligatio nascatur? III, 110. seq. quę culpa in eo præstanda? III, 119.
Commodū rei venditæ quid? III, 301. quem penes sit? III, 306.
Commorientium quis prior ex spirasse cēseatur? V, 191.
Communes res quæ? I, 190. seq.
Communio bonorū an inter conjuges sit jure Rom. IV, 174.
Comparatio litterarum quando instituatur? IV, 131.
Compascui jus ordin. nō servitus est, sed precarium. II, 152.
Compensare qui possint III, 211. an & ii possint qui jurarunt, se soluturos? III, 212.
Compensatio quid? III, 208. in quibus debitis locum habeat? II, 210. 212. seq. ejus eff. II, 214.
Concubina & pellex quomodo differant? IV 279. quę esse possit? IV, 284.
Concubinatus quid? IV, 280. licita apud Rom. consuetudo. IV, 282. in eo verecundię naturalis ratio habebatur. IV, 283. ejus effecta, IV, 285. an hodie licitus? IV, 286.
Concussionis crimen, ejusque pœna? VII, 134.
Condictio caussa data caussa non sequuta an sit ex cōtractu innominato? III, 40. seq. quom. ab aliis condictionibus differat? III, 43. quando detur? III, 44. cui? contra quem? ad quid? III, 45. ejus descriptio. III, 46.
Certi ex mutuo, III, 11. de Eo, quod certo loco, cur inventa? III, 85. ejus natura, III, 86. 92. ejusdem usus. III, 93.
Furtiva est rei persequutoria ex delicto. III, 66 quædā habet singular. III, 67. seq. ejus natura III, 69. 74. ejusdem usus. III, 75.

Indebiti ex quasi contractu est. III, 54. quando institui possit, vel non possit? III, 57. *seq.* ejus natura. III, 56. 61.
ex Lege quod habeat fundamentum? III, 77. *sequ.* descriptio. III, 80.
ex Moribus qualis? III, 80.
Triticaria cur inventa? III, 81. ejus natura & usus. III, 82. 84.
ob Turpem caussam unde? III, 48. *sequ.* an differat a condictione ob injustam caussam. *ib.* * ejus natura. III, 51. *seqq.*
Sine caussa quotupl. III, 62. *sequ.* ejus natura. III, 65.
Conditio quid, V, 63. quotuplex? V. 64. ab herede quatenus implendæ? V, 65. *sequ.* Impossibiles pro non adjectis habentur in ultimis voluntatibus. V, 67. non etiam in contractibus. *ibid.* VII. 8. perplexæ & præposteræ. V, 67. *.
Conditio melior quæ dicatur in addictione in diem? III, 272. suspensiva & resolutiva cujus sit indolis? III, 268. *seqq.*
Conductor an possit expelli? III, 324. an rem deserere? *ibid.* artifex, qui artem cum strepitu facit, an possit expelli? III, 319. *
Conferre qui teneantur coheredibus? VI, 16. quid? VI, 17. *seq.* quomodo? VI, 19.
Confessi qui dicantur? VI, 245. *sequ.*
Confirmare tutorem quid significet? IV, 298.
Confirmatio tutoris quando necessaria? IV, 298. quotuplici modo fiat? IV, 299. ea hodie indigent omnes tutores. III, 301.
Confusio qualis modus adquirendi? VI, 188. ea tolluntur obligationes. VII, 60.
Conjuncti re, verbis, mixtim quomodo differant? V, 133.
Connubium & matrimo-

monium ut differant? IV, 158.
Consensus parentum in nuptiis liberorum necessarius. IV, 165. curatorum quomodo a tutorum auctoritate differat? IV, 340. expressus, tacitus, præsumtus quomodo differant? I, 349.
Cōsiliarii Principis excusati a tutela. IV, 357.
Consilium an lex? I, 100.
Constituere quid sit? III, 94. quis possit? III, 99. quomodo? III, 100.
Constitutiones Principum quando loco legum esse cœperint? I. 54. quid sint? I. 107. quotuplices? I, 108.
Constitutæ pecuniæ origo. III. 95. *seqq.* ejus pacti natura. III, 96. *seqq.* Paullus an pro Onesimo constituerit? III, 101.*
Constitutum possessorium quid sit? VI, 204. an sit dominii reservatio? *ibid.*
Consuetudo quid? I, 101. unde vigorem suū habeat? I, 102. quomodo probanda? I, 103. rationi adversa non valet. I, 104. effectus ejus I, 105.
Consulum origo. I, 61. conditio & potestas sub Imperatoribus. I, 203. eorum jurisdictio. I, 204. quando eorum successio desierit? I,
Continentia caussarum quando adesse dicatur. II, 246. *seqq.*
Contractus quid? I, 352. ejus divisio in verum & quasi contractū. I, 359. nominatum & innominatum. I, 360. in realē, literalem, verbalem, & consensualem, I, 361.
Contractus juris gentiū & juris civilis. I, 363. unilaterales & dilaterales. I, 364. bonæ fidei & stricti juris. I, 365.
Contractus innominati quinā bonæ fidei? III. 339. quot sint? 343. quæ inde actio nascatur? III, 349. in iis locus pœnitentiæ. III, 47. 50. an & hodie? III, 47.
Contradictor quis? VI, 278.

Contubernium quid? IV, 158.
Contumacia quomodo coerceatur, & quid ab ea excuset? I, 315. 318.
Conventio quid, & quotuplex? I, 349.
Corpora & collegia. vid. *Collegia & corpora*.
Corporales res quæ, & quotuplices? I, 193. *seq.*
Credere quid? III, 1.
Creditores qui dicantur? III, 1. quo ordine soleant locari in cõcursu? VI, 261. *sequ.* eorum in fraudem facta quomodo rescindantur? VI, 279.
Cretæ eximendæ servit. II, 153.
Crimen extraordinarium. vid. *Delictum*.
Culpa cur dividatur in latam, levem, levissimam? III, 116. de ea præstanda regulæ. III. 117. *sequ.* quam præstet hereditatis possessor? III, 69.
Curatela quid? IV. 288. ejus & tutelæ non magna hodie differentia. IV, 404.
Curator datur rei. IV, 398. an minoribus invitis detur? *ibid.* * furiosorum, prodigorum, surdorum, mutorum. IV, 400. potest & iis dari, qui tutorem habent. IV, 401. quis esse possit, & quod ejus officium? IV, 402. quomodo constituatur? IV, 403.
Curator bonorum quid. VI, 275. quis eum constituat? VI, 276. ejus munus & obligatio. VI, 277.
Custodia reorum quotuplex? & qualis esse debeat? VII, 165. *seq.*

D.

Damnatorum bona olim fisco vindicabantur. VII, 151. quod quomodo legibus novis mutatum emendatumque sit? VII, 152.
Damnum injuria datum quid? II, 182. inæstimabile non vindicat lex Aquilia. II, 187. in contractu quotuplex? III, 113. infectum quid? VI, 101.

quid

quid de eo Prætor edixerit? VI, 102. quæ cautio eo nomine præstanda? VI, 103. *seq.* ejus usus hodiernus. VI, 107.
Dardanariatus crimen. VII, 128.
Decem viri LL. ferendarum caussa creati. I, 32. 68. stlitibus judicandis. I, 74.
Decreta Principis quid, & quotuplicia? I, 311. an jus faciant? I, 112. ordinis Decurion. qualia & cujus effectus? VII, 331. tribunaliũ an jus faciant? I, 112.
Decretum in alienatione rerum pupillarium necessarium. IV, 394. *seqq.* quando eo opus non sit? IV, 396.
Decuriones qui? VII, 312. eorum jura & privilegia. VII, 315.
Defensor quis, & quotuplex? I, 436. admittitur cum cautione judicatũ solvi. I, 437. *seq.*
Delegatio quid? VII, 50. Pauli Apostoli. VII, 50. * ejus effectus. VII, 51. ejusdem differentia a fidejussione, cessione, adsignatione. *ibid.* *
Delictum quid? & ad quid obliget? VII, 77. verum & quasi delictum ut differant? VII, 78. publicum & privatum VII, 79. ordinarium & extraordinarium. VII, 80. extraordinariũ quotuplex? VII, 127. an fuerit privatum? II, 4. *
Demonstratio quid? V. 201. falsa non nocet. 202. *seq.*
Denunciatio litis. vid. *Litis denunciatio.*
Deportati quomodo ab interdictis & relegatis distinguendi sint? VII, 254. *sequ.*
Depositarii officium. III 222. obligat. III, 224.
Depositũ quid? III, 217. quotuplex? III, 219. discrimen ejus ab aliis contractibus. III, 221. olim ex eo semper agebatur in duplum. III, 218. hodie ex miserabili tantum. III, 219.

Derectarius a fure ut differat? VII, 85. 130.
Diaria legata. V, 166. *seq.*
Dictatores quando, & qua auctoritate Reip. præfuerint? I, 65.
Dies naturalis & civilis quid? I, 329. denicales qui dicti? V, 98.* legatorum quando cedat? II, 114. V, 230. *seqq.* in eum relinqui an possit hereditas? V, 68. cedere quando dicat? II, 114.
Dilatio quid, & quotuplex? I, 325. vel conventionalis, vel judicialis, vel legalis. I, 326. *seq.*
Disputatio fori quid? I, 33.
Dissensu mutuo quæ obligationes tollantur? VII, 69.
Divisio hereditatis ab unoquoque coherede urgeri potest. II, 221. *sequ.* an & quando ob læsionem rescindatur? II, 225.
Divisio assis hereditarii quomodo fieri debeat? V, 46.
Divisio paterna inter liberos quomodo a dispositione vel testamẽto differat? V, 83.*
Divortium & repudium quomodo differant? 230. *seq.* licitum Romæ. IV, 230.* quid sit? IV, 231 *sequ.* ejus caussæ ex jure Romano, IV, 233. ex jure Divino. IV, 235.
Dolo qui possidere desiit, pro possessore habetur. II, 66. unde hoc jus sit? II, 87.
Dolus quid? I, 479. bonus vel malus. *ibid.* ob eum non omnia negotia nulla. I, 480. *seq.* an distinguendum inter dolum caussam dantẽ contractui, & incidentem? I, 481.* ob eum quis restitutionem invenerit? I, 483. qualis sit ea restitutio? I, 485. *seqq.*
Dolus in omni cõtractu præstandus. III, 114.
Dominium quid? II, 78. VI, 161. quotuplex? II, 79. 81. VI, 161. ejus caussæ, seu tituli & modi

di adquirendi. VI, 162. quando sine traditione adquiratur? VI, 162.*
Dominiū litis quod ad procuratorē pertinet quale? I, 421. ejus effecta. I, 433. an & hodie receptum? I, 435.
Domū deductio an necessaria in nuptiis? IV, 175.*
Dona & munera patrono debita, & quomodo differant? VI, 45.
Donatio quid? VI, 123. quotuplex? VI, 134. *seq.* inter vivos quom. fiat? VI, 126-128. quando insinuanda sit? VI, 129 ejus effecta. VI, 130. an sit modus adquirendi? VI, 130.* ejus revocatio quando licita? VI, 131.
Donatio mortis caussa quid? VI, 132. quom. conveniat cum pactis? VI, 133. quomodo cū ultimis voluntatibus? VI, 134.
Donatio inter virum & uxorē cur illicita? IV, 214. *sequ.* quænam permissa? IV. 221-224. quando licita jure Saxonico? IV, 225.
Donat. propter nuptias qualis? IV, 103 *sequ.*
Dos quid? IV, 182. quotuplex? IV, 182. *seqq.* vel dabatur, vel dicebatur, vel promittebatur. IV, 184. ejus origo & necessitas apud Rom. IV, 181.* in quo cōsistat? IV, 189. a quo constituatur? IV, 187. *seq.* quod in ea jus marito? IV, 191. ejus nomine quæ actiones & exceptiones cōpetant. IV, 190. apud Germanos non ab uxoribus data, sed a maritis. VI, 192. repetitur soluto matrimonio. IV, 237-240. an tota semper? IV, 244. qua actione repetatur? IV, 245. *seq.* quādo repeti nequeat? IV, 247.
Dotalitium quid sit? IV, 196. *sequ.*
Dotem quæ impensæ minuant? IV, 248. *sequent.*
Dotis augmentū quid? IV, 200. *seq.* legatum qua-

quale? V, 144. prælegatum. V, 144. *seqq.*
Duumviri viarum publicarum curatores. I, 74.

E

Ecclesię gaudent jure minorū. I, 504.
Edicta qui Magistratus proposuerint? I, 41. an & Prætores peregrini? I, 41. * perpetua ex L. Cornelia. I, 44. ab Hadriani temporibus cōdita. I, 53. Principum. I, 113. jus vere faciunt. I, 114. Prætorum sæpe mutata in gratiam, & odium personarum. I, 262. Ædilitia qualia? IV, 50. eorum capita, quæ supersunt, primū. IV, 52. secundum, IV, 58. tertium. IV, 67.
Edictum Carbonianum quale? ejusque sanctio. V, 28. *seq.* successoriū quale? VI, 61.
Editio actionis quando fieri debuerit? I, 332. quomodo? *ib.* instrum. I, 339. *sequ.* rationum argentarii. I, 343. *seq.*
Effractores ædium qui, & quomodo puniantur? VII, 243.
de Effusis edictum. II, 195. ejus fundamentum. II, 196.
Ejurare bonā cop. quid? VI, 251.
Emancipatio quid, & quotuplex? I, 178. *seq.*
Emācipatus gaudet beneficio competentiæ. III, 164. *seq.* an & ejus heres? III, 166. præteritus a patre cum suis a Prætore conjungitur. VI, 23. an & hodie? VI, 24.
Embryones an vet. hom. I, 124.
Emphyteuseos contractus quid? III, 329. *seq.* initur cōsensu. III, 331. cur scriptura requiratur? III, 331. quomodo finiatur? III, 335. in quibus rebus constitui possit? III, 332.
Emphyteuseos jus quale? II, 97. ex eo quæ actio? II, 98.
Emphyteuta debet canonem III, 333. ob eū intra certum tempus non solutū emphyteusi privatur. III, 333. an

me-

meliorationes repetat? III, 335.
Emphyteuticarius ager. II, 97. in eo quod jus habeat dom. III, 334.
Emtio venditio quid? III, 252. ejus subſtātialia. III, 253. in ea vis, dolus, error quid operetur? III, 254. *ſeq.* an ab ea recedere liceat? III, 256. quarum rerū fieri poſſit? III, 257. *ſeq.* quale eſſe oport. pretium? III, 261-264. quę ex illa naſcatur obligatio? III, 266. ei adiici poſſunt varia pacta. III 266. *ſeq.* reſcindit. diſſenſu mutuo. III, 291. ob vim & dolum. III, 292. ob lęſionem enormem. III, 293. *ſeq.* ob jus retractus. III, 295. *ſeq.* ob pactū προτιμήσεως III, 299. *ſeq.* ob pactum de retrovendendo. III, 299. rerum fungibilium quādo perfecta? III, 303. quando ad guſtum facta perficiatur? III, 304.
Emtio venditio quotuplici ſenſu dicatur perfecta? III, 30,. * per averſion. quid? III, 305.
Emtor an expellere poſſit conductorem? III, 324. * hereditatis an petitione hereditatis conveniri poſſit? II, 66.
Epiſtola Principis quid? I, 109.
Equi vitia capitalia. IV, 68.
Erben-Zinſſ-Guter. III, 337. *ſeq.*
Eremodicium quid? I, 313. ejus effecta. I, 317.
Erro quomodo a fugitivo differat? II, 254.
Evictioné pręſtare quid? IV, 269. quis eam præſtare teneatur? IV, 71. *ſeq.* in quibus negotiis præſtanda? IV, 73. *ſeq.* quarum rerum? IV, 75. *ſeq.* quomodo? IV, 78. qua actione petatur? IV, 80. quando ceſſet? IV, 81.
Evincere quid ſignificet IV, 69.
Exceptio quid? VI, 355. quomodo differat a præſcriptione & præjudicio? VI, 356. quotuplex? VI, 357. *ſeqq.*

Exceptio doli mali. I, 491. VI, 374. *seq.* Metus. I, 478. VI, 374. *seq.* Præscriptionis. VI, 364. *seqq.* 374. *seq.* Rei judicatę. VI, 362. *seq.* Rei venditæ & traditæ. IV, 82. *seq.* Rescissoria. I, 425. SC. Macedon. III, 175. SC. Vellejan. III, 201.
Excusare quid? IV, 355.
Excusatio tutorum & curatorum quotuplex? IV, 355. voluntaria ob privilegium. IV, 356. *seq.* ob impotentiam. IV, 358. ob existimationis periculum. IV, 359. necessaria quæ? IV, 360. quomodo allegandæ? IV, 362. *seq.* an omnes hodie receptæ? IV, 364.
Excusatio curatoris ob tutelam antea gestam. IV, 361.
Excusationes a muneribus publicis personalibus. VII, 321. a muneribus patrimonialib. *ib.*
Exercitor quis? III, 134.
Exercitoria actio. vid. *Actio.*
Exheredādi liberos quæ justæ caussæ? V, 24. parentes quæ caussæ? V, 26. fratres & sorores? V, 26.
Exheredari olim liberi poterant promiscue. V, 18. quod postea restrictum. V, 19 discrimen hac in re inter liberos suos, emancipatos, legitimos, illegitimos, naturales, adoptivos, filios, filias, liberos primi & ulteriorum gradum. V, 20. 21.
Exheredatio quomodo fiat? V, 23.
Exheredatis injuste quæ actio detur? V, 25.
Exheredatus filius habet beneficiū competentiæ. III, 164. *seqq.* an & ejus hered. III, 166.
Exhibere quid? II, 232.
ad Exhibendum actio. vid. *Actio.*
Exhibitio reorum quid? & quomodo fieri debeat? VII, 165.
Eximere in jus vocatum quid? I, 295. *seq.*
Expilatę hereditatis crimen. VII, 146.

Expilatores, eorumque pœna. VII. 243.
Expromissio quid? VII, 50. Pauli Apostoli VII, 50.*
Exsequutio sententiæ quomodo fiat, VI, 244.
Extraordinaria crimina quæ? VII. 127. an sint privata delicta? II, 4.* VII, 80.

F

FActum promittens an liberetur præstando, quod interest? VII, 18.
Falsum quid? VII. 314. quotuplex? VII, 315. quomodo puniatur? VII, 316.
Familia si furtum fecit, quæ actio competat? VII, 101.
Familiæ erciscundæ judicium, ejusque natura. II, 218. seq.
Familiam erciscere quid significet, & unde hæc phrasis? II. 217.
Feræ bestiæ quæ? VI, 168. quomodo adquirantur? VI. 170. quamdiu nostræ maneant? VI, 171.
Feriæ quid? I, 319. quomodo differant a diebus nefastis? I, 319.* divinæ, humanæ, sollemnes & repentinæ, I, 320. sequ. quis eas indicet? I, 322.
Feriis divinis quid liceat? I, 323.
Fideicommissaria libertas quæ? VI, 144.
Fideicommissum quid? V, 120. quotuplex? V, 122. quid universale? V, 217. illud ante Augustum non necessario præstabatur. V, 217.* familiæ, V, 218.* quis relinquere possit? V, 219. ejus effecta, V, 220. cur & post Augustum sæpe corruerit? & quæ ideo SCta facta? V, 221. sequ.
Fideicommissum singulare æquiparatum legatis, V, 123.
per Fideicommissum tacitum relicta a fisco occupantur. V, 196.*

Fi-

Fidejubere qui possint? VII, 33. *seqq.* pro qua obligatione? VII, 35. an & in majus fidejubere quis possit? VII, 36.
Fidejussio quid? VII, 31. habetur pro vitili & civili officio. VII, 32. quomodo a constituta pecunia, mandato, expromissione differat? VII, 32.* hodie & sine stipulatione fieri potest. VII, 43. ejus effecta. VII, 37.
Fidejussor potest omisso debitore principali conveniri, si omittat beneficium ordinis. VII, 32.
Fidejussor indemnitatis quis? VII, 37.* succedaneus vel fidejussor fidejussoris quis? VII.* 73.
Fidejussor qualia beneficia habeat? VII, 38. *seqq.* pro dote non admittitur. IV, 208. quis dicatur locuples? I, 293. qualis de judicio sisti admittatur inter personas conjunctas? I, 293.
Fidejussores tutoris quo ordine conveniantur? IV, 386. tenentur & sine stipulatione. IV, 385.
Fiduciarius qua actione conveniatur, si restituere nolit hereditatem, II, 77.
Filiusfam. potest vindicari, eoque surrepto furti agi. I, 149. in caussis publicis pro patref. habetur. I, 150.
Fimo alterum perfundentis crimen extraordinarium. VII, 129.
Finium regundorum judicium quale ex Legibus XII. Tab. & edicto Prætoris? II, 208. *sequ.* hodie datur de omnibus finibus confusis. II, 209. *sequ.* actio qualis? II, 213.
Fiscalis rei administratio excusat a tutela. IV, 356.
Fiscus quid? VII, 288. ejus privilegia *ibid.*
Fiscus occupat bona vacantia, VI, 91. legata indignis erepta. V, 197. *sequ* tacito fideicom-

cōmisso relict. V, 196. *
Flumen quomodo a stillicidio differat? ejusque servitus. II, 145.
Foenus nauticum quid? IV, 105. *sequ.* quantum esse possit? IV, 107.
Foetura animalium qualis modus adquirendi? VI, 178.
Forum, ubi quis convenitur, quotuplex? II, 25. continentiæ caussarum. II, 37. 246. *seq.* contractus. II, 34. delicti. II, 35. domicilii. II, 26. quæ ibi actiones instituantur? II, 31. originis. II, 32. an id forū generale fuerit. 2. 33. quale, & quotupl. II. 38. 40. prorogatæ jurisdictionis. II, 37. rei sitæ. II, 36.
Fraudem legis qui agāt? I, 100. qui in fraudem patroni, & quid tunc justum? VI, 55. *seq.* qui in fraudem creditorum, & quid tunc justum? VI, 279. *seq.*
Fructus quid sint? IV, 87. quotuplices? IV, 88. quos adquirat bonæ fidei possessor? VI, 190. *sequ.* quos restituat possessor hereditatis? II, 98. quos restituat possessor rei alienæ evictæ a domino? II, 89.
Fructus cogendi, coactosque in alieno habendi servitus. II, 153.
Frui & uti quomodo differant? II, 102.
Fugitivus servus quid? II, 254. eum qui celavit, quomodo puniendus? II, 255. quomodo inquirendus? II, 256. hodie quo pacto retrahatur ex fuga? II, 257.
Fumi immittendi servitus. II, 146.
Fundus dotalis inalienabilis. IV, 212. *sequ.* ex qua lege hoc fit? IV, 211. cur ne volente quidem uxore possit oppignorari? IV, 26. * instructus legatus quid contineat? V, 156. *sequ.*
Funerandi officium cui incumbat? II, 278. *
Funus ut ducere liceat, edi-

edictum Prætorium. II, 280.
Fur an laqueo satisfaciat judici & actori? III. 76.
Fur balnearius, ejusque pœna. VII, 142.
Furtivæ res quibusd. locis fisco cedunt, si intra annum non vindicentur. III, 76. an restituédæ sint ab herede furis suspendio necati? VII. 95. an vindicari possint a Mag. VII, 96. non usucapiuntur. VI, 218. quomodo præscribantur? VI, 222.
Furtum quid? VII, 81. in quibus rebus committatur? VII, 86. non fit sine animo lucrum faciendi. VII, 87. quæ inde actiones nascantur? VII, 88. ejus persequutio criminalis. VII, 90. hodie est crimen publicum. VII, 92. a servo testam. manumisso factum. VII, 99. a familia. VII, 101. a nautis. VII, 100.
Furtum conceptum, VII, 83. ejus concipiendi ritus. ib.* diurnum qui fecit, an occidi possit? VII, 91. manifestum. VII. 83. nec manifestum. ibid. nocturnum qui fecit, occidi quomod. possit? VII, 91. non exhibitum. VII, 83. oblatú. ibid. possessionis. VII, 82. prohibitum. VII, 83. rei VII, 82. usus. ibid.
Furum pœna apud gentes Germanicæ originis suspendium. VII, 92. quando hæc hæc pœna locum habeat, vel non? VII, 93. sequ.

G

Genus quid? V, 147. ejus legatum. V, 148. sequ.
Gerada filiabus in Saxonia debita, VI, 92.
Glans quid? VI, 346.* de ea legenda interdictum. VI, 346. sequ.
Gradus cur quidam prohibiti in nuptiis Rom.? IV, 166. sequ. quinam prohibiti ratione cogna-

gnationis? IV, 166. *seq.* qui ratione adfinitatis? IV, 168.

H

Habitatio qualis servitus? II. 129. ejus effecta. II, 131. nec capitis diminutione, nec non usu tollitur. *ib.*

Habitationis legatum. V, 142.

Hadrianus multa in jure immutavit. I, 52. *seq.*

and muss and vvahren parœmia juris Germanici quid sibi velit? II, 86.

Heer-Gervette debetur filiis ex hereditate. VI, 92.

pro Herede gerere qui dicantur? V, 62.* 96.

pro Herede possidere qui dicantur? II, 65.*

Heredes qui possint institui? V, 36. *seqq.* eorum habilitas ex quibus temporibus æstimetur? V, 42. quo possint institui? V, 53. quibus verbis? V, 43.* inter eos quomodo dividenda hereditas? V, 46. necessarii qui? V, 88. 90. qui sui & necessarii? V, 88. qui voluntarii, vel extranei? *ib.* ipso jure quinam sint? V, 90.

Hereditas quid? II, 61. V, 2. viventis nulla. II, 64.* vel ex testamento, vel ab intestato defertur. V, 2. cur non ex pacto? *ib.* jacens res nullius. I, 192. cujusnam personam repræsentet? I, 192.* quæ vendi possit? III, 276. *sequ.*

Hereditatem cernere quid? 36.* quid eandem adire? V, 92.

Hereditatis venditor quid præstet? III, 278. *sequ.* indemnis ab emtore præst. III, 280. stricto jure heres manet. III, 280.

Hereditatis pars quomodo petatur? II, 73. ejus cur tres partes seponantur ventri? *ib.*

Hereditatis petitio quotupl. II. 60. est actio mixta. II, 63. cui detur? II. 64. in-

64. instituitur adversus eum, qui pro herede vel pro possessore possidet, vel possidere fingitur, II, 65. *sequ.* ad quid? II, 67. *sequ.* ejus descriptio. II, 71. est actio bonæ fidei, & perpetua. II, 72.
Hereditatis petitio fideicommissaria cur instituatur? II, 75. est actio Prætoria. *ibid.* * ejus descriptio. II, 76. an detur adversus fiduciarium? II. 77.
Hereditatis petitio possessoria qualis? II. 74.
Hereditatis nondum aditæ transmissio quot casibus fiat? V, 97.
Heres an quis institui possit in diem? V, 45.
Hermaphroditi cujus sexus jure fruatur? I, 128.
Homicidium quotuplex. VII, 202. quomodo jure Rom. vindicetur? VII, 199. quādo hodie capitale sit? VII, 106.
Hominum propriorum conditio. I, 137. *seqq.*
Homo & persona ut differant? I, 122.
Honorari qui dicantur? V, 19.
Honoratus κατ' ἐξοχὴν dictus Prætor. I, 43.
Honores quomodo a muneribus differant? VII, 320. qui ad eos in muncipiis admittantur? VII, 314.
Hypotheca, vid. *Pignus.*
Hypothecæ privilegiatæ. IV. 34.
Hypothecarii quo ordine collocentur in concursu creditorum? IV. 31. *sequ.*

I

JActus lapilli in novi operis nunciatione quid? VI, 96. * missilium qualis modus adquirendi? VI, 195. * mercium, & de eo quid sanxerit lex Rhodia. III, 145. *seqq.*
Ignorantia & error ut differant? IV, 145. juris quibus noceat, vel non noceat? IV, 146. *sequ.* facti quando excuset? IV, 146.
Immiscuisse se quando dicantur heredes sui? V, 90.

Im-

Immobiles res quæ? I, 194. an & incorporales ita vocentur? I, 195.
Immobilium possessores qui? I, 303. ii, immunes a satisdatione, suæ promissioni committuntur. I, 302.
Immunitas quid? VII, 323. quibusnam ex jure Rom. cōpetat? VII, 124.
Impensæ quæ restituendæ hereditatis possessori? II, 70. quæ possori rei singularis? II. 89. quæ marito, ejusque heredi, ex rebus dotalibus? IV. 248. 252.
Imperium quid? I, 245. merum & mixtum quo sensu dicantur? I, 245. *merum in quo consistat? I, 246. in quo mixtum? I, 248. quis merum habeat? I, 247.
Implantatio qualis modus adquirēdi? VI, 189.
Inædificatio qualis modus adquirēdi? VI, 183.
In Incendio, ruina, naufragio si quid raptum? VII, 111. *seq.*
Incestus quid, & quotuplex? VII, 180. quomodo puniatur? VII, 161.
Inclusio qualis modus adquirendi? VI, 183. *seqq.*
Incolæ quomodo a civibus & municipibus different, eorumque jura? VII, 311.
Incorporales res quæ? I, 193.
Indicia ad torturam sufficientia. VII, 244.
Indignis legata auferuntur a fisco V, 197. *seqq.* quædam iis relicta in hereditate subsidunt. V, 200.
Infames quinam ex edicto Prætoris? I, 401. *sequ.* qui ex constitutionibus Principum? I, 404. *sequ.* qui per sententiam Judicis? I, 407.
Infamia quid? I, 398. juris & facti. I, 399. facti qui notentur? I, 409. quibus perperam adspergatur a vulgo? I, 412. quomodo evitetur? I, 413. quomodo aboleatur? I, 414.
Infantia quamdiu duret. I, 129.

Ingenui qui? I, 40. de ingenuitate quæ actio competat? VI, 157.
Inimicitia cum parente capitalis cur a tutela excuset? IV, 359.
Injuria quid significet in L. Aquilia? II, 182.
Injuria quid, & quotuplex, VII, 112. *seqq.*
quis eam inferre nequeat? VII, 115.
quomodo inferatur? VII, 115-117.
alteri illata quatenus ad nos pertineat? VII, 118.
Inofficiosi testamenti querelæ origo. II, 46.
est species hereditatis petitionis. II, 44.
instituitur sub colore furoris. II, 47.
quibus competat? II, 48. 51.
quando ea opus? II, 52.
an ea omnia capita testamenti rescindantur? II, 53.
in ea locus est edicto successorio, & juri adcrescendi. II, 54.
datur in subsidium. II, 55. durat per quinquennium, nec ad heredes transit, nisi præparata. II, 57.
quando cesset? II, 58.
Inofficiosum testament. quodnam dicatur? II, 45.
Inscriptio accusatoris quid, & cur facta? VII, 157.
Institor quis, & unde dictus? III, 152.
Institoria actio. Vid. *Actio*.
Institutio heredis. vid. *Heredes*.
captatoria quæ? V, 44.
Instructus fundus legatus quid comprehendat? V, 156. *seq.*
Instrumentum quid? IV, 126.
quotuplex? IV, 126.
publicum quam fidem habeat? IV, 127. 130.
privatum quotuplex? IV, 128.
quem effectum habeat? IV, 131.
ejus vitia. IV, 132. ejus amissio an noceat, IV, 133.
Instrumenta ordinarie edit.

edit. actor . I, 339. quando edat reus ? I, 340. quomodo edantur ? I. 341, edere nolens quomodo coerceatur ? I, 342.
Instrumentorum alienorum proditio delictum. VII, 129.
Instrumentum fundi. V, 156. ejus legatum. V, 158.
Insula nova cui adquiratur ? VI, 178.
Intercedere quid significet in SC. Vellejano ? III, 198.
Interdicta omnia an a Prætore ? VI, 286. *
Interdicti qui, & quomodo a relegatis differant ? VII, 254. & a deportatis ? VII, 255.
Interdictum quid jure vetere & novo ? VI, 286. quomodo ab aliis actionibus differat ? VI, 285. quotuplex ? VI, 287. an & de proprietate detur. VI, 287. * an quædam realia ? *ibid.* **
Interdictum de aqua quotidiana & æstiva. VI, 327. *seqq.*
de arboribus cædendis. VI, 343.
de Cloacis, VI, 332. *seq.*
de Fluminibus, & ne quid in flumine publico fiat ? VI, 305.
de Fonte. VI, 331. *seqq.*
Fraudatorium. VI, 284.
de Glande legenda, VI, 346. *seq.*
de Itinere actuque privato. VI. 325. *sequ.*
de Liberis exhibendis & ducendis. VI, 349.
de libero homine exhibendo, VI, 348.
de Locis & itineribus publicis, VI, 299. *sequ.*
de Loco publico fruend. VI, 302.
de Migrando. VI. 351.
de Mortuo inferendo. II, 282.
Ne quid in flumine publico fiat, VI, 306.
Ne quid in loco publico vel itinere fiat. VI, 301.
Ne quid in loco sac. fiat. VI, 298.

Ne

Ne vis fiat ei, qui possessionem. VI, 293. *seqq.*
de Precario. VI, 338. *seqq.*
Quasi Salvianum. VI, 344.
Quod legatorum. VI. 291. *seq.*
Quod vi aut clam. VI, 334. *seq.*
Quorum bonorum. VI, 288. *seq.*
de Remissionibus. VI, 337.
de Ripa munienda. VI, 308.
de Rivis. VI, 330.
Salvianum. VI. 352. *sequ.*
de Sepulcro ædificando. III, 282.
de Superficiebus. VI. 322. *seqq.*
de tabulis exhibendis. VI, 296. *sequ.*
de Vi & vi armata. VI, 309, *seqq.*
de Via publica, & si quid in ea factum esse dicetur. VI, 303.
de Via publica & itinere publico reficiendo. VI, 304.
Unde vi. vid. *de vi & vi arm.*
Ut in flumine publico navigare liceat. VI, 307.
Uti possidetis. VI, 319. *sequ.*
Utrubi, VI, 350.
Interitu rei quæ obligationes tollantur? VII, 60.
Interloquutio quomodo a sententia differat? VI, 236. Principis quomodo a decreto distinguenda? I, 111.
Interpretatio quid, & quotuplex? I, 20. *sequ.* legatorum dubiorum. V, 189. *sequ.*
Interreges quinam Magistratus? I, 60. & 67.
Interrogationes in jure quomodo factæ? II, 238. *seqq.* ad eas quomodo responsum? II, 242. earum effectus. II, 243. *sequ.* an hodie earum aliquis usus sit? II, 244.
Intestato venientes, omissa caussa, testamenti legata præstare tenentur. V, 106. *seqq.*

In-

Intextura qualis modus adquirendi? VI, 183. *sequ.*
Inventarium quid? V, 72, quomodo ab herede fieri debeat? V, 73. ejus effecta. V, 74. a tutore conficiendum. IV, 324.
quid si id pater fieri prohibuerit? *ibid.*
Inventio rerum nullius. VI, 173.
thesauri. VI, 174. *seqq.*
Ire & ambulare ut differant? II, 149.
Itineris servitus. II, 149.
Judex quid? II, 2. & 13. pedaneus non gaudet jurisdictione. I, 242. quis esse possit? II, 22.
suspectus. II, 23. incompetens. II, 24.
in Judicio quid fieri dicat. I. 29.*
Judicium quid? II, 2. civile. II, 3.
criminale. *ibid.*
duplex. II, 9.
extraordinarium. II, 10. *sequ.*
generale. II, 8.
in personam. II, 6.
in rem. *ibid.*
ordinarium. II, 10. *sequ.*
petitorium. II, 7. populare. II, 5. possessorium. II, 7. simplex. II, 9. singulare. II, 8. universale. II, 8.
Judiciũ publicum quid? VII, 145.
quomodo a privato differat? VII, 156.
Juliano JCto debetur edictum de conjungendis cum emancipato liberis. VI, 23.
edictum perpetuum. I. 53. an & interdictum Salvianum? VI, 352.
Jure incerto quo sensu initio usi sint Romani? I, 27. 30.
in jure quid fieri dicatur? I, 29.*
Juridici ubi jus dixerint? I, 234.
eorum potestas, I, 235.
Jurisconsulti oracula & decora civitatis. I, 24.
an mali Christiani? *ibid.*

Ju-

Jurisconsultorum philosophia. I, 85.
sectæ. I, 85. 89.
successio. I, 80. *seqq.*
Jurisdictio quid? I, 240.
ea non gaudent arbitri & judices pedanei. I, 243.
consistit in decernendo & judice dando. I. 244.
in ea quid sit extremum? I, 244.
Jurisdictio civilis. I, 258.
contentiosa. I, 249. *sequ.*
Ecclesiastica. *ibid.*
extraordinaria. I, 251.
mandata. I, 252. *sequ.*
militaris, I, 258.
ordinaria. I, 251.
patrimonialis Romanis ignota. I, 243.
ejus origo. I, 137.
propria. I, 252. prorogata. *ibid.*
voluntaria. I, 249. *sequ.*
Jurisprudentia quid? I, 18. *sequ.*
an species philosophiæ? *ibid.*
antiqua, media, & nova ut differant? I, 45.
ejus quis finis? I, 1.
Jus quid? I, 8.
ejus objecta. I, 121.
Jus dicenti non obtemperans quomodo coercendus? I. 268. *sequ.*
Jus ad rem quid? I, 196.
in re quid? & quot ejus species? *ibid.*
singulare quomodo a privilegio differat? I, 119.
Jus Ælianum. I, 37.
Augurale. I, 10.
Civile quid in genere? I, 15.
quid in specie? I, 33.
est mutabile. I, 17.
Facciale. I, 10.
Flavianum. I, 36.
Gentium quid & quotuplex? I, 13. *seqq.*
Honorarium quale? I, 43.
Naturale quid? I, 11-14.
est immutabile, I, 17.
Papirianum. I. 31.
Pontificium. I. 10.
Privatum, I, 8-11.

Pu-

Publicum. *ibid.* ejus variæ species. I, 10.
Scriptum, ejusque species variæ. I, 16. 91.
Senatorium. I, 10.
Jus adcrescendi in quibus negotiis obtineat? V, 131. ejus fundamentum. V, 132. inter quos collegatarios obtineat. I, 133. quæ regulæ de eo observandæ, I, 134. locum etiam habet in querela inofficiosi. II, 54. in usufructu, II, 112. *seq.*
Aureorum annulorum quale? VI, 151.
Compascuiordinarie est precarium. II, 152.
Congrui ob vicinitatem. III. 296.
Deliberandi cur inventum? V, 69. quantum temporis ei præfigatur? V, 70. eo durante quid facere possit heres? V, 71.
Offerendi hypothecariis competens quale sit, & quando locum habeat? IV, 35.
Pascendi qualis servitus? II. 152.
Patronatus in quo consistat VI. 42-51. ejus fundamentum. VI, 40. quando cesset? VI, 41.
Protimiseos quale? III, 299. *seq.* domino emphyteuseos competens. III, 296. & 334.
Repræsentationis in successione descendentium. VI, 79. in fratrum & sororum liberis cum parentibus concurrétibus. VI, 87.
Retentionis quid? III, 215. quando locum habeat? III, 216. an & in deposito ei locus sit? III, 215.*
Retractus. vid. *Retractus.*
Vitæ & necis in servos. I, 134. in liberos. I, 146. utrumque sublatum. I, 134. *& seqq.*
In jus vocatio quid? I, 275. an potuerit de domo fieri I, 277. qui vocari non potuerint? vel saltem non sine venia Prætoris? I, 278. *seq.* ea quomodo Justiniani temporibus

facta? I. 281. quomodo a citatione differat? I, 282. *seq.*
In jus vocatus si non jerit? I, 228. quis ire non teneretur? I. 289. *sequ.* quomodo mulctatus sit, si non iret? I, 291. aut jure debebat, aut satisdare. I, 292.
Jusjurandum quid? III, 13. a quo præstari possit? III, 14, quomodo præstandum? III, 15. de quibus rebus? III, 16.
Jusjurandum adsertorium. III, 17. judiciale quomodo a necessario differat? III, 22. * quotuplex? III, 28.
In litem quid? III, 32. an recte dividatur in jusjurandum veritatis & adfectionis? III, 33. a quo & cui deferatur? III, 34. in quibus caussis. III, 35. *seq.* in quantum præstari possit? III, 37. quando cesset? III, 38.
Minorationis in Saxonia quale? III, 39.
Necessarium quid? III, 22. quis? cui? super quo illud deferat? III, 23. ejus effectus. III, 24. 27. aut præstandum aut referendum. III, 25. *sequ.*
promissorium. III, 12.
purgatoriū quid? III. 28. 30. ejus effecta. III, 31.
Suppletorium quid? III, 28. 29. ejus effecta. III, 31.
Voluntarium quid? III, 18. a quo & quomodo deferatur? III. 19. ejus effecta. III, 20. quomodo præstandū? III, 21. Zenonianum? III, 39.
Jussum quid? III, 192.
Justitia quid? I. 2. attributrix, I, 4. & 5. commutativa. I, 7. distributiva. *ibid.* expletrix. I. 4. & 5. particularis. I, 6. universalis. *ibid.* quænam sit finis Jurisprudentiæ. I, 3.

K

K*auf gehet vor Miethe*, parœmia juris. III, 324. *

L

Latina lingua in quibus negotiis fuerit adhibéda? V, 43. * 120. *
Laudemium quantum solvere emphyteuta teneatur? III, 331.
Legare quid proprie significet? V. 5. * quinam possint? V. 120.
Legari a quibus possit? V, 125. quibusnam? V, 126. possunt legari res futuræ. V. 126. alienæ V, 127. alienatæ & oppignoratæ. V, 129. commercio exemtæ. V, 128. an & legatarii propriæ. V, 130. an & incorporales? facta? res litigiosæ? ib.
Legata solvenda etiam omissa caussa testamenti. V, 106. seq. quomodo adimantur? V, 183. seq. quomodo transferantur? V. 185. sequ. quomodo exstinguantur? V, 187. quæ pro non scriptis habeantur, V, 195. sequ. an vitientur falsa demonstratione? V, 202. seq. an falsa caussa adscripta? ibid. sub modo relicta quando debeantur? V, 204. pœnæ nomine relicta quando valeant? V, 192.
Legata integra soluturus petere potest cautionem, si plus, quam per L. Falcidiam liceat, legatum fuerit. V, 214.
Legati municipiorũ qui? VII. 326. eorũ jura & privilegia. VII, 327.
Legati Procoss. qui? I, 224. eorum potestas & jurisdictio mandata. I, 225.
Legatum quid? V. 120. qualibus verbis relinquendum? V. 120. * quotuplex jure antiquo? V, 121. quotuplex jure novo? V. 123. fideicommisso singulari æquatum. V, 123. quomodo dividendum inter collegatarios? V, 131. relinquitur in testamento & in codicillis. V, 134. quibus actioni-

bus petatur ? *ibi.*
Legatum alimentorum. V, 266. quid complectatur ? V, 167. ejus favor. V, 168.
Annum. V, 136. non unum est, sed plura. *ib.* primo anno purum : reliquis conditionatum. V, 136. non una præscriptione tollitur. V, 137. ejus dies quando cedat ? V, 138. quando exspiret ? *ib.*
Argenti. V, 169. *sequ.*
Auri, quid comprehendat ? *ib.*
Cibariorum. V, 196.
Debiti quid ? V, 166. ejus effectus. V, 180.
Diariorum. V, 166.
Diurnum. V, 136.
Dotis quid, & quomodo a prælegato dotis differat ? V. 144.
Fructuum nasciturorum in fundo an debeatur si nihil nascatur ? V, 126. *
Fundi instructi quid complectatur ? V, 157.
Fundi cum omnibus, quæ ibi sunt. V, 159.
Fundi cum instrumento. V, 158.
Generis an & quando valeat ? V, 148. quis tunc eligat ? *ibid. seq.*
Habitationis. V, 139. *seq.* 142.
Liberationis quid ? V, 176. quomodo relinquatur ? V, 178. ejus effecta. V, 179.
Menstruum. V, 136.
Mundi quid complectatur ? V, 173.
Nominis quid ? V, 176. ejus effecta. V. 181.
Olei quale ? V, 155.
Operarum quale ? V, 139. *sequ.* 142.
Optionis quale ? V, 150. an ad heredes transmittatur ? V, 150. *sequ.*
Ornamentorum. V, 173.
Peculii. V, 160. *seqq.*
Penoris. V, 163. *seqq.*
Reditus. V, 141.
Servitutis quale ? V, 143. quando ejus cedat ? *ibid.*

Sta-

Statuarum. V, 175.
Supellectilis. V, 165.
Tritici quid comprehendat? V, 15.
Vestium. V, 175.
Vini. V, 154.
Unguentorum. V, 174.
Usus. V, 139. *sequ.*
Ususfructus. V, 139. *seq.* 142. ejus legati dies quando cedat? II, 114. *sequ.* quomodo adcrescat collegatariis? II, 112.
Legislator an teneatur legis rationem reddere? V, 202. *
Legitima portio quid, & quanta, II, 49.
Legitimati quomodo succedant parentibus? VI, 80.
Legitimatio quid & quotuplex? I, 155. per subsequens matrimonium. I, 156. per oblationem curiæ. I, 157. per rescriptum. I. 158. ad quos liberos pertineat? I, 159. ejus effectus. I, 160. fieri debet consentientibus liberis. *ibidem*.
Legulejus quis? I, 20.
Lenocinium quid? VII, 180. quomodo puniatur? VII, 192.
Levis notæ macula quid. I, 398. *
Leuteratio remedium suspensivum. VII, 266.
Lex cur Græcis *νόμος*? I, 2. Curiata Regum quid? I, 28. *sequ.* XII. Tabularum. I, 32. quomodo differat a Plebiscito? I, 39. quid sit? I, 91. 93. ejus virtus. I, 92. non obligat nisi promulgata. I, 94. formam dat negotiis futuris. *ibid.* attemperatur iis, quæ ut plurimum fiunt. I, 95. non fertur de personis singularibus. I, 95. quos obliget? I, 98. contra eam qui dicantur agere, & qui in legis fraudem? I, 100. contra eam admissus actus, an sem-

semper nullus? I, 99.*
Lex perfecta, minus quam perfecta, imperfecta quæ? I. 99. permissiva an vere sit lex? I. 100.
Lex Commissoria quid? III. 273. ejus effectus in emtione. III, 274. sequ. in pignore illicita. IV, 18.
Lex Ælia Sentia quas libertates impediat? VI, 149.
Anastasiana qualis? III. 287. ejus effecta & exceptiones. III, 288.
Aquilia quando lata? II, 181. ea & dolum, & culpam qualemcumque, & infirmitatem, & imperitiam vindicat. II, 184. non casum. II, 185. quomodo damnum æstimet? II, 188. ejus caput primum. II, 189. secundum & tertium. II, 190. eorum differentia. II, 191. seq.
Atilia de tutorib. dand. IV, 311.
Cincia de muneribus. I, 396.
Cornelia de falsis. VII, 214.
Cornelia de injuriis. VII, 120.
Cornelia de edictis perpetuis. I, 44.
Cornelia de sicariis & veneficis. VII, 198.
Cornelia de sponsionib. II, 264.
Fabia de plagiariis. VII. 225.
Falcidia quando lata, & quid sanxerit? V, 207, porrecta ad fideicommissa singularia, & donationes mortis caussa. V, 208. quibus prospiciat. V, 209, secundum eam quomodo fiat æstimatio bonorum? V, 210. seqq.
Favia de fugitivis inquirendis. V, 206.
Furia testamentaria. V, 206.
Fusia Caninia qualis, & a quo abrogata? VI. 150.
Glicia an querelam inofficiosi introduxerit? II, 46. *

Ho-

Horatia de plebiscitis. I. 40.
Hortensia de iisdem. *ibid.*
Julia de adulteriis, VII, 179. de ambitu. VII, 224. de cessione bonorum. VI, 248. de fundo dotali qualis? IV, 26. * majestatis. VII, 171. peculatus. VII, 221. repetundarum. VII, 219. de residuis. VII. 224. de sacrilegis. VII, 221. & Titia de tutoribus dandis. IV, 311. de vi privata. VII. 197. de vi publica. VII, 193.
Lætoria qualis? I, 492.
Poetelia de cessione bonorum. VI, 248.
Pompeja de parricidiis. VII, 211.
publicia de sponsionib. II, 264.
publicia de plebiscitis. I, 40.
Regia. I, 51.
Rhodia de re nautica. III, 143. ea a Romanis recepta. III, 144. de jactu quid sanxerit? III, 145. ex ea quomodo fiat contributio? III, 147. *seqq.* qualis inde actio detur? III, 156. ejus usus hod. III, 151.
Scribonia de usucapione servitutum. II, 158. *
Titia de sponsionibus. II. 264.
Voconia de legatis, V, 206.
Libellus quid? I, 333. quid continere debeat? I, 334, ejus virtutes. I, 337. mutatio & emendatio illius an licita. I, 337. * ejus variæ clausulæ. I, 338.
Liberalis caussa quid? VI, 154.
Liberatio legata quid? V, 176. ab obligatione quid? VII, 59.
Liberi homines qui? I, 132.
Liberi ratione patris sunt res. I, 145 ratione aliorum cives & personæ. I, 144. in eos pater habuit jus vitæ & necis, & jus

eos ter venundandi. I, 146. noxæ dabantur a parentibus, I, 146. adquirebant omnia patri. *ibid.* quomodo hæc sensim mutata? I, 147.
Liberi adulterini, illegitimi, incestuosi, naturales, spurii, sine patre; eorumq; conditio. I, 154.
Liberi naturales quomodo succedant? VI, 82. quomodo adoptivi? VI, 81. quomodo legitimati? VI, 80. quomodo legitimi naturales? VI, 78. *sequ.*
Libertas quot modis detur? VI, 138. *seq.* testamento data quomodo adimatur? VI, 145. ad Libertatem proclamare quid? & qui ad eam proclamare non possint? VI, 156.
Liberti quid debeant patronis? vid. *Patronus*, universitatis cui hereditatérelinquant? VI, 52. eorum adsignatio ejusque effectus. VI. 53. *sequ.* de Libertinitate quæ actio cōpetat? VI, 157.
Libri mercatorum semiplene probāt. IV, 134.
Liti se offerens pro possessore habetur. II, 66.
Litis contestatio quid? II, 41. an ea jure Rom. vel affirmativa vel negativa? II, 42. ejus effecta. II, 43.
Litis denunciatio quid? & quomodo fieri debeat? IV, 77.
Litterarum obligatio, qualis hodie est, in pandectis non occurrit. III, 12. imperitia quænam a tutela excuset? IV, 358.
Locatio conductio quid? III, 317. a quibus iniri possit? III, 319. de quibus rebus. III, 320. in ea merces qualis requiratur? III, 321. an & in fructibus consistere possit? III, 322. an locatio vincat emtionem? III, 334.* rerum, operarum & operis quomodo differat? III, 320.

Lo-

Locatoris quæ obligatio? III,324. *sequ.*
Luctus tempus quantum viduabus apud Rom. præfinitum? I,402. * intra illud nubentes quand.infames?I,402.
Ludere cogês alios quomod puniatur?II,262.
Ludi quotuplices? & qui liciti? II, 258. eorum amantissimi olim Germani. II,265. Luminibus ne officiatur servitus. II, 147.
Luminum servitus. *ibid.*

M

MAcedo utrum dictus improbus fœnerator, an filiusf. qui cum eo contraxerat? III, 169.
Magister navis quis? III, 134. equitû quis?I,65.
Magistratus quid & quotuplex? I,57. *seq.* eorû mutatio sub Imperatoribus. I 78. Provinciales libera Rep. I,77 sub Imperatoribus. I, 79. qui excusentur a tutela? IV, 357. non idonee caveri curantes a pupillis conveniri possunt, IV, 288. *sequ.* immo & heredes eorum. *ib.* aliis actionibus durante honore cöveniri nequit, II, 19
Majestas quid? VII, 172. ejus crimê quotuplex? VII, 173. multa in eo singularia. VII, 177. quom. jure Rom. puniatur? VII, 176. quomodo hodie? VII, 178
Majorum XXV. annis restitutio ob absentiam. I, 511. *sequ.* ex generali clausula Prætoris. I, 522. añ eam tollat remedium *L.* 2. *C. de ann. except.* I, 526. inventa a Publicio Prætore. I, 523.*
Mandantis obligatio. III, 234. Mandare jurisdictionem qui possint? I, 253.
Mandata & edicta Principum quomodo differant? I, 113.
Mandatæ jurisdictionis natura. I, 254.
Mandatarii obligatio. III, 233.
Mandatum quid? III, 230. olim non erat con-

contractus *ibid.* * inibatur data manu. *ibid.* * hodie consensu solo. III, 232. de quibus rebus? III, 235. quomodo finiatur? III, 238.
Mansuefactæ bestiæ quæ? VI, 168. quamdiu nostræ sint? VI. 171.
Mansuetæ bestiæ quæ? VI, 168. cur occupari possint? VI, 171.
in Manum conventio quid? ejusque effectus. V, 159. *
Manumissi qui non fiant liberi? VI, 148.
Manumissio quid? VI, 137. quotuplex? VI, 138. per vindictam quomodo, & ubi facta? VI, 139. *sequ.* servorum publicorũ quomodo facta? VI. 141. per testamentum qualis? VI, 142. quotuplex? VI, 143. *sequ.* sine ea qui ad libertatem perveniãt? VI, 144.
Masculi & feminæ an & quatenus diverso jure utantur? I. 127. *seq.*
Mater non petens tutorem liberis, hereditate privatur. IV, 323. succedebat liberis ex SC. Tertulliano. VI, 73. ei liberi succedebant ex SC. Orphitiano. VI, 74.
Maternæ originis an ratio habeatur quoad statum liberorum? II, 32. *
Matrimonii & nuptiarum differentia. IV, 158.
Mendicantes validi extraordinem coercendi. VII, 128.
Mensis JCtis XXX. dierum. I, 330.
Mensores qui? II, 266. cur non ex locato conveniantur? II, 266. *sequ.* an hodie hac actione conveniantur? II, 271. frumentarii excusantur a tutela. IV, 357.
Merces in locatione cõductione qualis? III, 321. *sequ.* quando remittenda? III, 323.
Metu extorta obligatio an jure nat. subsistat? I, 467.

I, 467. an jure civili? *ibid.*

Metus quid? I, 471. de eo edictum Prætoris, ejusque historia. I, 470. ob eum quæ negotia nulla? quæ rescindantur? I, 468. *sequ.* ob quemnam detur restitutio in integrum? I, 473. *seqq.*

Miles quis esse possit? VII, 294. varia ejus privilegia. VII, 300. veteranus, ejusque jura. VII, 304. 306. ejus forum. II. 40. ad tutelam non admittitur. IV, 360.

Minorennitatis terminus. I, 129, definitus per L. Lætoriam. *ib.* *

Minorum restitutio unde? I, 492. *sequ.* quibus detur? I, 494. *seq.* ob quam læsionem? I, 497. *sequ.* quando cesset? I, 500. 502. ejus effecta. I, 501. quomodo petatur? 503.

Miserabilium pers. for. II, 40.

Missio militum honesta, caussaria, ignominiosa. VII, 305.

Missio in bona legatorum servandorum caussa. V, 236. *sequ.* ventris nomine. VI, 25. ex edicto Carboniano. VI, 28. 29. ob cautionem damni infecti nomine non præstitam. VI, 105. ex primo & secundo decreto. VI, 255. *sequ.*

Mobiles res quæ? I 194. an & res incorporales iis accenseri possint? I, 195.

Moderamen inculpatæ tutelæ? II, 185.

Modi adquirendi quomodo differant a titulis? VI, 162. quotuplices? VI, 163. naturales originarii. VI, 164. 191. derivativus. VI, 192. *sequ.* civiles. VI, 195.

Modus legato adjectus quid? V, 201. ejus effectus. V, 204.

Monachi non admittuntur ad tutelam. IV, 360.

Monstra non sunt liberi, &

& quomodo ea ab ostentis differant? I, 126.
Mora quid? IV, 100. quotuplex? IV, 101. ejus effectus. IV, 102. quomodo purgetur? IV, 103. Moratoriũ quid? ejusq; effectus. VI, 233.
Morbus quis a tutela excuset? IV. 358.
Morgengaba quid? IV, 198. *seq.* Mortis caussa capio quid? VI, 135. donatio vid. *Donatio*.
Mundi legatum quid contineat? V, 173.
Munera publ. quid? VII, 318. quotuplicia? VII, 319. ab iis quid excuset? VII, 322. Municeps quis, & quom. ab incola differat? VII, 309-311. quomodo quis fiat? VII, 310.
Municipiũ quid? VII, 309
Mutuum quid? VII, 2. est alienatio. III, 3. 6. quid dari possit? III, 4. quomodo contrahatur? III, 5. quis dare possit? III, 7. cui? III, 8. quæ inde obligatio? III, 9. an ex eo debeantur usuræ? III, 10.

N

Nascituri habentur pro natis. I, 124. eorum jura. I, 125.
Natalium restit. quid? II, 152.
Nati & editi ut differant? I, 126.
Nautæ, caupones, stabularii quomodo de recepto teneantur ex quasi contractu, I, 545 *seqq.* quom. ex quasi delicto? I, 553. quomodo ex furto? VIII, 100. quando recepisse dicantur? I. 549. *sequ.*
Negotia quis gerere possit? I, 447. cujusnam? I, 448. quæ? 449.
Negotiorũ gestio quid? I, 445.
Negotior. gestor quando actionem contrariã non habeat? I, 453.
Nomen quid significet in definitione contractus? I, 351. legatum quid? V, 176. 181.
Nominator tutoris qui? IV, 385.
Notarii quid observare debeant in conficiẽdis instrumentis? IV, 127.*

No-

Novatio quid? VII, 45. voluntaria & necessaria ut differant? ib. sine delegatione & cum delegatione. VII, 49. seqq.
Novi operis nunciatio quid? VI, 93. quando illa fiat? VI, 95. quomodo? VI, 96. quotuplex? ib. ejus effectus. VI, 100. cui fiat? VI, 99. a quo? VI, 98. seq.
Noxæ datio liberorum olim permissa, postea sublata. I, 146. seq.
Noxales actiones quando instituendæ? II, 202-205. contra quos II, 204. earum descriptio. II, 206. earundem usus hodiernus. II, 207.
ex Noxali caussa ut caveatur? I, 306. seq.
Numerus liberorũ quis a tutela excus. II, 356
Numularius quomodo ab argentario differat? I, 343. *
Nundinæ quid? VII, 333. quis eas instituat? ib. earum privilegia. ib.
Nuptiæ & matrimoniũ quomodo differant? IV, 158. quid sint? IV, 159. earum finis. IV, 160. a quibus possint contrahi? IV, 162. sequ. quæ incestæ? IV, 166. quæ indecoræ? IV, 171. quæ tanquã noxię prohib. IV, 172
Nuptiarum justarum effecta. IV, 174. ritus non pertinent ad earum substantiam. IV, 175. injustarum pœnæ. IV, 176. intra annum luctus initarum pœna. I, 402. IV, 177 secundarum odium. IV, 178. sequ. dissolutio per mortem. IV, 227. per capitis deminut. maximam & mediam. IV, 228. seq. per divortium, IV, 230. sequ.

O

Oberleuteratio remedium suspensivũ in Saxon. VII, 166.
Oblatio Curiæ modus legitimandi. I, 157.
Oblatione & consignatione pecuniæ quom.

tollat. oblig. VII, 61.
Obligatio quid? VI, 380. naturalis, civilis, mixta. VI, 381. nascitur vel ex æquitate, vel ex lege, vel ex facto. VII, 383. non egreditur pers. VI, 381.
Obligatio quot modis solvatur? VII, 44
Obsequium quale parétibus & patronis debeatur? VI, 42. *seqq.* an illud unquam cesset? VI, 44.
Obsignatio rerum hereditariarum. V, 75.
Occupatio quid? VI, 166. ejus species. VI, 167. bellica an sit rerum nullius? VI, 167. * quid in ea justum? VI, 172.
Officium civile & publicum differunt. I, 387. *quomodo distingua tur a beneficio? II, 45.
Oleum legatum? V, 152, 155.
Oneris ferendi servitus quid? II, 142. an sit anomolos? *ib.* *
Opera publica a quo curentur, & quomodo curanda? VII, 332.
Operarum servitus qualis? II, 127. earum legatum. V, 142.
Operas quas debeat patrono libertus? VI, 45. *sequ.* quotuplices? VI, 46. eas quando debere cesset? VI, 48.
Oratio Principis. I, 49.
Ornamenta jumentorũ quæ præstanda? IV, 60. eorum legatum quidcõtineat? V, 173.
Ostenta quomodo a monstris differant? I, 126.

P

Pacisci qui possint? I, 367. *seqq.*
Pacta quæ servet Prætor? I, 371. *seqq* hodie valide obligant. I, 374. an & tertio prosint? I, 370. adjecta emtioni venditioni. III, 266. 308. adjecta pignori licita. IV, 14. *seq.* illicita. IV, 18.
Pacta, sponsa, sperata ut differant? IV, 148. *

Pacta

Pacta dotalia quid? IV, 203. quæ licita, vel non? IV. 205. *seqq.* quæ ex iis actiones nascantur? IV, 209. apud Germanos fiunt etiam per modum ultimarum voluntatum IV, 210.
Pactio quid? I, 394.
Pactum cur non omne actionem produxerit apud Romanos? I, 251. quid sit? I, 352. publicum & privatū. I, 353. nudum non nudum. I, 354. legitimum, prætorium, adjectum. I, 355. *sequ.* in rem & in personam. I, 357. expressum & tacitum. I, 358.
Palinodia quid? & quomodo a deprecatione honoris differat? VII, 122.
Parentum dispositio inter liberos privilegiata. V, 83.
Parricidium quid? VII, 211. in quibus personis admittatur? VII. 213.
Partus septimestris & decem mensium legitimus. I, 153.
Pascendi jus servitus præd. rust. II, 152.
Paria jumentorum vendita quomodo redhibenda? IV, 61.
Pater & filius una persona. I, 148. est, quem justæ nuptiæ demonstrant. I, 53. & filius an inter se actionem habeant? II, 14.
Patria potestas Romæ erat dominium Quiritarium. I, 144. quanta jure Rom.? I, 145. *seqq.* adquiritur per nuptias. I, 152. per legitimationem. I, 155. per adoptionem. I, 161. *sequ.* solvitur morte. I, 177. capitis deminutione *ib.* emācipatione. I, 178. *seq.* dignitate. I, 180. hodie etiam separata œconomia. I, 182.
Patrimonii Principis administratores excusantur a tutela. IV, 357.
Patronus cur liberto loco

co parentis fit? I, 140. VI, 40. quis? VI, 40. ei debetur obsequiũ VI, 42. *seq.* debentur & operæ. VI, 45. 48. debetur pars hereditatis. VI, 49. *seqq.* revocat, quę in sui fraudem alienata. V, 55. *seq.*
Pauperies quid? II, 174. de ea facta actio. *ib.* & *seqq.*
Paupertas quæ excuset a tutela? IV, 358. an testem suspectum faciat? IV, 136. 139.
Peculatus quid? & quomodo puniatur? VII, 221. *seq.*
Peculium quid? III, 176. uxorum, liberorum, servorũ. III, 177. *seq.* omne olim profectitium. III, 179. quotuplex hodie? III. 180. *sequ.* cui legari possit? V, 160. quando id legatũ præstandum? V, 161. cujus lucro vel damno cedat ejus incrementũ, vel decrementum? V, 162.
Peculium castrense & quasi castrense. III, 181. *seq.* profectitiũ & adventitium. III, 183. ordinarium, extraordinarium. III, 183. *seq.*
Pecunia quid JCtis sit? I, 183. an legato auro & argento debeatur? V, 171.
Pedamenta ex fundo sumendi servitus. II, 153.
Penus quid? V, 163.
Perduellio quid? VII, 173. ejus pœna acerbissima. VII, 174. *seq.*
Peregrinorum conditio I, 141. *seq.*
Periculum rei venditæ quid? III, 301. quando non transeat ad emtorem? III, 302. *seqq.* quando transeat? III, 306. quid jure Saxonico? III, 307.
Perjurii an ulla, & qualis pœna? III, 31.*
Permutatio quid. III, 343. an differat a contractu do ut des. III, 343. * an ejus species cãbiũ. III, 345
Per-

Persona quid JCtis? I, 122.
Pestis tempore conditum testamētum privilegiatum. V, 84.
Pictura in aliena tabula cujus sit? VI, 183. *sequ.*
Pignore obligari quæ res nequeant? IV, 25. *seqq.* in eo qui potiores? IV, 31. *seqq.*
Pignoris jus quid? IV, 2. an ab hypotheca differat? *ibid.* ejus distractio cui competat IV, 37. 39-43. quomodo fieri debeat? IV, 40. quo effectu? IV, 42.
Pignus (contractus) quid? III, 123. quomodo ab hypotheca differat? III, 125. ejus effectus. III, 127. *seq.* quæ in eo culpa præstanda? III, 129. pacta ei adjecta licita. IV, 14. illicita. IV, 18. quomodo solvatur? IV, 45-49.
Pignus generale & speciale. IV, 3. *seqq.* necessarium & voluntarium. IV, 7. prætorium & judiciale. IV, 8. publicum & privatum. IV, 9. *seqq.* tacitum quid? IV, 19. quibus competat? IV, 20. *seq.*
Plagium quid, & quomodo puniatur? VII, 225.
Planta in alieno solo posita cujus sit? VI, 189.
Plebiscita quid? I, 39. eorum auctorit. I, 40.
Pœna quid? VII, 245. quæ capitalis, quæ non? VII, 246. licitæ & illicitæ. VII, 246. * ordinariæ & exrraordinariæ. VII, 247. quid ad eas exacerbandas mitigandasque faciat? VII, 247. * a quibus infligi & remitti possit? VII, 248. quomodo & ubi exsequutioni mandāda? VII, 249. *seq.*
Pœnitentiæ locus erat in contractibus innominatis. III, 35. cur? I, 360. an & hodie? III, 47.

Po-

Polizza in contractu adſecurationis quid? IV. 109.
Pollicitatio quid? VII, 334. quam obligationem producat? VII, 335.
Polygamia jure civili prohibita. IV, 173.
Pomponii *L.* 2. *ff. de O. I.* an ſuppoſititia & futilis? I, 25.
Πορνεία propter quam fit divortium an ſolutum adulterium? IV, 245.
Poſitiones, quas hodie in judiciis fferunt, quales, & unde? II, 245.
de Poſito & ſuſpenſo actio. vid. *Actio.*
Poſſeſſio unde dicta? VI, 197.
quid? VI, 197.
quotuplex? VI, 198.
ejus vitia. I, 196. * VI, 198. *
an ſit jus in re? VI, 199. quomodo adquiratur? VI, 200. *ſeqq.* quomodo retineatur? VI, 205.
quomodo amittatur? VI, 206.
ejus effecta. VI, 207.
hereditatis non adquiritur ſola aditione, V, 98.
quid jure Germanico? V, 100.
in eam itur rei ſerv. cauſſa. V, 255. *ſequ.*
ob contumaciam. VI, 256.
ventris nomine. IV, 275-277. add. *Miſſio.*
pro Poſſeſſore poſſidere quid? II, 65. *
Poſſeſſorium de hereditate quo loco inſtituendum, II, 31.*
ordinarium & ſummariiſſimum. VI, 321.
Poſtliminii jus quid? VII, 294.
quando, & in quibus perſonis & rebus obtineat? VII, 296. ejus effectus. VII, 297.
Poſtulare quid? I, 387.
qui nec pro ſe, nec pro aliis poſtulare poſſint? I, 390.

qui

qui pro se, non pro aliis? I, 391.
qui tantum pro se & certis personis? I, 392. *sequ.*
Postumi olim instituí non poterant, hodie vel instituendi vel exheredandi. V, 22. Aquilliani, Corneliani, Salviani, Vellejani qui? V, 22. *
Prædia urbana & rustica quomodo differant? II, 138.
Prædo quis JCtis? II, 65. *
Præfectus Urbi sub Regibus. I. 60.
libera Republica. I, 66.
sub Imperatoribus. I, 78.
ejus officium. I, 209.
jurisdictio. I, 210.
quamdiu manserit? I, 211.
Præfectus Prętorio quãdo constitutus? I, 206. ejus officium. I, 207.
potestas & jurisdictio. I, 208.
Præfectus Vigilum, ejus officium. I, 218. *sequ.*
Præfecturæ Augustalis Ægypti origo. I, 226. ejus potestas. I, 227.
Prætorianæ mutatio sub Constantino facta, I, 208.
Prælegatum dotis quid? V, 144. an utile? V, 145. an valeat, si uxor nihil intulerit? V, 146.
Præsides qui? I, 228. eorum potestas, & jurisdictio. I, 229. etiam legiones ducebant. I, 230.
Præscriptio longi temporis. vid. *Usucapio.*
Præscriptio longissimi temporis quotuplex? VI, 222. triginta annorum quãdo requiratur? VI. 223. quando quadraginta annorum? VI, 224 quando centum annorum? IV, 224. quando immemorialis? VI, 225. nonagen. error pragmaticorum. II, 72.

Præscriptiones quæ exceptiones dicantur? VI, 356. temporales actionum. VI, 364. 372.
Præsumtio quid? IV, 117. quotuplex? IV, 123. *seq.*
Præteritio liberis ignominiosa, V, 19.*
Prætores quando creati? I, 62. quot numero? *ib. seq.* de quibus rebus edicta proposuerint? I, 42. *seq.* eorum officium in dando, dicendo, addicendo positum. I, 215. 244.* an merum imperium habuerint? I, 216. eorum potestas deminuta. I, 217.
Prævaricatores qui? VII 138. quomodo puniantur? VII, 139.
Precarium quid? VI, 338. quomodo differat a commodato & donatione? VI, 339. an aliquid juris tribuat? VI, 340. quod de eo interdictum proponat prætor? VI, 341. *seq.*
Pretium in judiciis universalibus succedit in locum rei. II, 67.*
Princeps quo sensu legibus dicatur solutus? I, 97.*
Privilegium quid, & quotuplex? I, 115. quis illud concedat, interpretetur? I, 117. 119. quod ad heredes transeat? I, 118. ejus effecta. I, 119. quando exspiret? I, 120.
Probatio quid? IV, 115. artificialis & inartificialis. IV, 116. quæ plena, semiplena, semiplena major vel minor? IV, 118. ejus effectus. IV, 122. in perpetuam rei memoriam. IV, 125. quarum rerum fieri debeat? IV, 119. a quo? IV, 120. ubi & quando? IV, 121.
Probatorius terminus. IV, 125.

Pro-

Proconsul quam jurisdictionem & quod imperium habeat? I, 221. *seq.*
ordinarie non ducebat legiones. I, 222.
ejus insignia. I, 223.
Procurator quid? I, 415. quotuplex? I, 416. 418. 427-430. sero a Romanis admissus in forum, I, 420. fingebatur dominus litis. I, 421. a quo constituatur? I, 223. *seqq.*
quis esse possit? I, 425. *sequ.* in quibus caussis admittatur? I, 432. officium ejus quomodo cesset? I. 434.
Procuratores Cæsaris quotupliccs? I, 231. eorum potestas. I, 232. *seq.*
Professores qui excusati a tutela? IV, 357. iis ob honorarium extra ordinem jus dic. VII, 338.
Projiciendi servitus. II, 143.
Prorogare jurisdictionem an recte dicatur? I, 252.*
Prospectui ne officiatur servitus. II, 147.
Prospectus servitus. *ibidem.*
Protegédi servitus quæ? II, 143.
Πρῶτα pandectarum quæ dicantur? I, 274.
Πρωτοπραξία creditorum. vid. *Creditores.*
Protutor quis? I V, 380.
Provinciarum inter Principem & populum distributio. I, 220.
Provocatio ex *L. Diffamari*, & *ex L. si contendat.* II, 18.
Proxeneta quid? VII, 339. honorarium petenti extra ordinem jus dicitur. *ibid.* & *seqq.*
Pubertas plena & minus plena. I, 129.
Publicæ res quæ? I. 196. *sequ.*
Publicanus quis? V I, 113. qualis adversus eum actio competat,

tat, si quid injuste exegerit? VI, 114.
Publiciana in rem actio. vid. *Actio*.
Pupillus apud quem educari debeat? IV, 366.
quomodo ei decernenda alimenta? IV, 367.

Q

Quadrupes JCtis quid sit? II, 174.
Quæstiones quid? VII, 336. iis qui subjici non possint? VII, 239. *seq.*
iis quo ordine & quoties subjiciantur rei? VII, 241.
quomodo habeantur? VII, 242.
quando iis locus sit? VII, 243. quales hodie? VII, 244.
Quæstores cand. qui? I, 214.
Quæstorum origo. I, 73. officium libera Republica, I, 212. sub Imperatoribus. I, 213.
Quantitas in jure quid? V, 147.
Quarta Falcidia a quibus, & quomodo detrahatur? V, 209. 212.
quando cesset? V, 213.
Trebellianica quibus & quomodo detrahatur? V, 224. *seq.*
aliquando & hæc Falcidia vocatur. V, 222. *
in eam quid computetur? V, 226.
an ea præter legitimam detrahi possit? V, 225.
Quasi contractus quid? I, 362. ejus fundamentum. *ibid.*
Quasi delictum quid? & quomodo a vero delicto differat? VII, 78.
Quasi usus fructus quid? II, 123. quomodo a mutuo differat? II, 125.
Quatuorviri in Campaniam missi. I, 74. viis urbanis curandis. *ibi.*
Querela inofficiosi. vid. *In-*

Inofficiosi.
Querelam qui inter se dicantur habere? II, 46.
Quinque viri cis & uls Tiberim. I, 75.
de Quota litis pacti postulare non possunt. I, 393. sunt infames. I, 404.

R

RAbula quis? I, 24.
Rapina quid? VII, 103. *seqq.*
quæ inde actiones dentur? VII, 107.
hodie est crimen publicum. VII, 110.
Raptus mulieris quomodo vindicetur? VII, 194. *sequ.*
Rationes in quo loco reddendæ? II, 31. *
Receptatores furum & latronum quomodo coerceantur? VII, 140.
Recognitio instrument. IV, 132.
Reconventio quid? & quid circa eam justû sit? I, 256. *sequ.*
Redemti ab hoste quomodo, & quando libertate potiantur? VII, 294.
Redemtor operis quis? III, 220. *
Reditus quid? V, 139.
ejus legatum. V, 141.
memoriæ caussa relicti, si voluntati defuncti obsequi non liceat, in quem usum convertendi? V, 141.
Reges Romanorû non fuere παμβασιλεῖς. I, 59.
Regula Catoniana a quo inventa, & qualis sit? V, 193.
quando ei locus sit? V, 194.
Rei vel correi qui? VII, 20. unde dicti? VII, 20. *
promittendi quomodo fiant? VII, 21.
qualis eorum obligatio? VII, 22.
stipulandi quomodo fiant? VII, 21.
eorum obligatio. VII, 23.
an inter se habeant actio-

ctionem? VII, 24.
Rei vindicationis fundamentum. II, 78. *sequ.*
cui ea detur, II, 83. *sequ.*
adversus quem? II, 86. *sequ.*
ad quid? II, 88. *seq.*
ejus descriptio. II, 90.
Reip. Romanæ periodi. I, 26.
Relatio quid? VII, 260.
ea abrogata jure novissimo? *ib.*
Relegare unde dictum? V, 5.*
Relegatus quis? VII, 254
ejus conditio. VII, 255.
Religiosæ res quæ, I, 184. earum jura. I, 187.
de iis edictum Prætoris? II, 272.
Relocatio tacita qualis? III, 319.
in Rem vers. quid dicat. III, 189.
Repetundarum crimen qual. VII, 219.
quomodo vindicetur? *ib.*
Repudiatio hereditatis quomodo fiat? V, 99.
quid sit? V, 92.
Repudium quid? IV, 231.
quomodo a divortio differat? IV, 230. ejus caussæ. IV, 234.
Res & pecunia quomodo differant? I, 183.
fungibilis quæ dicatur? II, 123.
amotæ, deque iis actio, IV, 255. *seqq.*
judicata quando censeatur? VI, 242.
furtivæ, & vi possessæ usucapi nequeunt. VI, 218.
Rescripta quotuplicia? I, 109. an jus faciant? I, 110.
Residuorum crimē quale VII, 221.
quomodo vindicetur? VII, 222.
Respondendi facultas quando certis tantum JCtis data? I, 47.
Respublicæ quando jure minorum utantur? I, 504.
Restitutio in integrum quid?

quid? I, 458. quando ea opus sit? I. 460. supponit læsionem. I. 461. ob quas caussas detur? I, 462. ob justum errorem quæ sit. *ibid.* * IV, & 383. * a quo Magistratu detur? I, 463. ubi & quando petenda? I, 464. ejus effecta. I, 465. vel actione vel exceptione petitur. I, 466.
Restitutio nataliú quid? VI, 152. *seqq.*
Restitutio alicubi est remedium suspensivum. VII, 266. sententiam passorum a quo fiat? VII, 256. quotuplex sit? *ib.*
Restorno quid sit in contractu adsecurationis. IV, 110.
Retorsio jurium inter diversas provincias quom. fiat? I, 267.
Retractus legitimus quid sit? III. 295. quibus competat? III, 296. *seq.* quid convéntionalis, vel jus protimiseos? III, 299. *seq.*
Reversales litteræ vel antapochæ quid? IV, 128.
Revisio alicui remedium suspensivum, VII, 266.
Reus quid? II, 13. quis esse possit? II, 20. *seqq.* absens quomodo requirendus? VII, 234. an & absens damnari possit VII, 232. & *seq.*
Rhodii Θαλασσοκρατοῦντες. III. 1.
Roma colonia Romanorum. I, 27.
Rußburge qualis fidejussor dicatur? VII. 37. *
Rudus jaciendi, provolvendi. positum habendis serv. II, 153.

S

SAecularioru crimē. VII. 129.
Sacerdotes ad tutelam an admittantur? VI, 360.
Sacræ res quæ? I, 184. earum jura. I. 185. quænam res sacræ fiant? I, 186.
Sacrilegium quid? ejus-

ejusque poena. VII, 221. *seq.*
Sanctæ res quæ? I. 184. earum jura. I, 188.
Sanctio pragmatica quid? I, 109.
Sati in alieno agro qualis modus adquirendi? VI, 189.
Satisdatio quid? I, 299.
Saxa jaciendi, provolvendi, posita habendi servitus. II, 153.
Schadloss-bürge qualis fidejussor? VII, 37. *
Scopelismus quale crimen? VII, 129.
Scriptura in aliena charta qualis modus adquirendi? VI, 183.
Senatus judicia exercebat. I, 197. ejus origo & membra. I, 198. qui in eum adlecti? I. 199. ejus Princeps. I, 199. ejusdem munia. I, 200 illius dignitas sensim eviluit. I. 202.
Senatorum privilegia. I. 201.
Senatusconsulta quando vim legis obtinuerint & quamdiu condita? I. 48. 50.
SC. de adsignatione libert. VI, 53. de Agnoscendo partu. IV, 264. de Alienatione rerum pupillarium. IV, 391. *seq.*
Claud. de occiso dom. V, 116. de Donationibus inter virum & uxorem. IV, 216.
Libonianum de falsis. VII, 214.
Macedonianum quando conditum. III, 168. ejus sanctio. III, 170. quado locum habeat? III, 172. *seq.* quando cesset? III, 174 fluens inde exceptio. III. 175.
de Majoribus XX, annis, qui se pretii participandi caussa venumdari passi sunt. VI. 156.
Orphitianum de succes. liberorum in bonis maternis. VI, 74.
Pegasianum quando conditum? V, 222. ex eo quando adita hereditas? V, 223. transfusum a Justiniano in Tre-

Trebellianum. V, 224. *seqq.*
plancianum de agnoscẽdo partu. IV, 264.
de Quasi usufructu. II, 123.
Silanianum quando cõditum? V, 109. ejus sanctio. *ibi.*
Tertullianum de successione matris in bonis liber. VI, 73.
Trebellianũ quale fuerit? V, 222. ex eo quãdo adita hereditas? V. 223. erat quasi supplementum L. Falcidiæ. V, 222. * in id transfusum SC. pegas. V, 224. *seqq.*
Turpillianum. VII, 229. quando conditum? VII, 230.
Vellejanum quando cõditum? III, 196. ejus sanctio. III, 197. quã do ei locus sit? III. 200. ejus effectus. III, 201. *sequ.* quando cesset? III, 203. *seq.* ejus usus. III, 207.
Senectus quando incipiat? I. 130. septuagenaria major excusata tutela. IV, 358.
Sententia quid? VI, 236. a quo concipiatur. VI. 238. ejus requisita. VI, 239. *seqq.* publicatio. VI, 241. & effectus. 242. a patre præsc. potest jud. I, 147.
Separatio a thoro & mensa. IV, 232. bonor. quid? VI, 271. quis habeat hoc benef. VI, 272. ejus effectus. VI, 273. liberorum jure Germ. quid? I, 182.
Sepulcri violati crimen. VIII. 130. *sequ.*
Sepulturæ jura unde hodie petantur? II, 284.
Sequestrum quid? ejusque a deposito dif. III, 227. *seq.* quando locum habeat. III, 227. *
Servitus quid. II. 100. jure Germ. etiam in faciendo consistit. II. 100. * quotuplex. II. 101. personalis species. *ibi.* realis quid, & quotuplex. II, 137. 141.

141. eam quādo constituat judex? II, 156. quando lex vel dominus? *ib. seq.* an usucapiatur? II, 158. caussam debet habere perpetuā. II, 160. est individua. II, 160. quot modis amittatur? II, 170-172.
Servorum venditioni quæ pacta potuerint adiici? III, 308. *seq.*
Servum corrumpere quid? II, 248 251. quæ inde actio, II, 250.
Servus quis? I, 132. est in classe rerum. I, 133. ejus conditio. I, 134. *seq.* quot modis aliquis fiat. I, 136. actionem non habet. II, 14. ordinarius & vicarius quomodo differant. III, 178. privatus stipulando adquirebat domino. VII, 25. *seq.* an & si factum stipulatus? VII, 28. publicus unicuique ex ea universitate stipulando adquirit. VII, 26. hodie stipulando sibi adquirit. VII, 27. si instigetur, ut ad statuam confugiat, id cum injuria domini conjunctum est. VII, 129.
Sicarii qui dicti? VII, 199. eorum supplicium. vid. *Homicidium*.
Societas quid? III, 239. ejus differentia a rerum communione. *ibid.* est quasi fraternitas. III, 240. quotuplex? III, 241. quomodo ineatur? III, 243. quomodo finiatur? III, 251.
Sociorum obligatio. III, 247. datum iis beneficium competentiæ. III, 248. inter eos quomodo dividatur lucrum & damnum? III, 246.
Sodomia quid? VII, 180. nefandi istius criminis pœna. VII, 188.
Sollicitatio alienarum nuptiarum. VII, 129.

So-

Solutio quid? VII, 53. a quo fiat? VII, 55. cui? VII, 56. quomodo? VII, 57. ejus effecta. VII, 58.
Species quid? V, 147.
Specificatio quid? VI, 187. per eam quis adquirat? *ib.*
Specificatio jurata in Germ. supplet defectum inventarii. V, 75.
Sperata, pacta, sponsa ut differant? IV, 148. *
Sponsa pacta & sperata ut differant? *ibid.*
Sponsalia quid? IV, 148. ea qui inire possint? IV, 151. *seq.* quomodo ineantur? IV, 153. an opus sit curatorum consensu? IV, 151.*
an jure Rom. alia de præsente, alia de futuro ineantur? IV, 150. an jure civili producant actionem? IV, 155. quomodo dissolvantur? IV, 156.
Sponsi in munere maritorum. IV, 154.
Sponsiones quæ licitæ? II, 264.
Spuriorum conditio. I, 154.
Statu liberi qui? eorumque conditio. VI, 146.
de Statu defunctorum quando agi possit, vel non possit, post quinquennium? VI, 158.
Statuarum legatum. V, 175.
Status quid, & quotuplex? I, 123.
Statuta municipiorum & collegiorum an leges? I, 96.
Stellionatus quid? VII, 147. *seq.*
Sterquilinium ad alienum parietem positum habendi serv. II, 153.
Stillicidium quid? ejusque recipiendi servitus. II, 145.
Stipul. alteri nemo potest. VII, 12. quare nobis possimus? VII, 14.

Stipulatio quid? VII, 3. olim Latine debebat fieri. VII, 3. * quotuplex? VII, 5. *sequ.* ejus dies quando ced. VII, 6. *seq.* cur in diem interposita perpetuet. VII, 6. * quæ inutilis ob personæ qualitatē? VII, 11. *seq.* ob rerum in stipulationem deduct. conditionem? VII, 14.
ob formam? VII, 15.
an hodie a pacto differat? VII, 19.
Stipulatio supponit causam debendi. VII, 1. Servi quem effectum habeat? VII, 25. *seq.* judicialis, Prætoria, communis. VII, 70. Prætoriæ natura. VII. 71.
Stud. juris qui injuria adficiunt, infames, I, 404. eorum for. II, 40.
Stuprum quid? VII, 180. quomod. jure Rom. puniat. VII, 190 quomodo hodie? *ib.* puero vel puellæ persuas. quomod. puniat. VII, 129.
in Subhastatione bonor. obærati quis reliquis præferatur? VI, 260.
Subnotatio Principis quid? I, 109.
Substit. quid? V, 47. quotuplex? V, 48. *seq.* fideicommissaria an substitutio? V, 48. vulgaris quid, & in quem casum fiat? V, 50. ejus indoles & effectus. V, 51. 53. pupillaris quid? V, 55 est duplex testamentum. V, 56. vere est ex XII. Tab. V. 56. * ejus natura & effectus. V, 57. 59. quasi pupil. quid? V, 60. *seq.* quid militaris? V, 62.
Substitutus substituto substitutus etiam censetur instituto. V. 54.
Success. ab intestato jure veteri. VI, 69. 74. qualis ex *Nov. CXVIII.* & quidem descendentiū VI, 78. *seq.* adscendentium? VI, 83 *seq.* collateralium? VI, 87. *seq.*

seq. conjugum ? VI, 90.
fisci. VI, 91.
Succes. quomod. continuent usucapionem antecessorum ? VI, 220.
Sui juris quinam sint ? I, 143.
Supellex quid ? V, 165. ejus legatum quid cōprehendat. V, 165.
Superficies quid ? VI, 323. an interitu superficiei jus exspiret? VI, 324. quod inde interd. VI, 322.
Sup. remed. suspensiv. VII, 266. *sequ.*
Suspecti tutores qui? IV, 349. *sequ.* eor. remotio & infamia. IV, 351. a quo accusari possint? IV, 352. apud quem judicem ? IV, 353.
crimen quando cesset? IV, 354.
de Suspenso actio. vid. *Actio.*
Sycam. arb. excis. crimen. VII, 328.
Syndic. quis ? I, 419. quomod. constituatur. I, 442. ejus offic. I, 443.
Syngrapha. IV, 128.

T

Tergiv. quid ? VII, 227. quomod. coerceant. tergivers. VII, 229.
Terminus Roman. Deus VII, 149. ejus moti crimen. *ib.*
Testam. quid? V, 3. ejus variæ divisiones. V, 6. non potest in alienam voluntaté conferri. V, 7. a quibus condi possit vel non? V, 8. *seq.* ejus sollemnitates externæ. V, 12-15. nuncupativum quas sollemnitates requir. V, 17.
Testam. instar legis. V, 2.* in comitiis calatis conditum. V, 3. in procinctu seu cinctu Gabino. *ib.* per æs & libram. *ibid.* & 76.* Prætorium. *ib.* an & hodie effectum habeat? VI, 35. a quo temp. hæc testament.

in unum conflata? V. 4.
Testam. nullum V, 28. injustum. *ib.* ruptum. V, 29. 30. 33. *seq.* irritum, destit. rescis. V, 31. infirmat. quem effectum habeat? V, 32. *sequ.*
Testament. militis omnibus sollemnitatibus solutum. V. 76. 82.
Testament. tempore pestis conditum. V, 84. ruri factum. V, 85. Princ. vel judici oblatum. V, 86. an inter privilegiata etiam, quod in itinere conditum? V, 86.
Testamentum quemadmod. aperiatur? V, 101. viventis aperire turpe. V, 104. * quomod. inspiciatur & describatur? V, 104. *seq.*
Testari prohibens quomodo puniatur? V, 113. si quis coactus, res ad caussam intestati redit, V, 114.
Testat. pro parte, pro parte intest. cur nemo decedere possit? V, 2.
Test. quot plene prob. IV, 143. *seqq.*
Test. quis? IV, 135. quis ἀξιόπιστος; IV, 136. quis inhabilis? IV, 137. 149. an cogi possit ad dicendum testimonium? IV, 141. quomodo examinandus? IV, 142.
Thesaurus quid? VI, 174. inventus cui adquiratur? VI, 175.
Tigni immittendi servitus, II, 142.
Tignum junctum vindicari nequit II, 142. VII, 96. ejus nomine quæ actio detur? VII, 97. *seq.*
Titulus quomodo differat a modo adquirendi? VI, 162.
Titulus pro derelicto. VI, 231, pro donato. VI, 230. pro dote. VI, 233. pro emtore. VI, 228. pro herede. VI, 220. pro legato. VI, 232. pro soluto. VI, 227. pro suo. VI, 234.

Toga virilis quando sumpta? I, 390.*
Torcul. alieno utendi serv. II, 153.
Torment. varia genera. VII, 243. *
Tortura. vid. *Quæstiones*.
Traditio quid? VI, 192. quomodo fiat? VI, 193. per quem? VI, 193. ejus effecta. VI, 195. symbolica, longa manu, brevi manu. VI, 193.
Transactio quid? I, 375. quotuplex? I, 376. de qua re ineat. I, 378. *seq.* an & super controv. testamentaria non inspectis tab. I, 379. an super delictis? I, 381. *seq.* an de ali ment. I, 383. ejus effecta. I, 384. quæ inde actio? I, 385.
Tribuere quid in edicto de actione tributoria? III, 157.
Tribunus Celerum qualis Magistratus? I, 60. Militū consulari potestate. I, 69. Plebis. I, 70. *seq.*
Triticiaria actio unde dicta, & qualis? III, 84.
Triticum quid? V, 152. eo legato, quid comprehendatur? I, 153.
Triumviri auro, argento, aeri flando, feriundo. I, 74.
Tugurium habendi servit. II. 153.
Turba quid? VII, 103. de ea edict. *ib.*
Tutela quid? IV, 288. est, instar hereditatis, & cui? IV, 280. quotuplex? IV, 283.
Tutelæ testamentariæ natura. IV, 294. 297. legitimæ fundament. IV, 302. variæ species. IV. 303. 307. an ad heredes transeat? IV, 345 matri, & aviæ. IV, 304.
Tutelæ dativæ natura. IV, 311. *seq.* datio est actus legitimi. IV, 315.
Tutela quomodo finiat. IV, 345. 348. quomod. suscip. IV, 325 331. a quo inter plures adm. IV, 226.

Tutelæ tria onera a quarta quando excusent? IV, 358.
Tutor falsus. IV, 383. testamentarius quādo & quomodo confirmandus? IV, 298. 300.
Tutor ejusve filius pupil. ducere nequeunt. IV, 172. quis dari a mag. possit? IV, 313. an & rei det. IV, 291. quis esse possit? IV, 292.
Tutorem quis accipiat? IV, 290. quis testam. dare possit? IV, 295. quis petere teneatur? V, 317. non petentiū poena. V, 318. *seq.*
Tutoris heredes quando conv. IV, 386. offic. in regendo pupill. IV, 327. in administr. bonis IV, 328. *seqq.* ex facto quand. agere & conv. possit pupil. IV, 342. 344.

V

VAcatio legis quid? I, 94.* munerum. VII, 331.
Vadimonium quid veterib. I, 312.
Vectigalia quid? VI, 115. quis ea indicat? VI, 116. quis conducere possit? VI, 117. quomodo locentur & conducantur? VI, 118. qui ab iis immunes? VI, 118.*
Vectigalis ager quomodo vindicetur? II, 97.*
Venatio quid? VI, 168. ejus jura. VI, 169. *seq.*
Venditio. vid. *Emtio*.
Venditio sanguinolentor. I, 147.
Venditor emtori omnia præstat, quæ dixit vel promisit. IV, 55.
Venefic. quotuplici sensu accip. VII, 208. ejus pœna. VII, 209.
ex Ventre nostro quod nascitur, nostrum est. VI, 178.
Ventrem inspicere quid? IV, 270. quibus casibus id fiat? IV, 269. quomodo? IV, 271. *seq.* an & hodie illa recepta? IV, 274.

Ven-

Ventrem custodire quid? IV, 270.
Ventris nomine in poss. sess. mittitur femina. IV, 275. quid si in alium possession, transtulerit dolose? IV, 275. *sequ.* vid. & *Missio.*
Venumdans se ipse major XX. annis non potest ad libertatem proclamare. VI, 156.
Vestimentorum legatû V, 174.
Veteranus quis? VII, 304. ejus varia privilegia. VII, 306.
Vi fluminis abrepta terra cui adquiratur? VI, 179.
Vis privata quid, & quomodo coerceatur? VII, 197.
Vis publica quid, ejusque pœna, VII, 193. *& seq.*
Viæ servitus. II, 149. *sequ.*
Vigintivir. quid apud Rom. I, 74.
Vindicari quæ res possint, vel non possint? II, 85.
Vindicatio quid? II, 82.
Vinum quid? V, 152. ejus legatum V, 154. quod vetus? *ib.*
Virtus Stoicis constantia. I, 2.*
Vitia & morbi mancipior. indic. IV, 53. *seq.* jumentorum. IV, 59.
Unablossliche Renten quid? III, 33.
Unguentorum legatum V, 174.
Universitas quid? I, 439. quotuplex. *ib.* potest contrahere, delinquere, agere, conveniri. I, 240. ejus res, I, 190. quomodo a patrimonio civitatis differat, I, 191.
Vot. quid? ejusq. effectus. VII, 335.
Usuarius ædium, fundis pecoris quid habeat? II, 130.
Usucapio.fund. VI, 208. definit. VI, 209. ejus vetere jure different. a longi temporis possess. VI, 209. *seq.*

seq. requisita. VI, 216. tempus, quod lege definit. jure Rom. VI, 219. quodnam jure Germ. VI, 226. ejus interruptio. VI, 221.
Usufructuar. quos fructus percip. II, 108. quid in fundo possit? II, 109. fert onera & trib. II, 110. uti frui debet boni viri arbitratu. II, 111.
Usura quid? IV, 189. ea licita IV, 90. quando debeatur. IV, 92. ejus modus legit. IV, 93. ejusdē denominatio secundū partes assis. IV, 93. * usuram peti ac sumi nequit. IV, 94. quādo deberi definat. IV, 97. *seq.*
Usurpatio quid? VI, 221.
Usus qualis serv. II, 129.
Ususfruct. quid II, 102. quom. a reditu differat. *ib.* V, 139. 241. quand. a lege const. II, 104. quando per judicem. II, 105. quādo per dom. II, 106. ejus quasi tradit. quādo sit opus. II, 107. quomodo finiat. II, 116-121. Verus an quasi an sit in vest. II, 124. * in eo locū habet jus adcrescēdi, & quomod. II, 112. *seq.* ejus legati dies quād. cedat. II, 115. Serv. an possit legari. V, 140.
Ususfr. legat. an unū sit. V, 140. ejus occas. quę action. dent. II, 126.
Uti & frui quomodo differant. II, 102.
ob Vulneratum liberum hominē quom. agat. II, 187.
Uxor, quæ in manum convenerat, erat in potest. mariti. IV, 174. an a marito castig. possit. *ib.* sequit. mariti dignitatē, domicilium, forum *ib.* si indotata, etiam sepel. II, 278. IV, 182. ejus curat. an maritus esse possit. IV, 360. 364.
Uxori an marit. donasse præsumatur. IV, 224.

Z

Zenonianū jusjurandū. vid. *jusjurandū.*
Zinß-Guter qualia bona. III, 337. *seq.*

FINIS.